





M

68-6-C-28
DE

QVAESITIS

PER.EPISTOLAM

LIBRI.III

ALDI.MANVTII

PAVLLI.F.

ALDI.N.

BIBLIOTHECA NAZ.
ROMA
WITTING EMANUELE

75



VENETIIS

∞.D.LXXVI



QVAFSTIS

PER. EPISCOPAL

LIBRI. III

ALDI. MANUTII

PAVLO. PAVLO

ALDI. MANUTII



VERMIS

ALDI. MANUTII





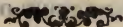
AD . SERENISS.

ALOYSIVM
MOCENICVM
VENETIARVM

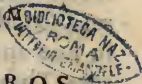
PRINCIPE

&

ILL.^{mos} X. VIROS



RAVISSIME
peccare mihi ui
derer, & pecca
rem equidem,
SER.^{ME} PRIN
CEPS . ILL.^{ME}
X. VIRI, si, quae multorum
annorum



annorum studio , Patris etiam
mei industria adiutus , compara-
ui , ea non , in publicum edens ,
uestrae tutelae commendarem .
quibus tantum debere me profi-
teor , quantum , si uitam pro Rep.
effundere contingeret , uix aut ne
uix quidem persolvere mihi lice-
ret . Quid ? Spiritum me ducere
in hoc amplissimo Orbis Terra-
rum Theatro , a uobis benigne
amplexum , exiguum ne illud est ?
Hoc certe affirmare non uerear :
maximo me beneficio uestro id
esse consecutum , ut , a uobis excita-
tus , quod ingenio consequi me
posse diffidebam , iudicij uestri
auctoritate sperare mihi liceat .
Tantum potest amplissimorum
uirorum testimonium , ut mini-

ma

ma quaeque interdum maximis se
aequari posse confidunt. Nec ue
ro minimum illud est, immo
maximum, benignitatis uestrae
indiciū: esse id mihi a uobis hu
manissime concessum, quod non
ita facile conceditur, multis et
iam, nimis iniuste petentibus, in
terdum iuste denegatur. Est hoc
Venetum. Est hoc Reip. uestrae
propriū. hoc exterorum aures
personant. hinc longinqui om
nes huius uisendae Reip. desi
derio ardent. Italiamque, mul
tis illustrem ciuitatibus, hac prae
cipue illustriorem reddi, quis non
affirmat? Hic morum cultus,
hic ardens de bonis benemerendi
consuetudo uiget. Diuinitus ut
hoc VENETAE. REIP. tribu
tum

tum esse uideatur. Et certe ue-
rissimum illud dici potest, quod
dicitur, Cum multae in orbe sint
ciuitates, orbem ipsum hac una in
Ciuitate contineri. Verum, quo
me ducit Patriae iucunda comme-
moratio? non hoc onus mearum
uirium: &, si uirium esset, non
huius neque temporis, neque lo-
ci. Forſan erit; erit forſan, cum
VENETA. RESP. ſcriptis meis
lucem afferat; & ingenij mei exi-
guitas materiae grauitate ſuble-
uetur. Interim hoc, debiti pi-
gnus, animi non ingrati ſignum,
benigna, & hilari fronte accipe-
re ne grauemini. Deus Opt.
Max. uosque, et Remp. ſingulare
non Italiae modo, ſed totius fere
Orbis ornamentum, ita fortunet,

ut

ut ad summam felicitatem desi-
derari nihil possit .

SER.^{TI.} V.

&

ILL.^{MIS} D . V.

Deuinctissimus,

Aldus Manutius,
Paulli F. Aldi N.

De

Accumbendi, & Comedendi ratione.

Aquis, in urbem Romam olim influentibus.

Artibus liberalibus.

Auspicijs.

Bonorum diuisione.

Caelatura, & Sculptura.

Caestu.

Castello, Pago, Vico, Opido, Vrbe, Villa.

Conuiuio tempestiuo, seu intempestiuo.

Drachmis.

Epistolis.

Etesijs.

Fulgure, & Fulmine.

Galliae diuisione.

Interkalandi ratione.

Libertis, Libertinis, & Ingenuis.

Metonis anno.

Parma, Clypeo, Scuto, Pelta, Ancile.

Phaleris.

Primipilo.

Ptolemæis, Aegypti regibus.

Sacro, Sacrosancto, Sancto, & Religioso.

Sabina gente.

Sesterijs.

Signo, & Statua.

Subsellijs.

Tibijs.

Toga Romanorum.

Trabea.

Tunica Romana.



I

De Reatina urbe, agroque,
Sabinaq. gente,

AD · M · ANTONIVM
AMVLIVM
CARDINALEM



SAEPE audio de parente meo,
cum dicat se tibi debere plu-
rimum, non eo tantum nomi-
ne, quod ad exornandam,
augendamq. uirtutem, quam
deformauit magna ex parte,
atque imminuit temporum iniquitas; assidue to-
tus incumbas; uerum etiam, quod ipsum praeci-
pua quadam humanitate sis cōplexus, officiisq.
quotidie, quibus potes, (potes autem plurimis)
ita tuearis, ut sibi maximum in patrociniō tuo
praesidium, atque ornamentum esse constitutum
intelligat. et, quoniam tua in illū merita ad me
quoque pertinent; fouet enim simul, atque alit
& patris industriam, & studia mea benignitas
tua: ideo decreui ex ijs studijs, quae a te sustenta-
ri uideo, si quos fructus percipiam, eos ad te,
tamquam tibi debitos, mittere: qui si neque
uberes, neque suam affecuti maturitatem uide-
buntur;

A

2 De Reat. urbe, agroque,

buntur; peto a te, ne mihi uitio uertas, ne ue hoc meum praeproperum officium condemnes, uerum nimia quadam indicandae tibi singularis obseruantiae nostrae cupiditate excuses. nihil exiguum uideri potest, cum optima uoluntate coniunctum: Et, quam aetas mihi nunc facultatem negat, dies asferet, ut spero: labori enim, Et operae non parcam, ut in tuis laudibus praedicandis quod onus praesentes ingenij mei uires non ferrent, aliquando mihi satisfaciam. Interim ad te mitto Reatinae urbis, agrique, Sabinaeq. gentis descriptionem. quae ideo collegi, ut, quoniam, creatus eius Ciuitatis Episcopus, ad curam tui muneris aliquando accedere cogitares, quod Reatini omnes, eximia tuarum uirtutum fama commoti, uehementer exoptant, ad summum tuum in illam Ciuitatem studium, si fieri posset, aliquid adderes; cum eam Et uetusta te, Et multis rebus admodum insignem cognosceres. Ac primum de Sabinorum regione sic Strabo Geographiae lib. V. *Ἀνέχουσι πρὸς τὰ Ἀπέντινα ὄρη, τὰ πλησιάζοντα τῇ Ἀδρίᾳ, πρῶτοι μὲν Οὐμβρικοὶ, μετὰ δὲ τοὺτους Σαβῖνοι, τελευταῖοι δ' οἱ τὴν Λατίνῳ ἔχοντες.* & paullo post: *Ἡ Σαβίνη μετὰ δὲ τῇ Λατίνῳ καί γαι, καὶ τῇ Οὐμβρίκῳ. ἐκτείνεται δὲ καὶ αὐτὴ πρὸς τὰ Σαμνητικὰ ὄρη, καὶ μᾶλλον σπαρπλεῖ τοῖς Ἀπεννίνοις, τοῖς καὶ Οὐεσένοῦς τέ, καὶ Πηλῆνοῦς, καὶ Μάρσοῦς.* & infra: *Σαβίνοι*

Ἰννοὶ γενὴν οἰκοῦσι χώραν, ὅπῃ μῆκος ἢ διήκουσαν καὶ
 χιλίων σταδίων ἀπὸ τοῦ Τιβερέος, καὶ Νωμέντου πολί-
 χνης, μέχρις Ουεσίνων πόλεις δ' ἔχουσιν ὀλίγας, καὶ τε-
 ταπεινωμένας, διὰ τοὺς συνεχεῖς πολέμους, Ἀμίτερνον,
 καὶ Ρεάτω πλησιάζει κάμνη Ἰντεροκρέα, καὶ τὰ ἐν Κου-
 τιλίας ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ' ὧν καὶ πίνουσι, καὶ ἐγκα-
 θίζοντες θεραπεύουσι νόσους. Σαβίνων δ' εἰσὶ καὶ
 οἱ Φόρουλοι, πέτραι πρὸς ἀπόσασιν μᾶλλον, ἢ κα-
 τοικίαν, εὐφυεῖς. Κύρεις ἢ πρὶν μὲν καμίον ἐσιν, ἡ
 ἢ πόλις ἐπίσημος, ἐξ ἧς ὠρμίστω οἱ τῆς Ρώμης βασι-
 λεύσαντες, Τίτος Τάτιος, καὶ Νουμᾶς Πομπίλιος. ἐν-
 τεῦθεν δὲ καὶ Κυρίτας ὀνομάζουσιν οἱ δημηγορῆντες
 τῆς Ρωμαίας. Τριβέρα τὲ, καὶ Ηριτον, καὶ ἄλλαι κα-
 τοικίαι τοιαῦται καὶ μαλλον, ἢ πόλεις, ἐξείλαζοι τ'
 ἀν'. ἅπαντα δ' αὐτῶν ἢ γῆ διατριφῆτος ἐλαϊόφυτος
 ἐστὶ, καὶ ἀμπελόφυτος, βάλανό τε ἐκφέρει πολλὴν σπο-
 δαία δὲ καὶ βοσκήμασι τοῖς τε ἄλλοις, καὶ δὴ σφόδρῃ μιό-
 των γένους τῆς Ρεατίνων διωνύμασαι θαυμασῶς. ἐστὶ δὲ
 καὶ παλαιότατον γένος οἱ Σαβίνοι, καὶ αὐτόχθονες. τέ-
 των δ' ἀποικοὶ Πικεντινοὶ τὲ καὶ Σαμνῖται. τὴν δ' ἀρ-
 χαίότητα τεκμήριον ἂν τις ποιησαι το ἀνδρείας καὶ τῆς
 ἀλλῆς ἀρετῆς, ἀφ' ἧς ἀντέσχον μέχρι πρὸς τὸν παρὸν
 λαχρόνον. φησὶ δ' ὁ συγγραφεὺς Φράσιος, Ρωμαίους αἰδέ-
 σθαι τὸ πλεῖστον τότε φράτον, ὅτε τ' ἔθους τε τε κατέ-
 σθσαν κύριοι. ἐσφωται δὲ δι' αὐτῶν, ἥτε Σαλαρία ὁδός,
 ἢ πολλὴ ἴσα, εἰς τὴν καὶ ἡ Νωμέντανη συμπίπτει, κα-
 τὰ Ηριτόν, τῆς Σαβίνης κάμνη, ὑπὲρ τῆς Τιβερέος κα-
 μίνῃ, ὑπὲρ τῆς αὐτῆς πόλεως ἀρχομένη τῆς Κολλινῆς.

4 De Reat. urbe, agroque,

Interocrea uero, cuius a Strabone mentio fit, opidum fuit, non longe a Reate, ut ex Antonini Itinerario cognoscitur: licet in omnibus libris impressis, etiam in illo, quem proauus meus, Andreas Asulanus, edidit, mendose legatur, Interocrio. Virgilius quoque, cuius uersus apponam, lib. VII. nominat Amiternum, Heretum, Mutuescas, Nomentum, Casperiam, Forulos, Roseam agrum, Velinum lacum, Tetricum, & Seuerum montes, flumen Himellam; quo loco & uetustatem gentis indicat.

*Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clansus, magniq. ipse agminis instar,*

*Claudia nunc a quo diffunditur & tribus,
& gens,*

*Per Latium, postquam in partem data Roma
Sabinis*

*Vna ingens Amiterna cohors, prisci. Qui-
rites,*

*Hereti manus omnis, oliuiferaeq. Mutuescae,
Qui Nomentum urbē, qui Rosea rura Velini,
Qui Tetricae horrentes rupes, montemq.
Seuerum,*

*Casperiamq. colunt, Forulosq. & flumen Hi-
mellae.*

*Probitatis uero famā ita Sabini homines florue-
re, ut eis omnia tuto committi posse uiderentur.*

itaque

itaque Cicero in quadam ad Trebonium epistola
 ita scripsit: Oratorem meum Sabino tuo com-
 mēdaui . natio me hominis impulit , ut ei re-
 cte putarem . nisi forte , candidatorum licentia
 hic quoque usus , hoc subito cognomen arripuit.
 etsi modestus eius uultus , sermoq. constans ha-
 bere quiddam a Curibus uidebatur . Nimirum et
 Virgilius ad integritatem spectauit , cum dixit
 lib. 11 x . Curibusq. seueris . Et Statius Silu-
 lib. 1 v . Curibusq. uetustis . Et Horatius rigi-
 dos Sabinos ; Ouidius tetricas Sabinas uocauit,
 & alio loco incultas : quod est indicium pudici-
 tiæ . coluntur enim eae , quæ placere cupiunt .
 quæ de re sic Horatius Epodon ode 11 .

Quod si pudica mulier in partem iuuet
 Domum , atque dulcēs liberos,
 Sabina qualis , aut perusta solibus
 Pernicis uxor Apuli .

Et Iuuenalis Sat . x .

- Sanctos licet horrida mores

Tradiderit domus , ac ueteres imitata Sabinas .

Item Martialis lib. 1 .

Castā nec antiquis cedens Laeuina Sabīnis ,

Et quamuis tetrico tristior ipsa uiro . &c .

Quid religio ? ubi culta diligentius ? de quo Pli-
 nius : Sabini , inquit , ut quidam existimauere , a
 religione & cultu deorum , seuini appellati , Ve-
 linos accolunt lacus , rosidis collibus : Nar am-

6 De Reat. urbe, agroque,

nis exhaurit illos sulfureis aquis, Tiberim ex his petens replet, e monte Fiscello labens, iuxta Vacunae nemora, & Reate in eosdem conditus. respiciens ad illud Virgilij lib. v 11.

-audiſt amnis

Sulfurea Nar albus aqua, fontesq. Velini. In quo illud Ennii Virgilius est imitatus, vi. Annalium, apud Priscianum lib. x Sulfureas posuit ſpiramina Naris ad undas.

Plinius autem, cum dixit, Quidam exiſtimauere, Varronem uidetur indicare: quod ex Feſto cognoscitur. quamquam originem nominis alio retulit Porcius Cato, ut ait Dionyſius Halicarnaffeus lib. 2. in quo haec ſunt: Scripſit Cato, Sabinorum gentem eſſe nominatam a Sabino, filio Sangi, dei gentilis, qui & Piſtius dictus eſt. Liuius autem Sabinis optimam diſciplinam tribuit: ait enim de Numa: Suapte ingenio temperatum animũ uirtutibus fuiſſe opinor magis, inſtructumq. non tam peregrinis artibus, quam diſciplina tetrica, ac triſti ueterum Sabinorum: quo genere nullum quondam incorruptius fuit. Ad hanc laudem acceſſit militiae gloria. itaque Virgilius de Italia ſic, lib. 2. Ge.

Haec genus acre uirũ, Marſos, pubẽq. Sabellã Extulit-

Cicero etiam in oratione pro Ligario: Sabini, inquit, fortiffimi uiri, Caefari probatiſſimi, totuſq.

tusq. ager Sabinus, flos Italide, robur reip. Et
 a Liuiο acerrima Sabinorum cum Romanis bel-
 la, uaria fortuna, exponuntur. Nunc de Rea-
 tina urbe: quam ab Herculis comite conditam
 esse, opinio fuit: & Suetonius in Vespasiano,
 Mediocritatem, ait, pristinam neque dissimula-
 uit umquam, ac frequenter etiam præsētulit.
 quin & conantes quosdam originem Flauij ge-
 neris ad conditores Reatinos, comitemq. Her-
 culis, cuius monumentum exstat uia Salaria, re-
 ferre, irrisit ultro. id confirmat uetus inscriptio,
 quae est in templo D. Mariae, Reate

L O C
 C V L T O R V M
 HERCVLIS RESP
 SVB. QVADRIGA
 IN. FR. P. XXX
 IN. AGRO. P. XXV
 HVIC LOCO
 Q. OCTAVIVS. COMMVN
 T. FVNDILIVS. QVARTIO
 IN. FR. P. XIIII
 IN. AGRO. P. XXV
 DONAVERVNT

8 De Reat. urbe, agroque,

Et hi uersus, qui sunt in eiusdem urbis foro.

S A N C T E

DE . DECUMA . VICTOR . TIBEI . LVCIVS

MVNIVS . DONVM

MORIBVS . ANTIQVEIS . PRO . VSVRA

HOC . DARE . SE SE

VISVM . ANIMO . SVO . PERFECIT . TVA

PACE . ROGANS . TE

COGENDEI . DISSOLVENDEI . TV

VT . FACILIA . FAXSEIS

PERFICIAS . DECUMAM . VT . FACIAT

VERAE . RATIONIS

PROQVE . HOC . ACQVE . ALIEIS . DONIS

DES . DIGNA . MERENTI

HUNC autem deum Martianus libro secundo Nuptiarum appellat Sancum, his uerbis: Ex duodecima Sancus tantummodo aduocatur. Latantius uero lib. 1. cap. 15. Priuatim, inquit, singuli populi gentis, aut urbis conditores, seu uiri fortitudine insignes erant, seu feminae castitate mirabiles, summa ueneratione coluerunt; ut Aegyptij Isidem, Mauri Iubam, Macedones Cabyrum, Poeni Vranum, Latini Faunum, Sabini Sancum, Romani Quirinum, Athenae Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Lemnos Vulcanum, Naxos Liberum, Apollinem Delphi. Et Festus: Proteruiam sit sacrificium

cium quod est proficiscendi gratia, Herculi, aut
 Sanco, qui scilicet idem est deus. De eodem sic
 Ovidius lib. v. Fast.

Quaerebam, nonas Sancto, Fidio ne referrem,
 Antibi, Semipater: tunc mihi Sanctus ait:
 Cuicumque ex istis dederis, ego numen habebo:

Nomina terna fero: sic uoluere Cures.

Hunc igitur ueteres donarunt aede Sabini,

Inq. Quirinali constituere iugo.

Et Varro de sermone Lat. lib. iv. Aelius Gallus,
 Dius Fidius, dicebat, Dijouis filius, ut Graeci
 Διόσκουρον Castorem: & putabant hunc esse San-
 ctum ab Sabina lingua, & Herculem ab Graeca.

Et Propertius eum pro Hercule agnoscit, cū ait:

Sancte pater, salve, cui iam fauet aspera Inno.

Et Silius lib. iix.

Ibant, & laeti pars Sanctum uoce canebant

Auctorem gentis: pars laudes ore ferebant,

Sabe, tuas, qui de patrio cognomine primus

Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Et Plutarchus in Caussis, in Sancti templo sta-
 tuam ait ex aere positam C. Caeciliae, coniugis
 unius ex Tarquiniij liberis. Et Dionysius lib. iv.

eius iurisiurandi, quod inter Tarquinius, & Sa-
 binos factum est, monumentum ait Romae posi-
 tum in templo Iouis Pistij, quem Romani San-
 ctum uocabant. D. Augustinus alio nomine ap-
 pellat, si modo locus mendo uacat. ait enim lib.

10 De Reat. urbe, agroque,

XII. de Ciuit. Dei, cap. 19. Sabini regem
suum primum Xanthum, uel; ut aliqui appel-
lant, Xanthium, retulerunt in deos.

De eodem mentio in lapide, qui est in domo Ga-
brielis.

PATRI. REATINO. SACR
OB. HONOREEM. AVGVSTOR
VI. VIRI. AVGVST
T. BETVINVS. FELIX
..LICINIVS. SVCESSVS
:POMPONIVS. MODERATVS
ET. TIVS. MODERATVS
.....VS. HERMEROS.
.....VS. ACHORISTVS
L. D. D. D

Nomen suum Reatina urbs uidetur sumpsisse a
Rhea Dea, idest Cybele; cui etiam dicatam fuisse,
ostendit Silius lib. IIX. in illo uersu:

- Magnaeq. Reate dicatum

Caelicolum matri.

Rheam uero Cybelem fuisse, & scriptor antiquus
Cornutus, & Suidas perspicue demonstrant.

Nobilitatur & Vespasiano imperatore urbs Rea-
te, in qua natus est: ait enim Suetonius: Natus
est in Sabinis, ultra Reate, uico modico, cui no-

men

Sabinaq. gente. II

men est Phalacrine, xv. Kal. Dec. uesperī. Et
infra: Cutilias, ac Reatina rura, ubi aestiuare
quotannis solebat, petijt. hic exstinctus est ix.
Kal. Iulij, annum agens aetatis sexagesimum,
ac nonum, superq. mensem, ac diem septimum.
Accedunt lapidum antiquorum testimonia.

Ad D. Petri.

C . C A R A N T I O
V O L T I N I A
V E R E C V N D O
V I E N N A E . V E T E R A N O

C H O . V I I . P R . D E D V C T O
A B . D I V O . V E S P . R E A T E . T I
C A R A N T I O . P H O E B O . E T
C A R A N T I A E . E P A E N F I E N I
L I B . P O S T E R I S Q . S V I S
I N . A G R O . P . V I . I N . F . P . V

Et

12 De Reat. urbe, agroque,

Et ad D. Mauri.

D I S . M .

C . C O M I N I O . C
V E T E R A N O . M I
P R . M A R T I A L I S . M I
D E D V C T V S . R E A T E . A . D I V O
V E S P A S I A N O . V I X . A
C . C O M I N I V S . C
S E C V N D I N V S . P A T R I . B E N E M E R E N
C . C O M I N I A . C . L . F . C

Item in aedibus Petri Siluerij.

D I S . M A N I B V S

C . I V L I O . C . F .

L O N G I N O

D O M O . V O L T I N I A

P H I L I P P I S . M A C E D O
N I A . V E T E R A N V S
L E G . V I I I . A V G . D E D V C T V S
A B . D I V O . A V G V S T O
V E S P A S I A N O . Q V I R I N

R E A T E

S E . V I V O . F E C I T

S I B I

E T . I V L I A E . C . L I B E R T
H E L P I D I . C O N I V G I . S V A R
E T . C . I V L I O . C . L I B E R T . F E L I C I
E T . P O S T E R I S Q . S V I S . P E C
E T . C . I V L I O . C . L . D E C A M B R O
E T . I V L I A E . C . L . V E N E R I A E
E T . C . I V L I O . C . L . P R O S D O X O

Neque solum *Vespasiano imperatore, sed Numma etiam Pompilio, qui, Curibus accersitus, Romae secundus regnavit, iure Sabini gloriantur: de quo Virgilius lib. v1.*

-Primus qui legibus urbem.

Fundabit, Curibus parvis, & paupere terra
Missus in imperium magnum-

Varro autem de sermone Lat. lib. iv. Quartae, inquit, regionis Palatium, quod palantes cum Euandro uenerunt; aut quod Palatini, qui & Aborigines, ex agro Reatino, qui appellatur Palatium, ibi confederunt. cuius rei apud Dionysium quoque Halicarnasensem lib. i. mentio fit. Solinus uero, Palatium, inquit, nemo dubitauit, quin Arcades habeat auctores: a quibus primum Palanteum opidum constitutum; quod aliquandiu Aborigines. habitauerunt, & propter incommodum uicinae paludis, quam praeterfluens Tiberis fecerat, profecti Reate, postmodum reliquerunt.

Reatina ciuitas in media fere Italia sita est. qua de re Plinius lib. iiii. cap. 12. In agro, inquit, Reatino Cutiliae lacum, in quo fluctuet insula, Italiae umbilicum esse, M. Varro tradit. Et Solinus cap. 7. Umbilicum, ut Varro tradit, in agro Reatino habet Italia. qua in sententia uidetur Virgilius fuisse, cum ait lib. vii.

Est locus Italiae in medio, sub montibus altis.

Nobilis,

14 De Reat. urbe, agroque,

Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
 Amsancti ualles. densis hunc frondibus atrum
 Urget utrimq. latus nemoris, medioq. fragosus
 Dat sonitum saxi, & toto uertice torrens.
 Nunc agri Reatini admiranda persequamur.
 Varro lib. IV. de sermone Lat. A fontibus, &
 fluminibus, & ceteris aquis, dei, ut Tiberinus
 a Tibcri, & ab lacu Velino Velinia, & nym-
 phae Commotiae ad lacum Cutiliensem, a com-
 motu, quod ibi insula in aqua commouetur. Pli-
 nius lib. III. cap. 12. In agro Reatino Cutiliae
 lacum, in quo fluctuet insula, Italiae umbili-
 cum esse, M. Varro tradit. Et lib. 2. cap. 94
 Quaedam terrae ad ingressus tremunt, sicut in
 Gabiensi agro, non procul urbe Roma, iugera fer-
 me ducenta equitantium cursu; similiter in Rea-
 tino. Et eodem libro, capite sequenti: Quaedam
 insulae semper fluctuant, sicut in agro Caecubo,
 & eodem Reatino, Mutiensi, Statoniensi. in Va-
 dimonis lacu, & ad Cutilias aquas opaca silua,
 quae numquam die, ac noctu eodem loco uisitur.
 Et ibidem, cap. 103. In Ciconum flumine, &
 in Piceno, lacu Velino lignum deiectum, lapi-
 deo cortice obducitur. Ibidem, paullo post: In
 exitu paludis Reatinae saxum crescit. Et ibi-
 dem: In Reatino fons Neminae appellatus,
 alio atque alio loco exoritur, annonae mutatio-
 nem significans. Et lib. XXXI. cap. 2 Cicero,
 inquit,

inquit, in Admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari. quem Ciceronis locum cum significaret Isidorus, Etymologiarum lib. XIII. cap. 13. haec ait: Reatinis paludibus iumentorum ungulas indurari, dicunt. Cutilijs aquis remedium tribuit Plinius lib. XXXI. cap. 2. ad medicinam stomachi, nervorum, uniuersi denique corporis, his uerbis: Cutiliae, in Sabinis gelidissimae, succu quodam corpora inuadunt, ut prope morsus uideri possit, aptissimae stomacho, nervis, uniuerso corpori. Et eodem libro, cap. 6. Bituminata, aut nitrosa, qualis Cutilia, utilis est bibendo, atque purgationibus. Et Celsus lib. IV. cap. 8. Consistere in frigidis, medicatisq. fontibus, quales Cutiliarum, Symbruinarumq. sunt, salutare est. Quo in loco male quidam, Subcutiliarum; cum de Symbruinis mentiosit apud Tacitum lib. XI. & XIV. Et Vitruuius lib. IIX. cap. 3. Est, inquit, aquae frigidae genus nitrosum, uti Pinnae, Vestinae Cutilijs, alijsq. locis similibus, quod potionibus depurgat, per aluumq. transeundo etiam Strenarum minuit tumores. Dionysius autem Halicarnassensis illustrem, ac nobilem urbem appellat Cutiliam lib. I. quo loco & de lacu, & de insula mobili mentionem facit his uerbis: Ἀπὸ δὲ σαδῖαν ἐβδόμηκοντα ρεάτε κοτυλία, πόλις ἐπιφανής, πρὸς ὅρει κειμένη, ἧς ἐστὶν ἡ πρόσα λίμνη τοῦ τάρων

τάρων πλέθρων ἔχουσα τὴν δῖάσασιν, αὐδισγενὲς πλή-
 ρως νάματος ἀπὸ ῥέο·τος αἰ, βάθος, ὡς λέγεται, ἄβυσ-
 σος· ταύτην ἔχουσαντι θεωρεπὲς, ἱερὰν τῆς νίκης αἰ
 ἐπιχώριοι νομίζουσι, καὶ περιείρξαντες κύκλω σέμμα-
 σι, τῷ μηδένα τῷ νάματι πελάξιν, ἄβατον φυλάσσου-
 σιν, ὅτι μὴ καιρῶς τισι δῖετησίοις ἐν οἷς ἱερὰ θύουσιν,
 αὐτὸς ἐπιβαίνοντες τῆς ἐν αὐτῇ νηϊδὸς, οἷς ὅσιον· ἡ
 δὲ νῆσός ἐστι μὲν ὡς περὰν πεντήκοντα ποδῶν τὴν δῖά-
 μετρον, ὑπερανέστηκε δὲ τῷ νάματος, ὃ πλεονὴ πω-
 δῖα ἄν ὕψος ἀνδρὺς δ' ἐστὶ, καὶ φενηέται πωλα-
 χῇ, δινουῶτος αὐτὴν ἄλλοτε κατ' ἄλλες τόπες τῷ
 πινύματος· χλόη δὲ τίς ἐν αὐτῇ φύεται βετόμῳ φρω-
 σιμπερῆς, καὶ δάμνοι τινὲς ὃ μεγάλοι φράγμα κρεῖτ-
 τον λόγῳ τοῖς ἀθεάτοις ὧν ἡ φύσις· δρῶ, καὶ θαυμά-
 των ἐδονὸς δῶτερον. Idem lib. 2. sic: Κάτων δὲ Πόρ-
 κῖος τὸ μὲν ὄνομα τῷ Σαβίνων ἔθνει τεθῆναι φησιν ἐπὶ
 Σαβίνῳ τῷ Σάμῳ, δαίμονος ἐπὶ χωρίῳ· τόπον δὲ τὸν
 Σάμον ὑπὸ τινῶν Πίσειον καλεῖσθαι Δία· πρώτην δ'
 αὐτῶν οἰκιστὴν ἀποφαίνει γέ· ἑῶν αἰ κώμην τινα καλεμέ-
 νην τεσρίναν, ἀγχὺ πόλεως Ἀμῖτέρνης κειμένην, ἐξ ἧς
 ὀρμηθέντας τὸς Σαβίνους εἰς τὴν Ρεατίνην ἐμβαλεῖν,
 Ἀβοριγίνων ἅμα κατοικοῦτων, καὶ πόλιν αὐτῶν τὴν
 ἐπιφανεσάτην Κοτυλίαν πωλέμῳ χειρωσαμένους κατα-
 σχεῖν· ἐκ δὲ τῆς Ρεατίνης ἀποικίας ἀποσείλαντας ἄλ-
 λας τὲ πόλεις κτίσαι πολλὰς, ἐν αἷς οἰκῆν ἀτειχίσαις,
 καὶ δὴ, καὶ τὰς προσαγορευόμενας Κυρεῖς· χώραν δὲ
 κατασχεῖν τῆς μὲν Ἀδριανῆς θαλάττης ἀπὸ χύσαν αἶμα
 φὶ τὸς ὀγδοήκοντα, καὶ δῖακοσίους σαδίους, τῆς δὲ Τυρ-
 ρηνικῆς

ῥήνικῃς τεπάρκοντα πρὸς Δῖα κοσίους , μήκος δὲ αὐτῇ εἶναι φησιν ὀλίγον μῆλον χιλίων σαδῶν . Macrobius etiam Saturnaliorum lib. 1. Pelasgi, inquit, ut Varro memorat, cum, sedibus suis pulsi, diuersas terras petissent, confluxerunt plerique Dodonam; & incerti, quibus adhaererent. locis, eiusmodi acceperere responsum:

Στίχεται μαυόμενοι Σικελῶν Σατέρριον αἶαν
 Ἡ δ' Ἀβοριγενέων Κοτύλην, οὐ νᾶσος ὀχεῖται
 Οἷς ἀναμίχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε Φείφα
 Καὶ κεφαλὰς Ἀδῆ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπτε φῶτα.

Acceptaq. sorte, cum Latium post errores plurimos appulissent, in lacu Cutiliensi enatam insulamprehenderunt. amplissimus enim cesspes, siue ille continens limus, seu paludis fuit, coacta compage, uirgultis & arboribus in siluae licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur, ut fides ex hoc etiam Delo facta sit, quae celsa montibus, uastâ campis, tamen per maria migrabat. Hoc igitur miraculo deprehenso, has ibi sedes praedictas esse didicerunt; uastatisq. Cutiliensibus incolis, occupauere regionem, decima praedae, secundum responsum, Apollini consecrata, erectis Diti sacello, & Saturno ara: cuius festum Saturnalia nominauerunt.

Linus Cutilias inter Reate, & Amiternum

constituit, lib. xxvi. Coelius, inquit, Romam euntem ab Hereto diuertisse eo Hannibalem tradit; iterq. eius ab Reate, Cutilijsque, & ab Amiterno orditur: ex Campania in Samnium, inde in Paelignos peruenisse.

Agri quoque amoenitas ita celebrata est apud ueteres, ut eam Thessalicis tempe comparaerint. itaque Cicero dixit ad Atticum ep. 15. lib. 14. Reatini me ad sua $\tau\acute{\epsilon}\mu\pi\eta$ duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud consulem, & decem legatos quod lacus Velinus, a Man. Curio emissus, interciso monte, in Nar defluit; ex quo est illa siccata, & humida tamen modice Rosia. uixi cum Axio: qui etiam me ad Septem aquas duxit. Eadem de re sic Varro de re rust. lib. 111. cap. 2. Comitij aedilicij cum sole caldo ego, atque Axius senator tribulis suffragium tulissemus, & candidato, cui studebamus, uellemus esse praesto, cum domum rediret, Axius mihi, Dum dirimuntur, inquit, suffragia, uis potius uillae publicae utamur umbra, quam priuati candidati tabella, dum ita aedificemus nobis? Opinor, inquam, non solum, quod dicitur, Malum consilium consultori esse pessimum, sed etiam, Bonum consilium, qui consulit & qui consulitur, bonum habendum. itaque imus, uenimus in uillam. ibi Ap. Claudium augurem sedentem inuenimus in subsellijs, ut consuli,

suli, si quid usus poposcisset, esset praesto. sedebat ad sinistram eius Cornelius Merula, consulari familia ortus, & Fircellius Pano Reatinus, ad dexteram Minucius Pica, & M. Caetronius Passer. (sic enim lego, non, Petronius, ex antiquo lapide, qui est, Rome ad aquam Virg. in hortis olim Car. Vall. cuius in extrema epistola sequitur exemplum) ad quem cum accessissemus, Axius Appio, subridens, Recipis nos, inquit, in tuum ornithona, ubi sedes inter aues? Ille, Ego, inquit, te praesertim, cuius aues hospitales etiam nunc ructor, quas mihi apposuisti, paucis ante diebus in uilla Reatina, ad lacum Velini eunti, de controuersis Interamnatum, & Reatinorum cognituro. sed non haec, inquit, uilla, quamquam aedificarint maiores nostri, frugalior, & melior est, quam tua illa perpolita in Reatino? Et Tacitus in primo Annalium sic: Nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes: quippe in adiacentia erupturum. Addam & Virgilij testimonium de lacu Velino. is enim sic lib. vii.

Qui Nomentū urbem, qui Rosea rura Velini.
Quo loco Seruius, Velinus, inquit, lacus est circa Reate, iuxta agrum, qui Rosulanus uocatur. Varro tamen dicit, lacum hunc a quodam consule in Naran, uel Naren fluiuium (nam utrumque dicitur) esse diffusum: post quod tanta est ea

loca secuta fertilitas, ut etiam perticae longitudinem altitudo superavit herbarum: quin etiam, quantum per diem demptum esset tantum per noctes crescebat: quod Virgilius ad suam prouinciam transtulit, dicens:

Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.

Quem locum explicans idem Seruius, Vbertas, inquit, fuit in Rosulano agro, postquam Velinus siccatus est lacus, ut longam perticam magnitudo superaret herbarum. Columella lib. 118. cap. 16. Velinus lacus lupos, auratasque habet. In eodem lacu dixit Plinius lib. 2. cap. 62. nullo non die apparere arcus. Et lib. 22. cap. 2. in Velino lacu potantes calculo sanari. De fertilitate, etsi iam recitata Seruii uerba non obscure indicant, subiungere tamen placuit quae scripta sunt apud Plinium lib. 17. cap. 4. Caesar Vopiscus, cum caussam apud censores ageret, campos Roseae dixit Italiae sumen esse, in quibus perticas, pridie relictas, gramen operiret. Quae uerba sumpsit Plinius a Varrone; qui lib. 1. de re rust. Caesar ait, Vopiscus, aedilicius, caussam cum ageret apud censores, campos Roseae Italiae dixit esse sumen, in quo relictas pertica postridie non appareret, propter herbam. Festus, Rosea, inquit, in campo Reatino campus appellatur, quod in eo arua rore humida semper seruntur.

*seruntur . Eandem Sabini agri amoenitatem no-
tat Horatius Carm. lib. 1. Od. 1x. his uersibus:*

Vides , ut alta stet niue candidum

Soracte , nec iam sustineant onus

Siluae laborantes , geluque

Flumina constiterint acuto .

Dissolue frigus , ligna super foco

Large reponens : atque benignius

Deprome quadrimum Sabina

O Taliarche merum dyota .

Item Od. xvii. eiusdem libri:

Velox amoenum saepe Lucretilem

Mutat Lycae Faunus , & igneam

Defendit aestatem capellis

Vsque meis , pluuiosq. uentos

Impune tutum per nemus arbutos

Quaerunt latentes , & thyma deuiae

Olenteis uxores mariti ,

Nec uirides metuunt colubros :

Nec Martiales haedilia lupos

Vicumque dulci , Tyndari , fistula

Valles , & Vsticae cubantis

Laeuia personuere saxa .

Dij me tuentur : Djs pietas mea ,

Et Musa cordi est . hinc tibi copia

Manabit ad plenum benigno

Ruris honorum opulenta cornu .

Hic in redueta ualle Caniculae



22 De Reat. urbe, agroque,

Vitabis aëstus, & fide Teia
Dices laboranteis in uno
Penelopen, uitreamq. Circen.
Hic innocentis pocula Lesbij
Duces sub umbra, nec Semeleius
Cum Marte confundet Thyoneus
Proelia, nec metues proteruum
Suspecta Cyrum: ne male dispari
Incontinentes iniiciat manus,
Et scindat haerentem coronam
Crinibus? immeritamq. uestem?

Et eodem libro, Od. x x. ad Maecenatem:
Vile potabis modicis Sabinum

Cantharis -

Item Carm. lib. 2. Od. x i i x.

- nihil supra

Deos laceſſo, nec potentem amicum
Largiora flagito,

Satis beatus unicis Sabinis

Item Carm. lib. 3. Od. x i i i.

O ſons Blanduſiae, ſplendidior uitro,
Dulci digne mero, non ſine floribus
Cras donaberis haedo,
Cui frons turgida cornibus

Primis & Venerem, & proelia deſtinat
Fruſtra: nam gelidos inficiet tibi
Rubro ſanguine riuos
Laſciui ſoboles gregis.

Te flagrantis atrox hora Caniculae
Nescit tangere : tu frigus amabile
Fessis uomere tauris
Praebes , & pecori uago.
Fies nobilium tu quoque fontium
Me dicente cauis impositam ilicem
Saxis , unde loquaces
Lymphae defiliunt tuae.

De cochleis Reatinis sic Varro de re rust. lib. III. cap. 14. Genera cochlearum sunt plura , ut minutae albulae , quae afferuntur e Reatino , & maximae , quae de Illyrico apportantur , & mediocres , quae ex Africa afferuntur .
Haec uero de asinis Reatinis mirabilia . Apud Varronem de re rust. lib. 2. cap. 6. Murrius , Ego , inquit , de asinis potissimum dicam , quod sum Reatinus , ubi optimi , & maximi sunt , e quo seminio ego hic procuravi pullos , & ipsis Arcadibus uendidi aliquoties . Igitur , asinorum gregem qui facere uult bonum , primum uidendum , ut mares , feminasq. bona aetate summat , utique , ut quamdiutissime fructum ferre possint firmos , omnibus partibus honestos , corpore amplo , seminio bono , ex ijs locis , unde optimi exeunt : quod faciunt Peloponnenses , cum potissimum eos ex Arcadia emebant , in Italia ex agro Reatino . Et eodem libro , cap. 8. Qui

non habent eum asinum, quem supposuerunt
 equae, & asinum admissarium habere uolunt,
 de asinis quemque amplissimum, & formosissi-
 mum, quem habere possunt, eligunt, quique se-
 minio natus sit bono, Arcadico, ut antiqui di-
 cebant; ut nos experti sumus, Reatino: ubi tri-
 cenis, ac quadragenis millibus HS admissarij ali-
 quot uenierunt. Idem Sexagesi, apud Nonium:
 An, si equam emissas quadrupedem, ut meo asi-
 no Reatino admitteres, quantum poposcissem,
 dedisses equimenti? Strabo lib. v. Τὸν ἡμέτερον
 γένος Ἰππὸς Ρεατίνων διωνόμαστοι δαυμασῶς.

Et, quoniam erant in Italia coloniae, municipia,
 praefecturae, liberae ciuitates, neque erat omniū
 eadem administratio, sciendum est, Reate prae-
 fecturam fuisse. porro, quia praefectarum duo
 genera, ut ait Festus; Reate praefectura fuit ex
 illo genere, in quas ibant praefecti, a praetore
 urbano Roma missi. hinc illud Ciceronis in Cati-
 linam, oratione tertia: Ex praefectura Reatina
 complures dilectos adolescentes, quorum opera
 utor assidue in reip. praesidio, cum gladijs mise-
 ram. Eiusdem praefecturae mentio lib. 2. de
 nat. de. Haec autē praefectura ius ferendi suffra-
 gij habebat. testis Velleius hist. lib. 1. Suffragij fe-
 rendi ius Sabinis datū. Item Valerius, lib. 1. cap.
 8. de Castoribus uisis bello Latino, & Persico, P.
 Vatinius nominat, Reatinae praefecturae uirū.

Haec

Haec de Reatinis tuis : quae tibi ; licet humilia
uideri possint , (maiora enim postulat dignitas
tua) non tamen parum grata fore confidimus .
nam in tuis maximis uirtutibus maxime tamen
elucet humanitas . Romae , ∞ D LXIV . Kal.
Sext .

Romae ,

in hortis olim Car. Vall. ad aquam Virg.

Q . CAETRONIVS

Q . F . PVB

PASSER

MIL . COH . IIII . PR . ANNIS . XVIII

MISSVS . DVOBVS . GEMINIS

SIBI . ET

MASVRIAE . M . F . MARCELLAE

VIXI . QVOD . VOLVI . SEMPER . BENE

PAVPER . HONESTE . FRAVDAMI

NULLVM . QVOD . IVVAT . OSSA . MEA

IN . F . PXI . S . IN . AGR . P . XIII S



II

Dè aquis, in urbem Romam
olim influentibus,

AD . IO . MORONVM
CARDINALEM



I., quae antiquorum monu-
menta sparsim apud scripto-
res scripta leguntur, IOAN-
NES . MORONE, Cardinalis
amplissime, in unum collecta
ob oculos posita essent : non
est dubitandum, maiorem, quam nunc habemus,
Antiquitati nos honorem habituros . Vel A-
quaeductuum cura quam Romanis cara, quam
in honore fuit ? Feci igitur libens, ut Aquas,
in Urbem Romam olim influentes, describerem:
in quo cum mihi ipsi placeam, qui de studiosis be-
ne merendi auitam consuetudinem imiter, est sa-
ne, cur alio nomine mihi magis placeam : quod
Tibi, tanto uiro, cuius tanta in nos merita exsi-
stunt, ut omnem spem gratiae referendae abijce-
re sim coactus, aliqua tamen ex parte gratum
faciam . Tu me hilari illo fronte, quo semel es
complexus, hilariter accipe . meq. in tuorum,
Tibiq. addictorum, numero primum locum obti-
nere

nere ne graueris. enitar quidem certe, ut me non indignum tanto honore iudices.

AB VRBE condita per annos CDXLI contenti fuerunt Romani usu aquarum, quas aut ex Tiberi, aut ex puteis, aut ex fontibus hauriebant. postea in Urbem influxere aquae, Appia, Anio uetus, Marcia, Tepula, Iulia, Virgo, Alsietina, quae eadem uocatur Augusta, Claudia, Anio nouus. APPIA, a censore Appio Claudio Caeco, anno urbis CDXLII, in Urbem inducta, in agro Lucullano concipiebatur, uia Praenestina, inter milliarium sextum, & octauum, diuerticulo sinistrorsus passuum DCCXXC. Ductus eius habuit longitudinem a capite usque ad Salinas, qui locus est ad portam Trigemina, passuum undecim millium CXC; subterraneo riuo passuum undecim millium CXXX; substructione, & supra terram opere arcuato proxime ad portam Capenam, passuum LX. ANIO VETVS concipiebatur supra Tibur uigesimo milliario. Ductus eius habuit longitudinem passuum XLII millium; riuo subterraneo passuum XLIII millium CCXCVII; substructione supra terram passuum DCCII. Distribui coeptus est uetus Anio uico Publicij ad portam Trigemina, qui locus Salinae appellabatur, post annos XL, quam Appia perducta est,

est, anno ab urbe condita *C D X X C I X*.
Man. Curius Dentatus censor, anno urbis *C D X X C I*, *Anienis*, qui postea *Vetus* dictus est, aquam in *Urbem* perducendam ex manubijs de *Pyrrho* captis curauit. post annum nonum ex *s. c.* duumviri creati aquae perducendae, *Curius* idem, & *Fulvius Flaccus*. perduxit *Flaccus*, *Curio* mortuo intra quintum diem, quam erat duumvir creatus. Haec aqua, & *Anienis* quoque *Novi*, minus permanebat limpida. nam sumebatur ex flumine, ac saepe etiam sereno turbabatur: quoniam *Anio*, quamuis purissimo defluens lacu, mobilibus tamen cedentibus ripis, auferebat aliquid, quo turbaretur, prius quam deueniret in riuos. sed *Anio Vetus*, cum plerumque libra esset inferior, incommodum intra se tenebat. *Novus* autem *Anio* uitia ab ceteras aquas: nam, cum editissimus ueniret, & in primis abundans, aliquando defectioni aliarum succurrebat. inquinabat igitur alias aquas, maximeque *Claudiam*. sed *Nerua* imperator aquas omnes discernendas curauit: effecitque, ut *Anio Vetus*, quia minus salubris, in hortorum rigationem, & in ipsius urbis sordidiora exiret ministeria. *Anienis* quoque *Novi* uitia exclusit. omisso enim flumine, repeti ex lacu, qui est super uillam *Neronianam Sublacensem*, ubi limpissima est, iussit. nam, cum oriretur *Anio*
supra

supra Trebam angustam, seu quia per saxosos montes decurreret, paucis circa ipsum opidis obiacentibus cultis, seu quia lacus altitudine, in quo excipiebatur, uelut depuraretur, imminentium quoque nemorum opacitate inumbratus, frigidissimus simul ac splendidissimus perueniebat. Anno ab Urbe condita DCIX, cum Appiae, Anienisq. ductus, uetustate quassati, priuatorum etiam fraudibus interciperentur; datum est a senatu M. Titio praetori negotium, eorum ductuum reficiendorum, & uindicandorum: &, quoniam incrementum urbis exigere uidebatur ampliore aquae modum, eidem mandatum, ut curaret quatenus alias aquas posset in urbem perduceret, & ampliores ductus faceret, reip. caussa. a tertio milliaro opera fabrorum duxit, cui ab auctore MARCIAE nomen fuit. perducta est anno urbis DCXIII in Capitolium, atque etiam in colles Coelium, & Auentinum. sed, postea quam Nero imperator Claudiam opere arcuato assumpsit, exceptam usque ad templum diui Claudii perduxit, ut inde distribueretur; Marcia, & Iulia, quae ipsa quoque in eos colles perducta fuerat, non ampliatae, sed amissae sunt. Nerua imperator, quia, quoties Claudia casu aliquo deficeret, fiebat, ut celeberrimi colles sitirent, plures aquas, in primisq. Marciam ijs restituit, eamq. ampliore opere a

re a Coelio in Auentinum usque perduxit. Huius aquae splendor a capite integer, nihil, aut minimum pluuia inquinabatur; si putei exstructi obiecti essent. sed, cum Novus Anio editissimus ueniret, & in primis abundans aliarum aquarum defectiōi aliquando succurreret; imperitia aquariorum, deducentium in alienos eum specus, frequentius, quam explemento opus erat, etiam sufficientes aquas inquinabat, maxime Claudiam; quae, per multa millia passuum proprio perducta riuo, Romae demum cum Aniene permixta, perdebat proprietatem, adeoque obuenientibus non succurrebat, ut pleraeque aquae accerferentur per imprudentiam, non uti dignum erat aquis parientium Marciam, ita ut ipsa, splendore & frigore gratissima, balneis, ac fullonicis, & relatu quoque foedis seruiret ministerijs. omnes ergo discerni placuit, tum singulas ita ordinari, ut in primis Marcia potui tota seruiret, & deinceps reliquae, secundum suam quaeque qualitatem, aptis usibus assignarentur. Concipiebatur Marcia uia Valeria, ad milliarium XXXIII, atque sub Nerone principe primum strata ad milliarium XXXIX, finita sustructionibus, paene statim stagnino colore praeniridi. Ductus eius habebat longitudinem a capite ad urbem passuum LX millia DCC, & semis, primum riuo subterraneo, deinde opere
supra

supra terram, tum opere arcuato, mox substructione, postremo rursus opere arcuato. De hac aqua Plinius lib. 31. cap. 3. a Frontino in eius auctore dissentiens, haec tradit: Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma praecognio Urbis, Marcia est, inter reliqua deum munere Urbi tributa. Vocabatur haec quondam Ausonia, fons autem ipse Piconia. Oritur in ultimis montibus Paelignorum: transit Marsos, & Fucinum lacum, Romam non dubie petens. mox, specummersa, in Tiburtina se aperit, 11 mill. pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in Urbem ducere auspiciatus est Ancus Marcius, unus e regibus, postea Q. Marcius Rex in praetura: rursusque restituit M. Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octavi lapidis diuerticulo 11 mill. pass. Praenestina uia iuxta est Herculanus rivus; quem refugiens, Virginis nomen obtinuit. Horum annuum comparatione, differentia supradicta deprehenditur; cum, quantum Virgo tactu, tantum praestet Marcia haustu. quamquam utriusque iam pridem Urbi perijt uoluptas; ambitione, auaritiaque in uillas ac suburbana detorquetibus publicam salutem. Idem lib. 36. cap. 15. Q. Marcius Rex, inquit, iussus a senatu aquarum Appiae, Anienis, Tepulae ductus reficere, nouam a nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra praeturae suae tempus adduxit. De hac aqua mentionem inuenimus in sequentibus inscriptionibus antiquis, quas hic placuit subscribere.

Romae, in Porta Esquilina, nunc D. Laurentij.

IMP. CAESAR. DIVI. IVLII. F. AVGVSTVS

PONTIFEX. MAXIMVS. COS. XII

TRIBVNIC. PTESTAT. XIX. IMP. XIII

RIVOS. AQVARYM. OMNIVM. REFECIT

IMP. CAES. M. AVRILIVS. ANTONINVS. PIVS. FELIX. AVG. PARTH. MAXIM

BRIT. MAXIMVS. PONTIFEX. MAXIMVS

AQVAM. MARCIAM. VARIIS. KASIBVS. IMPEDITAM. PVRGATO. FONTE. EXCISIS. ET. PERFORATIS

MONTIBVS. RESTITVTA. FORMA. ADQVISITO. ETIAM. FONTE. NOVO. ANTONIANO

IN. SACRAM. VRBEM. SVAM. PERDVCENDAM. CVRAVIT

IMP. TITVS. CAESAR. DIVI. F. VESPASIANVS. AVG. PONTIF. MAX

TRIBVNICIAE. PTESTAT. IX. IMP. XV. CENS. COS. VII. DESIG. IIX

RIVOM. AQVAE. MARCIAE. VETVSTATE. DILAPSYM. REFECIT

ET. AQVAM. QVAE. IN. VSV. ESSE. DESIERAT. REDVXIT

TEPULA, ex agro Lucullano, quem quidam Tusculanum credidere, in Coelum collem, Auentinum, & Capitolium a censoribus Caepione, & Longino perducta, anno urbis DCXXVII. Huius aquae fontes nulli fuere: uenis quibusdam constabat, quae interceptae sunt in Iulia: itaque caput eius obseruabatur a piscina Iuliae. Concipiebatur uia Latina, ad miliarium XI. inde riuo suo in urbem perducta, Iuliae post mixta. nam Agrippa anno urbis DCCXIX, ad miliarium XII, uia Latina, alterius aquae proprias uires collegit, & Tepulae riuum interceptit: acquisitaeque ab inuentore nomen IULIAE est datum; ita tamen diuisa erogatione, ut maneret Tepulae appellatio. Ductus Iuliae efficiebat longitudinem passuum XV millium CDXXVI, opere supra terram, substructione, opere arcuato. Idem Agrippa, annis XIII post Iuliam deductam, VIRGINEM, in agro quoque Lucullano collectam, Romam perduxit. dies, quo primum in urbem responderit, v iduum Iun. inuenitur. Virgo appellata, quod quaerentibus aquam militibus puella uirguncula quasdam uenas monstrauit; quas secuti, qui foderant, ingentem aquae modum inuenerunt. aedicula fonti apposita hanc uirginem pictura ostendit. Aliiter Plinius lib. XXXI. cap. 3. Agrippa, inquit, Virginem adduxit ab octauo lapidis diuerticulo

34 De aquis ueterib. in Urb. infl.

11 millium passuum, Praenestina uia. iuxta est
 Herculeus riuus; quem refugiens, Virginis
 nomen obtinuit. Aquarum duarum, Virgi-
 nis, & Marciae, comparatione, differentia de-
 prehenditur; cum, quantum Virgo tactu, tan-
 tum praestet Marcia haustu. Idē lib. xxxvi. cap.
 15. Agrippa in aedilitate sua, adiecta Virgine
 aqua, ceteris corruiatis, atque emendatis, lacus
 DCC fecit, praeterea salientes CV, castella C-
 xxx, complura etiam cultu magnifica. operi-
 bus ijs signa CCC aerea, aut marmorea impo-
 suit, columnas ex marmore CD: caq. omnia an-
 nuo spatium. Concipiebatur autem Virgo uia Col-
 latia, ad milliarium octauum, palustribus lo-
 cis, Signino circumiecto continendarum scatu-
 riginum causa. Adiunabatur ex compluribus
 alijs acquisitionibus: ideo mensura eius ad ca-
 put inueniri non potuit. Veniebat per longi-
 tudinem passuum xiv millium CV; riuo subter-
 raneo passuum x i millium DCC CLXV; supra
 terram passuum ∞ CCXL; substructione riuorū
 locis compluribus pass. DXL; opere arcuato pass.
 DCC. acquisitionum ductus riuī subterranei ef-
 ficiunt passus ∞ CDV. Arcus Virginis ini-
 tium habuere sub hortis Lucullanis: finiebantur
 in campo Martio, secundum frontem saeptorum.
 Aquam Virginem in hac inscriptione, quae est
 in aedibus Colotianis, nominatam uidemus.

Et in duabus praeterea, ad Trinitatis aedem, in hortis.

I.

VIRG

TI . CAESAR . AVG
PONTIF . MAXIM
TRIB . POT . XXXVIII
COS . V . IMP . VIII

I

P . C C X L

Et . 2/

VIRG

TI . CLAVDIVS
DRVSI . F . CAESAR
AVG . GERMANICVS
TRIBVNIC . POTESTAT . IIII
COS . III . IMP . VIII . P . P
I . P . C C X L

C 2

TI . CLAVDIVS . DRVSI . F . CAESAR . AVGVSTVS . GERMANICVS
PONTIFEX . MAXIM . TRIB . POTEST . V . IMP . XV . P . P . COS . DESIG . IIII
ARCVS . DVCTVS . AQVAE . VIRGINIS . DISTVRBATO . PER . C . CAESAREM
A . FVNDAMENTIS . NOVOS . FECIT . AC . RESTITVIT

ALSIETINAM cur perduxerit *Augustus*,
 non satis intelligitur, nullius gratiae, immo &
 parum salubrem, & nusquam in usus populi fluē-
 tem. nisi forte, cum opus naumachiae aggrede-
 retur, ne quid salubrioribus aquis detraheret,
 hanc proprio opere perduxit: & quod nauma-
 chiae coeperat superesse, hortis subiacentibus,
 & priuatorum usibus ad irrigandum concessit:
 Concipiebatur ex Lacu *Alsiertino*, uia *Claudia*,
 milliaro *XIV*. Ductus eius efficiebat longitu-
 dinem passuum *XXII* millium *LXXII*; opere ar-
 cuato passuum *CCCLIX*. Idem *Augustus* in
 supplementum aquae *Marciae*, quoties siccita-
 tes agerent, auxilio aliam aquam, quae uoca-
 tur *AVGVSTA* ab inuentore, eiusdem bonitatis,
 opere subterraneo usque ad *Marciae* riuum per-
 duxit. Post hos *Caligula*; cum parum & publi-
 cis usibus, & priuatis uoluptatibus septē ductus
 aquarum sufficere uiderētur, anno urbis *DCCXC*
 duos ductus inchoauit: quod opus *Claudius* ma-
 gnificentissime consummauit, dedicauitq. anno
 urbis *DCCC*, *VI* Kal. *Aug.* alteri nomen, quae
 ex fontibus *Caeruleo* & *Curtio* perducebatur,
CLAVDIAE datum. haec bonitate proxima
Marciae. altera, quoniam duae *Anienis* aquae
 in *Vrbem* fluere coeperant, ut facilius appella-
 tionibus dignoscerentur, *ANIONOVVS* uocari
 coepit. *Plin. lib. XXXVI. cap. 15.* Vicit, inquit,
 antece-

antecedentes aquarum ductus nouissimum im-
pendium operis inchoati a C. Caesare, & pera-
cti a Claudio. quippe a lapide quadragesimo ad
eam excelsitatem, ut in omnes Urbis partes le-
uarentur, influxere Curtius, atque Caeruleus
fontes. erogata in id opus HS ter millies. Et Sue-
tonius in Claudio; Opera magna potius, quam
necessaria, multa perfecit, sed uel praecipue
aquaeductum, a Caio inchoatum. Idem paullo
post: Claudiae aquae gelidos, & uberes fontes,
quorum alteri Caeruleo, alteri Curtio, & Al-
budino nomen est, simulq. riuum Anienis Noui
lapideo opere in Urbem perduxit, diuisitq. in
plurimos & ornatissimos lacus. Concipiebatur
Claudia uia Sublacensi, ad milliariū xxxiix,
ex fontibus duobus amplissimis, & speciosis,
Caeruleo, qui a similitudine appellatus est, &
Curtio. accipiebat & eum fontem, qui uocaba-
tur Albudinus, tantae bonitatis, ut Marciae
quoque adiutorio, quoties opus esset, ita suffue-
ret, ut adiectione sui nihil ex qualitate eius mu-
taret. Claudiae ductus longitudinem habebat
passuum xlv i millium, riuo subterraneo, ope-
re supra terram, opere arcuato, substructione
riuorum, opere arcuato. De aqua Claudia testi-
monium praebent hae tres inscriptiones.

Romae, in Porta Naenia; nunc Maiore.

TI·CLAUDIUS·DRVS·I·F·CAISAR·AVGVSTVS·GERMANICVS·PONTIF·MAXIM
TRIEVNICIA·POTESTATE·XII·COS·V·IMPERATOR·XXVII·PATER·PATRIAE

AQVAS·CLAUDIAM·EX·FONTIBVS·QVI·VOCABANTVR·CAERVLEVS·ET·CVRTIVS·A
(MILLIARIO·XXXXV

ITEM·ANIENEM·NOVAM·A·MILLIARIO·LXII·SVA·IMPENSA·IN·VRBEM
(PERDVCENDAS·CVRAVIT

IMP·CAESAR·VESPASIANVS·AVGVST·PONTIF·MAX·TRIB·POT·II·IMP·VI·COS
(III·DESIG·IIII·P·P·

AQVAS·CVRTIAM·ET·CAERVLEAM·PERDVCTAS·A·DIVO
(CLAUDIO·ET·POSTEA·INTERMISSAS·DILAPSASQVE

PER·ANNOS·NOVEM·SVA·IMPENSA·VRBI·RESTITVIT

IMP. T. CAESAR. DIVI. F. VESPASIANVS. AVGVSTVS. PONTIFEX
(MAXIMVS. TRIENVNIC

POTESTATE. X. IMPERATOR. XVII. PATER. PATRIAE. CENSOR. COS. VIII
AQVAS. CVRTIAM. ET. CAERVLEAM. PERDVCTAS. A. DIVO. CLAVDIO. ET. POSTEA
A. DIVO. VESPASIANO. PATRE. SVO. VRBI. RESTITVTAS. CVM. A. CAPITV
(AQVARVM. A. SOLO. VETVSTATE. DILAPSAE. ESSENT. NOVA. FORMA
(REDVCENDAS. SVA. IMPENSA. CVRAVIT

40 De aquis ueteribus,
*Castellarius aquae Claudiae nominatur in sequen
ti inscriptione.*

D . M
CLEMENTI . CAESARVM
N . SERVO . CASTEL
LARIO . AQVAE CL
AUDIAE . FECIT . CLAV
DIA . SABBATHIS . ET . SI
BI . ET . SVIS

*In Arcu quoque ex Tiburtino, Aquae Claudiae
ductui subiecto, sequentes
literae leguntur :*

P . CORNELIVS . P . F . DOLABELLA
C . IVNIVS . C . F . SILANVS . FLAMEN . MARTIAL COS
EX . S . C .
FACIENDVM . CVRAVERVNT . IDEMQVE . PROBAVERVNT

ANIO NOVVS Sublacensi uia, ad milliarium
 LXII, in suo riuo excipiebatur ex flumine: quod
 cum terras cultas circum se haberet soli pinguis,
 & inde ripas solutiores, etiam sine pluuiarum
 iniuria limosum, & turbulentum fluebat: ideoq.
 a faucibus ductus interposita est piscina limaria,
 ubi inter amnem & specum consisteret, & liqua-
 retur aqua. sic quoque, quoties imbres superue-
 nirent, turbida peruenit in Urbem. Ductus
 Anienis Novi efficiebat passuum L I I X milliū
 DCC, riuo subterraneo, opere supra terram,
 substructionibus, opere arcuato, substructione,
 opere arcuato. hi sunt arcus altissimi, subleua-
 ti in quibusdam locis C I X pedum. Aquae duae
 in omnem partem urbis attollebantur: ex reli-
 quis aliae maiore, aliae leuiore pressura coge-
 bantur. Altissimus erat Anio Novus, proxi-
 ma Claudia: tertium locum tenebat Iulia, quar-
 tum Tepula, dehinc Marcia, quae capite etiam
 Claudiaae libram aequabat, sextum Anio Ve-
 tus, septimum Virgo, octauum Appia: quae,
 cum ex urbano agro perducerentur, non in eam
 altitudinem perducipotuerunt. omnium humil-
 lima Alsietina fuit, quae Transiberinae regio-
 ni, & maxime subiacentibus locis seruebat.
 Apud antiquos omnis aqua in publicos usus ero-
 gabatur: legeq. cautum ita fuit, ne quis pri-
 uatus aliam duceret, quam quae ex lacu abun-
 daret:

daret: quam posteri caducam uocarunt: & haec ipsa non in alium usum, quam in balnearum, aut fulloniarum, dabatur: eratq. uestigali statura merces, quae in publicum penderetur. aliquid & in domos principum dabatur, concedentibus reliquis. Ius dandae, uendendaeue aquae censorum fuit, quoties in rep. erant; cum non erant, aedilium curulium. Tutela singularum aquarum locabatur: eorumq. operum probandorum cura fuit penes consules aliquando, & aediles; interdum etiam censores. postea tota res ad curatores transiit: primusq. curator ab Augusto nominatus Messalla Corvinus. Nerva imperante gessit eam curam Sex. Iulius Frontinus, uir consularis, qui scripsit in eo munere libros duos de Aquis, unde nos haec sumpsimus, adhibito studio, ut, quae ille fusi, nos quam breuissime fieri potuit exponeremus. Eos libros, a nobis innumeris fere locis ex ingenio emendatos, propediem emittemus. Quantopere autem curae fuerit, ne quis uiolare ductus, aquamue non concessam deriuare auderet, cum ex multis apparere potest, tum ex hoc, quod Circus Maximus ne diebus quidem ludorum Circensium, nisi aedilium, aut censorum permissu, irrigabatur: quod durasse etiam, postquam res ad curatores translata, sub Augusto, scripsit Ateius Capito. Agri uero, qui aqua publica contra

legem

legem essent irrigati, publicabantur, mancipia etiam, sicut ea, quae aduersus legem secisse dicebantur. In iisdem legibus adiectum est ita: Ne quis aquam oletato dolo malo, ubi publice salit: si quis oletarit, HS x millium multa esto. Oletato, uidetur esse, olidam facito. Ius impetratae aquae neque heredem, neque emptorem, neque ullum nouum dominū apud ueteres sequebatur. balneis, quae publice lauarent, priuilegium antiquitus concedebatur, ut semel data aqua perpetuo maneret. postea omnis aquae cum possessore instauratum est beneficium. Familiae duae erant, quae aquis operam praeberent, una publica, Caesaris altera. publica antiquior, quam Augustus, ab Agrippa sibi relictam, publicauit, homines circiter CCXL. Caesaris familiae numerus, CDLX; quam Claudius, cum aquas in Urbem perduceret, constituit. Vtraque familia in aliquot ministeriorum species diducebatur, uillicos, castellaros, curatores, silicarios, testores, aliosq. opifices. Commoda publicae familiae ex aerario dabantur. quod impendium exonerabatur uectigalium redditu ad ius aquarum pertinentium. ea constabant ex hortis, aedificijsue, quae fuere circa ductus, aut castella, aut munera, aut lacus. quem redditum prope HS CCL millium, salientem, ac uagum, deinde in Domitiani loculos uersum, iustitia Nernuae populo restituit, Frontini seduli-

tas ad certam regulam redegit; ut constaret, quae ad hoc uectigal loca pertinerent. Caesaris familia ex fisco accipiebat comoda: unde & plumbum, & omnes impensae, ad ductus, & castella, & lacus pertinentes, erogabantur. Tutela ductuum in primis necessaria. corrumpuntur enim aut uetustate, aut impotentia possessorum, aut ui tempestatum, aut culpa male facti operis: quod saepius accidit in recentibus. fere aut uetustate, aut ui tempestatum partes ductuum laborant, quae arcuationibus sustinentur, aut montium lateribus applicatae sunt, & ex arcuationibus, eaeq. per flumen transiiciuntur, minus iniuriae subiacent subterranea, nec gelicidijs, nec caloribus exposita. Vitia autem eiusmodi aut talia sunt, ut, non interpellato cursu, subueniatur eis, aut emendari nisi auersa non possunt, sicut ea, quae in ipso alueo fieri necesse est. Haec duplici ex causa nascuntur, aut limo concrecente, qui interdum in crustam durescit, iterq. aquae coartat: quod aut tectorio corrumpitur; unde fiunt manationes; quibus necesse est latera riuorum, & substructiones uitiari. Pylae quoque ipsae, topho exstructae, sub tam magno onere labuntur. Refici, quae circa alueos sunt riuorum, aestate non debent; ne aquae intermittatur usus, tempore, quo praecipue desideratur; sed uere, uel autumno, & maxima cum festinatione; ita ut, ante praeparatis omnibus,

quam

quam paucissimis diebus riuus cessent. neminem fugit, per singulos ductus hoc esse faciendum; ne, si plures pariter auertantur, desit aqua ciuitati. Ea, quae non interpellato aquae cursu effici debent, maxime structura constant; quam suis temporibus, & fidelem fieri oportet. Idoneum structurae tempus est a Kal. Apr. in Kal. Non. ita ut optimum sit intermittere eam partem aestatis, quae nimis caloribus incandescit: quia temperamento caeli opus est, ut ex humore commodè structura combibat, & in unitate corroboretur. Non minus autem sol acrior, quam gelatio, praecipit materiam: neque ullum opus diligentius poscit curam, quam quod aquae obstaturum est. Fides itaque eius per singula secundum legem, notam omnibus, sed a paucis obseruatam, exigenda est. Illud nulli dubium esse crediderim, proximos ductus, id est, qui a sexto miliario, lapide quadrato, consistunt, maxime custodiendos: quoniam & amplissimi operis sunt, & plures aquas singuli sustinent: quos si necesse fuerit interrompere, maior pars aquarum urbem Romam destituet. Remedia tamen sunt, ut his difficultatibus inchoatus alueus exciteatur ad libram deficientis; alueus uero plumbatis canalibus per spatium interrupti ductus rursus contineatur. Plerumque autem uitia oriuntur ex impotentia possessorum: qui plurimis modis riuos uiolant. Primum enim spatia, quae circa ductus

46 De aquis ueterib.in Urb.infl.

ductus aquarum ex S. C. uacare debent, aut aedificijs, aut arboribus occupant: (arbores magis nocent; quarum radicibus & concamerationes, & latera soluantur) deinde uicinales uias, agrestesq. per ipsas formas dirigunt: nouissime aditus ad tutelam praecludunt: quae omnia S. C. prouisa sunt. Plinius lib. xv. cap. 42. arbores indicat, quibus ad aquarum ductus utebantur. Pinus, ait, piceae, alni ad aquarum ductus in tubos cauuntur; obrutae terra, plurimis durante annis. Adijciam illud ex eodem, ut ueterum Romanorum magnificentia cognoscatur. Si quis, inquit lib. xxxv. cap. 15. diligētius aestimaue rit aquarum abundantiam in publico, balineis, piscinis, domibus, euripis, hortis suburbanis, nillis, spatioq. aduenientis exstructos arcus, montes persossos, conualles aequatas; fatebitur, nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. P. Victor aquas xxiv, in Urbem influentes, his nominibus appellat, Appiam, Marciam, Virginem, Claudiam, Herculeam, siue Herculaneam, Tepulam, Damnatam, Traianam, Anniam, siue Anniam, Alsiam, uel Halsietinam, uel Halsientinam, quae & Augusta dicta; Caeruleam, Iuliam, Argentianam, Ciminam, Sabatinam, Aureliam, Septimianam, Seuerianam, Antonianam, Alexandrianam, Anienem Nouum, Anienem Veterem, Albudinam, Crabram.

De ratione interkalandi,

AD . ALEXANDRVM
FARNESIVM
CARDINALEM.

DE . RATIONE interkalandi cum multi scripserint, FARNESI amplissime, quid tamen obstat, cur non aliquid nos quoque in medium afferamus? nā, quia satis haec est obscura notitia, & quod in obscuritate non facile vitatur error; ideo nobis placuit operam in hoc genere diligenter ponere, ut ea, quae dispersa, nec admodum, ut res indicat, aperta, apud ueteres leguntur, collecta a nobis, & patefacta, si modo tantum industria proficere potuimus, impertiretur ijs, quos rerum antiquarum scientia delectat. Quod eo libentius factū a nobis est, quo Tibi ostenderē, Patris mei me iudiciū secutū, Te obseruare, ac in eorum loco ponere, in quorum cliente la summum mihi praesidium esse constitutum intelligo. Verum, ut initium nostrae narrationis paullo altius repetamus: triplici anno Romanos diuersis temporibus usos esse, sciendum est: primo

mo primi regis Romuli, altero Numae, tertio C. Caesaris, qui perpetuam dictaturam obtinuit. sed Romulus, bellorum peritior, quam astro-
rum, incerto usus est anno; qui dies CCCLX in
duodecim mensibus complexus, ut Licinius Ma-
cer, Fenestella, Plutarchus credidere, uel CCC
IV in decem mensibus, ut Iunio Gracchano, Ful-
vio, Varroni, Suetonio, Censorino, Macrobio,
Solino, placuit, quibus ego assentior, neque cum
Lunae rationibus congrueret, ut annus Graeco-
rum, qui dies habuit CCCLIV, quem secutus
est Numa; neque cum solis cursu, ut Aegyptio-
rum annus, quos C. Caesar postea imitatus, an-
num ex diebus CCCLXV, & quadrante consti-
tuit. Ovidium quidem lib. 3. Fastorum posuif-
se, annum Romuli cum Lunae decimo orbe ter-
minatum, ualde miror. nam, si ita fuisset; cur
Numa curam anni ad Lunae cursum dirigendi
postea suscepisset? Macrobio igitur potius in
hac re, quam Ouidio, credendum: cum praefer-
tim errauerit idem Ovidius in eo, quia Numum
a Pythagora doctum in eodem libro tradit: in
quo Macrobius uidit acutius, qui dixit Numam
ante Pythagoram fuisse: quod Liuius, quoque
sensit, & in eo falsam aliorum opinionem coar-
guit. Inscitia Romuli necessitatem attulit in-
terkalandi. nam, cum eius annus, ut dixi, neque
cum sole, neque cum Luna conueniret; non num-
quam

quam usu ueniebat, ut frigus anni aestiuus mensibus, & contra calor hiemalibus incideret. quod uitium ita corrigebant. tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur elabi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo caeli habitus instanti mensi aptus inueniret. Hoc Macrobius, qui Macri etiam Licinij ad comprobendam Romuli interkalationem testimonio utitur. Post Romulum Numa, uel ingenio, uel doctrina praestantior, fluctuantem annum ita constituit, ut singulos Lunae cursus singulis mensibus imitaretur: & quia Lunae annuus circuitus perficitur diebus CCCLIV, ideo suum annum, ut Lunae cursibus responderet, totidem dierum effecit. sed idem mox, studio imparis numeri, diem unum addidit: ut ex impari numero & annus constaret, & singuli etiam menses, excepto Februario, quo mense dijs Manibus iusta solui uoluit: itaque deminutionem inferis, paremque numerum conuenire iudicauit. uno igitur die annum Graecorum annus Numae superabat. ideo cum alternis annis modo dies uiginti duos, modo uiginti tres, qui sunt annis octo dies nonaginta, inter diem uigesimum tertium, & uigesimum quartum Februarij Numa interkalaret, ut undecim illos dies, & quadrantem, quibus annuo Solis cursu annuus Lunae cursus inferior est, reprehenderet, ratio non congruebat. nam eius in

terkalatio Graecorum quidem instituto, qui & ipsi octavo quoque anno dies interkalabant nonaginta, respondebat: sed unus ille dies in anno additus efficiebat, ut octo annis octo dies abundarent, & Solis cursum praeterirent. hoc uerum, non satis constat, utrum ab ipso Numa an ab alijs postea emendatum sit. Macrobius uidetur auctor esse, ab alijs cognitum, & emendatum. Ego Numae potius hoc tribuerim, cum praesertim & annos XLIII regnauerit, ut errorem suum spatio temporis facile posset intelligere, & in eo genere obseruationis, qui iam annum ad Lunae rationem ordinasset, uersari solitus esset. Emendatio fuit haec, ut tertio quoque octennio interkalarentur dies tantum sexaginta sex, non, ut duobus superioribus octennijs, nonaginta. ita redibat annus, qui XXIV annorum spatio diebus XXIV excurrerat, ad solis mensuram definitam, detractis de ordinaria octo annorum interkalatione, quae erat, ut ostendimus, dierum nonaginta, XXIV diebus. De interkalari uero mense, quem alternis annis modo dierum uiginti duorum, modo uiginti trium a Numa interpositum iam diximus, significat Cicero in oratione pro Quinctio, cum ait: Pridie Kal. interkalares. quo loco uigesimum tertium Februarij diem, qui proximus antecedit primum interkalaris mensis diem, significari non dubito. nam,

qui

qui dies sequebantur idus Febr. ij signabantur nomine Kalendarum interkalarium, si modo annus erat interkalaris: (alternis enim annis, non singulis, fiebat interkalatio) ipsi uero dies interkalares sic appellabantur: primus, Kalendae interkalares: alter, quarto nonas interkalares: (nam quattuor tantum, non sex nonae in mensibus erant interkalaribus, ut maior esset Kalendarum numerus, quam reliquorum dierum: quod in ordinarijs quoque mensibus seruatum est) tertius, tertio nonas interkalares: & sic deinceps usque ad mensis interkalaris idus, idest, ad diem interkalare decimum tertium. deinde uero singulis diebus nominabantur Kalendae Martiae. nam primus dies post idus interkalares, dicebatur, si dies uiginti duo interkalabantur, xv Kal. Martias, subductis in hac ratione quinque postremis Februarij diebus, qui sequebantur post interkalares. eodemq. modo reliqui dies interkalares; & quinque praedicti dies Februarij, a Kalendis Martijs nomen accipiebant, diminuto numero usque ad Kalendas Martias. sin autem dies uiginti tres interkalabantur; tunc primus dies post idus interkalares dicebatur, xvi Kal. Martias: alter, xv: tertius, xiv: & sic deinceps. Fiebat autem, ut dixi, alternis annis haec interkalatio, non post ultimum Februarij diem, sed post uigesimum tertium, idest post

Terminalia, ut omnino Martius mensis post Februarium sequeretur, uetere religionis more, sicuti Macrobius existimat. uerum haec postea ratio, ut Cicero docet lib. 11. de leg. & Macrobius lib. 1. Sat. parum diligenter a Sacerdotibus obseruata, (horum enim erat interkalandi cura) uel quia prorsus omnem superstitione aliqua interkalationem omitterent; uel quia dies interdum aliquot, ut publicanis, alijsue gratificarentur, adderent, maiorem perturbationis occasionem praebuit. arbitrato autem suo pontifices, praeter institutum Numae, interkalare consueuisse, satis plane docent epistolae Ciceronis, secunda lib. v 11. ad Marium, & ad Atticum tres, nona, decima tertia, & ultima, lib. v. & epistola Coelij nona lib. 11 x. ut Macrobij, Censorini, aliorum testimonia praetermittam. Hanc igitur inconstantiam C. Caesar tertium consul, pro iure, & officio suo, quia pontifex max. erat, sustulit, additis ad annum Numae decem diebus, & quadrante, qui quattuor annis diem unum facit. itaque necessaria fuit quadriennio quoque unius diei, ex quattuor quadrantibus confecti, interkalatio, quae hodie quoque obseruatur, ut Solis cursus aequaretur. is dies post xxiv. Februarij diem, qui sexto Kalendas uocatur, ex antiquo interkalandi more interpositus bissexto Kalendas dictus est. quo anno dies

xxix . in eo mense numerantur . Sed, ut annus cum Solis cursu inciperet , qui usque eo progressus erat Sacerdotum uel incuria , uel fraude , ut aequinoctium , quod esse debebat , ad Graecam , Aegyptiamq. rationem , quam Caesar spectabat, die Martij xxv, uel xxvi, (nam die xxv Martij notant aequinoctium Columella , Plinius, & marmore a duo Kalendaria) incideret in diem Maij xviii : (ut ex epistola 15. lib. x. ad Atticum intelligitur) interkalauit Caesar dies lxxv. nam in Dione, qui dies lxxvii, & in Censorino, qui lxxix nominat, opinor esse mendum . recte enim ratio quadrat, si legatur lxxv. nam ad dies ccclv, qui erat annus Numae, additis a sacerdotum collegio primum diebus ordinarijs interkalaribus xxiii, ut ait Censorinus, deinde a Caesare extra ordinem diebus lxxv, qui dispersiti sunt duobus mensibus interkalaribus inter Nouembrem, & Decembrem, fiunt in anno dies cdxlii . quo numero dierum affirmat Macrobius fuisse ultimum illum confusio- nis annum, quem Caesar ad Solis cursum rede- git. Suetonius dies illos, qui biennio quoque xxii, aut xxiii a pontificibus interkalabantur, mensem interkalarium uocat : cuius uerba, quia pertinent ad ea, quae diximus, comprobanda, recitabimus . Fastos, inquit, Caesar correxit, iampridem uitio pontificum per interkalandi li- centiam adeo turbatos, ut neque messium seriae

aestati, neque uindemiariū autumnō competere-
 annumq. ad cursum Solis accommodauit, ut CCC-
 LXV dierum esset, & interkalarario mense sub-
 lato, unus dies quarto quoque anno interkalare-
 tur. quo autem magis in posterum ex Kalendis
 Ian. nobis temporum ratio congrueret; inter No-
 uembrem, & Decembrem mensem interiecit.
 duos alios, fuitq. is annus, quo haec constitue-
 bantur, quindecim mensium cum interkalarario,
 qui ex consuetudine in eum annum inciderat.
 Sublatum a Caesare mensem interkalarium, Sue-
 tonius dicit: quia, redacto ad cursum Solis an-
 no, nihil deinde opus fuit interkagatione illa
 uel XXII dierum priore biennio, uel XXIII po-
 steriore: quae mensis interkalaris uocabatur,
 licet dierum numero mensem non aequaret. Ean-
 dem historiam Plutarchus litteris mandauit.

Οὐ μόνον, inquit, ἐν τοῖς παλαιοῖς πάνυ χρόνοις τε-
 ταρμένους ἐχρῶντο Ῥωμαῖοι ταῖς ἑρμηνεύσεσιν πρὸς τὸν
 ἐνιαυτὸν αἰετοῖς, ὥς τε τὰς θυσίας, δὲ τὰς ἐορτὰς ὑ-
 ποφερομένας κατὰ μικρὸν, εἰς ἐναντίας ἐκπεπληκέναι
 τοῖς χρόνοις ὥρας· ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν τότε ἔσαν ἡλία-
 κὴν οἱ μὲν ἄλλοι παντάπασι τῶν ἀσυλλογίστως εἶχον,
 οἱ καὶ ἱερεῖς μὲν τὸν καιρὸν εἰδότες, ἐξ αἵφνης, καὶ πρὸ
 ἡδη μέν τις μηδενὸς, τὸν ἐμβόλιμον προσέγραφον μῆνα,
 μερικοδορίον ὀνομάζοντες, ὃν Νεμᾶς ὁ βασιλεὺς
 πρῶτος ἐμβαλεῖν λέγεται· μικρὰν καὶ διατείνουσαν οὐ
 πόρρω συνθεῖαν ἐξευρῶν τῆς περὶ τὰς ἀποκαταστάσεις
 πλημμελείας. Καῖσαρ δὲ, τοῖς ἀρίστοις ἑρμηνεύσεσιν, καὶ

interkalares priores : & sic deinceps, usque ad ultimum Nouembris diem, qui uocabatur, **II Kal.** interkalares priores. qui est dies in epistola ad Ligarium, lib. vi. fam. a Cicerone nominatus. Quo loco uir doctus legit, v. Kal. non, ut in omnibus ueterib. libris, quos quidē ego uiderim, **II. Kal.** Sed ego satis habeo, quid mihi placeat, ostendere, & probare. suum quisque iudiciū sequatur. Vbi uero prioris interkalaris mensis dies primus erat appellandus, sic dicebant, Kalendae interkalares priores; ubi secundus, sexto nonas interkalares priores; ubi tertius, quinto nonas interkalares priores; ubi quartus, quarto nonas interkalares priores; ubi quintus, tertio nonas interkalares priores; ubi sextus, pridie nonas interkalares priores; ubi septimus, nonis interkalaribus prioribus. Eadem erat in idibus ratio. post idus autem qui primus sequebatur dies, idest decimus sextus, is uocabatur **XIX Kal.** interkalares posteriores: sic deinceps usque ad extremum eiusdem mensis diem, qui uocabatur **II Kal.** interkalares posteriores. Primus uero dies secundi mensis interkalaris, in quo erant dies **XXXII**, Kalendae interkalares posteriores; secundus, sexto nonas interkalares posteriores; & deinceps reliqua. Itemq. in idibus. sextus decimus uero dies dicebatur, **XIX Kal.** Decembris: & sic deinceps. Nunc triplicem Romanorū annū, Romuli, Numae, & Caesaris, ostēdamus.

Annus Romuli, dierum CCCIV.

<i>Martius mensis dies habet</i>	XXXI,
<i>Aprilis</i>	XXX,
<i>Maius</i>	XXXI,
<i>Iunius</i>	XXX,
<i>Quintilis</i>	XXXI,
<i>Sextilis</i>	XXX,
<i>September</i>	XXX,
<i>October</i>	XXXI,
<i>November</i>	XXX,
<i>December</i>	XXX.

Numae annus, dierum CCCLV.

<i>Ianuarius dies habet</i>	XXIX,
<i>Februarius</i>	XXIIX,
<i>Martius</i>	XXXI,
<i>Aprilis</i>	XXIX,
<i>Maius</i>	XXXI,
<i>Iunius</i>	XXIX,
<i>Quintilis</i>	XXXI,
<i>Sextilis</i>	XXIX,
<i>September</i>	XXIX,
<i>October</i>	XXXI,
<i>November</i>	XXIX,
<i>December</i>	XXIX.

Caesaris

58 De ratione interkalandi.

Caesaris annus, dierum CCCLXV.

Ianuarius	XXXI,
Februarius	XXIIX,
Martius	XXXI,
Aprilis	XXX,
Maius	XXXI,
Iunius	XXX,
Quintilis	XXXI,
Sextilis	XXXI,
September	XXX,
October	XXXI,
November	XXX,
December	XXXI.

Scrupulus ille remanet, quo modo Caesar interkalationem fecerit dierum LXV: quod uideri potest non omnino necessarium: quia, si retrahendum erat aequinoctium a die XVII Maij, in quē diē incidit primo belli ciuilis anno, ad diē xxv Martij; satis erat interponere diēs LII. Respondetur id, quod non modo uerisimile, sed etiam necessarium uidetur: quemadmodum ante primum belli ciuilis annum mutatus erat aequinoctij dies, trāsdūctusq. a die xxv Martij ad diē XVII Maij, pontificum culpa, qui suo arbitrato, ut dixi, interkalationibus uterentur; sic a primo belli ciuilis anno, quo C. Marcellus, & L. Lentulus consulatum gessere, ad quartum, quo Caesar tertium consul fuit, eadem culpa protrusum esse aequinoctium diēs tredecim ultra diē XVII Maij.

IV

De Accumbendi, & Comedendi
ratione.AD. NICOLAVM. GAETANVM
SERMONETANVM
CARDINALEM.

*VM de Accumbendi, & Co
medendi ratione uarie a mul
tis disputatum sit, non iniu
cundam rem me facturum pu
taui, si & ipse quaedam a
me obseruata in lucem pro
ferrem, Antiquitatis iuuandae gratia. in quo
Patrem, Auumq. meum cum sequar, par est, eo
rum me quoque aēs alienum soluere. quod autem
maius, quā Auum ex eo loco, cui familia Tua ius
dicit, auitoq. imperio praeest, originem duce
re? Quodq. maius est, Patrem meum Tu semper
in tuis numerasti, singularemq. illi beneuolen
tiam ostendisti. Quae cum ad me filium pertine
ant, nolui committere, nostram obseruantiam,
quam Tibi singularem debet Familia nostra, taci
tam praeteriri: sed eam posteris testatam relin
quere uolui. Et, cum nunc maiora non possim, hoc
saltem uel exiguo signo contentus, animum pro
re accipias, rogo.*

A c-

ACCUMBENDI in lecto, aut sedendi in sella, uarius mos fuit apud Romanos. Priscis temporibus, cum frugalitas, & modestia uigerent, sedebant, non accumbebant uiri pariter, & mulieres. Post cum opibus, ut fit, succedente luxu, paulatimq. ad mollitiem moribus inclinantibus, accumbere uiri coeperunt, mulieres in sedendi consuetudine, pudoris gratia, diu permanse-
re. Id ego ex illo Virgilij uersu primum conieci,

Perpetuis soliti patres considerare mensis.

Quo loco Seruius, Maiores, inquit, nostri sedentes epulabantur. quem morem habuerunt a Laconibus, & Cretensibus, ut Varro docet in libris de uita Populi Romani: in quibus dixit, quid a quoque traxerit gente. Isidorus etiam Hispalensis Etym. lib. xx. cap. xi. Apud ueteres, inquit, non erat usus Accumbendi, unde & Considerare dicebantur: postea, ut Varro ait de uita populi Romani, uiri discumbere coeperunt, mulieres sedere: quia turpis uisus est in muliere accubitus. Accessit Valerij Maximi testimonium. Feminae, ait lib. ii. cum uiris cubantibus cenitabant. quae consuetudo ex hominum conuiuio ad diuina penetravit. nam Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno, & Minerva in sellas ad cenam inuitabantur. Quod genus seueritatis aetas nostra diligentius in Capitolio, quam in suis domibus, seruat: uidelicet, quia magis ad rem pertinet,

tinet, dearum, quam mulierum, disciplinam contineri. Postrema Valerij uerba mulieres etiam, contagione morum deprauatas; una cum uiris accumbere coepisse, tantum in Capitolino Iouis epulo, antiquitatis gratia, sedere solitas, aperte demonstrant. Huc pertinet illud Ciceronis, ep. 1. ad Att. lib. v. Discubuimus omnes, praeter illam. Et Ouidius, in quadam Elegia:

Ibis, ut accumbas: clam mihi tange pedem.
Et Plinius, lib. ix. cap. 35. Lolliam Paullinā, Caij Principis matronam, accubuisse ostendit. Sessio igitur uernacula fuit, mansitq. cum frugalitate, & pudore aliquandiu, idest, ut ego arbitror, usque ad Asiam deuictam, Graeciamq. cognitam. nam ex eo tempore ciuitas, externi belli metu, uicto iam Hannibale liberata, diuitijsq. aucta, peregrinos mores libenter adsciuit, & ab antiqua continentia ad luxuriam, nequitiamq. deflexit. unde Horatius:

Graecia uicta suum uictorem cepit.

A Graecis enim primum manauit Accubitus: quem Populus Romanus, semel acceptum, in magnis copijs perpetuo retinuit. Sed, ut Accubitus index est dissolutae laetitiae, et incunditatis cuiusdam uiro graui parū dignae: sic Sessio seuerior, & a uoluptate remotior. Propterea Cato ille Uticensis, quo nemo patriam dilexit magis, post exortum ciuile bellum, maerore animi affe-

ctus,

Etus, sedens, non cubans, semper cenauit: quod a Plutarcho scriptum legimus. Fortasse eodem modo Graeci, posteaquam & ipsis, fastidita uetere parcimonia, contemptaq. uerecundiae norma, delicate, & molliter uiuere placuit, morem cubandi in cena a barbaris acceperunt. nā Syphacem Numidia Regem cubantem cenasse, & cum eo Scipionem & Hasdrubalem in eo loco, testatur Liuius lib. I I X. Nec dubito, quin Virgilius rationem habuerit barbarae consuetudinis, cum de Didone scripsit:

*Cum uenit, aulaeis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda.*

Et mox, de Aenea:

Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.

VETERIBVS in more fuit, quater ut in die cibū sumerent. prima erat matutina lentatio, quam Prandiculum prisci appellauerant; mox Prandium; tum Cena; postremo Comestatio. nam Merendam, quae a cibo meridiano nomen sumpsit, cum Prandio eādem apud ueteres fuisse, monet Festus. quamquam eam post Prandium, & post Meridiem collocat Nonius. Sed haec facile, habita ratione temporum, controuersia dirimitur. ut priscis temporibus Merenda pro prandio fuerit, prandij nomine, & usu nondum inducto; deinde uero, ut luxus, & nequitia serpit, cum a Merenda

renda ad Cenam, idest a meridie ad uesperam, unde Vespernam (ut ait Plautus apud Festum) Cenam dixere, ieiunitas nimium longa uideretur, Prandij usus, in Merendae locum, & horam successerit, Merenda uero post eam horam, unde nomen sumpserat, idest post meridiem, producta sit, qui hodieq. mos retinetur. Item non quatter modo, sed quinquies quotidie cibum capi solitum esse, constabit. Certe multo ante Festi aetatem, qui tamen de suorum temporum consuetudine non loquitur, & Prandium, & Merendam in usu fuisse, ex Plauto intelligitur. quamquam homines, eleganter, & liberaliter educatos, non modo quinquies, sed nec quater, ac nec ter quidem, comedisse, numquam crediderit. quod & Suetonius uidetur comprobare. notat enim hoc non ut generale, & apud omnes usitatum, sed ut extraordinarium quiddam, & Vitellio cum paucis commune, quod epulas trifariam semper, interdum quadrifariam, in Ientacula, Prandia, Cenas, Comessationesq. disper-tiuerit. Sed Celsus ne prandium quidem ut ordinarium uidetur agnoscere. ait enim lib. i v. Tamen facilius fert adolescens, quam puer, & uno cibo, quam prandio quoque assuetus. Et lib. i. cap. 3. Hieme si prandet aliquis, utilius est exiguum aliquid, & ipsum siccum, sine carne, sine potione sumere. aestate uero, & potione, & ci

bo

bo corpus saepius eget: ideo prandere quoque cō-
modum est. Cena igitur praecipua fuit, & in ea
largius uestiebantur; conuiuasque, quos paullo
lautius uellent excipere, ad cenam, non ad pran-
dium inuitabant. hinc saepe apud Ciceronem in
epistolis ad Papirium mentio Cenarum, num-
quam Prandiū. quamquam, ut dixi, Prandia
quoque in usu fuere, quibus etiam, ut apud Ma-
crobium scriptum est, lex Didia sumptum defi-
niuit. sed, prandendi morem puerorum magis,
quam adolescentum, fuisse, & aestate potius,
quam hieme, Celsi uerba, proxime recitata, de-
monstrant. Id quidem constat, cum hora no-
na cenaretur, quod ex eo uersu satis intelli-
gitur,

Incipit exstructos frangere nona thoros,
locum Prandio uix fuisse. mane enim, paullo
post somnum, quis putet? nec de tertia, aut
quarta, aut quinta hora crediderim. non enim
stomacho tantum spatij ad concoquendum relin-
queretur, ut cenae uacare posset: cum a prandio ad
cenam hodie quidem horas nouem, aut minimum
octo uideamus interponi. Itaque, paucos admodū
pransos esse, (de ingenuis, & nobilibus loquor)
aut, si quis praderet, exiguo cibo cōtentum fuisse,
ratio docet. prandere autem solitos existimo pue-
ros, qui famen non ferunt; opifices seruos uiato-
res, quorum uires labore fractas, atque immi-
nutas

nutas refici, & augeri cibo necesse est. Hora cenae cum semper fuerit, ut exemplis perspicuum est, diei nona, longe distat a more nostro: nam, cum apud ueteres ex duodenis horis aequae dies omnes, noctesq. constarent, aestiuis diurnis longioribus, nocturnis breuioribus, hiemalibus uero contra: quis non uidet, cenas olim hieme diurnas fuisse, quae nobis nocturnae sunt; ceteris autem anni partibus omnino longius a uespera, quam nostras, absuisse?

Eduliorum dissimilitudo apud eos fuit: in quo lucrum a nobis in iactura factum. nam garum illud, quo nullae umquam exquisitae epulae caruerunt, praeterea muriam, haelec, tyrotarichum, & huiusce generis multa, nec turpe est ignorare, nec in fructuosum. Sumatur exemplum a garo, ut ex hoc uno de reliquis coniectura fiat. uenisse gari congium aureis quindenis, auctor est Plinius. Congium autem libras decem capit. ergo singulae librae aureo cum dimidio uenierunt. quid hodie tanti est? quamquam nos quidem gulae libenter indulgemus, nec iacere patimur eduliorum pretia: uerumtamen, quod garo comparatur, nihil uideo: sicut nec in Mullo, quem Romae TRIGLIA, Venetijs BARBONE appellant, hodie quisquam, ut opinor, ita insanierit, ut emendum putet, Asinij Celeris,

66 De Acc.& Comed.ratione.

uiri consularis, exemplo, octo millibus num-
mum, qui sunt, nummo nostro, aurei CCXL.
nec magitudo pondus excusat. nam binas pon-
deris libras raro admodum, ut Plinius asserit,
nullus exsuperat.

Vinis quoque eos plurimum tribuisse prae-
ter alios, Plinius quoque testatur, lib. XIV.
cap. 6.

De Conuiuio tempestiuo,
seu intempestiuo,

AD · IO · FRANCISCVM
COMENDONVM
CARDINALEM.



QUod uel in emendandis, uel
in explanandis Antiquorum
scriptis uersantur, praecla-
re operam suam ponere mihi
uidentur. Quam multa enim
in ijs reperiuntur, quorum
uel intelligentia non ita facilis, uel deprauata
lectio lectores remoratur? Vidi ego plurimos
non inertes uiros aliquando in quibusdam haesi-
tare, quae si uel emendentur, uel explanentur,
non solum eorum facilem cognitionem reddunt,
sed & ut ad ulteriora progrediantur, homines
inuitant. Sed, quid ego haec ad Te? Cuius ea
est eruditio, ut admirationem conciliet. qui tan-
tum iudicio excellis, quantum dignitate prae-
stas. cui maiora quoque deberi, nemo bonus est,
qui non & fateatur, & cupiat. Ego certe, uir-
tutis amore incensus, obseruantiam Tibi sum-

nam debeo . quod a Patre , dum uiueret , mihi traditum , quantum in me erit , omnibus ingenij uiribus enitar , ut praeſtem .

CENARVM antiquiſſima Romanis conſuetudo fuit , a propinquis , ut arbitror , deducta Sabinis , quorum & in uictu , & in omni uita ſeuerior , quam ceterarum gentium , diſciplina fuit . parce comedebant , cibo ſimplici , nullo , praeter ſamem , condimento . poſtea , rerum copia bellis parta , peregrinitate paulatim priſcos mores immutante , parcimonia tranſiit in luxū . inde cena lautior , & ab hora uigeſima prima , quae tum nona ſemper diei erat , in noctem producta . conuiuia , ne parum opportuna , contraque morem maiorum eſſe uiderentur , tempeſtiua dicta , uocabulo rem excuſante . manſitq. nomen in conſuetudine corrupta . nam , quod ex ueterum monumentis liceat colligere , multa liberius inter epulas & dicebantur , & fiebant , quae graues , & boni uiri non probarent . ideo uidetur Cicero de tempeſtiuis conuiujs ita loqui , tamquam in ijs turpitudinem aliquam agnoſcat . cuius rei perſpicue documentum aſſerunt illa uerba pro Murena : Nemo ſere ſaltat ſobrius , niſi forte inſaniſ , neque in ſolitudine , neque in conuiuio moderato , atque honeſto . tempeſtiui conuiuij , amoeni loci , multarum deliciarum comes eſt

est extrema saltatio. Et subiungit, Nullum
 turpe conuiuium ostenditur; plane significans,
 non interfuisse Murenam tempestiuo conuiui-
 o: ut in eo saltasse, quod in moderato, honestoq-
 conuiuium non liceret, dici posset. Nec sine pro-
 bro dicitur illud pro Archia: Quantum alij tri-
 buunt tempestiuis conuiuijs, quantum denique
 aliae, quantum pilae, tantum mihi egomet ad
 haec studia recolenda sumpsero? Non laudat Ca-
 to ille senior tempestiua conuiuia, cum ait: Ego
 uero propter sermonis delectationem tempesti-
 uis conuiuijs delector: sed usitata ostendit, ijsq-
 se delectari non propter epulas, sed propter coe-
 tum amicorum; sermonisq. delectationem: qua
 si alij non easdem ob causas tempestiuis conui-
 uijs interessent. epulari enim ei propositum est, ut
 ne hac quidem uoluptate, quae epulari accuba-
 tione percipitur, carere senectutem significet,
 cum eo tamen, ut eligat id, quod in ea uoluptate
 honestum est, sermonis uidelicet fructum, & iu-
 cunditatem; reliqua inuenibus concedat. Quid,
 quae ad Atticum lib. ix. scribuntur? an repre-
 hensione carent? Audio, inquit, bonis uiris
 hanc cunctationem nostram non probari, mul-
 taq. in me & seuerè in conuiuijs tempestiuis qui-
 dem disputari. Et ad eundem, in eodem libro.
 Viris bonis me non nimis excuso. quas enim eos
 cenas & facere, & obire scripsit ad me Sextus?

quam lautas? quam tempestinas? Reprehenduntur cenae, quia lautae, quia tempestinae: contra uerbi significationem usitatam: sed ad uituperandum ita multa concurrunt exempla, ut assentiri cogar in eo, quod non placet. Quid enim dicam ad illud Taciti lib. xi? Claudius, domum regressus, & tempestinis epulis delentus, ubi uino incaluit, iri iubet, nunciariq. miserae, dicendam ad causam postera die adesset. Equidem de modicis epulis loqui Tacitum non arbitror, cum subiungat, Vbi uino incaluit. Eoq. minus dubitare licet, quia lib. xlix. seueritatem, & tempestina conuiuia ut contraria constituit. Discubuerat, inquit, Vitellius Tincini, adhibito ad epulas Virginio. Legati, tribuniq. ex moribus imperatorum seueritatem aemulantur, uel tempestinis conuiuijs gaudent. perinde miles intentus, aut licentior. Haec de tempestiuo conuiuio, pro re scilicet contra uerbum: nunc, an aliquid pro uerbo dici possit, sic, ut cum re consentiat, consideremus. Primum nemo dubitat, quin, cum interpretamur, sententiae nostrae ad antiquorum exemplarium testimonium sint accommodandae. quo posito, locus ille pro Murena, a nobis recitatus, nihil, quod a propria uerbi natura discrepet, habebit. quattuor enim ueteres libri, tres Masseiani, unus, quē patri meo singulari doctrina uir, omni

umq.

umq. quos in uita nouerim, humanissimus, Gu-
 lielmus Sirlettus Cardinalis dono dedit, habet,
 Intempestiui conuiuij, non, Tempestiui. ita fiet,
 ut res cum uerbo congruat. nam ibi de turpi con-
 uiuiio, cuius comes esset extrema saltatio, ser-
 monem fieri satis constat. Accedit Suetonius,
 cuius haec sunt in Caligula: Absentem sena-
 tum, populumq. grauissimo obiurgauit edicto,
 quod, Caesare proeliante, & tantis discrimini-
 bus obiecto, intempestiua conuiuia circum &
 theatra, & amoenos secessus celebrarent. Nec
 tempestiua, sed intempestiua conuiuia Curtius
 appellat lib. vi. Intempestiua, inquit, conui-
 uia, & perpotandi, peruigilandiq. insana dul-
 cedo, ludiq. & greges pellicum, omnia in exter-
 num lapsa sunt morem. Idem paullo post: Igi-
 tur cum intempestiuis conuiuijs dies pariter no-
 etesq. consumerent, satietatem epularum ludis
 interpolabat. Haec a tempestiuis conuiuijs in-
 tempestiua distinguunt, turpia scilicet ab hone-
 stis. Nec de luxuria, atque immoderatis epu-
 lis, sed de temperato conuiuiio, locutus est Appule-
 ius Apologia prima, cum dixit: Nuptiae ne
 illae fuerunt, an aliud celebratum officium, an
 tempestiuum conuiuium? Cur igitur, cum in-
 tempestiuum conuiuium saepe nominetur, tem-
 pestiuum adeius rei significationem, quae suum
 nomen habet, usurpari credam? Dicatur id,

quod licet, tempestium; quod contra, intempestium: Latine, & proprie loquemur. quod si secus est in peruulgatis libris: abesse mendum numquam putabo. nisi si de Latina lingua ita sentimus, ut eodem interdum uerbo contraria comprehendat. Nam, quod ad locum de Senectute pertinet: in deteriore partem accipi necesse non est: cum dicat Cato, non se tantum conuiuijs tempestiuis interesse, uerum etiam suos aequales, & illos ipsos, quibuscum loquebatur, Scipionem, & Laelium, uiros eos, quibus grauitate, temperantia, & integritate aequari fortasse non nulli, praesferri certe nemo possit. Haec pro nostro ingenio: lector eruditus perpendat, ac iudicet.

VI

De Metonis anno.

AD · GVLIELMVM
SIRLETTVM
CARDINALÈM.



DECET cum parentibus liberos idem sentire, & idem uelle. itaque cum in alijs rebus Patris iudicium plurimi semper feci, tum nihil facio libentius, quam ut eius in amicis colendis consuetudinem imiter. Quis autem nescit, quanto Tu semper ornamento nobis fueris? Quo fit, ut, cum Tibi pares referre non possim grates, ingratitude uitium ut apud Te subeam, interdum dubitem. quo nihil peius odi. Verum, cum te sciam humanitatis in primis laude excellere, eumq. esse, qui homines, non ex beneficij accepti relatione, (saepe enim contingit, ut quis oneri succumbat uirum imbecillitate) sed ex animi gratitudine iudices: nihil mihi dubitandum est, quin Tu in tua illa uetere erga nos beneuolentia perseueres. Ego contra, Tuum me esse profiteor, & in Te colendo cedere tuorum nemini. Interim hoc quidquid est, in tuo nomine apparere

apparere uolui. Vt exstaret aliquod in Te obser-
uantiae meae signum. Quod si hilari fronte, ut
soles, acceperis, animos mihi addes ad maiora
conanda, & ad meum de Te iudiciū praestan-
tiore forsā aliquo munere posteris ostendendum.

DE Metonis Anno scriptor antiquissimus
Theophrastus ἐν τῷ περὶ σημείων ὑδάτων καὶ πνευμά-
των, sic inquit: Διὸ καὶ ἀγαθοὶ γεγέννηται κατὰ τὸ πως
τινὰς ἀσρόνομοι, οἷον Ματρικέτας ἐν Μηθύμνῃ ἀπὸ τῆς
Λεπετύμνης, καὶ Κλεόστρατος ἐν Τενέδῳ ἀπὸ τῆς Ἰδης, καὶ
Φαινὸς Ἀθηήσιν ἀπὸ τῆς Λυκαμβηλῆος ἰὰ περὶ τὰς τρε-
πὰς σωεῖδε. παρ' οὗ Μέτων ἀκρίσας, τῆς τῆς ἐνὸς δέοντα
ἡκοσιν ἐνιαυτῶν σωεῖταξε. οὗ δὲ ὁ μὲν φαεινὸς, μέτοι-
κος Ἀθηήσιν. ὁ δὲ Μέτων Ἀθηναῖος, καὶ ἄλλοι δὲ ἴκτον
τὸν τρόπον ἡσρολόγησαν. Latine sic: Quapropter
& optimi locis quibusdam Astronomi exstiterē,
quemadmodum Methymnae Matricetas in Lepe-
tymno genitus, neque non & in Tenedo insula
Cleostratus ab Ida profectus. quin & Phaenus
Athenis e monte Lycambeto, qui brumam solsti-
tiumq. praenuit. Auditor huius discipulusq.
Meton fuit Atheniensis, qui Annum undeuigin-
ti annorum spatio praefinitum complexus est. &
quidem Phaenus Atheniensium ciuitate dona-
tus, Meton uero eiusdem urbis indigena & popu-
laris. Sunt & alij, qui in Astrologia eodem se mo-
do exercuere. Diodorus etiam Siculus paulo
fufius

*fusiis his uerbis, quae sunt libro XII: Εν δὲ
 Αθήναις Μέτων ὁ Παντανίῳ μὲν υἱὸς, δεδοξαμένος
 καὶ ἐν ἀστρολογίᾳ, ἐξέθηκε τὴν ὀνομαζομένην ἑννεακα-
 δεκαετηρίδα, τῷ ἀρχὴν ποιησάμενος ἀπὸ μηνὸς ἐν
 Αθήναις σκироφοριῶνος τρισκαδεκάτης· ἐν δὲ τοῖς ἡρη-
 μέτοις ἔτεσι τὰ ἄστρα τῇ ἀποκατάστασιν ποιεῖται, κα-
 θάπερ ἐν αὐτῷ τινὸς μεγάλῃ τὸν ἀνακυκλισμὸν λαμβά-
 νει. διὸ καὶ τινες αὐτὸν Μέτωνος ἐν αὐτὸν ὀνομάζουσι·
 δοκεῖ καὶ ὁ ἀνὴρ ὕτος ἐν τῇ προρρήσει καὶ προγραφῇ
 ταύτῃ θαυμαστῶς ἐπιτετελέχιναι· τὰ γὰρ ἄστρα τὴν τε-
 κίνησιν καὶ τὴν ἐπισημασίαν ποιεῖται συμφώνως τῇ
 γραφῇ· διὸ μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς χρόνον οἱ πλεῖστοι τοῦ ἐλ-
 λήνων χρόμενοι τῇ ἑννεακαδεκαετηρίδι, ἢ διαψά-
 δονται τῆς ἀληθείας. quae Latina recitabo, ut Grae-
 ce nescientibus consulatur: Athenis Meton, Pan-
 saniae filius, astrologia clarus, spatium illud un-
 de uiginti annorum demonstrauit, quod Graeci
 ἑννεακαδεκαετηρίδα, initio facto die decimatertia
 eius mensis, qui σκироφορῶν Athenis nominatur:
 in his autem, quos diximus, annis in eundem
 astra statum reuertuntur, ac ueluti magni cuius-
 dam anni conuersionem capiunt: quocirca nonnul-
 li Metonis annum appellarunt. uidetur autem
 hic uir in eo, quod praedixit, & praescripsit, mi-
 rabiler ueritatem attigisse. nam, ut ille scri-
 psit, ita & motum, & significationes astra fa-
 ciūt. quare Graecorum plurimi, ad aetatem usq[ue]
 nostram unde uiginti annorum obseruatione usi,*

non errarunt. Idem uidetur significasse lib. 2. cū ait: Λέγεται δὲ καὶ τὸν θεὸν δι' ἐτῶν ἑνέα καὶ δέκα κατὰ τὰν τῶν εἰς τὴν νῆσον. ἐν οἷς καὶ τῶν ἄσρων ἀποκαταστάσεις ἐπὶ τέλος ἄγονται. καὶ διὰ τὸ τοῦ ἑννεακαίδεκαετη χρόνον ὑπὸ τῶν ἑλλήνων Μέτωνος μέγαν ἐνιαυτὸν ὀνομάζειν. hoc est: Apollinem narrant unde uiginti annorum spatium, quibus ἀστέρων conversiones ad finem perducuntur, ad insulam occurrere: propterea tempus unde uiginti annorum a Graecis Magnum annum uocari. Sic Diodorus. Aratus etiā ἐν τοῖς Φαινομένοις, - σωμαίνεται ἡ δὴ, Ἐννέα καὶ δέκα κύκλα φαίνετ' ἡελίοιο. Quo loco Theodorus interpres, Μέτων, αἰτ', τίς γέγονε παλαιὸς ἀστρονόμος, ὃς ἀκριβῶς ἀριθμήσας, εἴπε μικρὸν ἐνιαυτὸν, ὡς πρὸς σύγκρισιν τῷ μεγάλῳ, περὶ ὅτερον εἶπομεν, ἡ γὰρ ὅταν σήνοδος γένηται ἐπ' ἀπωλείᾳ τῷ παντός. οἱ δὲ μετὰ Μέωνα ἀστρονόμοι, καὶ πίνακας ἐν ταῖς πόλεσιν ἔθηκαν, περὶ τῶν ἐλλείψεων τῶν ἑννεακαίδεκαετηρίδων. Est etiam, non diu peruiulgatus Achilles, quem prudentissimum Iulius Firmicus appellat, ualde quidem, (quod ex eius recondita doctrina cognoscitur) antiquus. is in libro, cui titulus, τῶν Ἀράτε φαινόμενων πρὸς εἰσαγωγὴν ἐκ τῶν Ἀχιλλέως περὶ τῷ παντός, ubi agit περὶ ἡλίου, scriptum ita reliquit: Λέγεται ἐνιαυτός ἢ ἀπὸ ζωδίου ἐπὶ ζωδίου ἀποκατάστασις αὐτοῦ ἐν ἡμέραις τξξ, καὶ ἐλαχίστη μορῶν. ἀπὸ δὲ σημείων ἐπὶ σημείον καθίσταται ἐν ὀκτῷ δεκαετηρίδι: εἴγε γνήσιόν ἐστι τὸ σύγγραμμα

Εἰρατοθένης γὰρ ἀντίγραφεν αὐτῷ Διηκνύς ὡς ἐκ εἰη
 Εὐδοξ. κατὰ δὲ τῆς, ἐν ἐβδομήκοντα ἔτεσιν, ἥς
 δόξη ἐστὶ Κάλλιππος. κατὰ δὲ Μέτων, δι' ἐννέα καὶ
 δεκατηρίδος. Ταύτῃ κατηκολόγησεν Αἰρατος: φησὶ γὰρ
 αὐωεῖται ἡ δὴ, Ἐννέα καὶ δέκα κύκλοι φαίνετο ἡελίοιο.
*Nominatur & ab Interprete alio, cuius nomen
 non exstat, item a Ptolemaeo libro III. cap. 2.
 magnae constructionis, & in mēsisbus Aegyptijs.
 & ab Aristophane, & eius Interprete in An-
 tibus. Aelianus autem de varia historia lib. x.
 Μέτων ὁ Λάκων ἀσρόλογος ἀνέστησε σήλας, καὶ τὰς τῷ
 ἡλίῳ τροπὰς κατεγράψατο, καὶ τὸν μέγαν ἐῖαυτὸν,
 ὡς ἔλεγεν, ἔυρεν, καὶ ἔφατο αὐτὸν, ὡς ἔλεγεν, ἐνὸς
 δέοντα εἶκοσιν ἔτων. Idem lib. XIII, ait, eum
 calamitatem providisse, quam Athenienses in
 Sicilia, aduersus Lacedaemonios pugnantes,
 pertulerunt, stultitiamq. simulasse, ne cum
 ijs nauigare cogeretur. Suidas quoque sic: Ἐν
 αὐτὸς Μέτωνος ἡ ἐννεακαίδεκατηρίς. Μέτων γὰρ ὁ
 μαθηματικὸς περίδον ἐκτιθεὶς χρόνον, ἐνέταξε ιδ. Le
 gimus etiam apud Tzetzem lib. XII. de varia
 historia hos uersus:*

Ο Μέτων Ἀθηναῖος ἦ τ' ὑπὸς τῷ Παυτανίῳ,
 Ἦν ἐν ὀλυμπιάδι δὲ ὀρδοηκοσθεβδόμη.
 Αἰρισος ἀσρόλογος δὲ τελῶν ὑπὲρ τὰς πάντας
 Πάντων πρῶτος, ὡς λέγουσι, σὺν ἄλλων ἀσρολογῶν,
 Περὶ ἀπάντων ἔγραψεν, ὡς φεῦδονται κ' ἀνταῦθα.
 Τὰς ἐννεακαίδεκατηρίδας το, καὶ δ' ἡ, καὶ ἄλλα.

Haec de Metonis anno scriptores Graeci. *Accedunt* Latinorum testimonia. primū *Vitruuij* lib. IX. c. 7. in quo tamen corrupte Melo legitur; deinde *Columellae* in praefatione, qui eius providentiā in astrorum uetorumq. motib. laudat. & eiusdem lib. IX. cap. 14. in quo sunt haec: Sequor *Eudoxi*, & *Metonis*, antiquorumq. fastos astrologorum, qui sunt aptati publicis sacrificijs; tum *Plinij* lib. XII. cap. 31. etsi mendose legitur, *Ion*, pro *Meton*, ut est in antiquo libro; postremo *Censorini* in libello de die natali (quem librum a nobis emendatū propediem emittemus) qui, quo loco maiores annos colligit, Sūt, inquit, magni anni complures; ut *Metonicus*, quem *Meton Atheniensis* ex annis unde uiginti cōstituit; isq. *δεκαετηρης* appellatur; & interkalatur septies: in eoq. anno sunt dierum sex millia, & CDXL. *Cic.* quoque ad *Att.* lib. XII. ep. 3. Quando, inquit, iste *Metonis* annus ueniet?

Verum, cuius observationis inuentorem *Theophrastus*, *Diodorus*, *Aelianus*, *Censorinus* *Metonem* faciunt; quod ita creditum, & *Tzetzes* indicat; eam *Numae Pompilio*, qui multis ante *Metonem* annis *Romae* regnauit, non ignotam fuisse uideo. quod ex his *Linij* uerbis conijcio: Omnium primum; ad cursum *Lunae* in duodecim menses describit annum: quem, quia tricenos dies singulis mensibus *Luna* non explet, de
suntq.

suntq. dies solido anno, qui solstitiali circumagi-
tur orbe, interkalares mensibus disponendo ita
dispensauit, ut uigesimo anno ad metam eandem
Solis, unde orsi essent, plenīs annorum omnium
spatijs dies congruerent. Animaduertit igitur
Meton, (ut uberius de eius anno loquamur) uige-
simo quoque anno nouilunium eodem cuiusq. mē-
sis die incidere, cum per annos XIX. superio-
res uarijs semper cuiusq. mensis diebus incidis-
set. exempli gratia: Si Luna Kalendis Ian. cum
Sole coierit, quod nouilunium uocatur, uigesimo
post anno eodem die coibit. Et, quod de Ianua-
rio posui, de reliquis mensibus idem sentien-
dum. nam per annos XIX. numquam eo die ne-
que Ianuarij, neque reliquorum mensium incidit
nouilunium, quo semel antea inciderat aut Ia-
nuario, aut reliquis mensibus: sed annis XIX.
incurrit in totidem uarios dies cuiusque mensis.
Illud est notandum, singulis horum XIX. anno-
rum mensibus nouilunium praecurrere modo un-
decim, modo duodecim dies. exempli gratia: Si
primo Ianuarij die nouilunium incidit, anno se-
quenti incidet die XXII. aut XXI. eiusdem men-
sis: anno tertio undecim item dies citius: item
anno quarto eodem intervallo. praecurrere au-
tem nouilunium dixi eodem mense singulis an-
nis, quia omnium mensium dies, ad hanc quidem
rationem nouilunij quod attinet, in seipsos re-
uoluuntur.

uoluuntur. ita praecurrit nouilunium a primo Ianuarij die ad xxi . uel $xxii$. tum ad xi . uel x . mox ad primum eiusdem mensis diem. Quod autem Censorinus de Metonis anno septies interkalato dixit, id neque Graeca, neque Romana ratio pati uidetur. nam, cum apud Graecos quarto quoq. anno, idest ultimo cuiusque olympiadis, & extrema anni parte interkalatur: fit, ut in Metonis anno, idest in annis unde uiginti, non septies, sed modo quater, modo quinquies interkalatur: quater quidem, si Metonis annus incipiat a primo olympiadis anno: nam hoc modo non attingit ultimum annum, idest quartum, quintae olympiadis, quo interkalatur in extremo: quinquies autem, si incipiat uel a secundo, uel a tertio, uel a quarto olympiadis anno. nam, si incipit a secundo, ultimus eius annus, idest unde uigesimus, erit quartus quintae olympiadis: ita quintam interkalationem assequetur: quia quarto cuiusq. olympiadis anno interkalatur. quod si a tertio; unde uigesimus numerabitur primus olympiadis sextae. si a quarto: secundus eiusdem olympiadis. qua utraque ratione Metonis annus quinquies interkalatur, quia quinque olympiadum postremos annos, quibus interkalari diximus, complectitur. non potuit igitur Censorinus certum, & immutabilem interkalationum numerum in Metonis anno definire: cum modo

modo quinquies, modo quater interkaletur, ut iam ostendimus. Age, cogitauerit Censorinus de Romano anno, quem C. Caesar instituit: ne sic quidem procedet. nam quarto quoque anno, collectis quattuor quadrantibus, hoc est horis XXIV. interkalatur, ut expleatur annus dierum numero CCCLXVI. ita sequuntur plane totidem interkalationes, quot apud Graecos in Metonis anno: si quidem ita quarto quoq. anno apud nos, ut apud illos, interkalatur, dissimili tamen ratione: nam nostra unius modo diei interkalatio est: illi uero in olympiade impari, una, tertia, quinta, septima, nona, unum interkalant mensem; in pari, secunda, quarta, sexta, octaua, decima, duos. Hic mihi occurrit illud, fortasse Censorinum, Interkalatur septies, dixisse, pro, interkalantur septem menses: quia in sequentibus exemplis, cum Philolai, Callippi, Democriti, Hipparchi magnos annos persequitur, de interkalatis mensibus aperte loquitur: sit ita, uerumtamen non semper in anno Metonis menses septem, sed modo sex, modo septem, modo octo interkalabuntur: sex, cum annus Metonis incipiet ab olympiadis imparis anno primo, & claudetur quintae item imparis tertio, idest citra interkalationem, quae sit anno quarto. Septem uero menses interkalantur, cum incipit a secundo, tertio, quarto item imparis olympiadis:

dis : quoniam, ab his omnibus annis incipiens, attingit quartum annum quintae olympiadis, in qua, ut omnibus imparibus, unus interkalatur mensis. Quod si Metonis annum incipere uelimus ab olympiade pari: distinguendi sunt anni. nam, si a primo incipiet, claudetur item tertio paris olympiadis; idest citra interkalationem: ita sex modo mensium sequetur interkalatio. secundo autem initium faciens, quartum comprehendet paris olympiadis; item, si uel a tertio, uel a quarto incipiet. ita menses octo interkalabuntur. nam cum in olympiade pari menses duo, in impari unus interkaletur: necesse est, ut tribus olympiadibus paribus menses sex, in imparibus duabus duo interkalentur: qui sunt omnino octo. quis porro non uidet, si Metonis annus a secundo, tertio, quarto anno paris olympiadis incipiat; necessario sequi, ut quinq. olympiadum, trium parium, duarum imparium, interkalationem comprehendat? In dierum quoque numero uel ipsius Censorini, uel, quod libentius crediderim, librarij mendum est. nam in anno lunari Metonis dies sunt non sex millia CDXL, sed sex millia DCCXXVI. quod si de solari, non de lunari, anno intellexerit Meto: dies erunt 6940. constat autem lunaris annus ex 354. diebus, solaris ex 365, & quadrante. sed de lunari Metonem intellexisse, ideo credendum,

dum, quia Graeci omnes, praeter Arcades, & Acaernanes, annum diebus CCCCLIV. computabant: Metonem autem in Graecia natum, Athenis Theophrastus, Diodorus, Censorinus, & Tzetzes, Spartaë Aelianus dixit, nemo apud Arcades, qui tribus, aut apud Acaernanes, qui sex mensibus annum suum explicabant: ut apud Macrobium scriptum est.

VII

De Libertis, Libertinis, &
Ingenuis.

AD · FRANCISCVM ALCIATVM CARDINALEM



VM omnes artes, eae quidem, quae sunt homine libero dignae, hoc habent, ut erga eos, qui ipsis in artibus cum laude uersantur, amorem quēdam concilient: tum uero praecipuum hoc esse uidetur litterarum munus, eoq. magis, si moribus & probitate scientia commendatur. porro, cum haec ipsa, quae a libris, & studio petitur, multiplex admodum cognitio sit: est enim multis distincta partibus, multasq. tamquam in classes dispersita: in uniuersa tamen litterarum doctrina elucet in primis ea, quae ab humanitate nomen sibi adsciuuit: quam cum coluerint multi, qui Iuris cognitione praestitere, Andreas ille Alciatus in primis numerandus est. Cuius tu uestigia secutus, id doctrinae tuae speciem dedisti, quod a singulari uiro sperare possemus. Verum parce haec ego,

uere-

uerecundeq. commemoro, quia scribo ad te Te, cuius me pudor, & optimis institutis ad moderationem directâ natura ab hoc sermonis genere deterret. Haec ego nunc tacita praetereo: quia tecum quasi loquor. satis mihi sit, exstare in hac epistola, paucis quidem uerbis expressam, sed exstare tamen quoquo modo significationem quandam iudicij de Te mei. nam, quod ad meam obseruantiam pertinet, eam ego officijs potius, quâ uerbis, testatam apud Te ipsum ut relinquam, operam dabo. & inter officia, peto a te, ut locû habere sinas obseruantiam ipsam: ut, si re non potero, quod a fortuna pendet, studio tamen, ac uoluntate, quae sunt in me ipso posita, satisfactionem. Interim haec, cum a grauioribus curis respirare Tibi licebit, legas, mei memor.

LIBERTVS, & Libertinus interdû differunt, interdum idem sunt. utrumque patet, si tempora distinguantur. nam priscis temporibus, idest ante Appium Caecum censorem, & aliquanto post, Liberti uocabantur, qui manumissi fuerant; Libertini autem, ex his nati. Ciceronis uero aetate, & ante aliquanto, & post, liberti, & libertini ydem dicti, idest qui manumissi fuerant. quamdiu autem libertini uocabantur ij, qui ex libertis nati erant; tunc ingenuitas incipiebat in libertinorum filijs, nepotibus eorum,

qui aliquando seruitutem seruierant. sed, ubi libertinorum nomen ad ipsos liberos transiit; tunc ingenui erant, non libertini, ut antea, sed libertis nati. ex quo emergit, habita duarum aetatum ratione, duplex libertini, duplex item ingenui definitio: libertini sic. Libertinus est liberti filius. Quae definitio in superiorem aetatem conuenit. Item: Libertinus est, qui manumissione libertatem consequitur. Quae definitio ad posteriorem aetatem pertinet. Duplex libertini definitio, duplicem ingenui definitionem parit. nam, si una tantum esset libertini definitio, unam similiter ingenui definitionem oporteret esse. Prior haec: Ingenuus est, qui libertinum patrem habuit. Quae definitio priorem sequitur libertini definitionem. Posterior: Ingenuus est, qui ex liberto natus est. Quae definitio ad posteriorem accedit libertini definitionem. Primum igitur ex libertinis; qui numquam seruierant, ingenui nascebantur, deinde ex libertinis, idest libertis, qui aliquando seruierant. quam definitionem unus indicat maxime Suetonij locus: nec ab eo discrepare uideo, quae notauimus diligenter, aliorum exempla. Latum clauum, inquit de Claudio, quamuis initio affirmasset, non lecturum se senatorem, nisi ciuis Romani abnepotē, etiam libertini filio tribuit, sed sub condicione, si prius ab equite Roma-

no adoptatus esset. ac sic quoque reprehensionem uerens, etiam Appium Caecum censorem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in senatum allegisse docuit; ignarus, temporibus Appij, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Quem locum ita interpretor. Affirmauerat Claudius imperator, nolle se quemquam in senatum legere, nisi antiquo more: postea tantum abest, ut antiquam consuetudinem seruauerit, ut etiam recentiore, quae aliquid amplius concedebat, neglexerit. Antiquus mos hic fuerat, ne senator esse posset, qui abauum suum ciuem Romanum nominare non posset; ut quam longissime a seruili sorde, & facce distaret. per hos enim quasi gradus, ad ingenuitatem adscensus olim dabatur.

Libertus, ciuis erat, sed publico nullo, nisi apparitoris, aut coactoris fungebatur munere. apparitores autem erant scribae, praecones, interpretes, accensi, lictores, uiatores, statores. haec enim ueteres munera, ut Ciceronis ad fratrem epistola declarat, libertis deferebant, excepto tamen scriptu: postea uero scribae quoque liberti fuere. in quattuor autem urbanis tribubus, quas rusticis ingnobiliores fuisse Plinius docet, suffragium libertos tulisse constat. Libertinus, liberti filius, eodem iure.

Ingenuus, libertini filius, liberti nepos, iu-

re meliore: fert enim suffragium in tribu rustica, magistratus tamen non capit, neque senatorij, neque equestris est ordinis, sed tertij, idest de plebe. huius generis erant olim scribae. Exemplum habemus Cn. Flauij scribae, libertino patre nati, quem creatum aedilem curulem nobilitas aegerrime tulit. Liuius, Plinius, Gellius, alij.

Ingenuus, ingenui filius, libertini nepos, liberti pronepos, meliore, quam pater, iure eques enim Romanus esse potest, sed aditum in curiam non habet. quod e Suetonij uerbis elicatur: qui senatorium ordinem tribui solitum a ueteribus ostendit, non ciuium Romanorum pronepotibus, uerum abnepotibus.

Ingenuus, ingenui filius, & nepos, libertini pronepos, liberti abnepos, meliore, quam pater, & auus, iure: in senatum enim legi potest, & honores, magistratusq. capere. Est igitur hic ingenuus, postremo collocatus, ciuis Romani abnepos: & ex hoc genere lecturum se senatores, ex antiquo instituto, Claudius affirmauerat: sed ita sententiam mutauit, ut ne pronepote quidem, aut nepote, sed filium ciuis Romani senatorem legerit, cuius pater aliquando seruitutem seruierat. mox agnouit culpam, & uitari eam a se credidit, si is, quem lecturus erat, ab equite Romano prius adoptatus esset. ita uidebatur, cum legeret equitis Romani filium adoptiuum,

ptium, legere ciuis Romani abnepotem. nam
eques, ut ostendi iam, non poterat esse, qui pro-
nepos ciuis Romani non esset. ita filius equitis,
abnepos erat ciuis Romani. sed, quoniam pater
adoptiuus, & naturalis, non idem sunt; ueri-
tus Claudius, ne lectionem illam suam, aliquis,
ut inusitatam, reprehenderet, quod malitiosa
fraus in quaesito per adoptionem equestri ordi-
nis patre cerneretur, alia quadam ratione suum
factum excusare conatus est: dixit enim, se Ap-
pij Caeci censoris exemplo, senatorem legisse li-
bertini filium: ignarus, non eosdem aetate Ap-
pij Caeci, qui erant aetate sua, libertinos fuisse.
nam Appij temporibus, & deinceps aliquandiu,
libertinus dicebatur liberti filius: postea uero,
quasi uia breuiore, ad ingenuitatem patefacta
libertinus appellatus est, qui antea libertus uo-
cabatur, idest is, qui seruitutem aliquando ser-
uierat, & manumissus libertatem adeptus erat.
ita ueteris libertini filius a seruitute longius,
quam noui libertini filius, aberat: cum ille animum
liberum nominare posset, hic non posset. Quod
autem subiunxit Suetonius, libertinos olim di-
ctos, non ipsos, qui manumitterentur, sed in-
genuos ex his procreatos: cōtraria loqui uidetur:
quia, si erant ingenui, qua ratione libertini di-
cebantur? Verum in eo rationem habuit eius
temporis, quo ipse haec litteris mandabat. qua-
si dice-

si diceret: libertini tunc vocabantur, qui hodie sunt ingenui, ex manumissis procreati. quem morem idem Suetonius confirmat in Augusto. Valerius, inquit, Messalla tradit, neminem umquam libertinorum adhibitum ab eo cenae, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem. Inter libertinos nominat Menam, quem libertum fuisse Pompeij Magni notum est. Idem in uita Otacilij rhetoris, uocat eum libertinum, quem seruuisse iam dixerat. Et in uita Seruij Nicanoris: Satyram fecit, in qua libertinum se ostendit. At is in Satyrae uersibus, qui subiunguntur, libertum se nominat. Et Valerius Max. lib. vi. cap. 2. Aelium Manciam libertini filium appellat, eundemq. paullo post redolere ait paternam seruitutem. Varro lib. vii. Alij nomina habent ab opidis, alij aut. non habent, aut non, ut debent, habent. plerique libertim a municipio manumissi. Libertinos appellat manumissos. Quintilianus etiam lib. v. cap. 10. Qui seruus, inquit, est, si manumittatur, fit libertinus, non itidem addictus. Idem lib. vii. cap. 3. Seruus, cum manumittitur, fit libertinus: addictus, recepta libertate, est ingenuus. Et Martialis lib. v. infra ingenuam statim libertinam ponit, infra libertinam uero ancillam:

Ingenuam malo; sed, si tamen illa negetur,
Libertina mihi proxima condicio est.

Ex-

*Extremo est ancilla loco : sed vincet utrâque,
Indole si nobis hæc erit ingenua.*

*Nec obscure de libertis Cicero loquitur ep. 1.
lib. 11. ad Att. cum ait : An libertinis, atque
etiam servis serviamus ? nam servis condicione
proxime sunt liberti, nihil interest medium . Ad
hanc & posteriores iuris consulti consuetudinem
respexere, ingenuum sic definiētes : Ingenuus
est, qui statim, ut natus est, liber est. Sic enim
ingenuitas datur ei, qui liberto natus sit.*

De Bonorum diuisione.

AD. PETRVM. DONATVM
CAESIVM
CARDINALEM

IN litterarum studio quam multa incunda occurrant, quorum lectione mirifice animus pascitur, PETRE. DONATE. CAESI praeclare nosti. Sed nihil magis nos afficit, quam earum rerum contemplatio, quibus quotidie utimur, quorumq. adiumento, homines nos esse, facile dignoscimus. Nam, hoc, animus noster ad ea se erigit, earumq. rerum cognitionem consequitur, quae ad bene, beateq. uiuendum nobis duces sunt. Hinc fit, ut ego, quod in studijs temporis consumere mihi datur, libenter in similium indagatione erogem. Haec autem, quae nunc edo, Tibi dicare uolui, obseruantiae meae signum: ut, quando tuae humanitati respondere nunc temporis alio modo non conceditur, eius immemor interim Tibi non uidear.

BONORVM tua genera, externa, corporis, et animi, nominat Aristoteles Ethic. lib. III. & Polit.

& Polit. lib. VII. & Cicero naturae, studio,
 & fortunae tribuit Fam. lib. III. ep. 3. Et lib. II.
 de Orat. Crassus, inquit, in orationis suae prin-
 cipio dixit: quae natura, aut fortuna darentur
 hominibus, in ijs rebus se uinci, posse animo aequo
 pati: quae ipsi sibi homines parare possent,
 in ijs rebus se pati non posse uinci. Et lib. III.
 Genera rerum expetendarum tria, corporis, ani-
 mi, externarumq. rerum. Interdum tamen idem
 Cicero naturae, & fortunae bona confundere ui-
 detur. nam post ea uerba, quae recitauimus; ex
 lib. II. de Orat. subiungit haec: Qui laudabit
 quempiam, intelliget exponenda sibi esse fortu-
 nae bona. ea sunt generis, fortunae, propinquo-
 rum, amicorum, opum, ualitudinis, formae,
 uirium, ingenij, ceterarumq. rerum, quae sunt,
 aut corporis, aut extraneae. Quo loco bona
 corporis; quae naturae sunt, & extranea, quae
 fortunae, pariter ad fortunam retulit. Et in-
 fra, in eodem libro: Genus, forma, uires, opes,
 diuitiae, ceteraque, quae fortuna det, aut ex-
 trinsicus, aut corpori, non habent in se ueram
 laudem, quae deberi uni uirtuti putatur: sed ta-
 men, quod ipsa uirtus in earum rerum usu ac mo-
 deratione maxime cernitur, tractanda, etiam
 in laudationibus haec sunt naturae, & fortunae
 bona. Isocrates etiam in oratione, quae inscri-
 bitur Νικοκλῆς, cum dixisset, ἀξίων τὰς φύσιν

κοσμίως ὄντας ἔπει εἶν καὶ θαυμάζειν ἔτι δὲ μάλλον τῶς
καὶ μετὰ λογισμοῦ τοιοῦτος ὁ, τας: subiunxit: Οἱ μὲν
γὰρ τύχη, καὶ μὴ γνώμῃ σωφρονεῖτες, τυχόντες ἂν καὶ
μεταπαισθῇεν: οἱ δὲ φρὸς τῷ πεφυκέναι, καὶ διεγνώ-
κότες ὅτι μέγιστόν ἐστι τῶν ἀγαθῶν ἀρετὴ, δὴλον ὅτι
πάντα τὸν βίον ἐν ταύτῃ τῇ τάξει διαμένει.

*Sunt autem Naturae, ualetudo, forma, uires,
ingenium, memoria; Fortunae, pecunia, &
opes; Studij, doctrina, eloquentia, iudicium,
probitas: quae neque fortuna dat, neque natu-
ra: quamquam aptos ad haec natura gignit. Ge-
neris nobilitas, propinquitates, amicitiae, quae
Cicero, ut ostendimus, fortunae tribuit, mihi
uidentur inter extranea potius esse numeranda.
quamquam & fortuna ad extraneas res perti-
net: sed extranearum, siue externarum rerum
nomen (utroque enim modo apppellat Cicero) la-
tius patet, quam fortunae. nam nobilitas, a pa-
rentibus; aut maioribus relicta, externa res est,
nec tamen fortunae. Verior igitur, atque per-
fectior haec bonorum diuisio: externa, corporis,
& animi: quam, fortunae, corporis, & animi.*

IX

De Auspicijs.

AD · FERDINANDVM
MEDICEM
CARDINALEM



CVM multa in Antiquorum scriptis obscura reperiuntur, quaeq. illustratione egeant: nihil tamen difficilius, quam totam auspiciorum rationem reperiri uix posse arbitror. Nihil enim docti uiri de ea re scripsere. ut in re tam difficili, tamq. ardua, quid homines opinari debeant, saepe ignorent. Factum igitur a me est, ut quaedam in hoc genere collecta ederem, fortasse non iniucunda. Magnum hoc: fateor: sed tamen magna aggressis (etiamsi non, quod cupiunt, assequantur) aliqua saltem ex parte laus debetur. Haec autem Tibi, FERDINANDE, potissimum dicare uolui, quod, cum magni illius Cosmi filius sis, qui liberales disciplinas uetere maiorum exemplo magnis praemijs, dum uixit, ad antiquam dignitatem renouauit, Paternae quoque laudis imitator egregius ab omnibus iudicaris.

CVM

CVM aliae ueterum auspiciorum partes, amissis iniuria temporum auguralibus libris, aut prorsus incognitae nobis, aut obscurae admodum sunt: tum illa perdifficilis, & a nemine ad hanc diem, quod quidem ego legerim, satis explicata scientia est; utrum ad solos augures auspicia plane omnia, an ad augures quaedam, ad magistratus alia, proprio quodam & separato iure, pertinerent. Augurum, & magistratum auspicia multis modis diuersa. Primum, augures auspicabantur, ut ex quibusdam signis uel probarent aliquid, uel uetarent: magistratus, si comitijs auspicabantur, nunquam non uetabant: alijs rebus, pro signorum ratione, item ut augures, aut uetabant, aut probabant. Deinde augures nunciationem solam habebant, sine spectione: magistratus utramque. Tertio loco, augures necessario adhibebantur: magistratus, nisi cum uellent, non auspicabantur. Quarto, augures obnunciabant uel institutis comitijs, uel habitis iam, uel futuris: magistratus futuris tantum. Quinto, augures obnunciabant, cum auspicati essent: magistratus, & post auspicium, & ante. Sexto, tres augures interdum, ut in ferenda lege curiata, quandoque unus, ut in comitijs magistratum, auspicio utebatur: magistratus autem uel unus, qui de caelo seruaret, impedire legum comitia poterat. Singula

 probemus.

probemus. Primum hoc fuit, augures obseruasse quaedam signa, ex quibus aut probandam rem esse, aut uetandam interpretarentur. id nemo uocabit in dubium. quis enim ignorat, aues quasdam boni ominis, aduersi alias fuisse? dextra auspicia contraria, sinistra prospera? haec scientia non more tantum, quasi tradita per manus, ab ipso primum accepta Romulo, qui urbem auspicato condidit, sed libris etiam continebatur: de quibus ep. 9. & 11. lib. 111. item lib. 11. de leg. lib. 1. de Diuin. & apud Festum fit mentio. Potestatem eorum in utramque partem, sancienti, uetandi, planissime lib. 11. de leg. Cicero expressit. Magistratus uero ceteris quidem in rebus, ut Cicero lib. 11. de Diuin. ostendit, signa obseruabant, ex quibus aut prohiberent, aut probarent: comitijs autem, uel si nulla instructi scientia essent, nulla signorum obseruatione, solo auspicio uetabant; siue aliquid contrarium uidissent, siue non uidissent. Itaque in oratione pro domo, Negant, inquit augures, fas esse agi cum populo, cum de caelo seruatur. Ipsa igitur actio, non ea, quae agentes uidissent, impediendi uim habebat. Hoc si cui uidetur incredibile, loca inspiciat, atque consideret, in quibus hoc auspicij genus nominatur. equidem illa Ciceronis uerba Phil. 2. Confecto negotio, bonus augur, Alio die, inquit. O impudentiam.

G

singula-

*singularem . quid uideras ? quid senseras ? quid audieras ? nec enim te de caelo seruasse dixisti , neque hodie dicis . Haec , inquam , ego sic interpretor . Cum tu , quibus augures signis adducuntur , ut , Alio die , dicant , ex ijs nullum uideris , senseris , audieris ; cur obnuncias ? nam si , quod consul potuisti , de caelo seruasses : haberes , quo confugeres . obnunciare enim potuisses , si nihil uidisses , sensisses , audisses . Verum , de caelo te seruasse , neque dixisti , neque hodie dicis . Quid igitur , dicet aliquis , obnunciabat magistratus ? Hoc ipsum , se de caelo seruasse : ut in oratione pro Sextio : *Vieta est reip. caussa , & uieta non auspicijs , non intercessione , non suffragijs , sed ui , manu , ferro . nam , si obnunciasset Fabricio is tribunus pl. qui seruasse de caelo diceret : accepisset resp. plagam , sed eam , quam acceptam gemere posset . Ergo tribunus pl. non aliquo aduerso signo , sed eo ipso obnunciabat , eum se de caelo seruasse diceret . Nam , quod in eadem oratione , non ita multo post , sequitur de Sextio tribuno pl. Cum reip. causam suscepisset ; cumq. auspicijs religioniq. parens , obnunciaret quod senserat : id exaggerandi gratia oratorie dictum puto : ut augetetur scelus eorum , qui Sextium tribunum pl. non modo simpliciter obnunciantem , idest , se de caelo seruasse dicentem ; quod cum fieret , agi cum populo ne-*
*fas**

fas erat; sed obnunciantem id, quod senserat, propemodum occiderant. Huc illud pertinet, quod obiicit Vatinio Tullius: Num quē post urbē conditam scis tribunum pl. egisse cum plebe, cum constaret seruatum esse de caelo? Signa non appellat: ipsum perse, seruare de caelo, tribunitias actiones impedire demonstrat. Hanc opinionem Dio lib. xxxix. uel maxime confirmat. Cum e caelo, inquit, atque ex alijs quibusdam publica diuinitio fieret: ea, quae e caelo, maximam uim habebat, sic, ut cetera quidem auspicia, quae multa erant, per singulas actiones, illud autem semel tantum quocumque die fieret. hoc igitur huius auspicii maxime proprium erat, illud praeterea, quod in alijs rebus omnibus uel permittebat quaedam fieri, & fiebant, nullo amplius auspicio per singulas res adducto, uel prohibebat, & reijciebat aliquid; populi uero suffragationes omnino uetabat, eratq. semper ad ipsas prodigium, siue faustum omen esset, siue triste. Quoniam igitur multi, uel legum lationes, uel magistratuum creationes, quae ad populum deferrentur, impedire cupientes, praenunciabant, ut eo die de caelo seruaturi: propterea ueritus Clodius, ne, si Ciceronem accusasset, dilationem, & moram iudicio non nulli facerent, legem tulit, nequis magistratus, per quos dies populum aliqua de re suffragia ferre-

oporteret, de caelo seruaret. Quid apertius? nonne magistratum, qui de caelo seruat, ut populi comitia prohibeat, a signis non pendere demonstrat? Ut omittam duorum locorum testimonia, quorum altero satis certo, ex oratione pro domo, altero non admodum dubio, ex Phil. 2. iam sum usus. Ac mihi quidem huius tantae potestatis, cunctis magistratibus attributae, causam quaerenti, admirabilis plane ueterum Romanorum sapientia uideri solet: qui cum populi leuitatem, inscitiamq. nossent, inutiles quandoque reip. leges iubentis; in auguribus, autem, uaria signa obseruantibus, praesidij minus, quam in magistratibus, positum uiderent; auspicia de caelo, ut praesenti remedio subitis malis occurrereur, nullis obligata signis, libero impediendi iure, magistratibus dederunt. Exemplis non egemus. seruauit saepe consul Bibulus de caelo, ut Caesaris, collegae sui, legibus obsisteret. seruauit autem ut consul, non ut augur. nam, si quis augurem fuisse dixerit; opponam Ciceronis testimonium; qui scripsit ad Caninium, ipsius Bibuli quaestorem, Bibulum ad se litteras misisse de auguratu filij sui. ex quo patet, augurem patrem non fuisse, nam duobus eiusdem gentis mandari sacerdotium illud non licuit, quod apud Dionem lib. xxxix. scriptum est. Exstat eiusdem impedimenti significatio in

ep. 16. lib. 2. ad Att. De rege Alexandrino, placuisse, sibi, aliquando confici: Bibulus de caelo tum seruasset, nec ne, sibi quaerendum non fuisse. Et ad eundem ep. 3. lib. 1 v. Proscripsit, se per omnes dies comitiales de caelo seruaturum. Qua proscriptione, comitia aedilicia fieri non posse, ostendebat: cum agi cum populo non posset eo die, quo de caelo seruaretur. Propterea, ne hoc auspiciorum genere impedirentur ea comitia, quae creandis magistratibus haberentur, leges latae sunt: de quibus Cicero Phil. 2. Quisquam ne diuinare potest, quid uitij in auspicijs futurum sit, nisi qui de caelo seruare constituit? quod neque licet comitijs per leges: & si quis seruauit, non, habitis comitijs, sed prius, quam habeantur, debet nunciare. Porro, quia tribuni pl. legibus interdum neglectis, comitia impedire cupientes, de caelo seruabant, ut ep. 3. lib. 1 v. ad Attic. Sextius, & Milo, & ad eundem ep. 16. eiusdem libri, Q. Scaeuola: ideo consules, ut lib. xiii. Gellius docet, in edicto, quo significabant, quis comitijs centuriatis dies futurus esset, hoc addebant ex uetere forma perpetua: nequis magistratus minor de caelo seruasse uellet. Cum igitur, qui de caelo seruabat, comitia impediret; locum illum Ciceronis ep. 30. lib. vii. Ille autem, qui comitijs tributis esset auspiciatus, centuriata habuit: non pa-

10 sic intelligendum, ut arbitremur Caesarem seruasse de caelo: (ipse enim sua comitia impedisset: & contra leges fecisset, quae seruari de caelo comitijs uetabant) sed auspicabatur Caesar per augures: quod erat in more positum: uel auspicabatur ipsemet ut augur. nam eo sacerdotio praeditus erat. itaque Cicero epist. 68. lib. x i i i. uocat eum collegam suum. Alterum, ad ostendendam dissimilitudinem, illud erat: augures nunciationem sine spectatione habuisse, magistratus utrumque. id Varro significat obscure, Cicero clarissime: Varro sic lib. v. de ling. Lat. In auspicijs distributum est, qui habeant spectationem, qui non habeant. Non enim opinor hoc significari: augures alios habuisse spectationem, alios non habuisse: sed potius, auspicia sic inter augures & magistratus fuisse distributa, ut spectationem magistratus haberent, augures non haberent. dubitationem omnem tollit Cicero in Phil. 2. nam, cum Caesar consul ostendisset, uelle se, prius quam ad bellum Parthicum proficisceretur, Dolabellam consullem surrogare; Antoniusq. eius collega, & idem augur, iratus Dolabellae, eo se sacerdotio praeditum esse dixisset, ut comitia auspicijs uel impedire, uel uitare posset: Incredibilem, ait Cicero, stupiditatem hominis cognoscite. Quid enim? istuc, quod te sacerdotij iure facere posse dixisti; si augur

gur non esses, & consul esses, minus facere potuisses? uide, ne etiam facilius. nos enim nunciationem solum habemus, consules, & reliqui magistratus etiam specttionem. Quibus uerbis communem augurum, & magistratum nunciationem, propriam fuisse magistratum specttionem, aperte demonstrat. in quo maiorem habeo fidem Ciceroni, praesertim auguri, quam Festo; qui, cum Cicero nunciationem auguribus det, specttionem adimat, ipse contra adimit nunciationem, specttionem tribuit: si modo locus ille mendo uacat. Apertius etiam Varro in Rhetoricis, a Nonio appellatus. Eo die, inquit, cis Tiberim redeundum est: quod de caelo auspicari ius sit nemini, praeter magistratum. Non enim dubito, quin, auspicari de caelo, sine seruare de caelo, & specttionem habere, idem sit. Nec de auguribus Cicero, sed de magistratibus illud prodidit lib. 11. de Diuin. De caelo seruare non ipsos censes solitos, qui auspicabantur? nunc imperant pullario: ille renunciat. Hoc enim dicit. Olim qui auspicabantur, de caelo seruabant: nunc auspicantur per pullarium: in urbe scilicet: nam extra urbem proconsules, aut propraetores auspicari solere, infra negat: & subiungit causam: Qui auspicia non habent: idest, quibus auspicari non licet. non enim eam potestatem a populo acceperunt, quam accipiunt ij, quibus magistratum

populus mandat . quo referuntur illa uerba : De
 iotarus auspicijs semper utebatur : nos , nisi dum
 a populo auspicia accepta habemus , quam mul-
 tum ijs utimur ? At supra diximus , impedijſſe
 semper , qui de caelo seruaret . Diximus , sed ,
 in comitijs populi : ex auctoritate Dionis . nam
 in alijs rebus obseruari solere signa , quibus aut
 prosperum auspiciū fieret , aut aduersum , con-
 cessimus . propterea , dum comitia magistratuum
 haberentur , non licuisse de caelo seruare , osten-
 dit Cicero in Phil. 2 . Cum igitur dixit loco su-
 pra recitato : Nunc imperant pullario : ille re-
 nunciat : manere quidem seruandi de caelo mo-
 rem significat , sed per pullarium : & intelligen-
 dum , praeterquam comitijs : in quibus cur ute-
 retur pullario , uel pullos obseruante , uel alia si-
 gna , cum semper in comitijs , quaecumque signa
 essent impediret ? Rursus aduersari uidetur Var-
 ro , cum dixit : Auspicari de caelo ius est nemi-
 ni , praeter magistratum . Cicero autem auspi-
 cari pullarium ait . Pullarius auspicari proprie
 non dicitur , sed adhiberi in auspiciū ab eo , qui
 auspicatur , idest a magistratu . Ita magistratus
 auspicatur de caelo comitijs ipse , ceteris rebus
 per pullarium : cur enim aliena uel scientia , uel
 opera uteretur in ijs rebus , quas omnino , qui-
 buscumque signis , ipso tantum auspicio sciret im-
 pediiri ? Quod si quis magistratum pullario sem-
 per

per usum esse contendat, saltem ut species quaedam ueteris auspicij retineretur: cum hoc, quando solam rationem sequimur, caremus exemplis, non ualde pugnabimus: modo stet illud, quod satis probatum putamus, seruare de caelo, comitijs impedimentum semper fuisse, alijs rebus non item: quod plane Dio narrat: idq. non augurum, sed magistratum, fuisse: quod ex Varone cognouimus: qui dixit: Auspicari de caelo ius est nemini, praeter magistratum. Cum quo Cicero consentit, solis magistratibus spectationem tribuens oratione secunda in Antonium. Quod si quis, de caelo seruatum esse alijs quoque rebus, praeter quam comitijs, aliquo scire cupiat argumento: legat illud lib. IX. de Diuin. Auspicia, quibus utimur, siue tripudio, siue de caelo, simulacra sunt auspicioꝝ, auspicia nullo modo. Q. Fabi, te uolo mihi in auspicio fuisse. Volo, respondet: audiui. Hic apud maiores nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet. peritum autem esse necesse est eum, qui, silentium quid sit, intelligat. id enim silentium dicimus in auspicijs, quod omni uitio caret. Hoc intelligere, perfecti auguris est. Illi autem, qui in auspiciū adhibetur, cum ita imperauit is, qui auspicatur: dicito, si silentium esse uidetur: nec suspicit, nec circumspicit: statim respondet, silentium esse, uideri. Quibus uerbis Cicero gen-

nus

nus illud auspicioꝝ describit, quod, seruare de caelo, uocabatur: cum dicat: Nec suspicit. Mox de tripudio sequitur: Dicit, si pascuntur aues. Cum igitur pullarius interroganti magistratui respondeat, silentium, esse uideri: uidelicet ostendit, auspiciuꝝ uitio carere; itaque rem, auspicio commissam, posse fieri: quod referri ad comitia nullo pacto potest: quae, seruante de caelo magistratu, ita semper impediuntur, quasi silentium nunquam esset, idest quasi aduersa signa semper essent. ergo non comitijs tantum de caelo seruabatur. Tertio loco posuimus: augures necessario adhibitos esse. quod utrumque satis constat. quis enim nescit, neque magistratuum comitia, neque legum haberi potuisse, nisi augures adessent, & probarent? quod perspicue docet Cicero lib. II. de leg. & ad Atticum epist. ult. lib. IV. Augures tres in ferenda lege curiata adesse oportere demonstrat. Magistratus autem seruare de caelo nulla res cogebat: sed, ubi comitijs impedimento esse cupiebant, tunc de caelo seruabant. Obijci potest: nonne consulem, comitia consularia cum habere uellet, auspicari necesse erat? Negari non potest: sed tunc de caelo non seruabat: quod, ostendimus iam, comitijs magistratuum non licuisse; ne scilicet impediuntur: uerum auspicabatur per augures, aut ipsemet, si augur esset, altero auspi-

cij

ej genere, idest tripudio: cui dabat operam pul-
 larius augure spectante. duo enim auspicij genera
 lib. 11. de Divin. Cicero nominat, servare de
 caelo, & tripudio uti. nam anium uolatus, aut
 cantus, necessaria non sunt: non enim sunt in no-
 stra potestate: sed, si incidunt, ex ijs quoque au-
 spicium capitur; si non incidunt, auspicium ta-
 men peragitur tripudio necessario. Eiusdem ge-
 neris fulmina, uel tonitrua sunt: quae cum au-
 diebantur, irrita comitia erant. Quarta inter
 augurum, & magistratuum auspicia dissimilitu-
 do fuit: augures non obnunciassent futuris tantum
 comitijs, uerum etiam institutis, aut iam habi-
 tis; magistratus futuris tantum. De auguri-
 bus Cicero sic lib. 11. de leg. Quid maius est,
 quam posse a summis imperijs, & summis pote-
 statibus comitiatus, & concilia, uel instituta di-
 mittere, uel habita rescindere? quid grauius,
 quam rem susceptam dirimi, unus si augur, Alio
 die, dixerit? quid magnificentius, quam posse
 decernere, ut magistratu se abdicent consules?
 Haec ad comitia uel instituta, uel iam habita,
 pertinent: quod sequitur, ad futura. Quid re-
 ligiosius, quam cum populo, cum plebe agendi
 ius aut dare, aut non dare? Eiusdem generis
 exempla non desunt. Magistratus autem obnun-
 ciare solitos esse, priusquam comitia haberen-
 tur, plane docet Cicero Phil. 2. Quisquam ne,
 inquit,

inquit, diuinare potest, quid uitij in auspicijs futurum sit, nisi qui de caelo seruare constituit? quod neque licet comitijs per leges: & si quis seruauit, non, habitis comitijs, sed prius, quam habeantur, debet nunciare. Idem intelligitur ex epist. 3. lib. IV. ad Att. Quintum erat, de diuerso obnunciandi tempore. nam, cum augures obnunciarent e signis: obnunciationem auspicio posteriorem esse, satis constat. magistratibus autem semper impediens, observatio signorum necessaria non erat. ita enim obnunciabāt, quasi aduersa signa semper essent. propterea liberum illis fuit, non modo post auspiciū, sed ante etiam obnunciare: quasi diuinarent, uitij aliquid in auspicijs futurum. hoc ne mirum uideatur, Cicerone teste comprobetur. Quisquam ne, ait in Phil. 2. diuinare potest, quid uitij in auspicijs futurum sit, nisi qui de caelo seruare constituit? Item lib. XXXIX. ostendit Dio. Προειήγγελλον, inquit, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἑρᾶν πῆν ἡμέραν ἐκεῖνην μαντευσόμενοι. idest: Praenunciabant, ut de caelo die illa seruaturi. Vbi legisse uidetur interpres, parum intellecta re, μαντευσάμενοι: uertit enim: De caelo se seruasse, obnunciare solebant. Eodem illud pertinet epist. 3. lib. IV. ad Att. Proscriptum, se per omnes dies comitiales de caelo seruaturum. Proscriptio enim illa, obnunciatio quaedam est. Obnūciatum etiam a magistratibus post auspicia,

auspicia , legimus in oratione pro Sextio duobus locis : ut alia omittantur exempla . Postremum fuit , augures , cum lex curiata ferretur , adesse tres oportuisse : id ex epist. ult. lib. IV. ad Att. plane liquet ; comitia uero magistratuum cum haberentur , satis unum fuisse : quod Cicero lib. II. de leg. ostendit , his uerbis : Quid grauius , quam rem susceptam dirimi , unus si augur , Alio die , dixerit ? Magistratum unum de caelo seruantem impedire comitia potuisse , ex ijs , quae supra diximus , patere satis arbitramur . Quocirca magistratuum , aut augurum auspicia , quod initio proposueram , differunt inter se plurimum .

De Ptolemaeis , Aegypti regibus.

AD . ANTONIVM
CARAFFAM
CARDINALEM



ET FAMILIAE tuae dignitas, ANTONI . CARAFFA, & uero quam Tibi obseruantiam praestitit Pater meus, postulare uidentur, ut in Te colendo Patris iudicium sequar . quod cum libenter faciam, Patris exemplo commotus ; libentius tamen id mea sponte facere profiteor . tuarum nempe uirtutum fama impulsus , iampridem Te obseruo . Haec igitur ad Te mitto , quae me Tibi de facie ignotum commendent . Quae si Tibi non displicuisse sentiam, satis amplum laborum meorum fructum me retulisse existimabo .

AEGYPTI regnum floruit olim omnibus copijs, donec ab Augusto, deuictis Cleopatra, & Antonio, in prouinciae formam redactum est . in eorum ordine, qui regnarunt, ueteres dissentiunt . Strabo Ptolemaeum Auletem, patrem Cleopatrae, qui nominatur in Ciceronis
epistolis

De Ptolemacis, Aegy. reg. III

epistolis ad Lentulum, regnasse nonum putat, Appianus undecimum: Eusebius eum non nominat, sed ante Cleopatram Dionysium quendam regem appellat: de quo quid sentiam, infra suo loco ostendam. nunc Aegypti reges, qui omnes Ptolemaei, a rege primo, uocati sunt, enumeramus, & primum e Strabonis, deinde ex Eusebij sententia. tum, in quo mihi uterque (pace dixerim antiquitatis) errasse uideatur, breuiter exponam.

Ordo Ptolemaeorum, e Strabone.

1. Ptolemaeus Soter, Lagi filius, uel, ut Pausanias lib. I. significat, Philippi, Alexandri Magni patris, unus ex Alexandri ducibus Persico bello, Aegypti regnum occupauit, eo mortuo, regnauit eius filius Philadelphus.
2. Philadelphus,
3. Euergetes,
4. Philopator,
5. Epiphanes,
6. Philometor,
7. Euergetes secundus, sine Physcon, qui Cyrenis regnarat, Philometoris frater.
8. Lathurus,
9. Auletes.

Ordo

Ordo Ptolemaeorum, ex Eusebio.

1. *Ptolemaeus Lagi filius,*
2. *Philadelphus,*
3. *Euergetes,*
4. *Philopator,*
5. *Epiphanes,*
6. *Philometor,*
7. *Euergetes,*
8. *Physcon, siue Soter,*
9. *Alexander,*
10. *Ptolemaeus, a matre eiectus,*
11. *Dionysius,*
12. *Cleopatra.*

EGO plures, non mdo quam Strabo, grauis in primis auctor, qui unum Lathurum ab Euergete secundo ad Auletem interponit, sed etiam quā Eusebius, Aegypti reges inuenio: de quibus singulis agam planissime, allato ueterum testimonio, ne coniecturam inanem uidear secutus. Primum ordiar ab Euergete secundo, cui septimum Strabo, Athenaeus, & Eusebius locum tribuunt. Hic igitur cum Cyrenis regnasset, fratre mortuo, quem Philometorem Strabo, Eusebiusq. appellant, & regnum Aegypti, & uxorem Cleopatram, sororem ipsius, fratris antea uxorem, accepit. Iustini uerba sunt haec lib.

XXXIIX. Mortuo rege Ptolemaeo, ei, qui Cyrenis regnabat, Ptolemaeo per legatos regnum, & uxor Cleopatra regina, soror ipsius, deferatur. & epitome Liuiana lib. LII. Ptolemaeus (de Philometore sermo est) in caput graniter uulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, exspirauit: atque in locum eius frater minor Ptolemaeus, qui Cyrenis regnabat, successit. Hic autem in eadem epitome Energetes cognominatur, lib. LIX. & Energetem in Aegypto septimum regnasse, confirmat Athenaeus lib. IV. & XII. Quo anno perierit, nemo plane docet: sed uidetur & postquam Seleucus, Demetrii filius, Syriae rex, a matre necatus est, & antequam ipsa uenenum bibere ab altero eius filio Grypo cogeretur. nam inter haec duo parricidia eum obiisse, perspicue uidetur lib. XXXIX. Iustinus ostendere, cum ait: Inter has regni Syriae parricidiales discordias moritur rex Aegypti Ptolemaeus. Porro Seleucus, Grypi frater, interfectus a matre uidetur, quo anno consul Q. Metellus Baleares deuicit, id est anno DCXXX. idq. clare demonstrat epitome lib. LX. Spatium autem illud a Seleuci nece ad matrem extinctam, quod in bello contra Alexandrum, Syriae regem; Grypus, ut paternum, regnum recuperaret, consumpsit, biennio minus fuisse, uerisimile non est. ex quo sequitur, ut an-

no urbis perierit *Euergetes* DCCXXXII, aut DCCXXXIII. quo posito; quaerendum est, qui post eum usque ad *Cleopatram* reginam, *Auletis* filiam, & quot quisque annos in *Aegypto* regnaverit. *Euergetes* duos habuit ex legitima uxore filios, *Straboni*, ut suspicor, ignotos, *Ptolemaeum*, & *Alexandrum*, quos in *Aegypto* matris iudicio regnare uoluit; tertium *Apionem* expellere, cui *Cyrenarum* regnum testamento reliquit: qui sine filiis, herede relicto populo Romano, decessit. *Ptolemaeus*, natu maior, innitima matre, quae minorem filium praeferebat, summa populi uoluntate rex *Aegypti* creatus est. Sed aliquot post annis, multitudine in eum a matre concitata, regno pulsus in *Cyprum* abiit. rex, frater eius *Alexander* substituitur: quem postea, odio matris ab eo interfectae, populus in exsiliū egit, reuocato patre *Ptolemaeo*. Habemus igitur duos post *Euergetē* *Aegypti* reges: quorū historiam satis plane lib. XXXIX. *Iustinus* persequitur. reliqua cōsideratio est, quot annos uterque regnaverit. in quo utemur *Eusebio* teste. is *Ptolemaeū*, quē *Physconem* falso putat, cum sit *Physconis* filius, regnasse annos XVII, *Alexandrum* eius fratrem X, rursus eundem *Ptolemaeum* XIX. qui sunt omnino XXXV, ab eo anno, quo perijt *Euergetes*. ita *Ptolemaeum* hunc, *Euergetis* filium, perijisse constabit anno urbis DCLXIX; cum pater

ter parierit, ut ostendimus, anno DCXXXIII. Successit Ptolemaeo Alexander, beneficio Sullae dictatoris: quod ex Appiano lib. 1. de bel. ci. plane cognoscitur. hic Alexandri filius cum ab Appiano uocetur, patrem eius fuisse crediderim Alexandrum illum, Physconis filium, qui regnavit annos x. Sed eum, ob insolentiam, XIX regni die populus necavit. id factum constat anno DCLXXI. quo anno Sulla dictaturam inuasit. ita uidetur per biennium in Aegypto nemo regnasse, id est ab anno DCLXIX, quo Ptolemaeum Physconis filium obijisse demonstratum est, ad annum DCLXXI, quo Sulla dictator Alexandri filium substituit. Post hunc quis regnaverit, explorare nemo tradidit. ego tertium Alexandrum puto, filium eius, aut fratrem, quem a populo interfectum proxime diximus. nec dubito, quin sit is, quem regno eiectum Suetonius in Iulio declarat his uerbis: Tentavit per partem tribunorum, ut sibi Aegyptus provincia plebiscito daretur, nactus extraordinarij imperij occasionem, quod Alexandrini regem suum, socium, atque amicum a senatu appellatum, expulerant, resq. improbatur. Hoc Caesar aedilis cum tentauerit; quod perspicue Suetonius declarat: aedilitatem autem Cotta, & Torquato cos. gesserit; de quo quidem Romanae peritus historiae nemo dubitat: facile colligitur, uel ijs-

dem consulibus, uel anno certe superiore, qui fuit post urbem conditam DCXXCVII, hunc Alexandrum esse pulsum. ita uidebitur regnasse annos XVI, ab eo scilicet anno, quo Sulla, rerum potitus, primo dictaturae anno, Alexandrum illum, cuius facta mentio est, regnare uoluit. Ac, nequis miretur, cur ego hunc Alexandrinorum regem, cuius nomen Suetonius omittit, Alexandrum appellem; recitabo Ciceronis uerba, quibus & Alexandri nomen cognoui, & hoc amplius, periisse eum exulem post aedilitatem Caesaris, id est post Cottam, & Torquatium consules, herede relicto Aegypti regni, ex quo pulsus erat, populo Romano. Ciceronis uerba sunt haec in agraria I. Dicent decemuiri, id quod & dicitur a multis, & saepe dictum est, post eosdem consules regis Alexandrini testamento regnum illud populi Romani esse factum. Consules, quorum hic nomina omittuntur, sine dubio sunt Cotta, & Torquatus, nam, quae ibi proxima sequuntur uerba, Caesarem describunt, qui de administranda Alexandria, quod iam Suetonio teste probauimus, aedilis apertissime pugnauerat: quod factum esse constat Cotta, et Torquato cos. Quo in loco, cum Alexandriam, Aegyptumq. nominauerit, subiungi non placet, Regis Alexandrini. de quo enim, nisi de ipsius Alexandriae rege, sermo est? ac malim, ut libere dicam,

dicam, & hic, & in agraria 1. Regis Alexandri potius, quam Alexandrini. Sequitur enim hic proxime: (ut argumento utar firmiore) Video, qui testamentum factum esse confirmet. auctoritatem senatus exstare hereditatis aditae sentio, tum, quando, Alexandro mortuo, legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. Quod si & post Cottae, ac Torquati consulatum, ut Agraria 1. demonstrat, Aegypti regnum populo Romano legauit Alexander; & id factum ante se consulem Cicero in eo oratione, quam in Rullum consul habuit, aperte significat: perierit Alexander, necesse est, L. Caesare, C. Figulo cos. qui annus post Cottam, & Torquatum, ante Ciceronem, & Antonium consules interiectus est. Alexandro mortuo, successit is, de quo ibidem Cicero illa dicit: Eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio esse, inter omnes fere uideo conuenire. Qui quidem uideri potest Auletes non esse: cum dicat Cicero haec: Eum regio genere non esse, inter omnes fere uideo conuenire. contra quam de Aulete scripsit in oratione pro domo: Cuius, inquit, cum patre, auo, maioribus societas populo Romano iuncta est. quod etiam comprobatur in ea pro Sextio his uerbis: Rex Ptolemaeus, qui, si non dum erat ipse a senatu socius appellatus, erat tamen frater eius

regis, qui iam erat a senatu honorem istum consecutus; erat eodem genere, iisdemq. maioribus, eadem uetustate societatis; denique erat rex, si non dum socius, at non hostis; pacatus, quietus, fretus imperio populi Romani regno paterno, atque auito, regali otio, perfruebatur. Ego tamen, Auletem eum esse non dubito: non enim moueor, quod diuerse de eodem sit Cicero locutus. oratorium hoc est, aliud alio tempore sentire, si caussa postulet. quod Pedianus in oratione pro Cornelio, cum Cicero non idem, quod in ea de haruspicum responsis, dixisset, notauit his uerbis: Oratoria calliditatis est, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte, uel a contrarijs utantur. In agraria oratione Alexandrini regni possessionem omnibus modis uocari in dubium oportuit, quo maior decemuirorum, quos Rulli lex creabat, de Aegypto diuidenda, aut certe regi uendenda, spes ostenderetur. itaque tum de Alexandri regis testamento iniecit: tum, genere eum regio non esse, qui eo tempore regnabat, astute subiunxit. in oratione autem pro domo, ut Clodij leges infamarentur, duorum Ptolemaeorum fratrum, alterius Aegypti, alterius Cypri regis, cuius regnum Clodius sua lege publicarat, antiqua nobilitas, & hereditaria regnorum possessio fuit ostendenda. Adiuuat hanc opinionem, nisi fallor, Plinij locus lib. XXXIII.

cap. 10. in quo haec sunt: Ptolemaeum Varro tradit, Pompeio res gerente circa Iudaeam, octona millia equitum sua pecunia tolerauisse, mille conuiuas, totidem aureis potorijs mutan-tem uasa cum ferculis, saginasse. Quem ego Auletem fuisse Ptolemaeum facile crediderim. nam eo beneficio Pompeius eum, pulsum postea ab Aegyptijs, Romae hospitem suum esse uoluit, & ut restitueretur, enixe operam dedit, quorum alterum ex Dione, alterum e Strabone cognoscitur. quo anno autem Cicero agrarias orationes habuit, eo liberius de Aulete potuit detrabere, quod is non dum socius, et amicus populi Romani appellatus erat: quem honorem quadriennio post, emptū a Caesare consule sex talentorū millibus, obtinuit: quod in Suetonio legimus: & Caesar ipse lib. 111. de bel. ci. in suo priore consulatu societate cū Aulete factā demonstrat. Atque haec plane caussa fuit, cur societatem, & amicitiam populi Romani Ptolemaeus tanta mercede sibi parandam putauerit, quod uereretur, ne sibi testamento regis Alexādri populus Romanus Aegyptum adimeret, qui praesertim non esse regio genere crederetur. quamquam in orationibus pro domo, & Sextio, ubi societas a Romanis cum eius patre, auo, maioribus iuncta nominatur, plane ut filius agnoscitur Aegyptij regis, non Alexandri, qui, herede relicto populo Roma-

no, exsul obiit, sed Ptolemaei Physconis filij, quē bis regnasse diximus. nam, si aliquo ex tribus Alexandris nominatis patre natus esset, nomen ei fuisset Alexandro potius, quam Ptolemaeo, ut patrem nomine referret: cum & duo superiores Alexandri a patre nomen accepissent. certe ultimus Alexander, qui regni heredem instituit populum Romanum, numquam regno filium priuasset, neque fratrem, neque patrum, idest filium uel secundi, uel primi Alexandri. Hic igitur Auletes est, Cleopatrae pater: qui successit Alexandro ultimo, ei, cui & Lathuro, ut & Strabo eum uocat, cognomen fuit, uel potius, ut ego arbitror, Lamyro, a facetijs uidelicet. nam Graeci, quem nos dicacem, & facetum, λαμυρόν uocant. quāe si uidetur infirma opinio, muniatur auctoritate Plutarchi, qui dicacitatem quibusdam regibus causam cognominis attulisse, ut Antigono, & Ptolemaeo, quorum hic Lamyrus, ille Doso dictus est, in Coriolani uita scripsit. minus mendose in Plinio, lib. vi. cap. xxx. sed mendose tamen legitur, Quibusdam ante Ptolemaeum Lathyrum, regem Aegypti, ignium fuit usus ignotus. pro, Lamyrum. Auletem perijisse Ser. Sulpicio M. Marcello cos. annis xiii. post obitum tertij Alexandri, quem I. Caesare, C. Figulo cos. obijisse ostēdimus, indicat M. Coelij ad Ciceronē epistola, Inuideo Equidem

Equidem in eo quoque mihi uideor Eusebii diligentiam posse requirere, quod inter Philometorem, & Physconem, regem ponit Euergetem, Physconemq. putat Euergetis esse filium: cum, Philemetori statim fratrem eius Physconem successisse, satis ex Strabone, Iustino, epitome Liuiana, et Valerio Max. constet. ex quo patet, Strabonem in eo melius, quam Eusebium, sensisse, quod Euergetem, & Physconem eundem facit. nam Physcon ἀπὸ τῆς φύσεως, id est a uentre obeso, dictus est: ideoq. Romanis legatis, ad eum adeuntibus, ridiculum fuisse, Iustinus prodidit. Euergetes autem, quo nomine beneficentia significatur, non liberi populi iudicio, sed adulantium obsequio, aut eius crudelitatis metu, nominatus. itaque scribit Athenaeus lib. xii. cum ipse Euergeces dici uellet, cacoergetem, id est maleficum a populo uocatum. fuit enim tyrannorum omnium crudelissimus, quippe qui non modo urbem Alexandriam caedibus exinanierit, sed duos etiam ipsius filios necarit, quorum alterum in membra concisum ad matrem inter epulas, die natalis eius, afferri iussit. Nec in Physconis cognomine Athenaeus a Strabone dissentit: cum Euergetem ita lato fuisse uentre ostendit, ut propterea talari ueste, quae corporis deformitatem obtegeret, uteretur. Quid, quod post Ptolemaeum a matre cie-

Etum

Etum non plures, quam duos, Aegypti reges idem Eusebius facit, Dionysium, & Cleopatram? exclusis duobus Alexandris, illo, cui Sulla dictator Aegypti regnum tradidit, quem regnasse xix tantum dies iam diximus; & eo, quem in agraria II. Cicerō nominat. addo illud, quod is Dionysius, quem ante Cleopatram regem constituit, si Auletes est, eius filius omititur, qui Magnum Pompeium necari iussit. sin Auletis filius, Auletes ipse praeteritur. Peccat in eo quoque, quod istum Dionysium annos xxx regnare uult, nec locum relinquit Alexandro, quem Suetonius, & agrariae orationes exsulem fuisse Cotta, & Torquato cos. demonstrant. Illa uero turpis in supputatione temporum negligentia, quod annos xxx, quos regnare Dionysium putat, ab eo anno, qui Sullae dictaturam proximus antecessit, ad Cleopatram enumerat: quos esse xxxv, quis iam ignorat? siquidem Cleopatra regnum a Caesare II dictatore accepit: qui fuit annus urbis DCCVI. cum Sulla dictaturam inierit anno DCLXXI. Alius igitur Ptolemaeorum instituendus est ordo; cum neque Strabonis, nec Eusebij sententiae acquiescere possimus; nec inter ipsos quidem conueniat: quò magis ab utroque dissentire nobis licet. Incipiamus a Philometoris fratre Energete, uel Phylascone; quem regnasse in Aegypto septimum, Philometore

lometore fratre mortuo , inter Strabonem , Athenaeum , Eusebium uideo conuenire . Appianus etiam in Syriaco Ptolemaeum sextum appellat eum , cui successisse Euergetem fratrem non dubie coniiciet , qui epitomen Liuiianam trium librorum , XLV , XLVII , LII , diligenter inspexerit .

VII . Ptolemaeus Euergetes Physcon , frater Philometoris . epitome Liuiana lib . XLVII & LII . Iustinus lib . XXXIIX . Strabo lib . ultimo , Athenaeus lib . IV . & XII .

IIIX . Ptolemaeus , Physconis maior filius , quo pulso fratrem eius minorem Alexandrum mater substituit . ex Iustini lib . XXXIX .

IX . Alexāder , Physconis minor filius . ex eodē . Ptolemaeus idem , qui antea regnauerat , Physconis filius , ex eodem , & Eusebio : quamquam Eusebius eum non recte Physconem uocat .

X . Alexander , Alexandri filius , eius , quem Physconis minorem filium fuisse diximus . qui , accepto a dictatore Sulla regno , intra XIX dies a populo caesus est . Appianus lib . I . bel . ci .

XI . Alexander alius , proximi superioris filius , aut fortasse frater , qui perijt , ut ostendimus , L . Caesare , C . Figulo cos . quod

quod ex agrarijs orationibus, prima,
secunda, cognouimus.

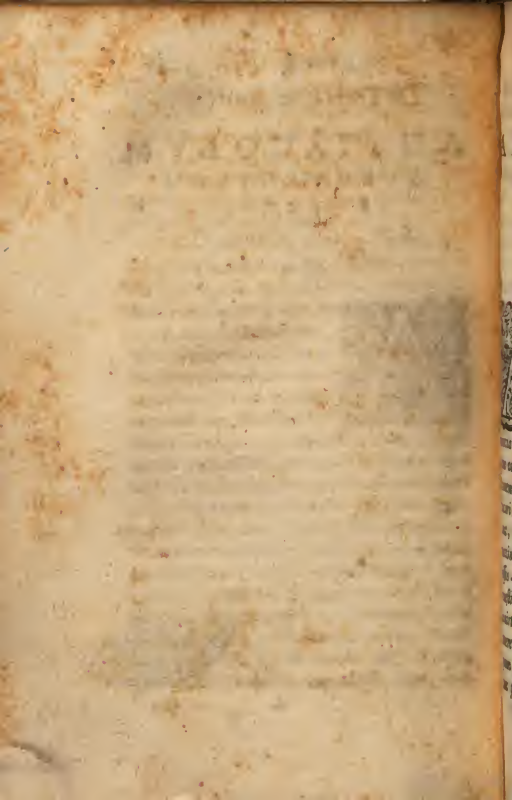
XII. Ptolemaeus Auletes, Pompeij Magni amicus; quem ab Alexandrinis exactum Gabinius, Syriae proconsul, restituit. testis multorum historia.

XIII. Ptolemaeus ultimus, Auletis filius, cuius iussu Pompeius Magnus occisus est. nota historia.

XIV. Cleopatra, qua deuicta Aegyptum in provinciae formam Augustus redegit.

Appianus autem, cum undecimum Aegypti regem Auletem in Syriaco libro, & in Parthico nominat; regem, opinor, non numerat Alexandrum illum, qui XIX dumtaxat dies regnavit. nam Ptolemaeus, Physconis filius, etsi bis regnavit, unum tamen, quia unus est, inter Aegyptios reges locum obtinet. qua ratione Appiani defenditur opinio. At Pausanias lib. I. octauum Ptolemaeum, qui in Aegypto regnavit, Philometorem vocat, & cum esse putat, quem mater regno expulit, minore filio Alexandro substituto: ut propterea, Philometor sit dictus, quia matri minime carus. in quo uel ipse, uel Strabo falli uidetur. nam, Philometori Euergetem fratrem successisse, & Strabo confirmat. Euergetis uero, qui & Physcon uocatus, filij suere illi duo, quorum maiorem a matre pulsum

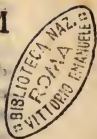
sum diximus , minore substituto . quod si Philometor ante fratrem Evergetem regnavit : videtur omnino non octavum locum , sed sextum inter Aegypti reges habere , nec is esse , quem odio mater habuit , sed eius patruus , & fortasse Philometoris cognomen accepisse non ab odio matris in illum , significatione nomini contraria , sed ab eius amore erga matrem . aut igitur Philometor fuit Evergetis frater , sextus Aegypti rex , ut Strabo sensit ; aut Evergetis filius , octavus Aegypti rex , ut scriptum est apud Pausaniam .



I

De Toga Romanorum .

A D . I A C O B V M
S V P E R A N T I V M
E Q V I T E M
E T . D . M A R C I
P R O C V R A T O R E M



ANTIQUARVM rerum
scientiam, IACOBE. SVPE
RANTI, plurimum ad o
mnia adiumenti afferre, quis
ignorat? quod Tu optime o
mnium nosti: qui cum pru
dentia, quam Tibi summam a Natura ingeni
tam omnes fatentur, ita Antiquitatis cogni
tionem coniunxisti, ut, in utra excellas, diju
dicari uix possit. Quo fit, ut omnes Te obser
uent, eumq. esse iudicent, qui Reip. Venetae
maximis in negotijs utilissimam operam nauare
possis. Quod cum praeclare in omni Tua uita
praestiteris, in dies Te ipsum uincis, qui alios
iā uirtute uiceris. Non igitur potui diutius me
tenere, quin aliquod meae obseruantiae si
gnum ad Te mitterem. quod si Tibi non ingra
tum fuisse cognouero, laetabor; sin minus,
A uoluisse

uoluisse me saltem hoc exiguo munere Tibi gratificari, idq. posteris testatum relinquere, tam mihi gratum erit, quam quod gratissimum.

DE togae forma primū agemus, de mēsurā, de colore: praeterea quaerēdum putauimus, utrū ea Romani tantum, an Itali pariter omnes uterentur; utrum mares, an etiam feminae; utrum uiri, an omnis aetas; utrum uulgo, an soli honestiores; utrum urbani, an milites quoque. sed, ante quam haec aggrediamur, togarū genera uidentur explicanda: sunt enim multa, uarijs nominibus, sicuti materia, colore, pictura distinguebantur. ac primum agemus de praetexta: deinde trabeam, pictam, purpuream, undulatam, soriculatam, rasam, Phrygianam, papaueratam, Attalicam, Babyloniam, Alexandrinam, ordine persequemur; nam pura communis erat, quae reservatur in extremum locum.

PRAETEXTA non omnes passim, sed hi tantum utebantur; pueri, puellaeq. ingenuae, illi ad initium anni xvii, hae donec nubarent; magistratus omnes, non modo Romae, sed in colonijs etiam, & municipijs; magistri uicorum, & collegiorum; sacerdotes, quorum in numero augures fuere; senatores ludorum Romanorum diebus; postremo, mulieres nonis Caprotinis. Puerorum praetexta cognoscitur ex multis. Fili-

trium-

triumphantium praetextati, leguntur apud Ciceronem in orat. pro Murena. & in Verrem: Neque te tam commonebat, quod cum toga praetexta, quam quod sine bulla uenerat. Et in Antonium or. 2. Tenes ne memoria praetextatum te decoxisse? sumpsisti uirilem, quam statim muliebrem togam reddidisti. Quibus uerbis ostenditur, & uirilem togam sumi solitam deposita praetexta; & meretrices toga usas esse. subiungit enim: Primo uulgare scortum: sed cito Curio interuenit, qui te a meretricio quaestu abduxit, & tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo locauit. Ut enim togatae meretrices, sic matronae stolatae. & in Laelio: Amores puerorum saepe una cum praetexta toga deponuntur. Plinius etiam lib. 1 v. cap. 23. perspicue pueros designat, cum ait: Murenis tenuissimum tergus, contra anguillis crassius, eoq. uerberari solitos tradit Verius praetextatos. Omitto Macrobij, Suetonij, aliorum testimonia: sunt enim multa. De puella uero praetextata Cicero in Verrem: Eripies pupillae togam praetextam? Catullus: Mitte brachiolum teres Praetextatae puellae. Prop. lib. 1 v. Mox ubi iam facibus cessit praetexta maritis, Vinxit & acceptas alterae uicta comas. Festus: Nubentibus, depositis praetextis, a multitudine puerorum obscena clamabantur. Legimus & illud

in Institutionibus de Iniurijs : Siue quis matrem familias, aut praetextatum, praetextatamue affectatus fuerit. Nec aliter accipio Varronis illud apud Nonium, ex libro de liberis educandis: Ut puellae habeant potius in uestitu chlamydas, encombomata, ac arnacidas, quam togas. Opinor enim de togis praetextis, non de togis puris, locutum esse. nam, quis credat, puellas ingenuas puris togis uti solitas, quas fuisse meretricum, & iam significauimus, & infra probabimus? Libertinis autem pueris ac puellis adimo praetextam auctore Pediano, qui ait: Praetexta honestorum, toga uiliorum. Verum Papinij uersus, de Glaucia liberto prolatus, dubitationem omnem tollit: Sola uerecundo deerat praetexta pudori. In quo tamen illud animaduertendum, libertinorum filios, modo iusta matre familias nati essent, ingenuorum in numero positos esse. quod si quis in dubium uocat, legat illud Suctonij in Claudio: Latum clauum, quamuis initio firmasset, non lecturum se senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit, sed sub condicione, si prius ab equite Romano adoptatus esset. ac sic quoque reprehensionem uerens, etiam Appium Caecum censorem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in senatum adlegisse docuit, ignarus, temporibus Appij, & deinceps aliquandiu, libertinos di-
 Etos

Etos non ipsos , qui manumitterentur , sed ingenuos ex his procreatos . Aperte docet, ingenuos fuisse natos ex ijs , qui seruiſſent . quod etiam posteriores iurisconſulti ſuos in libros retulerunt . Cauſſam & originem attributae praetextae libertinorum filijs , Macrobius lib. 1. Sat. exponit his uerbis . Libertinis nullo iure uti praetextis licebat , ac multo minus peregrinis , quibus nulla eſſet cum Romanis neceſſitudo : ſed poſtea libertinorum quoq. filijs praetexta conſeſſa eſt , ex cauſſa tali , quam M. Laelius augur reſert : qui , bello Punico ſecundo duumuiros, dicit, ex S. C. propter multa prodigia libros ſibyllinos adyſſe ; & , inſpectis his , nunciaviſſe , in Capitolio ſupplicandum, lectiſterniumq. ex collata ſtiſſe faciendum , ita ut libertinae quoque , quae longa ueste uterentur, in eam rem pecuniam ſubminiſtrarent . aucta igitur obſecratio, pueris ingenuis , itemq. libertinis pronunciantibus carmen . ex quo conſeſſum , ut libertinorum quoque filij , qui ex iuſta dumtaxat matre familias nati fuiſſent , togam praetextam , & lorum in collo pro bullae decore geſtarent . De praetexta magiſtratum quis ambigat, qui modo paullo ſit humanior ? In oratione poſt reditum in ſenatu : Conſul , cum uos uestem mutandam cenſuiſſetis , cunctiq. mutaviſſetis , unguentis oblitus, cum toga praetexta , quam omnes praetores aedileſq.

tum abiecerant, irrisit squalorem uestrum. Et, in Pisonem: Quid? tu in lictoribus, in toga praetexta esse consulatum putas? quae ornamenta etiam in Sex. Clodio, te consule, esse uoluiſti. cenſores, & tribunos pl. excipio, admonente de cenſoribus Polybio, Plutarcho de tribunis pl. Polibus enim lib. vi. cum ornamenta mortuorum narrat, & illa ipsa perſequitur, quae uiuentes habuerant, conſulibus, praetoribusq. togam purpura circumdatam, idest praetextam, cenſoribus uero non praetextam, & ijs, qui triumphauerant, auro contextam tribuit. Plutarchus, ubi tribunum pl. magistratum eſſe negat, hoc utitur argumento, quod praetextam non habuerit.

Praetores, aliquē capitis condemnaturi, praetextam prius deponabant: quod lib. ix. cap. 12. Valerius docet: opinor, quia tristem ſententiam in ueste laetitiam indicante ferri non deceret. Coloniarum quoque & municipiorum magistratibus praetextae ius fuit: quod Liuij testimonio probatur. Purpura, inquit lib. xxiv. uiri utemur, praetextati in magistratibus, in ſacerdotijs: liberi nostri praetextis purpura togis utentur: magistratibus in colonijs, municipijsque, hic Romae inſimo genere magistris uicorum togae praetextae habendae ius permittemus, nec id ut uiui ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur: feminis dumtaxat

uſu

usu purpuræ interdicemus ? Exstat illud Cicero-
nis in Pisonem , qui Capuæ duumvir fuerat :
Capuæ te praetextatum nemo adspexit , qui non
gemeret desiderio mei . Magistri uicorum , &
collegiorum , aequè praetextati reperiuntur ,
illi apud Liuium loco proxime recitato , hi apud
Pedianum . nam , cum illud in Pisonem interpre-
taretur : Sex . Clodium , qui numquam antea
praetextatus fuisset , ludos facere , & praetex-
tatum uolitare passus es : haec subiunxit : L. Cae-
cilio , Q. Marcio cos. S. C. collegia sublata sunt ,
quae aduersus rémp. uidebantur esse . Solebant
autem magistri collegiorum ludos facere , sicut
magistri uicorum . faciebant compitalicios prae-
textati . qui ludi , sublati collegijs , discussi sunt .
post nonem deinde annos , quam sublata erant , P.
Clodius tribunus pl. lege lata restituit collegia :
inuidiam ergo , & crimen restitutorum confert
in Pisonem , quod , cum consul esset , passus sit ,
antequam lex ferretur , facere praetextatum lu-
dos Sex . Clodium . Sacerdotum praetextam
adducta paullo ante Liuij uerba demonstrant . in
quo quaerendum uidetur , cum sacerdotum plu-
ra genera fuerint , omnes ne pariter , an aliqui
tantum praetextam habuerint . nostri autem in-
stitutum est , quod ueterum testimonijs confirmare
non licet , in incerto relinquere , omissa conie-
ctura , nisi si eiusmodi sit , ut magnam habeat

speciem ueritatis. Praetextatorum omnium sacerdotum exemplum illud exstat apud Capitolium in uita Galieni: Cum picta toga, & tunica palmata, inter patres, omnibus sacerdotibus praetextatis, Capitolium petijt. Pontificis max. apud Lampridium praetexta cognoscitur in uita Seueri. Accepit, inquit, praetextam, etiam cum sacra faceret, sed loco pontificis max. non imperatoris. De auguribus non uideor posse dubitare, cum dicat Cicero ep. 9. lib. 2. ad Atticum, Vatinij strumam Sacerdotij nesciant. quod satis aperte cognoscitur ex ep. 4. lib. xv. agebatur enim de Vatinio in auguris locum Q. Metelli Celeris mortui subrogando. Dibaphus autem non modo purpura fuit, sed purpura bis tincta. Et in oratione pro Sextio, Lentuli Spintheris filium augurem creatum significans, Cui superior, inquit, annus idem & uirilem patris, & praetextam populi iudicio dedit. Inter sacerdotes & decemuiros suere: de quibus Liuius lib. xxvii. Virginum ordinem sequebantur decemuiros, coronati laurea, praetextaque. Senatorum sequitur praetexta: quam probare non facillimum puto, unus enim, nisi fallor, locus est, in 2. Phil. quem cum legerem, adductus sum in hanc opinionem, sic tamen, ut affirmare non audeam. Nescis, inquit, heri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuisse?

fuisse? te autem ipsum ad populum tulisse, ut
quintus praeterea dies Caesari tribueretur? cur
non sumus praetextati? cur honorem Caesaris,
tua lege datum, deserui patimur? Cum dixit,
Cur non sumus praetextati? dixisse arbitror de
toto senatu: si quidem in senatu loquebatur. id
autem significauit: Cur quintum ludorum Ro-
manorum diem, attributum Caesari tua lege,
praetextati non celebramus, ita ut reliquos qua-
tuor? Quod si ita est: considerandum, an re-
liquis quoque publicis ludis ordini senatorio
praetextam habere licuerit. fortasse enim pro-
prium hoc fuit ludorum dumtaxat Romanorum.
nam, si commune ludorum omnium fuisset; Pom-
peio Magno, ex Mithridatico bello reuertenti,
honoris causa tributum non esset, ut ei scenicis
ludis praetexta uti liceret. Extremum posui-
mus, praetextatas fuisse mulieres nonis Capro-
tinis. hoc si ostenderimus, omnes erunt promissi
nostri partes absolutae. quo igitur potissimum
teste utemur? uno, qui instar omnium esse potest,
M. Varrone. is lib. v. sic: Nonae Capro-
tinae, quod eo die in Latio Iunoni Caprotinae mu-
lieres sacrificant, & sub caprisfico faciunt, & e
caprisfico adhibent uirgam. ob hoc toga prae-
texta data eis. Praetextam ne quis putet pur-
puream totam fuisse. purpureum enim, praeter
limbum, extremam uestem ambientem, nihil
habuit:

habuit : unde praetextae nomen . eo autem limbo quia comunis toga caruit, ideo pura est appellata . quod si praetexta tota purpurea fuisset : non dixisset *Liuius lib. xxxiv* . Liberi nostri praetextis purpura togis utentur : nec *Polybius* , ut supra demonstratum est, consularem praetextam a purpureo censorum amictu diuersam fecisset . Iam *Macrobius lib. i. Sat.* Putant , ait , *Priscum Tarquinium* instituisse, ut patricij bulla aurea, cum toga, cui purpura praetexitur, uterentur . Graeci quoque omnes περιπόρεον appellant, limbum solum, non totam uestem purpurei coloris fuisse, satis ostendunt . Iam praetexta pulla a *Festo* nominata, praetextam esse posse, nec tamen purpuream, demonstrat . Hic mihi tamen illud obijcitur, quod ait *Plinius lib. xxxiii. cap. 9.* Cyprio aeri si addatur plumbū, colos purpurae fit in statuarum praetextis . Verum, cur de tota ueste intelligatur, non uideo . potuit enim artifex, cum ex aere statuā faceret, separatim in limbo praetextarum purpuram imitari . Occurrit *Ciceronis* quoque locus . nam in *Sextiana*, inuehens in *Pisonē cōsulem*, idest praetextatū, *Vestitus*, inquit, aspere, nostra hac purpura plebeia, ac paene fusca . Consularem uestem, idest togam praetextā, uidetur dicere, purpureā fuisse : uerum nō togā, sed tunicā lati clauī significat, quae purpurea fuit . propterea subiungit, *Nostra* :

stra: quia senator ipse erat, & latum clauū habebat. non enim, Nostra, reserri potest ad togā praetextam: cū Cicero praetextatus tū non esset. Nā, si quis, cum legerit uersum Statij Silu. lib. v.

Nec saltem teneris ostrum puerile lacertis

Exsist:

ostrum dicat pro tota purpurea praetexta usurpatum: respondebitur, togam quidem puerilem, id est praetextam indicari, cuius in limbo ostrum, id est purpura cernebatur: non tamen hoc dici, totam praetextā purpuream fuisse.

T O G A pura, uirilis, libera, recta, eadem erat. Pura uocabatur, quia nulla diuersi coloris fascia praetexeretur. Dabatur in exitu anni xvi, sicuti data est M. Ciceroni filio: qui cum natus esset Cotta, & Torquato cos. quod ep. 1. ad Atticum ostendit, puram togam accepit Lentulo, Marcello cos. ut ep. 6. lib. ix. ad eundē. mos tamen ille imperatorum aetate mansisse nō uidetur. nam Caligula togam puram anno xix, M. Aurelius xv accepit, auctoribus Suetonio, & Capitolino. Ea uestis initium uirilis aetatis indicabat: propterea uirilis etiam dicebatur. Qui uero eam sumebant, tirones appellabantur. Plinius lib. iix. cap. 48. Tanaquil prima tenuit rectam tunicam, qua simul cum toga pura tirones induuntur, nouaeq. nuptae. Suetonius de Caio: Vno atque eodem die togam sumpsit, barbāq.

barbamque posuit, sine ullo honore, qualis contingerat tirocinio fratrum eius. In quo illud animaduertendum, togam simpliciter dixisse Suetonium pro toga pura: quamquam praetexta, quae a pueris puram sumpturis deponeretur, ipsa quoque toga esset, uerum addito limbo purpureo. Sic Appianus lib. IV. Atilius, praetexta deposita, togam sumpturus. Licuisse tamen pueris non expectato aetatis anno XVI, per unum tantum diem Baccho dicatum toga puram uti, ostendit Ouidius Fast. lib. 3. his uerbis:

Restat, ut inueniam, quare toga libera detur.
Luce geri pueris, candide Bacche, tua.

Liberam uocat, quia pueris toga pura initium quoddam libertatis erat, cum antea custodirentur a paedagogis. Recte nomen ex Festo cognouimus, cuius haec sunt uerba: Recte appellantur uestimenta uirilia, quae patres liberis suis conficienda curant ominis causa, ita appellata, quod a stantibus, & in altitudinem texuntur. Et alio loco: Regillis, tunicis albis, & reticulis luteis, utrisque rectis, textis sursum uersum a stantibus, pridie nuptiarum diem uirgines indutae cubitum ibant, ominis causa: ut etiam in togis uirilibus dandis obseruari solet. Plinius etiam, cuius uerba paullo ante recitauimus, tunica, & toga, utraque recta, tirones indui solitos declarat. Locus in quo sumebatur, Capitolini Iouis, ut opinor, templum

templum fuit: aut certe, post eam domi sumptam, statim in Capitolium ad Iouis aedem ibatur: quod Valerius Max. lib. v. cap. 4. declarat his uerbis: Hanc pietatem aemulatus M. Cotta, eo ipso die, quo togam sumpsit uirilem, protinus ut e Capitolio descendit, Cn. Carbonem, a quo pater eius damnatus fuerat, postulauit.

TRABEA, inter togarum genera uidetur esse referenda. nam Dionysius lib. ii. qui de Salijs loquitur, Χιτῶνας, ait, ποικίλους, χαλκίους μίτρας κατεζόμενοι, καὶ τινένας ἐμπεπορημένοι περιπορύφους, φοινικοπαρύφους δὲ καλῶσι τραβίας. Latine sic: Tunicas pictas aereis zonis cincti, togasq. fibulis adstrictas induti, purpura praetextas, puniceo colore alternis intertexto: quas uocant trabeas. Haec est trabeae descriptio. quam cum appellauerit τήβεννος; togam esse plane liquet, nam idem lib. i. i. i. quam Romani togam, Graecos appellare τήβεννον aperte demonstrat. Descripsit igitur sacerdotalem trabeam: quam & Suetonius e purpura & cocco ait fuisse: fuere enim duo praeterea trabearum genera, unum deorum, e sola purpura, alterum regum, e purpura quidem, sed non sine albo: ut a Seruio didicimus, Suetonij uerba ex libro de genere uestium recitante.

TOGA PICTA, uestis Etrusca fuit, purpurei coloris, auro distincta, a triumphantibus

tibus geri solita. eam, ut ait Florus, subactis
 duodecim Tusciae populis, Tarquinius Priscus
 Romam transtulit. Inde, inquit, fasces, tra-
 beae, curules, anuli, phalerae, paludamen-
 ta, praetexta: inde quod aureo curru quattuor
 equis triumphatur, togae pictae, tunicaeq. pal-
 matae, omnia denique decora, & insignia, qui-
 bus imperij dignitas eminet, sumpta sunt. At
 Macrobius lib. Sat. 1. non hoc Prisco tribuit,
 sed Tullo Hostilio. Dionysius, non dubiae scri-
 ptor fidei, consentit in Prisco. Plinius de Tullo
 potius uidetur credere. hunc enim, superatis
 Etruscis, praetexta, & latiore clauo primum
 regibus usum esse demonstrat. quod si uerum est;
 uenisse in urbem eodem tempore cum praetexta;
 & lato clauo togam pictam possit aliquis existi-
 mare. Propertius lib. 1. v. togam pictam Romu-
 lo tribuit: sed, ut poeta, rationem historiae
 non habuit. apud eum sic alloquitur Tarpeia
 uirgo Tatium Sabinorum regem:

Te toga picta decet, nō quē sine matris honore
 Nutrit inhumanae dura papilla lupae.

Purpureā fuisse Dionysius ostendit, quia *πορφύρεα*
λαϊόν πορφύρεον ποικίλον uocat. Picta uoca-
 batur, quod in ea uariae figurae ita fingeren-
 tur, ut ea species ad picturae similitudinem ac-
 cederet. Figurae autem illae, ut opinio mea
 fert, auro, non serico, fiebant. quid enim, nisi

zudis

pictam

pictam togam, illa Plinij uerba lib. ix. cap. 36.
 significant? Purpura in triumphali miscetur au-
 ro. Quid Polybius lib. vi. cum eos, qui su-
 nus comitabantur, si triumphalis mortuus es-
 set, uestem purpuream ait gestasse auro contex-
 tam, qualem scilicet is, qui efferebatur, in trium-
 pho gestauerat? Adde Plutarchum, qui de Paul-
 lo Aemilio sic inquit: Ἀλουργίδα χρυσόπασον ἀμπτε-
 χόμενος: idest purpuream uestem, intextā auro,
 indutus. Quod planissime Linius lib. xlv. Paul-
 lus, auro purpuraq. fulgens. Fortasse etiā huc spe-
 ctat illud Ciceronis in Oratore: Quos numeros cū
 quibus, tamquam purpuram, misceri oporteat,
 nunc dicendum est. Veterum testimonijs accedit
 ratio. quid enim cum purpura misceri, praeter
 aurum, decuit? in ea praesertim ueste, quam
 ferret is, qui triumphans, Iouis habitu, aureo
 curru quadrijugo, per urbem, pompa praeunte
 ueheretur: quo nihil augustius cogitari potuit.
 Quaerebam, texerentur auro, an insuerentur
 togae pictae. laborem quaerendi Plinius ade-
 mit. Apud Homerum, inquit, pictas uestes
 inueni: unde triumphales natae. acu facere id
 Prgyges innenerunt. Nisi si quis, primis tem-
 poribus acu insutum, postea intextum esse au-
 rum dixerit. Ostendimus, togam pictam ex Etu-
 ria translatam, auro uariatam, a triumphan-
 tibus geri solitam. hoc enim postremum si quis

in dubio ponet, ratus ea, quae diximus, non satis ad probandum ualere: testem *Liuium* adhibebo: cuius haec sunt lib. xxx. *Scipio Massani- fam*, regem appellatum, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, *scipione* eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. addit uerbis honorem: neque magnificentius quidquam triumpho apud Romanos, neq. triumphantibus amplio rem ornatum esse. Et *Ouidius Fast.* lib. v. 1.

Vidimus ornatos aërata per atria picta

Veste triumphales succubuisse senes.

Quaeramus igitur, soli ne triumphantes, an etiā priuati pictam togam habuerint: Duos historiae memorant, quorum uirtuti tributum est, ut picta toga, quamquam priuati, uterentur; *Paullum Aemilium*, qui de ultimo Macedoniae rege *Perseo* triumphauit; & *Pompeium Magnum*, *Sertorio* deuicto. *Paulli* honorem omissum a *Plutarcho*, (nam *Liuius* mutilus est) qui totam eius uitam litteris mandandam suscepit, equidem ualde miror: auctorem tamen non contemno, eum, qui scripsit librum de uiris illustribus. *Pompeij* notitia certior: de quo *Velleius* lib. 11. *T. Ampius*, & *T. Labienus*, tribuni pl. legem tulerunt, ut *Pompeius* ludis circensibus corona aurea, & omni cultu triumphantium uterentur. Et *Dio* lib. xxxvii. concessum ait *Pompeio*, ἐπὶ τῶν ἐν δώμῳ ἐν τοῖς τῶν ἱππῶν ἀγῶσι: id est,

uestem

uestem triumphalem induere in equestribus certaminibus. Cicero autem ep. 16. lib. 1. ad Att. Pompeius togulam illam pictam silentio tuetur suam. Propriam postea suam habuit priuatus Gordianus : cum eam de Capitolio, uel de Palatio imperator accipere solitus esset : quod a Capitolino didicimus. Putabat Verrius, ut ex Festi liquet epitome, pictam togam purpurea posterio rem fuisse, & purpurea pura eos, qui triumpharent, primum esse usos, deinde picta. mihi fidem non facit : utitur enim argumento parum firmo. Picta, inquit, toga quae nunc dicitur, purpurea ante uocitata est, eaq. erat sine pictura. eius rei argumento est pictura in aede Vertumni, & Consi : quarum in altera M. Fuluius Flaccus, in altera L. Papirius Cursor triumphantes ita picti sunt. Haec Verrius. mihi alia mens est. qui enim possum credere, Flacci & Cursoris aetate triumphalem habitum non fuisse togam pictam, cum in ea multo ante, si Plinio, Floro, Macrobio credimus, Romanos reges triumphasse uideam? Accedit illud, quod M. Flaccus belli Punici anno primo triumphauit : at pictam togam aliquot ante annis a triumphantibus consulibus gestari solitam, indicat Linius lib. x. cum ait : Quos uos tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laurea q. honoratis. Videbat eam picturam, dicet aliquis, Verrius, cum illa

B

scriberet.

scriberet. Non abnuo: sed morem communem si quis ex una re probat, imperite facit. fortasse enim, & Cursor & Flaccus, uiri graues, aurum contemnentes, puram purpuram adamarunt. fortasse etiam, cum in picta triumphassent, pictor tamen illo rudiore saeculo, qui purpuram auro in texta penicillo nesciret exprimere, aurum omisit.

T O G A M palmatam pauci, tunicam multi nominarunt. eam opinor a pictis palmis esse dictam. Martialis lib. v. 11. ad lorica Domitiani:

I comes, & magnos illaesa merere triumphos,

Palmatatq. ducem, sed cito, redde togae.

At, ne quis eum putet, cum, Tunicae, seruata metri ratione dicere non posset, pro tunica togae uocabulum usurpasse: quia toga picta, tunica palmata triumphantes uterentur: Suetonius, Crassi, Claudium triumphantem secuti, palmatam uestem appellat: nec dubitandum, quin eam praetextae, quam proxime nominauerat, opposuerit. nam, cum dixisset, Secuti & triumphalia ornamenta eodem bello adepti, sed ceteri pedibus & in praetexta: subiunxit, quasi contraria referens: Crassus equo phalerato, & in ueste palmata. est enim uerisimilius, togae togam, idest praetextae palmatam, quam togae tunicam, oppositam esse. Nec opinor de tunica, sed de toga locutum Valerium lib. ix. cap. 1. Quid sibi uoluit, inquit, Metellus Pius, cum palmata

palmata ueste conuiuia celebrabat? *Ausonius* quoque, ubi gratias agit pro consulatu *Gratiano* Imperatori, palmatam uestem in pace consulis, in uictoria dicit esse triumphantium: nec distinguit eam a trabea, uel a picta ueste. *Dimicaturus*, inquit, palmatae uestis meae ornamenta disponis. parum est, si qualis ad me trabea mitatur, interrogas: te coram promi iubes. haec est picta, ut dicitur, uestis non magis auro suo, quam tuis uerbis.

TOGA purpurea differebat a picta & a praetexta: a picta, quia pura erat; quod iam ostendimus: a praetexta, quia praetexta erat alba, cum limbo purpureo circumducto; purpurea uero limbum non habebat. & *Liuius lib. xxxi.* separatim eas nominat. *Dona*, inquit, ampla data, quae ferrent regi, uasa aurea, argenteaq. togaq. purpurea, & palmata tunica cum eburneo scipione, & toga praetexta. De hac locutum in *Cluētiana* *Ciceronem* crediderim, cum de *Quinctio trib. pl.* ait: Facite, ut non solum mores eius, & arrogantiam, sed etiam uultum, atq. amictum, atque illam usque ad talos demissam purpuram recordemini. Non enim praetextam significare potuit: quam tribuni pl. non habebant: ex quo arguit *Plutarchus* tribunatum non fuisse magistratum.

TOGARVM alia genera. undulatam, fori-

B 2 culatam,

culatā, Phrygianā, Scutulatā, rasam, nomināt Plinius, Martialis, Iuuenalis, deductis nominibus a uario genere picturae : quamquam rasa nihil ad picturā : sicuti nec pexa : de qua Martialis lib. 11.

Emi seu puerum, togamue pexam.

Et ibidem :

Pexatus pulchre rides mea Zoile trita.

Nunc aggrediamur illa, quae proposuimus : ac primum de togae forma. Semicircularem dixit esse Dionysius Halic. Idem ostendit Quintilianus : ait enim lib. x1. Rotundam esse togam, & apte caesam uelim.

Togas a summo ad imum integras, nulla scissura, nullis manicis fuisse, multis argumentis adducor ut credam. Primum, si apertae sint, patere pectus, indecorum uidetur. nam tunicae priscis temporibus non fuisse : quod Peditano, & Gellio testibus probare possum. Peditanus haec in commentario orationis pro Scauro : Cato praetor iudicium, quia aestate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus : in forum quoque sic descenderat, iusque dicebat : idque repperat ex uetere consuetudine, secundum quam & Romuli statuae in Capitolio, & in Rostris Camilli fuerunt, togatae sine tunicis. Quod Plutarchus etiam notauit his uerbis : Αἰρεθὲς ὁ Κάτων σρατηγὸς ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων πολλάκις ἐπὶ τὸ ἔθμα προσερχόμενος. Verum, quod omisit Plutar-

Plutarchus , de uetere consuetudine Pedianus ad-
didit . Gellius aperte lib. VII . cap. 12 . Viri Ro-
mani primo quidem sine tunicis , toga sola ami-
cti fuerunt : postea substrictas , & breues tuni-
cas , citra humerum disinentes , habebant . Sub-
iungit idem : Ennius quoque tunicatam non
sine probro iuuentutem Carthaginensium uoca-
uit . Quibus uerbis inusitatas fuisse tunicas En-
nij aetate , idest inter secundum , & tertium Pu-
nicum bellum , satis constat . coepere tamen paul-
lo post , sed breues , & citra humerum desinen-
tes . itaque Africanus minor P. Sulpicio Gallo ,
homini delicato , probro dedit , non quod tunica
uteretur , sed quod tunica manus totas operiente .
Hoc etiam licet ex Livio conijcere , nam lib. III .
Cincinnatum , ait , cum ei senatus dictaturam
aranti , aut fodienti , detulisset , togam e tugu-
rio , ne nudus , & respersus pulvere mandata se-
natus audiret , proferri iussisse ; eaq. simul abster-
so pulvere , ac sudore uelatum processisse . Tunicae
mentionem nullam facit : qua puluerem , &
sudorem abstergi decuit , potius quam toga . ut
mirari non satis possim , cur scripserit Plutar-
chus in Coriolano , eos , qui magistratum pete-
bant , descendere solitos in forum togatos sine tu-
nicis , uel ut supplicarent humiliter , uel ut uul-
nerum cicatrices , quae pro rep. pugnares ac-
ceperant , populo patefacerent . nam multis post

Coriolanum annis ignotam fuisse tunicam, & tunicatos probri caussa dictos ab Ennio Carthaginenses, iam ostendimus. Quinctilianus etiam lib. x. cum de oratoris amictu praecepta dat, apertam togam agnoscere non uidetur. Hodieq. aliquot in locis togatae extant statuæ, nostrā opinionem comprobantes: ut apud aedes uiri omni laude cumulati, Ascanij Casarelli, item in hortis Caesianis, & alibi.

De manicis cur ambigam? nam, si tamquam lasciuæ reprehendebantur in tunica, quanto magis in toga? Praeterea, si manicas togae habuissent; non manum subter togam Decius ille, qui se Latino bello pro patria deuouit, ad mentum exetnisset, ut ait Linius lib. iix. Pontifex, inquit, eum togam praetextam sumere iussit, & uelato capite, manu subter togam ad mentum exerta, super telum subiectum pedibus stantem sic dicere. Non igitur per manicas brachium emittebatur, sed, reiecta in humerum ima toga, expediebatur. Quo spectat illud Quinctiliani lib. vi. Afer uenuste Manlium Suram, multum in agendo discursantem, salientem, manus iactantem, togam deijcientem, & reponentem, non agere dixit, sed satagere. Per annum tamen, sumpta uirili toga, modestiae causa toga in humerum nō reijciebatur. qua de re sic in oratione pro Coelio: Nobis quidem olim an-

nus erat unus ad cohibendum brachium toga constitutus.

Cingeretur, nec ne, (nam & hoc ad eius formam pertinet) considerandum. Cingi solitam ostendit Macrobius lib. 11. Sat. his uerbis. Post uictoriam Caesaris interrogatus Cicero, cur in electione partis errasset; respondit: Praecinctura me fefellit: iocatus in Caesarem, qui ita toga praecingebatur, ut, trahendo laciniam, uelut mollis incederet: adeo ut Sulla, tamquam prouidus, dixerit Pompeio: Caue tibi illum puerum, male praecinctum.

Valet apud me plurimum, sicuti debet, auctoritas Macrobij: sed locum uacare mendo non arbitror. quod enim togae Macrobius, id tunicae grauis auctor Suetonius tribuit. Cultu, inquit, notabilem ferunt. usum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec ut umquam aliter, quam ut super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura: unde emanasse Sullae dictum, optimates saepius admonentis, ut male praecinctum puerum cauerent. Cum igitur inter eos controuersia sit; ego, si litem dirimere mei sit arbitrij, secundum Suetonium iudicare malim; tum quod Romanae historiae diligentissimus, qui etiam de genere uestium, auctore Seriuo librum scripsit; tum etiam, quod maior mutatio fiat, si pro lato clauo, reponas, Toga, quam si pro, To

gae, Tunicae. *Ac mihi quidem, rem ipsam ante oculos proponenti, maiorem habere dignitatem discincta toga uidetur, quam cincta. Praeterea, cum Quintilianus oratori praecipiat, ut acturus causam, utrique humero togam imponat, id qui fieri possit, si cingatur, non uideo. Mouerent me Valerij Max. uerba: scripsit enim haec lib. I I I. c. I. Aemilius Lepidus puer etiam tum, progressus in aciem, hostem interemit, ciuem seruauit. cuius tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata, & incincta praetexta, S. C. posita: Haec, inquam, me mouerent, nisi subsidium ab historia peterem. praetexta enim illa cincta militarem morem, non urbanum, declarat. mos enim fuit apud antiquos Romanos, ut incinctis togis pugnarent. de quo sic Plutarchus in Coriolano. Ἦν δὲ τότε τοῖς Ῥωμαίοις ἔθος εἰς τὰ ξίφιν καθισαμένοις, καὶ μέλλουσι ἐπὶ θυρεοὺς ἀσπάζεσθαι, καὶ περιζώνευσαι τὴν τήβεννον, ἀλλὰ καὶ διαδήκας ἀγφάρους τίνεσθαι. quod enim Romani togam, Graeci τήβεννον uocant. itaque Dionysius lib. I I I. Τοιαῦτα, inquit, τῶν ἀμφιασμάτων Ῥωμαῖοι μὲν τόγας, Ἕλληες καὶ τήβεννον καλοῦσιν. Sinum togae nominat Suetonius in Iulio. Vt animaduertit, inquit, undique se strictis pugionibus peti, toga caput obuoluit, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte uelata.*

Et Tibullus lib. i.

Tunc procul absitis, quisquis colit arte capillos .

Efluit effuso cui toga laxa sinu .

Sed hic sinus extrema pars togae fuit . alij uero sinus illi , qui apud Quintilianum , Tertullianum , Appuleium , Statium , & alios leguntur : qui Caesaris , & Ciceronis aetate non fuere . ait enim Quintilianus : Veteribus nulli sinus , posterioribus perquam breues . Veteres autem cum dicit , Ciceronis aetatem significat : ut ibidem , qui attente legerit , animaduertet . quo ductus argumento , si quae nunc togatae statuae sine sinibus cernuntur (sunt autem Romae aliquot , quas inspeximus) eas ante Imperatorum tempora factas esse crediderim . atque hi quidem posteriorum temporum sinus non attexebantur , ut existimo , sed assuebantur , uel appendebantur in toga : quorum alter superior a dextro latere ad sinistrum humerum tamquam balteus oblique ducebatur ; alter inferior ab umbilico demittebatur , sic ne infra imā togam deflueret : ab oratore autem in dextrum humerum reiciebatur quē admodum ille superior in sinistrum : quod Quintilianiani uerba declarant .

TOGAE mensura non eadem omnibus , sed , ut inquit uetus Horatij interpres Porphyrio , pro opibus uaria fuit . quibus enim domestica res angustior , ijs togae paruae ; quibus ampla , maiores .

iores. hinc illud Horatii epist. 19. lib. 1.

Arta decet comitem sanum toga. Et. ep. 20.

Exiguæq. togæ simulet textore Catonem.

Iusta uero togæ mensura sex ulnarum fuit.

Horatius Epod. 4.

Viles ne, sacram metiente te uiam

Cum bis ter ulnarum toga. Quo loco subiūgit Porphyrio: Hanc esse iustam togæ mensuram, intelligendum. Nec discrepant Quintilianiani uerba. Pars, inquit, togæ prior medijs cruribus terminatur, posterior eadem proportionem. Longiores tamen stante rep. togas fuisse uideo, ad calceos uidelicet. de quo sic Quintilianus: Togam ueteres ad calceos usque demittebant, ut Graeci pallium. idq. ut fiat, qui de gestu scripserunt, Plotius, Nigidiusq. praecipunt. quo magis miror Plinij Secundi, docti hominis, & in hoc utique libro paene etiam nimium curiosi, persuasionem, qui solitum id facere Ciceronem uelandarum uaricum gratia tradit: cum hoc amictus genus, in statuis eorum quoque, qui post Ciceronem fuerunt, appareat. Togæ componendæ quæ cura fuerit; quod artificium, ut rugæ, tiliæ, tabulata, umbones fingerentur, indicat in lib. de pallio Terrull.

COLOR togæ qui fuerit, nemo diserte narravit: sed album Isidori Hispalensis uerba uidentur indicare. Fit, inquit, toga addito quodam

dam cretae genere candidior . Quasi hoc dicat : communis togae color , si quoddam cretae genus addas , ad candorem deducitur . est enim in colore candido splendor quidam , qui non est in albo . itaque candidam niuem , qui proprie loquuntur , appellant , albam non item : contra album pallorem , non candidum . Genus autem illud cretae , cuius nomen omittit , opinor illud fuisse , quod inter Cimoliae genera Saxum Plinius appellat his uerbis : Candidis uestibus Saxum utilius a sulphure , inimicum coloribus . Argumentum ex oratione in Vatiniū pro alba toga certius elicitur , reprehēdēte Cicerone , quod in publico epulo Q. Arrij accubuerit Vatinius cum toga pulla : cum tot hominum millia , & ipse dominus epuli Arrius , albatī accumberent . Cum igitur ad epulum , in funere dari solitum , non propinqui , aut amici nominati inuitarentur , sed populus uniuersus ; in quo propemodum innumerabiles erant sic a re domestica imparati , ut uestitum epuli gratia mutare non possent : uerisimile non uidetur , albam togam eos pro tempore sumpsisse , ut mox , epulo finito , aliam induerent . Pertinet ad hanc opinionem locus Martialis : ex quo liquet , populum uniuersum alba ueste indutum spectaculis interesse . uersus hi sunt lib. **IV** .

Speſtabat modo ſolus inter omnes ,

Nigris munus Horatius lacernis ,

Cum

Cum plebs, & minor ordo, maximusq.
 Sancto cum dute candidus sederet.
 Et illud eiusdem lib. IIX. ad togam sibi a Par-
 thenio uate donatam:

Lilia tu uincis, nec adhuc dilapsa ligustra,
 Et Tiburtino monte quod albet ebur.
 Et lib. IX. de eadem toga usu trita:

Nunc anus, et tumultu nix accipienda tribuli,
 Quam possis niueam dicere iure suo.

Iocatur enim & in colorem, quo laudari toga
 olim poterat, & in uetustatem, quod ita con-
 sumpta detrita q. iam esset, ut niuea potius,
 quam lanea, iure dici posset. Nec Gellij testi-
 monium contemno. is lib. III. cap. 4. Legi-
 mus, inquit, P. Scipioni, Paulli F. postquam
 de Poenis triumphauerat, censorq. fuerat, diem
 dictam esse ad populum a Claudio Asello trib.
 pl. cui equum in censura ademerat; eumq. cum
 esset reus, neque barbam defisse radi, neque non
 candida ueste uti, neque fuisse cultu solito reo-
 rum. Candida ueste, pro alba toga, dixit: ut
 Martialis, Candidus sederet, pro albatu sede-
 ret. non enim tunc magistratum Scipio petebat,
 ut uere candidatus esse deberet. Vtor etiam ea
 ratione, quod, si albo colore togae non fuissent,
 certe pullo potius, quam aut rubeo, aut uiola-
 ceo, aut flauo, aut alio quolibet, fuissent. at
 pullus color in maerore tantum a uiris sumeba-

tur:

tur : quemadmodum albus a mulieribus : quod Graeci scriptores duo, Plutarchus in Problematibus, Herodianus lib. iv. demonstrant. propterea turbam pullatam, ut apud Suetonium legimus, cum uidisset Augustus, colore offensus inusitato, indignabundus, & clamitans, En, ait, Romanos, rerum dominos, gentemq. togatam. Non igitur tantum eo nomine accusabat illā turbam Augustus, quod pullata, sed etiam, quod sine toga esset. ex quo liquet, pullam togam non fuisse. Quiaenam igitur, dicit aliquis, pullatorum uestis erat, si toga non erat? Lacerna. Subiunxit enim idem Suetonius: Negotium aedilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro, circo ue, nisi, positis lacernis, togatum, consilere. Et infra, cum dixit: Sanxit, ne quis pullatorum media cauea sederet: sortis extremae homines colore uestis ab honestioribus, idest a togatis, distinxit. Idem color apud Prudentium, in libro contra Symmachum, non dubie perspicitur, in illis uersibus:

Exsultare patres uideas, pulcherrima mundi
Lumina, conciliumq. senum gestire Catonum,
Candidiore toga niueum pietatis amictum
Sumere.

Et apud Iuvenalem Sat. x.

Niueos ad frena Quirites.

Sed nihil apertius Papinij testimonio. is. lib. v.

Silua-

Silvarum ita scriptum reliquit :

Nec saltem teneris ostrum puerile lacertis,

Exsuit, albentiq. humeros induxit amictu.

Accedit Tertullianus : Si famulum tuum, ait in libro de resurrectione carnis, libertate mutaveris, & uestis albae nitore, & anuli aurei honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaq. honoratur. Omitto enim quasi obscurum argumentum, quod in Domitiano scripsit Suetonius: Generum fratris indigne ferens albatos & ipsum ministros habere, proclamavit, οὐκ ἀγαθὸν πολὺ κοίτην. quamquā licet coniungere, quicumque principibus seruirent, eos albam uestem, idest togam, praecipuo iure concessam ferre potuisse. quod cum Titi gener suis & ipse ministris largiretur, indignatum Domitianum exclamasse, Non expedit multos dominari. Hic Romae mos: quid in reliqua Italia? Togati tantum, qui Romanis uterentur legibus, ut in praefecturis, colonijs, municipij. Capua praefectura fuit bello Punico secundo: & Campanum adolescentem, qui Hannibalis de nece cogitavit, Livius lib. xxvii. togatum fuisse ostendit. Tacitus lib. xlii. Ornatum ipsius municipia, et coloniae in superbiam trahebant, quod uersicolore sagulo, brachas, teger, barbarum, indutus, togatos alloqueretur. Sociorum uero nec leges, nec amictus Romanus erat. mortui tamen, honoris gratia,

tia, cum toga efferebantur. unde Iuuenalis sat. 3.
Pars magna Italiae, si uerū admittimus, in qua
Nemo togam sumit, nisi mortuus.

Nec uero aut Virgilius, aut mimorū poeta Labe-
rius togatam gentem pro Romanis usurpassent;
id quod lib. v. 1. Sat. notauit Macrobius; nisi Ro-
manorum toga propria fuisset. unde Suetonius
in Claudio peregrinis togae usum adimit, pal-
lium assignat, his uerbis: Peregrinitatis reum,
orta inter aduocatos leui contentione, togatum
ne an palliatum dicere caussum oporteret, quasi
aequitatem integram ostentans, mutare habi-
tū saepius, prout accusaretur, defendereturque,
iussit. Exsulibus etiam Romanis, quibus aqua
& igni esset interdictum, uti toga non licuisse
docet Plinius ep. lib. 1v. Age, Romae toga ute-
bantur uiri: numquid feminae? Si ex honesta
familia, stolatae; sin obscuri loci, togatae: ne-
que hae solum, sed ancillae, & impudicae omnes.
de ignobilibus auctorem habeo Pédianum. To-
ga, inquit, communis habitus fuit & marium,
& seminarum: sed praetexta honestorum, toga
uiliorum: quod etiam circa feminas seruabatur.
Quamquam non de adultis feminis, nec de adul-
tis uiris, sed de pueris, & innuptis puellis lo-
quitur Asconius. quis enim ignorat, uel uiros,
absoluto aetatis anno decimo sexto, togam pu-
ram, praetexta deposita, sumere consueuisse; uel
matro-

matronas uti stola, non toga, solitas esse? propterea stolatum Vlysses Caligula Liniam Augustam uocabat. Iam Sulpicia, Serui filia, togatae mulieris consuetudinem exprobrat Cherin to apud Tibullum, ijs uersibus:

Sit tibi cura togae potior, pressumq. quasillo
Scortum, quam Serui filia Sulpicia.

Et Horatius Sat. 2. lib. 1. - quid inter-

Est, in matrona, ancilla, pecces ne togata?

Et paullo post: Num quid ego a te

Magno prognatum deposco consule cunnum,
Velatumq. stola, mea cum conferbuit ira?

Et infra matronae togatam opponit, his uersibus:

Desine matronas sectarier; unde laboris
Plus haurire mali est, quam ex re decerpere
fructus.

Nec magis huic iter niueos, uiridesq. lapillos,
Sit licet hoc Cherinte tuum, tenerum est femur,
aut crus

Rectius: atque etiam melius persaepe togatae.
Vbi Porphyrio: Togatae in publicum procedere cogebantur feminae, adulterij commissi conuictae. Quo spectat illud Iuuenalis Sat. 2.

- est moecha Labulla:

Damnetur, si uis: etiam Corphiria. talem

Non sumet damnata togam.

Martialis autem lib. 1.

Quis floralia uestit, & stolatum

Permit-

Permittit meretricibus pudorem?

Et lib. v. cum ignominia dixit:

Matrisq. togatae filius.

Miror autem & Seruium in lib. i. Aeneid. & Nonium Marcellum tribuisse togam probis etiā feminis, ac nobiles, non modo ignomina notatis, & ignobilibus. Sexus omnis, ait Seruius, & condicio toga utebatur: togas autem etiam feminas habuisse, cycladum & recini usus ostendit. Nonius: Toga non solum uiri, sed etiam feminae utebantur. Seruium autem & Nonium de priscis reip. temporibus, non de posterioribus, locutos esse, licet existimare. quam coniecturam adiuvat ipse Nonius, haec subiungens: Varro de uita populi R. lib. i. Praeterea, quod in lecto togas ante habebant. ante enim olim fuit commune uestimentum, & diurnum, & nocturnum, & muliebre, & uirile. Nec uero possum aliter credere, cum uideam eundem Varronem lib. ix. de ling. Lat. aperte uiris togam, mulieribus stolam tribuere. Similitudines, inquit, sequemur, ut uirilis tunica sit uirili similis, item toga togae, sic mulierum stola stolae pro portione, & pallium pallio simile. Omitto locum ex Phil. ii. supra recitatum de togatis meretricibus. iterare enim eadem non placet. Tertulliani uerba non omitam. Habes, inquit, in libro de pallio, spectare, quod Caecina Seuerus gra-

uiter senatui impressit, matrona sine stola in publico. denique Lentuli auguris consultis, quae ita sese exauctorasset, pro stupro erat poena: quoniam quidem indices custodesque dignitatis habitus, ut lenocinij facitandi impedimenta, sedulo quaedam desuesecerant. at nunc, in semetipsas lenocinando, quo planius adeantur, & stolam, & supparum, & crepidulum, & calliandrum, ipsas quoque iam lecticas, & sellas, quae in publico quoque domestice ac secrete habebantur, eiecerunt. Hic mihi uenit in mentem, rogare aliquem posse, forense ne tantum, an etiam domesticum toga uestimentum esset. huic quaestioni satisfacit Nonius his uerbis: Toga, sicut in consuetudine habetur, uestimentum est, quo in foro amicumur. Quenam igitur domestica uestis erat, si toga non erat? Lacerna, ut opinor: quod tamen plane non affirmo: loca ostendam, ex quibus coniecturam facio. Gellius lib. XIII. cap. 21. Castritius, cum discipulos quosdam suos, senatores, uidisset die feriato tunicis & lacernis indutos, & gallicis calciatos, Maluissim, inquit, uos togatos esse. Et Suetonius in Augusto: Negotium aedilibus dedit, nequem posthac paterentur in foro, circo ue, nisi, positis lacernis, togatum, consistere. Videtur etiam Cicero forensia opponere domesticis. cum ait Phil. II. Redij cum calceis, & toga, nullis nec caligis, nec lacer-

na. Et Horatius quidam, cum in domestica ueste ad spectacula uenisset, sedente in alba toga populo uniuerso, ridetur a Martiale lib. *iv.* his uersibus:

Spectabat modo solus inter omnes

Nigrix munus Horatius lacernis,

Cum plebs, & minor ordo, maximusq.

Sancto cum dute candidus sederet.

Quibus etiam uersibus nigri coloris fuisse lacernam constat. quod clarissime demonstrat Suetonius in *Augusto*. nam, cum dixisset: *Visa quondam pro concione pullatorum turba: subiunxit: Indignabundus, & clamitans, En, ait, Romanos rerum dominos, gentemq. togatam: negotium aedilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro, circo ue, nisi, positis lacernis, togatum consistere. Quo loco doctum hominem Budaeum, pro Pullatorum, Palliatorum legisse miror: si modo ita ipse sensit. constat enim ex sequentibus uerbis non de palliatis, sed de lacernatis Augustum locutum esse. & infra de eodem Suetonius, Sanxit, ait, ne quis pullatorum media cauea sederet.*

Relinquitur ea quaestio, urbanae tantum, an etiam castrenses togae fuerint. Quis putet, milites, cum pugnarent, impediri longa ueste uoluisse? demus igitur saga, militibus; in urbe comorantibus, togas. quamquam in urbe quoque,

propinquis hostibus, ac periculo impendente, saga sumpta esse legimus. ut in Phil. IIX. Consulares togati esse solent, cum ciuitas est in sagis. & Phil. XIV. Si D. Brutum egressum iam Mutina cognouissem; propter cuius periculum ad sagam issemus, propter eiusdem salutem redeundum ad pristinum uestitum sine ulla dubitatione censerem. Expectatione tamen longioris belli togae uidentur ab urbe ad exercitum esse missae, non quibus in acie, sed quibus in otio castrorum uterentur. Liuius lib. XXII. Venusiam ad consulem ad quattuor millia peditum equitumq. qui sparsi fuga per agros fuerant, peruenere. eos omnes Venusini per familias benigne accipiendo, curandosq. cum diuisissent, in singulos equites togas & tunicas dederunt. Et lib. XXIX. Hispanis populis pax reddita: stipendium eius anni duplex, & stipendium sex mensium eis imperatum, sagaq. & togae exercitui. Et infra, eodem libro: Vestimenta exercitui deerant. id mandatum Octauio praetori, ut cum praetore ageret, si quid ex ea prouincia comparari, aut mitti posset. ea quoque haud segniter curata res. mille ducentae togae breui spatio, & duodecim millia tunicarum missa. Et lib. XLIV. Vestimenta militibus ab Roma mittenda esse: equis cc ferme opus esse, maxime Numidis. S. C. ut ea omnia ex litteris consulis fierent, factum est.

C. Sulpicius praetor sex millia togarum, triginta millia tunicarum, & equos deportanda in Macedoniam, praebendaq. arbitrato consulis, locauit. Ex numero togarum satis licet suspicari, non uniuerso exercitui, sed honestioribus, distributas esse, ut centurionibus, & equitibus. quod eo uerisimilius est, quia Liuius lib. xxii. loco supra recitato, cum quattuor millia peditum equitumq. nominasset, solis tamen equitibus attributas togas esse ostendit. De centurionibus ideo suspicor, quia peditibus cunctis honore praestabant: & cum his coniungo reliquos, qui deinde locum in militia, qualem cuiusque uirtus postularet, obtinebant. Hoc si credimus; uitabimus illam difficultatem, ne loca locis aduersari uideantur. nam & lib. iii. idem Liuius togarum usum in castris insolitum esse demonstrat, cum ait: *Virginii*, praeterquam quod agmine prope quadrigentorum hominum ueniens, qui ab urbe, indignitate rei accensi, commites ei se dederant, conspectus est; strictum etiā telum, respersusq. ipse cruore rota in se castra conuertit: & togae multifariam in castris uisae, maioris aliquantum, quam erat, speciem urbanae multitudinis fecerant. Et paullo post: *Immixti turbae militum togati* &c. Cicero autem in *Pisonem*, *Togulae*, inquit, *lictoribus ad portam praesto fuere*: quibus illi acceptis sagula re-

iecerunt, catenam imperatori suo novam prae-
 buere. Quibus testimonijs (ut alia omittantur
 multa) infirmantur superiora, sic, ut videan-
 tur in castris togae non fuisse. uerum haec ita con-
 ciliantur, si non omnibus militibus, sed hone-
 stioribus togas esse datas arbitremur. Priscos
 tamen in toga pugnasse, cinctos, in Coriolano
 Plutarchus docet. Haec de toga.

De Tunica Romana.

AD·M·ANTONIVM

BARBARVM

D·M·A·R·C·I

PROCVRATOREM



VI uel mediocriter in litterarum studio uersuti sunt, M. ANTONI. BARBARE, quā tum Hermolaus Barbarus, quantum Franciscus pater eius, quantum Daniel, frater tuus, quantum tot alij Illustres ex Familia Tua uiri pro re litteraria desudarint, optime norunt. Quibus Tu accessisti, ut Familiam illustrares, maximum Venetae Reip. ornamentum: in quo cum omnis uirtus eniteat, eam tamen praecipue laudem Tibi omnes tribuunt, ut dicant magis Te de Reip. salute, quā de Tua, sollicitum esse. recte. quis enim bonus, uel si contingat pro Reip. uitam effundere, unquam recusabit? Grauitatem illam tuam, integritatem, magnitudinemque animi, quis oratione ulla se assequi posse confidit? Onus hoc haud mearum esse uirium, facile intelligo: neque huius loci. In aliud igitur tem-

pus reseruemus de tuis summis virtutibus sermonem facere. Interim haec ad Te mittimur, amici nostri pignus. ut me scias in Tuis numerari uehementer cupere.

VETERES Romani togam habuere sine tunica. qua de re sic Gellius lib. VII. cap. 12. Tunicis uti uirum prolixis, ultra brachia, & usque in primores manus, ac prope digitos, Romae, atque omni in Latio, indecorum fuit. uiri autem Romani primo quidem sine tunicis toga sola amicti fuerunt: postea substrictas, & breues tunicas, citra humerum desinentes, habebant. hac antiquitate inductus P. Africanus, Paulli filius, P. Sulpicio Gallo, homini delicato, inter pleraque alia id quoque probro dedit, quod tunicis uteretur manus totas operientibus. Et D. Augustinus in tertio de doctrina Christiana: Tales, ac manicatas tunicas habere, apud Romanos flagitium erat. quod etiam uidetur Virgilius confirmare, cum dicit Aen. lib. IX.

Et tunicae manicas, & habent redimicula
mithrae.

Quo in loco Servius haec: Tunicae uestrae habent manicas. quod etiam Varro uituperat, dicens, Manicatis, & talaribus tunicis. nam colobijs utebantur antiqui. Lato clauo, quod genus tunicae fuit, primus Romae usus est Tullus

Hosti-

Hostilius rex, deuictis Etruscis, ut ait Plinius lib. 1x. cap. 39. nec dubitandum uidetur, quin eadem tunica reliqui reges usi sint. Pulsis regibus, per aliquot annos toga sola amictos fuisse senatores, & Gellij uerba, paullo ante recitata, demonstrant: & id confirmat Pedianus, qui Camilli aetate, a quo urbs Roma Gallorum obsidio ne liberata est, tunicas non fuisse, indicat his uerbis: Cato praetor iudicium, quia aestate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus. in forum quoque sic descenderat, iusque dicebat: idque repperat ex uetere consuetudine, secundum quam & Romuli aetatis statuæ in Capitolio, & in Rostris Camilli fuerunt togatae sine tunicis. Post obitum Camilli annis xxxi. latos clauos, audita pace Caudina, depositos, docet Liuius lib. 1x. itaque nec uiuente Camillo, nec multis tamen post eius interitum annis indutus uidetur gestandae tunicae mos. At, ne quis putet, tunicam lati clauī communem omnium fuisse; tunicarum duo genera reperiō, cum clauis unum, alterum simplex. clauī autem uel lati, uel angusti: lati omnium, qui uel patre senatore, uel equite nati essent, non a primis annis per omnem aetatem, sed ab anno xvi, quo etiam uirilis toga sumebatur, ad annum aetatis senatoriae. quo anno curiam ingredientibus remanebat eiusdem tunicae ius, addito praeterea omni

omni reliquo iure, quo senatorius ordo praecipue fruebatur: sin autem senatoriam dignitatem non assequerentur, uel quia nollent, otiosam ac tranquillam uitam honoribus anteponentes; uel quia non possent, gratia destituti; lato clauo de posito, angustum sumebant. id cognoscitur e sequentibus Ouidij uersibus: qui & sumptum ab eo significant: latum clauum cum toga uirili, & eundem, recusante poeta senatorium locum, restrictum significant. natus autem est, ut ipsemet testatur, patre equite Romano, non senatore: & lato tamen clauo citra aetatem senatoriam ita usus est, ut qui patre senatore nati erant: quos opinor semel sumpto lato clauo semper usos esse: facile enim admissos in curiam, qui senatorum essent filij: quibus etiam, quo anno togam uirilem accipere, aditum in curiam solis Augustus permisit: ut infra ostendam. sed uersus Ouidij recitentur, qui sunt elegia 10. lib. 14. Trist.

Interea tanto passis labentibus annis,

Liberior fratri sumpta mihiq. toga est:

Induiturq. humeris cum lato purpura clauo:

Et studium nobis, quod fuit ante, fuit.

Cepimus & tenerae primos aetatis honores:

Deq. uiris quondam pars tribus una fui.

Curia restabat: clauus mensura coacta est:

Maius erat nostris uiribus illud onus.

Nemo iam, opinor, dubitabit, si Ouidius, eque

stri

stri loco natus, latum clauum gestauit ante senatoriam aetatem, quin eundem ij gestare potuerint, quorum patres senatores fuerant. sed coniectura saepe fallax: igitur adinuetur exemplo. C. Caesarem, qui deinde perpetuam dictaturam inuasit, patricij generis, ortum nobilissimis maioribus, lato clauo adolescentem usum esse, Suetonius narrat. Cultu, inquit, notabilem fuerunt: usum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec ut umquam aliter, quam super eum cingere tur, & quidem fluxiore cinctura: unde mansisse Sullae dictum, optimates monentis, ut cauerent puerum male praecinctum. Haec de Caesare nondum senatore Suetonius. idem de Augusto sic: Sumentem uirilem togam tunica lati clau, resuta ex utraque parte, ad pedes decidit. Quod si quis contendat, non simul cum toga uirili sumptam esse tunicam lati clau, sed ab iisdem antea quoque gestari solitam, & mansisse post sumptam uirilem togam: hic si Ouidij uersum iam a nobis recitatum consideret,

Induiturq. humeris cum lato purpura clauo;
non dubito, quin sententiam mutet, mecumq. sentiat, primum annum lati clau & uirilis togae eundem fuisse, uel in senatorum, uel in equitum filiis. postea mutauit eam consuetudinem Augustus, permisitq. solis senatorum filiis, ut cum toga uirili latum clauum sumerent, curiamq. sine
mora

*mora introirent . qua de re Suetonius , Liberis ,
 inquit , senatorum , quo celerius reip. assuesce-
 rent , protinus uirili togae latum clauum induce-
 re , & curiae interesse , permisit . Hoc necesse
 uidetur ab Augusto factum esse post latum cla-
 uum ab Ouidio cum toga uirili sumptum : nam
 is equitis Romani , non senatoris , filius fuit .
 Augustus clauus equitum fuit post annum aeta-
 tis senatoriae decursum . Velleius lib. 11 . Mae-
 cenas non minus Agrippa Caesari carus , sed mi-
 nus honoratus : quippe uixit angusti clauī paene
 contentus . Inde mos obtinuit , ut laticlauī , &
 angusticlauī dicerentur , quibus gestandi latum ,
 aut angustum clauum , ius esset , ac de laticlauīs
 & apud Suetonium , & in antiquis lapidibus
 non infrequens mentio ; de angusticlauio autem
 sic idem Suetonius in Othone : Interfuit huic bel-
 lo pater meus Suetonius Lenis , XIII . legionis
 tribunus angusticlauius . sic enim scriptum est in
 libro Vaticanae bibliothecae , non , ut in im-
 pressis , Augusti clauius . Hos clauos insutos
 fuisse tunicis , non , ut quidam putarunt , intex-
 tos , demonstrat Vlpianus , De auro & argento
 legato , L. Vestimentum . Vestimentorum , ait ,
 sunt omnia lanca , lineaque , uel serica , uel bomby-
 cina , quae induendi , praecingendi , amiciendi ,
 insternendi , iniiciendi , incumbandi ue causa pa-
 rata sunt ; & quae his accessionis uice cedunt ,
 quae*

quae sunt insitae picturae, clauisq. qui uestibus
 insuntur. Et *Quintilianus lib. IIX. cap. V.*
 Porro, ut affert lumen clauus, purpurae loco in
 fertus, ita certe neminem deceat intertexta plu-
 ribus notis uestis. *Tunicae manicis carebant.*
 Ideo *Suetonius de Caesare dixit: Vsum ferunt*
lato clauo ad manus fimbriato. animaduersum
enim significat, non modo quod ad manus demit
teretur, uerum etiam quod fimbriatus esset Cae-
saris latus clauus. & Gellius lib. VII. cap. I2.
Tunicis uti uirum prolixis, ultra brachia, &
usque in primores manus, ac prope in digitos, Ro-
mae, atque omni in Latio, indecorum fuit: semi-
nisq. solis uestem longe lateq. diffusam decere
existimauerunt. uiri autem Romani primo qui-
dem sine tunicis, toga sola amicta fuerunt: postea
substrictas, & breues tunicas, citra humerum
desinentes, habebant. hac antiquitate inductus
P. Africanus, Paulli filius, P. Sulpicio Gallo,
homini delicato, inter pleraque alia id quoque
probrio dedit, quod tunicis uteretur manus totas
operientibus. Quod si manicatae ciuium Roma-
norum tunicae fuissent; non dixisset Cicero illa,
quae leguntur oratione II. in Catilinam: Quos ui-
detis manicatis, & talaribus tunicis, uelis ami-
ctos, nō togis. reprehēdit enim quod ab improbis,
luxuq. distluentibus adolescentibus praeter cōmu-
nem consuetudinem fieret. De longitudine tuni-
cae,

tae, haec ipsa, quae proxime recitata sunt, Ciceronis uerba, ad talos non demitti solitam ostendunt. Idem reprehendit in Verre talarem tunicam, ut indignam uiro. quod Quintilianus lib. x i. comprobat his uerbis: Cui lati clauus non erit, ita cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perueniant. nam infra, mulierum est; supra, centurionum. latum habentium clauum modus est, ut sit paulum cinctis summissior. Porro, si quis roget, an lati clauus pariter & angusti cingerentur: de angustis annuere, de latis negare uideor posse. nam, quae tunicae latum clauum non haberent, eas cingi solitas esse, declarat Quintilianus lib. x i. uisdem uerbis: Cui lati clauus non erit, ita cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perueniant: latum habentium clauum modus est, ut sit paulum cinctis summissior. Non cingi solitum latum clauum, et cingi tunicam lato clauo carentem, plane cognoscitur. Suetonius quoque de lato clauo non cincto significat his uerbis: Usus ferunt lato clauo ad manus fimbriato; nec ut umquam aliter, quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Quibus uerbis aperte notat Caesaris morem in cingendo lato clauo contra communem consuetudinem. Horatius autem de tunica

non lati clauī locutus est, cum dixit Sat. 2. lib. 1.

Discincta tunica fugiendum est, ac pede nudo. Haec de clauatis tunicis, de simplicibus inde conijcio, quod, ut equites a senatoribus clauī magnitudine, post aetatem senatoriam, distinguebantur: sic eorum, qui equestri ordinis non essent, dissimilem equestri tunicam fuisse, atque omnino clauis caruisse, credibile uidetur. nec tribuni nominarentur angusticlauij, quod est argumentum honoris ab Imperatore accepti, si communis inter equites & infimi ordinis homines latus clauus fuisset. Restat color: quem fuisse purpureum non modo in latis clauis, uerum in reliquis etiam tunicis, ueterum testimonijs probabo. nam, si tunicae expertes lati clauī purpureae sunt: cur latos clauos, idest nobilissimum tunicae genus, purpura priuemus? tunicas autem lato clauo carentes purpureas fuisse, aperte docet lib. x1. Quintilianus his uerbis: Ut purpureae recte descendant, leuis cura est: notatur interim negligentia. Non loquitur de tunica lati clauī, & purpuras tamen nominat. Cicero etiam purpuream tunicam non modo in ordine senatorio, uerum in plebeijs quoque hominibus uidetur agnoscere, cum ait de L. Pisone in oratione pro Sextio: Vestitus aspere, nostra hac purpura plebeia, ac paene fusca. Nostra, dixit, qua nos utimur senatores: Plebeia uero, quia purpu-

purpurea Pisonis tunica fili crassitudine plebe-
iae purpurae similior, quam senatoriae, uideretur.
deinde subiunxit de colore, *Ac paene fusca:*
quia uarius erat purpurarum color, ut ex Plinio
liquet. Verum de tunica lati clau purpurea, ut
omittantur dubiae fortasse fidei testimonia, sa-
tis aperta fit significatio in hoc Ouidij uersu:

Induiturq. humeris cum lato purpura clauo.
Plinius autem lib. 18. cap. 36. cum dixit: *Pur-
pura* distinguit equitem a curia: non significa-
uit, in senatoria tunica purpuram fuisse, in eque-
stri non fuisse: iam enim probauimus, purpuram
in omni tunica fuisse: sed de lato clauo purpureo
locutus est, qui, senatorem ab equite purpureum
quidem clauum, angustum tamen gestante,
distingueret. id explanat idem Plinius lib.
xxxiii. cap. 1. cum ait: *Anuli* distin-
xerunt ordinem a plebe, sicut tunica ab anulis se-
natum tantum. quamquam & hoc sero: uulgoq.
purpura latiore tunicae usos inuenimus etiam
praecones. Quis non uidet latum clauum signi-
ficari? nam, si solus purpurae color senatum ab
equitibus distinxisset: non dixisset, *Purpura* la-
tiore tunicae, sed *purpurea tunica*. Nec uero
ijs assentior, qui, *Festum* secuti, si modo *Festus*
ita scripsit, tunicam palmatam a latitudine cla-
uorum dictam, & eandem esse cum lato clauo, ar-
bitrantur. quid enim simile habet clauus cum
palma?

palma? ego tunicam fuisse palmatam existimo, quam triumphantes, toga picta super imposita, tamquam insigne victoriae gestarent. propterea Livius eam simul cum toga picta nominat lib. x. Quos, inquit, uos sellis curulibus; toga praetexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laureaq. honoratis. Quo loco satis patet non significari latum clauum: non enim post togam praetextam nominaretur; cum toga praetexta sit honoratior, quia non ea senatores omnes, ut lato clauo, sed tantum qui magistratum gererent, utebantur. magistratum, & triumphantium insignia posuit Livius; magistratum, sellam curulem, togam praetextam; triumphantium autem, tunicam palmatam, togam pictam, coronam triumphalem, lauream. sic idem Livius lib. xxx. Massaniam Scipio sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. addit uerbis honorem; neque magnificentius quidquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu esse. Quis autem putet, non differre tunicam triumphantium a tunica senatorum, cum eorundem togas diuersas esse uideat? Purpureae igitur tunicae & lati clauis, & angustis, & sortasse etiam quae clauorum expertes. itaque purpuram plebeiam Cicero nominauit in oratione pro Sextio. & Quinctilianus lib. xi. cum di-

xit, Purpurae recte descendant, de solis equitum tunicis, quae angustum clauum habebant, locutus non est, sed de tunicis omnium oratorum, qui latum clauum non haberent: qui tum equestris ordinis, tum de plebe etiam fuerunt. In eam tamen sententiā adducor, primū ut equestre tunicā plebeia, equestri senatoriā colore praestitisse putē: deinde, ipsos clauos clariore purpura, quam reliquam togam, fuisse, ut discerni scilicet possent. ideo dixit in Modio Varro, cuius testimonio utitur Nonius: Quorum vitreae togae ostendant tunicae clauos. Non puto, qui haec superiora legerit, dubitare quemquam posse, de communi omnium tunicarum purpura; quamquam, cum dixit Horatius, Tunicato scrutata popello, fateor de purpurea tunica non esse accipiendum. absurdum enim, si credamus, qui propter inopiam expers togae tunica tantum corpus tegat, eum purpura uti. Sed, cum dicimus communem fuisse omnium tunicarum purpuram, nimirum de tunicis eorum intelligi volumus, qui toga quoque uterentur. Hic miror, qui uenerit in mentem non nullis opinari, quod etiam literis mandarunt, ius purpurae solis fuisse aut senatoribus, senatorum uel filiis, aut magistratibus, aut patricijs hominibus. idem, quod togae fuit, tunicae lati clauī tribuerunt, praetextam purpura fuisse asserentes, errore ita perspi-

tuo, ut in refellendo supernuacanea prorsus opera videatur. non enim tunicae, sed togae praetextae nominantur, nec omnes togae, sed quibus uterentur quinque hominum genera, pueri ad ineuntem aetatis annum *xvii*, magistratus omnes, excepto tribuno pl. ut ait Plutarchus; sacerdotes omnes, quorum in numero augures comprehenduntur; senatores diebus festis, magistri collegiorum, cum ludos compitalicios facerent. quade re aptior alias erit locus. Fortasse hic aliquis requirat; cum tunica lati clavi ab imperatoribus dabatur, utrum equitibus tantum, an etiam plebeijs hominibus daretur. Licuisse imperatoribus existimo, quidquid libuit: equitibus tamen solis latum clauum dari solitum, indicat Suetonius in Claudio, cum ait: Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit. latum clauum, quamuis initio affirmasset non leturum se senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit, sed sub conditione, si prius ab equite Romano adoptatus esset. Institutum autem hoc supplendi ex equestri ordine senatus antiquissimum uideo fuisse. nam, ut Liuius docet, L. Brutus, is qui Tarquinium eiecit, caedibus regis deminutum patrum numerum, primoribus equestribus gradus electis, ad trecentorum summam expleuit. Eos autem equites plebeiarum fuisse gentium, non patriciarum,

Et Liuius ipse demonstrat, cum subiungit: Id mirum quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendosq. patribus plebis animos: Et Festus etiam planius, Regibus, inquit, urbe expulsis, P. Valerius consul propter inopiam patriciorum ex plebe allegit in numerum senatorum CLXIV, ut expleret numerum trecentorum. Sed, ut aliquando de tunica concludamus; subculam primum, deinde tunicam, postremo togam uiri induebantur. ac de subucula sic Varro lib. I V. Capitium ab eo, quod capit pectus, idest, ut antiqui dicebant, indutu comprehendit: alterum, quod subtus, a quo subucula; alterum, quod supra, a quo supparus. Et Horatius:
- si forte subucula pexae

Trita subest tunicae.

Et Suetonius de Augusto: Hieme quaternis eum pingui toga tunicis, Et subuculae thoraci laneo muniebatur. Varro autem, lib. I. de uita populi Romani, indicat, cum binas tunicas Romae habere coeperunt, subuculae, Et intusij orta esse nomina; quo scilicet ab inferiore superior tunica distingueretur; Et subucula esset inferior uiri tunica, quod iam exemplis probatum est; intusium inferior tunica mulieris; tunicae uero nomen in superiore tantum tunica remaneret. Varronis uerba, quae ad hanc rem pertinent, desiderari non patiar. Postquam, inquit apud Nonium,

Nonium, binas tunicas habere coeperunt, instituerunt uocare subuculam, & intusium. Nec *Varro* morem suae aetatis, sed longe superioris ostendit. nam intusium semel, & iterum a *Plauto* nominatur. Intusium autem non fuisse uirilem, sed muliebrem inferiorem tunicam, primum ex *Plauti* locis intelligitur, muliebrem uerstem plane significantibus; deinde ex *Varronis* uerbis, quae cum palla intusium coniungunt, lib. I V. nam, cum de capitiō dixisset, subiunxit haec: Alterius generis item duo, unum, quod foris, ac palam, a quo palla; alterum, quod intus, a quo intusium. Pallam uero mulierum fuisse, stolaeq. imponi solitam, uel *Horatij* uersus perspicue demonstrat, lib. I. sat. 2.

Ad talos stola demissa, & circumdata palla.
Nec uero sibi *Varronem* aduersari quisquam putet, quia, cum de uetustiore duarum tunicarum usu scripsisset, in alio libro, cuius idem *Nonius* testimonio utitur, de unica tunica mentionē fecerit, hoc modo: Mihi puero modica una fuit tunica, & toga, sine fasceis calceamenta, equus sine ephippio, balneum non quotidianum, aluens rarus. Non enim dicit, Me puero modica una fuit tunica. quibus uerbis morem omnium communem ostenderet: sed, Mihi puero: ut continentiam suam, domesticamq. disciplinam ostenderet. nam, licet ante *Varronis* aetatem secunda

tunica esset induc̃ta, quam in mulieribus intus-
sum, subuculam in uiris appellatam dixi: non ta-
men ita increbuerat Varrone puero hic mos, ut
omnium communis esset. Supparus autem, ut
Varro, & Festus appellant, uel, ut Lucanus,
& Nonius, Supparum, non uirilis tunica, sed
muliebris, eaq. puellarum fuit, pectus capiens,
ut ait Varro, id est indutu comprehendens, an-
gusta, lacertosq. cingens, ut Lucanus lib. I.
ostendit:

- humerisq. haerentia primis

Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.

Inter Varronem autem, Festum, & Nonium, in
eo non conuenit, quod Varro diuersum a subucula
supparum, & a supra dictum, subuculam a
subtus, demonstrant: Festus autem non di-
stinguit supparum a subucula, cum ait: Sup-
parum, uestimentum puellarum, quod &
Subucula appellatur. Quibus uerbis uidetur exi-
stimasse, quod & Nonius plane narrat, suppa-
rum appellatum a subtus, non, ut Varro, a su-
pra. nisi si mutatam consuetudinem putemus: ut,
cum supparum Varronis aetate pectus dumta-
xat comprehendisset, uel etiam, ut ex Lucano
colligitur, lacertos cinxisset; postea, Festi, No-
nijq. temporibus, ad talos usque penderet. ait
enim Nonius: Supparus est linteum femorale,
usque ad talos pendens, dictum, quod subtus ap-
pareat.

pàreat. Quid, si nec Nonius, & Festus inter se satis congruunt? nam Nonius linteum femorale ad talos usque pendens uocat supparum: Festus autem subucula: quae si est capitij genus, ut ait Varro, certe ad talos non descendit, ac fortasse ne ad femora quidem. Hic mihi uenit in mentem, posse supparum & a supra, & a subtus uocari: a supra, habita ratione intusij, quae fuit inter omnes muliebres tunicas, baerebatq. carni, ut ait Nonius; a subtus, quia subesset stolae, & subtus appareret ad talos pendens, ut idem Nonius docet. ita, quod ad nominis causam attinet, non discrepabit a Varro ne Nonius. Fuere igitur, ut summam agamus, & sparsa colligantur, muliebres quattuor uestes, intusium intra tunicas omnes, supparum, stolam, pallam: supparum autem subuculam esse dictum non Varronis aetate, cum praeter subuculam esset supparus; quod ipsius Varronis uerba declarant; sed scribente Festo, cum subuculae uirilis nomen ad suppari muliebris tunicae significationem transisset. Ac, ne quis erret in nominibus; tunicam Nonius etiam stolam appellauit, pallium autem pallam. Palla, inquit, & honestae mulieris uestimentum, hoc est tunicae pallium. Aperte tunicam uocat stolam: nam stola pallae suberat, ut Horatio teste probauimus: pallium autem pro palla accipit.

Varro etiam uidetur opponere togae uirili pallium muliebre: quod, nisi fallor, accipit pro palla, in quo sentit cum Nonio: tunicae autem uirili stolam muliebrem. eius uerba sunt haec lib. VII. de lin. Lat. In uestitu, cum dissimillima sit uirilis toga tunicae, muliebris stola pallio, tamen inaequalitatem hanc sequimur nihilo minus. In uiro togam, & tunicam nominat, in muliere stolam, & pallium. at pallium esse operimentum tunicae, & pallam significare, Nonij testimonio demonstratum. ita fit, ut, quemadmodum uirilis tunica sub toga, sic stola muliebris sub pallio sit, & pallium a palla non differat. idem Varro lib. IX. cum stola muliebri pallium iungit, nulla pallae mentione; cum tunica uirili togam: ut necesse sit, respondere tunicae uirili muliebrem stolam, togae pallium. nam, si quis respondere putet pallium uirili tunicae potius, quam togae: is intra stollam pallium indui solitum opinetur, necesse est. quod absurdum plane uidetur, & cum Nonij, & Horatij sententia pugnabit: quorum alter pro palla pallium posuit, alter autem pallam stolae circumdedit, non stolam pallae in illo uersu:

Ad talos stola demissa, & circumdata palla.
nec aliter Virgilius lib. II. Aen.

- pro longae tegmine pallae

Tigridis exsuinae per dorsum a uertice pēdet.

& Varro

Et Varro lib. iv. inde Pallam nominatam ait, quod soris, ac palam. Vlpianus etiam, De auro & argento legato, L. uestimentum, ideo palliū in muliebrium uestimentorum commemoratione omittit, quia pallam nominari satis arbitratur. nam, si quis omissum arguat, quia muliebri uestimentum non esset: refelletur duobus Varronis locis, pallium cum stola coniungentibus. Nec tamen negauerim, uirorum quoque, & puerorum pallia fuisse: uerum, ut hoc idem Vlpianus docet, sic dissimilia pallijs muliebribus, idest pallis, fuisse, declarat his uerbis: Muliebria sunt, quae matris familias caussa parata sunt, quibus uir non facile uti potest sine uituperatione, ueluti stolae, pallae, tunicae, capitia. Nam, si palla uir uti non potest sine uituperatione; & palla pallium est: sequitur, ut uirile pallium a muliebri pallio, idest palla, differat.

III

De Trabeca.

A D . I O A N N E M
D O N A T V M

QU I Te norunt ; IOANNES
DONATE , (omnes autem ,
ob eximiam integritatem ,
norunt) ita praedicare so-
lent : Te tamquam speculum
aliquod pellucidum esse , in
quod ceteri intuentes , uirtutum singularum ima-
ginem aperte perspiciant : patere aures iustitiae
tuae omnibus , qui Te alloqui uelint : iustum non
minus amare , quam nosse ; in eoq. nemini par-
cere , dum unicuique suum tribuatur : potissi-
mumq. eum esse , cuius aditus bonis minime in-
tercludatur : posse autem , qui litterarum a-
more flagrant , omnia ab humanitate tua spe-
rare , quae eorum rationibus conducant . Quo
fit , ut ego , a quo maxima quaeque expecta-
ri , cum Patris , & Aui memoriam recolo ,
praeclare noui , & minima praestari posse , im-
becillitatis ingenij mei plane conscius , uix con-
fidam , maximum in Teipso patrocinium posi-
tum mihi putem : & , tua ope fretus , ea conse-
qui me posse sperem , quorum auxilio tantae ex-
spectationi

speculationi non succumbendum mihi dubitem.
Haec igitur ad Te mittere placuit, exiguum
meae uoluntatis signum, si rem spectes; si ani-
mum, maximum, & quale uix a quoquam de-
siderari possit.

TRABEARVM. tria genera Suetonius in
libro de uestimentis, auctore Seruio in lib. VII.
Virgilij, fuisse ostendit, unum e sola purpura,
dijs consecratum; alterum e purpura, non sine
albo, quo reges utebantur; tertium augurale,
e purpura, & cocco. secundum genus ab equi-
tibus, cum trabeati idibus Quinct. transuehe-
rentur, usurpatum puto: ut regum potius, quam
deorum, aut sacerdotum amictum imitarentur.
hoc autem genere usos esse etiam eos, qui trium-
phabant, Ausonius poeta docet. nam, ubi Gra-
tiano imperatori pro consulatu gratias agit, In
procinctu, inquit, & tum maxime dimicatu-
rus, Palmatae uestis meae ornamenta disponi
feliciter, & bono omine. namque iste habitus,
ut in pace consulis est, sic in uictoria triumphan-
tis. Parum est, si, qualis ad me trabea mittat-
ur, interrogas: te coram promi iubet. Qui-
bus ex uerbis primum illud constat, triumphale-
m Romanis trabeam fuisse; quod alibi non le-
gimus; triumphabant enim in toga picta: dein-
de, consularem; quod reip. temporibus inusita-
tum

tum fuit; praetexta enim tunc & consules, & reliqui magistratus utebantur: postremo, trabeam, & palmatam uestem idem esse: quod cuiusmodi sit, considerandum. aut enim de palmata tunica loquitur, aut de palmata toga. si de tunica, dissentit a Floro, qui trabeam, & palmatam tunicam in Tarquinio Prisco separatim nominat: & Plinius lib. ix. cap. 49. distinguit a trabea tunicam lati clavi: latum clauum autem palmatam esse tunicam ostendam. Plinius enim, Purpurae, ait, usum Romae semper fuisse uideo, sed Romulo in trabea: nam toga praetexta, & latiore clauo Tullum Hostilium & regibus primum usum, Etruscis deuictis, satis constat. Diuersum a trabea latum clauum aperte demonstrat. at latus clauus si post Etruscam uictoriam in urbem uenit, certe tunica palmata fuit: quam cum toga picta Romam ex Etruria allatam esse non modo Florus, uerum etiam Dionysius asserit. & uidetur Festus idem significare, cum ait: Tunica palmata a latitudine clauorum dicebatur, quae nunc a genere picturae appellatur. Non igitur de tunica, sed de toga palmata, quam nominat Martialis, locutus Ausonius uidetur. quod si ita est; sequitur, ut toga palmata sit idem cum toga picta. nam eodem loco subiungit Ausonius: Haec est picta, ut dicitur, uestis non
magis

magis auro, quam tuis uerbis. Sed reip. temporibus toga picta numquam consules usi sunt. Aurum quoque trabeae dat, non solum in hoc loco, sed in extrema etiam gratiarum actione: ait enim: Trabeam non magis auro suo, quam tuo munere splendidam. At Suetonius, cum tria trabearum genera describeret, nullam auri mentionem fecit. Apparet igitur, Gratiano imperante, & trabeatos consules fuisse, qui praetextati antea fuerant; & trabeam fuisse togam auro pictam, contra ueterem consuetudinem: fuerat enim aurum quidem in toga picta, non tamen in trabea: & diuersas ostendit Plinius lib. iix. cap. 48. seorsum utramque nominans. Trabeis, ait, usos accipio reges: Pictas uestes iam apud Homerum fuisse, unde triumphales natae. Quae cum dicit, primū a trabeis pictas uestes discernit: deinde illud ostendit, pictas uestes, nō trabeas, inter ornāmēta triumphalia fuisse, quamquā imperatorum aetate, ut praetexta, sic toga picta consulum in pace fuerit: quod, praeter Ausonium, in Alexandro Seuerō Lampridius docet. Militarem habitum, post reges, crediderim trabeam fuisse, quo consules in bello uterentur. id mihi uenit in mentem, Liuij locum lib. xxxi. consideranti, Consul, inquit, cum Corcyrae hibernasset, uere primo in continente trabeatus ad hostem ducere pergit. Propterea equestres turmae, belli-

eam speciem repraesentantes, idibus Quint. an-
 te censores transuehebantur. Valerius Max. lib.
 II. cap. I. Trabeatos equites idibus Iulij Q. Fa-
 bius transuehi instituit. Et apud Tacitum lib.
 III. in funere Germanici: Praecedebant incom-
 pta signa, uersi fasces, atque, ubi colonias trans-
 grederentur, atrata plebs, trabeati equites.
 Et Suetonius in Domitiano: Eadem formidine
 oblatum a senatu nouum & excogitatum hono-
 rem, quamquam omnium talium appetentissi-
 mus, recusauit: quo decretum erat, ut, quoties
 gereret consulatum, equites Romani, quibus fors
 obtigisset, trabeati, & cum hastis militaribus
 praecederent eum inter lictores, apparitoresque.
 Eodem uestitu salios quoque sacerdotes usos
 esse, Dionysius lib. IIII. auctor est: sed, quia tra-
 beas illas περιπορύπας ποινικοτάπυς uocat, id
 est purpura praetextas, puniceo colore alternis in
 tertexto; satis constat, eum locutum esse de tertio
 illo trabearum genere, quod Suetonius e purpura
 factum & cocco sacerdotibus attribuit.

AD. PAVLLVM. TEVPVLVM

E Q V I T E M



L T S I nulla mihi tecum,
 PAVLLE . TEVPV-
 LE, consuetudo intercedit, fa-
 ciundum tamen putavi, ut
 Te in eorum numero colloca-
 rem, quorum auctoritas plu-
 rimum mihi adiuventi posset asserre. Tu enim, ob-
 summā in consuetudine facilitatem, in agendis re-
 bus gravitatem, ita Senatui Veneto carus es, ut
 merito Te omnes in oculis ferant. Tu non uita
 solum, atque natura, sed sermone etiam comis
 es. ideoq. multorū Tibi amicitiam adiunxisti,
 qui Te usquequaque in ore habent, ut propemo-
 dum singularem, excellentiam ingenij Tui esse
 dicant. Ne sit igitur Tibi mirum, si ego haec in
 tuo nomine apparere uolui: ut, meam summam
 observantiam Tibi indicans, a Te non indignus
 prorsus tuo patrocinio iudicer.

SVBSELLIORVM duo genera fuere, unum,
 in quibus ij, qui causas agebant, siue defende-
 rent, siue accusarent, alterum, in quibus ipsi iu-
 dices

dices confidebant . de Varrone epist. 10 . lib .
 XIII . Fam . ita Cicero scriptum reliquit : Versa-
 tus in utrisque subsellijs , optima & fide , &
 fama . Nisi si uersatum Varronem dicit in
 publicis priuatissq . causis , cum in utrisque fi-
 dem , & ingenium ostenderet . Accusatorum
 subsellia nota sunt ex oratione pro Roscio Ameri-
 no . patronorum fuisse quis dubitet , cum accusa-
 torum fuerint ? cum praesertim reorum subsellia
 nominentur in epistola M . Coelij , & proximos
 reis patronos sedisse uerisimile sit . Quod ad sub-
 sellia iudicum attinet ; scire illud oportet , prae-
 fuisse iudicio uel eos , qui curulem magistratum
 gererent , ut praetorem , aedilem curulem ; uel
 qui non curulem , ut tribunum pl . aedilem pl .
 quaestorem , triumuirum . curulis magistratus in
 curuli sella sedebat , reliqui iudices , cum eo caus-
 sam cognoscentes , in subsellijs . quamquam ae-
 diles curules , soli ne , an cum consilio iudicarent ,
 haud plane liquet . in eo etiam differebant a prae-
 toribus , quod tribunal aediles cur . non habe-
 bant , praetores habebant . Qui uero , magistra-
 tum non curulem gerentes , iudicabant , ij uel se-
 dentes in subsellijs , non in sella curuli , uel stan-
 tes audiebant : sedentes , ut tribuni pl . quaesto-
 res , triumuires : hos enim nominat Pedianus : qui-
 bus ego aediles pl . & centumuiros addo : stantes ,
 ut ij , quos Cicero significat in Bruto , cum ait :

Si,

Si, anguste, & exsiliter dicere, Atticorum est: sint sane Attici, sed in Comitium ueniant, ad stantem iudicem dicant. ita subsellia & iudicum erant cum curuli magistratu iudicantium, & ipsorum magistratum, qui curules non essent. De hoc genere iudicum, qui de maioribus causis cognoscerent, dixit Cicero in Bruto: Subsellia gradatiora, & pleniora uocem desiderant. Et ibidem: Volo hoc oratori contingat, ut, cum auditum sit, eum esse dicturum, locus in subsellijs occupetur, compleatur tribunal. Et pro Cluentio: Accusabat tribunus pl. idem in concionibus, idem ad subsellia. In eadem infra: Rem a subsellijs in Rostra detulit. Pro Postumo: Dixerunt hic modo nobiscum ad haec subsellia. In Vatinius: Quaero ex te, num quis reus in tribunal sui quaesitoris adscenderit, eumque ui disturbavit, subsellia dissipavit, urnas delenerit? Quibus locis confutari uidetur opinio Pediani, qui maioribus causis adimit subsellia; &, ubi tribunalia sunt, ibi subsellia negat esse. Alienum, inquit, alij non nomen proprium putant esse, sed alienum, & alterius iudicij, & non ex auditorio praetoris, maiorumque causarum, sed a subsellijs, hoc est, non a tribunalibus. sunt enim subsellia tribunorum, triumuirorum, quaestorum, & huiusmodi minora iudicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in

E

subsellis

subsellis considebant. Quod ad tribunos, trium-
 viros, quaestores attinet, recte sensit. *ij* enim non
 in sellis curulibus, sed in *subsellis*, considebant.
 quod uero *subsellia* separat a maioribus caussis,
 & a sellis curulibus, & tribunalibus, falsum
 existimo. nam, etsi magistratus ipsi non in *subsel-*
lis, uerum in sellis curulibus, considebant: iu-
 dices tamen, qui erant illis in consilio, sedebant
 in *subsellis*. quod Ciceronis testimonio iam pro-
 bauimus. Illud uero, quod ait idem *Pedianus*,
Qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus con-
sidebant: non ita accipio, quasi qui in tribuna-
libus, ij non sederent in sellis curulibus: nam prae-
tor & tribunal habebat, & sedebat in sella cu-
curuli: quod exemplis probare facile possum: sed
ostendere uoluit, non omnes, qui sederent in sella
curuli, tribunal habere, ut aediles cur. cum ta-
men qui tribunali, ijdem curuli sella uterentur,
ut praetores. locus autem editior, in quo prae-
tor sedens in curuli sella ius dicebat, tribunal uo-
cabatur. in quo tamen, praeter ipsum praetorem,
sedisse uidentur iudices nonnulli: quod illa uerba
demonstrant lib. i. de Orat. Nobis in tribunali
Q. Pompeij praetoris urbani sedentibus. & Vi-
truius lib. v. tribunal ita describit, ut locus in
eo compluribus fuisse uideatur.

V

De Signo, & Statua.

A D . I O A N N E M
M I C H A E L I V M
E Q V I T E M

SAEPER meum cogitavi,
IOANNES . MICHAELI,
quonam modo meam Tibi
ostendere beneuolentiam pos-
sem . nec tamen in hac mea
cogitatione quidquam um-
quam dignum occurrit amplitudine Tua . Perop-
portune accidit nunc, ut, haec edens, possem
huic meae uoluntati satisfacere . Hoc certe af-
firmare non uerear, si tantum Tibi satisfecero,
quantum intimis animi mei sensibus oblatam
hanc mihi occasionem laetor, rectissime meum
acturum . Nec dubito, Te meum hoc munuscu-
lum hilari fronte non accepturum, cum summa
Te humanitate praeditum omnes dicant .

QVAERITVR, sit ne idem signum cum
statua, an aliquid intersit . ego signis, & Sta-
tuis communem opinor esse materiam : eandem
utrique nomini rem subesse non opinor . de mate-

ria primum, de significatione diuersa mox agemus. signorum materia multiplex, aurum, argentum, aes, marmor, ebur. quorum tria prima funduntur, marmor scalpitur, ebur tornatur. & , quamquam aurea signa, & argentea non nominentur: nihil tamen obstat, quin, ut ex aere fiunt, itidem ex argento, & auro fieri possint; cum praesertim de aureis, argenteisque. statuis mentio fiat apud Plinium, & alios. aerea uero, marmoreaque signa appellat Varro lib. III. de re rust. & epitome Liuiana lib. LII. Plinius uero saepissime, idem nominat eburnea lib. XXXIV. cap. 8. & lib. XXXVI. cap. 15. & Cicero lib. IV. in Verrem, Nego, ait, ullam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quidquam ex auro, aut ebore factum, signum ullum, aeneum, marmoreum, eburneum, nego ullam picturam neque in tabulis, neque textilem fuisse, quin quae fierit, inspexerit, quod placitum sit abstulerit. Eadem, quae signorum, statuarum materia. nota est aurea Gorgiae, notae argenteae Augusti, aenea Alexandri Magni, et Sp. Cassii, marmoreae multorum, eburnea Apollinis, ex Plinio, & alijs. Ergo signa, & statuae materia non differunt. uideamus, an differant forma. Fuit aliquando, cum dimidiata signa esse, statuas integras existimarem: nunc opinioni meae obflare multa animaduerto, primum signa duo, quae Cicero ibidem

dem appellat, unum Cupidinis e marmore, alterum Herculis ex aere. nam neque Cupido, neque Hercules dimidiati finguntur. Nec uero illa signa non integra fuisse existimandum est, de quibus idem Cicero statim haec subiungit: Erant aenea praeterea duo signa, non maxima, eximia uenustate, uirginali habitu, atque uestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam, more Atheniensium uirginum, reposita in capitibus, sustinebant. Canephorae ipsae uocabantur. Idem infra, eodem libro: Erat admodum amplum, & excelsum signum cum stola. Nominat etiam Iouis Imperatoris signum: quod integra totius corporis forma fuisse, nemo, ut opinor, dubitet. omitto alia eiusdem exempla: quibus integra signa demonstrantur. Quare nec forma differunt a statuis signa. Possit etiam suspicari aliquis, non materia, nec forma distingui statuas a signis, uerum eorum condicione, quorum imagines referantur; & statuas esse hominum, deorum signa. Negatur. nam Cicero ipse canephoras illas, quas inter signa nominauit, postea deas non fuisse demonstrat. ait enim: Tibi habe canephoras: deorum simulacra restitue. Accedit Plinij testimonium lib. x x x i v. cap. 7. quo loco ait, in M. Scauri aedilitate tria millia signorum in scena fuisse. quae si quis putet deorum fuisse omnia, alucinetur. Idem, cum in-

quit, fuisse Rhodi, Athenis, Olympiae, Delphis tria millia signorum, de omni signorum genere loquitur, non de ijs, quae deorum tantum essent. praeterea, canis ex aere, uulnus suum lambens, in cella Iunonis dicatus, & rana, ac lacerta, in columnarum spiris insculptae, quae omnia nominat idem Plinius, signa, an statuae dicentur? signa certe. sphingem quoque ex aere Corinthio, quam Verres reus Hortensio donauit, & Amazonis simulacrum, quo mire delatus est Verres, & buculam Myronis uidemus inter signa memorari. Non igitur deorum tantum, sed hominum etiam, atque adeo brutorum, signa sunt. quod si ita est; quaeri oportet certiore notam, qua signa a statujs & secernere possimus, & internoscere. ueritatem autem, rerumque uim, ac naturam, nihil aperit magis, quam definitio. itaque signum, & statuam placeat definire. Signum est e solida materia similitudo uel dei, uel hominis, uel bruti. Statua est item e solida materia similitudo dei tantum, & hominis. Latius igitur patet signi nomen, quam statuae. Differunt etiam, ut puto, ratione loci. nam, quae in foro statuae sunt, aut in alio publico, & profano loco, statuae, non signa, dicuntur. eadem in domibus, ac templis signa uocantur potius, quam statuae. itaque simulacrum Herculis Tunicati, quod prope Rostra fuit, statuam

Plinius

Plinius appellavit lib. xxxiv. cap. 8. at simulacra Cupidinis, & Herculis, ablata a Verre ex Heij Mamertini sacrario, signa, non statuas, Cicero nominat lib. iv. in Verrem. & omnino quae sustulit Verres ex aedibus deorum, signa semper vocat Cicero, numquam statuas. Quae igitur statuae sunt, eadem, si e publico loco in privatum transferantur, signa erunt: rursusq. si e privato signa in publicum, modo & integra sint, & hominum, aut deorum, statuae appellari poterunt. locus igitur nomen mutat, & altera causa, quod signum de brutis etiam dicitur, statua non dicitur. Tertium discrimen illud est, quod signa haerent interdum in eadem, e quaeducta, vel in qua intus incisa sunt, materia, ut rana, & lacerta, supra nominatae, quae insculptae sunt in columnarum spiris; & illa, quae in gemmis, vel in alia pro anulorum usu materia inciduntur. Statuae vero & expressae sunt, non in cavo latentes, & ab ea, unde factae sunt, materia disiectae. Nec eo moueor, quod ait Plinius lib. xxxiv. cap. 5. in domibus etiam privatis statuas fuisse, atque in atrijs. nam idem ait id esse factum ad exemplum fori, in quo statuae poni solebāt, ad prorogandam hominum memoriam, cum in earum basibus honores inscriberentur. Quare statuae proprie, quae in foro; signa, quae vel in aedibus privatis, ut epist. iii. lib.

72 De Signo, & Statua.

vii. Fam. & ep. 3. 6. 7. 8. lib. i. ad Att. declarant; uel etiam in templis, ut ex lib. i. v. in Verrem intelligitur. Nam illud Plinij lib. xxxiii. cap. 3. Harpocratem, statuasq. Aegyptiorum numinum, in digitis uiri quoque portare incipiunt: non ut proprie dictum accipio, sed quod reprehendere luxum sui temporis Plinius uoluerit, damnata eorum insolentia, qui figuras Aegyptiorum numinum, & solidas, & immoderate magnitudinis, in anulis gestarent. quam sententiam statuarum uocabulo, ut significationem auget similitudo, apte, ac decenter expressit. Haec si cui non probantur, aliam ineat rationem dubitationis amouendae. forte enim hoc dici potest. ita statuam a signo differre, ut speciem a genere: & statuas omnes signa esse, non contra.

VI

De Parma, Clypeo, Scuto,
Pelta, Ancile.

AD · ALOYSIVM CONTARENVM EQUITEM

SI tantum in me esset ingenij,
quantum ad praedicandas
eximias animi Tui dotes re
quiri omnes sciunt, ALOYSI
CONTARENE, non uererer
in ijs praedicandis aliquanti
per immorari. Verum, cum ego me optime no-
rim, quid faciam? eas tacita oratione contem-
plabor, ingenium uehementer admirans; sum-
maq. ope enitar, ut aliquando is sim, qui huic
meae uoluntati morem gerere possim. Interim
nolui hoc quaecumque sit iudiciu de Te meū nō
apparere. Haec ad Te mitto, studiorum meo-
rum fructum. Quae si Tibi non displicuisse intel-
ligam, animos mihi ad maiora aggredienda ad-
des.

De genere primum, tum de generis parti-
bus, dicemus. Genus est scutum, idemq. gene-
ris

ris pars. nam & parma, clypeus, pelta, ancile, scuta uocantur: & proprie scutum illud est, quo Romanae legiones, Latiniq. socij, atque Itali utebantur: cuius a Polybio descripta forma, suo loco infra ostendetur. Parma igitur, clypeus, scutum, pelta, ancile, genere sunt idem: corporis enim protegendi, arcendaeq. iniuriae caussa sunt inuenta: forma uero, materia, usu differunt. quod antequam ostendamus, dicendum est de nominibus ipsis. quorum parma latinum est, ex eo uocata, ut lib. 1 v. de lingua Lat. ait Varro, quod a medio in omnes partes par; clypeus a κλέπω; quod est tego, quasi καλύπω. id putauit Seruius in eo Virgilij uersu, lib. 4 11. Aen.

Nec clypei, currus ue sonant.

quamquam Plinius a γλῶφω, idest scalpo, ductum existimat: ait enim lib. xx xv. cap. 3. Scutis qualibus ad Troiam pugnatum est, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum, non, ut peruersa grammaticorum subtilitas uoluit, a cluendo. Scutum a σκύτος, quia pellibus tegetetur, ueteres nonnulli deriuatum tradidere: uel etiam, quod ex pellibus totum constaret: qualia fuisse priscorum scuta, quae postea ob firmitatem lignea fuerint, Polybius ostendit. Varro autem a sectura deducit: quod minute confectum sit tabellis. Pelta, barbarum esse nomen arbitror, itemq. cetra: uel;

si Graecum utrumque, inter ea uocabula referantur, quae primigenia Varro appellat: quod aliunde non gignantur, sed suas radices habeant. Ancile Latinum est, ab ancisu, quod est ab am & caedo, quasi circum caedo; ut ambio, circum eo; amburo, circumuro. scutum enim fuit ab utraque parte incisum. quod Varro breuiter, ideoq. suboscure, dixit. Festus autem satis plane: Ancile, scutum breue, sic appellatum, quia ex utroque latere erat recisum, ut summum, infimumq. eius latus medio pateret. Iuba & Plutarchus a Graeco deducunt: sed Varro nem & Festum sequor libentius. est enim certior, praesertim in Latinis uocabulis, Latinorum fides, quam Graecorum.

Parmae forma.

Parma rotunda fuit: eius formam Polybij uerbis exponemus. Τοῖς νεωτάτοις, inquit in libro περὶ τῶν ὀπλιτῶν καταστάσεως, παρήγγειλαν μάχαιραν φορεῖν, καὶ γρόσφος, καὶ πάρμην. ἡ δὲ πάρμη καὶ δυνάμειν ἔχει τῇ κατασκευῇ, καὶ μέγεθος ἀρκεῖν πρὸς ἀσφάλειαν. περιφερὴς γὰρ ὅσα τῷ σχήματι τρίπεδον ἔχει τὴν διάμετρον. Quibus haec Latine respondent: Tironibus mandauerunt gladium ferre, & hastas, & parmam. parma uero cum uim habet, obstrucluram, tum idoneam securitati magnitudinem. cum enim rotunda figura sit, diametrum habet tripedalem. Liuius lib. xxxix.

de parmae magnitudine idem, quod Polybius, tradit. Gladijs, inquit, a uelitibus trucidabantur, hic miles tripedalem parmam habet, & in dextera hastas, quibus eminus utitur: gladio Hispaniensi est cinctus. Varro apud Nonium: Quem sequuntur cum rotundis uelites leues parmis, Nonius parmam breue scutum fuisse ait: quid ita uerum est, si cum scuto, quod Polybius describit, conseratur. alioqui non breue scutum: cum diametrum habeat trium pedum: aut Nonij aetate parmarum magnitudo non eadem, quae Polybio, & Liuiio scribente, fuit.

Clypei forma.

Clypeus a parma differt non forma, sed materia: nam in Festi fragmentis est: Clypeum antiqui ob rotunditatem etiam corium bonis appellarunt, in quo foedus Gabinorum cum Romanis fuerat descriptum. Accedit ea ratio, quod Attius poeta comparauit caelo clypeum: ait enim in Agamemnone: In altissimo caeli clypeo. Quibus uerbis Varro subiungit: Cauum enim clypeum. Ex comparatione igitur caeli, & rotundum, & cauum clypeum fuisse, colligitur. Ouidius quoque unicum Polyphemi oculum clypeo comparauit:

Vnum est in media lumen mihi fronte, sed
instar

Ingentis clypei.

Si clypeo comparatur oculus; certe rotundum clypeum esse, constat. quod Virgilius aliquanto clarius demonstravit: nam lib. III. Aen. de eodem Polyphemo dixit:

– Telo lumen terebramus acuto

Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phoebeae lapadis instar.
Oculi ingentis, & clypei Argolici, & Solis eandem formam facit, idest rotundam. forma enim et oculi Polyphemi, & clypei Argolici, addita Solis mentione declaratur. Cognoscitur & clypei forma ex ipso nomine. ἀσπίς enim Graece dicitur; ut infra, collatis inter se Livio & Dionysio Halicarnasseo, probabimus. ἀσπίς autem rotunditatem significat: unde serpens ille, orbiculari se se forma inuoluens, dictus est. Iam Homerus plane formam expressit ἐν τῷ ψ. cum dixit, ἀσπίδα πάντοσ' ἰσὺν, idest clypeum ab omni parte aequalem. Et in argenteo uetere nummo imaginis Augusti, quem antea uir omni uirtute perpolitus, Hannibal Carus, nunc habet fratris eius filius, rotunda forma clypeus cernitur. Posterioribus temporibus ad ouatam speciem clypeos redactos esse, columnae duae, Traiani, & Antonini, declarant. Aelianus etiam Macedonicos grauis armaturae pedites, idest phalangitas, ἀπίσι περιφερείς, idest rotundis clypeis, usos esse demonstrat, nec maioribus, quam octo palmorum,

rum, idest bipedali diametro. quod si Romani quoque clypei bipedales tantum fuisse; quod ueri simile uidetur; siquidem accepti sunt a Graecis, ideoq. a Dionysio, & Plutarcho Argolici uocantur: minores, quam parma; uno pede fuerunt; quam tripedalem habuisse diametrum, ostendimus.

Scuti forma.

Scutum opinor esse, quod Polybius, Dionysius, Plutarchus, Iosephus θυρίδον appellant, oblonga forma quadrata, ad ianuæ similitudinem, unde nomen acceperit: curua tamen superficie, ut ostendit Polybius: itaque non una perpetua tabula, sed dissectis pluribus fieri oportuit: ex quo Varronis orta etymologia est. audiamus Polybii uerba: Εἰς τὸ αὐτὸ, αἱ τῆς Ῥωμαϊκῆς παιοπλίας, πρῶτον μὲν θυρεὸς: οὗ τὸ μὲν πλάτος ἐστὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας, πένθ' ἡμιποδίων, τὸ δὲ μῆκος ποδῶν τεττάρων: ὁ δὲ μείζων ἐστὶ καὶ παλαισιᾶος: ἐκ διπλῆς σανιδώματος, ταυροκόλλη πεπηγὸς, ὁ θονίφ. μετὰ δὲ ταῦτα μοσχίφ. δερματι περιέληπται τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν. ἔχει δὲ περὶ τὴν ἴσιν ἐκ τῶν ἄνωθεν, καὶ κάτωθεν μερῶν σιδερῆν σιάλωμα, δι' ὅ τας τε καταφορὰς τῶν μαχαιρῶν ἀσφαλίζεται, καὶ τὰς πρὸς τὴν γῆν ἐξαίρσεις. ποσσῆρμοσαι δ' αὐτῷ καὶ σιδιρᾶ κόγχος, ἢ τὰς ὀλοσχερεῖς ἀποσέγει πληγὰς λίτων, καὶ σαρισσῶν, καὶ καθόλου βιβαίων βελῶν. Quae sic Latine conuertuntur: Romana armatura est, primum quidem scutum:

cuius

cuius latitudo est, in superficie curua, pedes duo, cum dimidio; longitudo, pedes quattuor: quod si maius, palmo amplius. Constat ex duplici tabulato, taurino glutino coniunctum, uelo interiecto, deinde superficies exterior pelle uitula circumdatur. supra & infra extremis partibus ferrea lamina munitur: ut & gladiatorum uehementes impetus sustineat; & ne, cum humum tangit, atteratur. Apte etiam in eo ferrea constituta concha est, quae lapidum, sarissarum, cuiuscumque demum uiolenti teli crebros ictus propulsat. Miror Ianum Lascarem, praestantis ingenij uirum, clypeum pro scuto accepisse, ubi locum Polybij conuertit. haec est enim scuti, non clypei, descriptio: quod mihi uideor affirmare posse multis de causis: primum, quod *Θυπέος* ex Polybij descriptione, & ex ipso nomine, quadratus est; clypeus uero, ut ostendi, rotundus: deinde, quod mentio duplicis tabulati, & pelliceum integumentum, clypeo non conuenit, qui totus erat aereus, ut infra probabimus, nec ullis tegebatur pellibus, sed aere nudo splendebat: unde Virgilius, *Ardentes clypeos*. tum, quod non solum aetate illa, qua Polybius litteris haec mandauit, idest circa Punici belli tertij tempora, sed multo etiam ante, scutis Romani utebantur, ut haec Liuij uerba lib. 11x. de Latinis armatura Romana instructis, declarant. Clypeis antea Romanis

Romanis usi sunt: deinceps, postquam stipendiarii facti sunt, scuta pro clypeis fecere. Idem lib. IX. Arma clypeus, sarissacq. illis, Romano scutum, maius corpori tegumentum. Et lib. XLII. bello Macedonico adempta Romanis esse scuta dicit supra 60 C. Postremo, quod a Polybio, & Dionysio Halic. ubi agit de Romanorum armatura, *Δρυπὸς* uocatur, id a Liuiio scutum dicitur lib. I. qui uero clypeus a Liuiio, *ἀσπίς* a Dionysio, non *Δρυπὸς*. afferamus utriusque testimonium. Arma, inquit Liuius de prima classe, his imperata, galea, clypeus, ocreae, lorica, omnia ex aere. Et paullo post de secunda classe: Arma imperata, scutum pro clypeo. Dionysius autem de prima classe: Ὅπλα χέρειν ἐπίταξεν, ἀσπίδας ἀργολικάς, καὶ δέματα, καὶ κράνη χάλκεια. Latine sic: Arma ferre iussit, clypeos Argolicos, hastas, & galeas aereas. Et de secunda. Ἀντὶ τῶν ἀσπίδων ἀνέδοκε δρυπῶς. Latine: Pro clypeis tradidit scuta. Et Strabo, quam urbem in Africa Plinius, & alij Clupeam, Lucanus, & alij Clypeam uocant, eandem ait *Ἀσπίδα* nominari: quia scilicet curuatas in clypei speciem turres haberet.

Clypei, Scuti, Parmae materia.

De materia, quam secundo loco proposueram, constat Liuij, Dionysiiq. uerbis proxime recitatis, ex aere clypeum fuisse. Idem Liuius lib. XLV. Editio, ait, ludicro omnis generis, clypeisq. aereis

aereis in naues impositis. Ideo Virgilius *Aen.* lib. 11. *Arduentes clypeos dixit. Et Festus Ennia num illud: Prolato aere adstitit: interpretatur, clypeo ante se protento. Scutum uero non aereum, sed ligneum, fuisse, Polyby testimonio iam demonstratum est. in quo Romanorum industriam in militari studio licet admirari. non enim e quouis ligno, sed ex arborum praecipue aquaticarum, scuta faciebant. maxime autem ficus, & salix, quia leuissimae, probabantur. cur aquatiae arbores ceteris praeferrentur, caussam uerbis lepidissimis, ut est elegantis admodum scriptor ingenij, Plinius explicauit lib. xv. cap. 40. Frigidissima, inquit, quaecumque aquatica, lentissima autem, & ideo scutis faciendis aptissima: quorum plaga contrahit se protinus, clauditq. suum uulnus, & ob id contumacius transmittit ferrum: in quo sunt genere ficus, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraque. Leuissimae ex his ficus, & salix, ideoq. utilissimae. Parmam uero loream fuisse, auctor est Suidas.*

Clypei, & Scuti usus.

Reliquum est, ut de usu dicatur. Romulus ante bellum Sabinum clypeis Argolicis utebatur: Sabinis in ciuitatem receptis, eorum scutis uti maluit. qua de re sic Plutarchus: Θυρεοῖς δὲ τοῖς ἐκείνων ὁ Ρώμυλος ἐχρίσατο, καὶ μετέβαλε τὸν ὀπλισμὸν ἐαυτοῦ τοῖς καὶ τῶν Ρωμαίων, Ἀργολικὰς θύρας ἰσχυρότερον ἀσπίδας

ὀφρύντων. Id est: Scutis eorū Romulus usus est, suāq.
 & Romanorū, qui Argolicos antea clypeos fere-
 bant, armaturam mutauit. Ser. Tullio regnan-
 te, & clypeos, & scuta Romani gessere, sed cly-
 peos milites primae classis, id est praestantiores,
 scuta uero secundae: quod utrumque Liuij, &
 Dionysii testimonio perspicuum fecimus. postea
 uidentur scutis usi esse. ait enim Liuius lib. 11 x.
 Clypeis antea Romanis usi sunt: deinceps, post-
 quam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fe-
 cere. Illud miror, secundo Punico bello triarij
 clypeos, non scuta, a Liuiio tribui. ait enim lib.
 11. Spoliare cupientem triarij obiectis clypeis ar-
 cuere. Quod si factum dicatur, quia triarij, cum
 hastas haberent, commode scutis, quae clypeis
 maiora erant, uti non possent: rursus quaeram,
 cur igitur tertio Punico bello scutis usi sunt, nul-
 la triariorum exceptione, legionarij omnes: quan-
 tum e scriptore illius aetatis Polybio licet intel-
 ligere? ut omittam, quod idem Liuius lib. xxxi.
 scuta Romana, tamquam omnium communia pe-
 ditum, appellat: & scuti pedestris, numquam
 clypei, mentio crebra reperitur apud Caesarem,
 Tullium, & alios. Seruius grammaticus cly-
 peos cum ait fuisse maiora scuta: & addit: Cly-
 pei peditum sunt, scuta equitum: in utroque sa-
 tis ostendit, armaturae mutatam esse rationem.
 clypei enim & scutis & parmis minores fuisse:

quod

quod supra ostendimus. Scuta uero ut concedamus equitibus, quod in epistola Galbae ad Ciceronem haec uerba declarant: Equum immisi ad eam legionem tironum, quae ueniebat ex castris, scuto reiecto: idq. Iosephus de Iudaico bello lib. III. confirmat: adimenda tamen peditibus non sunt: nisi si Polybij, Liuij, Dionysii auctoritatem aspernamur. ut Ciceronem omittam, qui Phil. II. Cum gladijs, inquit, agmine quadrato sequuntur scutati milites. Nihil ne igitur, dicet aliquis, equestria scuta differunt a pedestribus? Crediderim, breuiora fuisse equestria: ut leuitate aptiora essent ad mouendum: quia maior in equite cursus, quam in pedite, requiritur. Et illud Galbae, quod recitauimus: Equum immisi, scuto reiecto: scuti paruitatem demonstrat. Scuto uero pedestri, cuius longitudo pedum quattuor fuit, latitudo duorum cum dimidio, qui posset eques uti? nam, si ante pectus ferret, hostem, scuto interposito, uidere non posset; sin ab latere, pectus remaneret intectum.

Parmae usus.

Parmam fuisse leuis armaturae, idest uelutum, ex ijs, quae supra diximus, intelligitur. accedit Liuij testimonium lib. XXVI. Ex omnibus legionibus electi sunt inuenes, maxime uigore, ac leuitate corporum ueloces. eius parmae breuiores, quam equestres, & septena iacula, quaternos

longa pedes, data, praefixa ferro, quale hastis uelitaribus inest. Idem lib. xxxi. Veliti Romano, parmam, gladiumq. habenti. Et lib. xlii. Pugnatum utrimque est leui armatura. missilibus procul regia auxilia melius pugnant: comminus stabilior, & tutior aut parma, aut scuto Ligustino, Romanus erat. Virgilius lib. ix.

Ense leuis nudo, parmaq. inglorius alba.
 Vbi Seruius: Quasi tiro. Velites enim, licet, quo primum tempore sunt instituti, ex legionibus electi sunt, postea tamen tirones fuere, extra legionem. Equestres quoque parmae nominantur a Liuiο lib. ii. Desiliunt, ait, ex equis, pronolant in proelium, & pro antesignanis parmas obijciunt. Et lib. iiii. Eo se inferunt, obiectis parmis, ubi suorum plurimum laborem uident. Et lib. iiii. Equus, ad uulneris sensum, prioribus erectis pedibus, magna ui, cum caput quateret, excussit equitem: quem cuspide, parmaq. innixum, attollentem se a graui casu, Manlius ab iugulo, ita ut per costas ferrum emineret, terrae affixit. Et ibidem: Vexilla se suorum parmasq. cernere equitum. Apud Nonium Sallustius hist. lib. iiii. Soliti neſtere ex uiminibus uasa agrestia, ibi tum, quod inopia scutorum fuerat, ad ea arte se quisque in formam parmae equestris armabat. Equestres tamen a uelitaribus magnitudine

gnitudine differebant . dixit enim *Liuius* de uel-
tibus lib. xxv i . Eis parmae breuiores , quam
equestres . Parmulis pugnare , ait *Festus* , milites
soliti sunt : quarū usum sustulit C. Marius , datis
in uicem earum Bruttianis . Idē alio loco : Bruttia-
nae parmae dicebantur scuta , quibus Bruttiani
sunt usi . Quibus uerbis nō hoc dicit , sublatum esse
parmarū usum , sed , pro Romanis Bruttianas esse
inductas , nō mutata forma (rotundas enim aeta-
te sua *Varro* , *Mario* iunior , ostendit) sed magnitu-
dine uel aucta , uel imminuta : auctā tamen uerifi-
milis est , quia Romanas *Festus* parmulas , Brut-
tianas uero parmas appellat . Non alienum ui-
detur , id adscribere , quod apud *Suidam* legimus :
Carthaginienses parma usos esse . Πάρμαι , in-
quit , δερμάτινοι θυρεοὶ παρὰ καρχινδονίδος . Quod
est : Parmae , leuea scuta apud Carthaginienses .

De peltae , siue cetræ , forma , usu , materia .

Pelta , & cetra admodum similia sunt : quod ut
affirmem , his adducor argumentis . *Liuius* lib.
xxiix . Menippum quendam ex regijs ducibus
cum mille peltatis (pelta cetræ haud dissimilis
est) *Chalcidem* mittit . Et lib. xxxi . Nocte ce-
tratos , quos peltastas uocant , loco opportuno in
ter bina castra in insidijs abdiderat . Iam , quos
Liuius lib. xlii . & xlii v . ex *Persei* , *Mace-*
donum regis , exercitu cetratos uocat , eosdem
Plutarchus in *Aemilij* uita peltatos . Interpretes

tamen Leonardus Arretinus, & postea Gulielmus Xylander, cum differre cetram a pelta opinarentur, Κρητικαὶ πέλται, καὶ θρακικὰ γέγρα, uertunt: Cretenses peltae, & Braciae cetrae: cum neque γέγρα a neceſſe ſit eſſe cetras: eſt enim uel ſcutum Perſicum, uel ſcuti generale nomen: & cetrae a peltis, ut oſtendi, non differant: Plutarchus autem ita loquatur, ut diuerſa Cretenſium, Thracumq. ſcuta oſtendat. Tertius interpres Hermann ſ Cruſerius, dum ſuperiorum interpretum imitari ueſtigia turpe ducit, dupliciter peccat, primum pro Creticis peltis parmas, deinde pro gerris Thracijs tragulas conuertens. parmam autem diuerſam eſſe a pelta, ſuperiora demonſtrant: tragulam uero miſſile telum eſſe, non ſcutum, exemplis intelligitur. Lunam ſemi plenā pelta referebat: unde Virgilius lib. I. Aen.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.
Et Suidas: Πέλται, ἀσπίς ἔστιν μὴ ἔχουσα: Clypeus rotunditatem non habens. Utebantur eo ſcuti genere Amazones; (ut antiquiſſima repetam) quod ex Virgilio, Plinio, Nonio perſpicuum ſit; Macedones, ut Liuij, Plutarchi, Aeliani teſtimonio patet; Afri, ut ait Seruius de cetra; quā non differre a pelta diximus; Hiſpani, ut Caſar, Liuius, alij; Cretenſes, quod in Aemilio docet Plutarchus. De materia, quem ſequar, unum auctorem habeo Seruium. is loreum ait ſcutum fuiſſe.

fuisse. *Aelianus* etsi materiam non nominat, leue tamen scutum, exiguumq. uocat.

De *Ancilis* forma, materia, usu.

Ancilis formam *Festus* ostendit his uerbis: *Ancile* appellatum, quia ex utroque latere erat recisum, ut summum, infimumq. eius latus medio pateret. Neque ab hac descriptione dissentire *Plutarchus* uidetur: apud quem haec scripta sunt in *Numa*: Ἀγκύλια καλεῖται διαχ' ὁ χῆμα κύκλος γὰρ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἀποδίδωσιν, ὡς πέλτη, τὴν περιφέρειαν, ἀλλ' ἔχτομ' ἢν εἴη γραμμῆς ἐλικοειδοῦς. ἥς αἱ κεραῖαι καμπὰς ἔχουσαι, καὶ συνεπιστρέφουσαι τῇ πυκνότητι πρὸς ἀλλήλας, ἀγκύλον τὸ χῆμα ποιοῦσιν. Latine: *Ancilia* uocant propter figuram. *circulus* enim non est, neque exprimit, ut *pelta*, orbiculatam formam, sed excisa est, ita ut reuoluta linea fiat: cuius extremas partes inflexas, & pariter densitate altera ad alteram conuersas, curuam figuram efficiunt. Quae si cui uidenter obscuriora, nummum aereum *Antonini Pij*, quem habet insigni doctrina & humanitate uir *Fulvius Ursinus*, inspiciat; in quo ipsam *ancilis* imaginem, a *Festo*, & *Plutarcho* designatam, facile recognoscet. Aereum fuit, eoq. *Salij* sacerdotes utebantur: quod utrumque *Plutarchus* ostendit. & *Varro* *armilustrium* ait esse dictum ab luendo, aut lustris, idest, quod circumibant ludentes *ancilibus* armati.

VII

De Castello, Pago, Vico,
Opido, Vrbe, Villa.

AD . IACOBVM CONTARENVM



VAMVIS . IACOBE . CON-
TARENE, de Te ad Teipsum
scribere non deceat, feci tamē,
quod meus summus amor am-
plius a me requiri non est pas-
sus, ut, quantum Tibi debeā,
quando soluendo esse non possum, profitear sal-
tem . Ingenui animi est, debitum agnoscere .
Tuque, conscientia contentus recte agendi, prae-
mium ipsum non requiris, qui Tibi amplissimum
praemium proposueris, Gloriam . quam cum bo-
norum iudicio iam sis affecutus, minimum tibi
deesse ad summam felicitatem omnes fatentur .
Christianissimus Rex Henricus III. ex Polonia
in Galliam, ob Caroli I X. fratris obitum, re-
diens, dum Venetam Remp. singulare Italiae or-
namentum, inuisendam sibi statuit, quanti fe-
cerit eximias animi Tui dotes, publice ostendit :
Te delegit, cui uoce faueret . in quo mirum elu-
xit Regis iudicium, qui te Regio illo praecone di-
gnum esse iudicauit . Sed, quid ego ? quasi hoc
exiguo

exiguo curriculo laus tua comprehendi possit. Voui tamen aliquid in tuo nomine apparere, quod meum de te iudicium omnibus notum faceret.

CASTRUM, siue castellum, differt a pago, uico, opido, urbe, uilla. est enim locus arte, uel natura munitus, ambitus exigui, factus ad similitudinem castrorum militarium: nisi si castra potius ipsa a castro, quasi ad eius exemplar facta, nomen acceperunt. quod ego magis existimo: quia ciuilia prius uidentur castra fuisse, quam militaria. Et castella uel diu duratura, in quibus tuto habitaretur, uel ad tempus lignea fiebant obsidendi causa. prioris generis ea sunt, quae a se capta Cicero dicit Fam. ep. 10. lib. 11. Et in Bruto: Qui Ligurum castella expugnauerunt. Et ep. 7. lib. 111. ad Att. Castellum, inquit, munitum habitanti mihi prodesset, trans-eunti non est necessarium. Ad posterius genus illud retero, quod est Fam. ep. 4. lib. xv. Sex castellis, castrisq. maximis saepsi. Et in Antonio: Aditus hostium castellis, aggeribusq. prohibetur. Et, quoniam dixi castella uel natura, uel arte fuisse munita: miretur aliquis, cur Cicero Fam. ep. 10. lib. 11. dixerit, Castella munita. Et ep. 7. lib. 111. ad Att. Castellum munitum: non simpliciter, Castella, & Castellum. uerum non omnia castella pariter munita,

ta, sed alia magis, alia minus. de parum munitis locutus est Linius lib. xxii. cum ait: Edicto proposito, ut, quibus opida, castellaq. immunita essent, in loca tuta commigrarent. Disferre autem ab opido castellum, eadem uerba, proxime recitata, demonstrant: Et Caesar lib. ii. bel. ci. Cunctis opidis, ait, castellisq. desertis.

PAGVS constare uidetur e pluribus uicis, ut uicus e pluribus casis: ut sit regio, nullo moenium ambitu, accolis dispersis, in plano circa flumina, uel fontes, qui ad unum locum consilij caussa coeunt. itaque distinguit eos Cicero a montanis, cum ait in oratione pro domo: Nulli pagani, aut montani, qui non amplissime de meo reditu decreuerint. Et Festus: Pagi dicti a fontibus; quod eadem aqua uterentur. Tacitus etiam a uico diuersum esse pagum ostendit in libro de moribus Germanorum: Eliguntur, inquit, qui iura per pagos, uicosq. reddant. Caesar lib. i. bel. Gal. Suenos ipsos, qui pagis habitarent, pagos uocat. ait enim: Treuiri nunciabant, pagos centum Sueuorum ad ripam Rheni consedissee, qui Rhenum transire conarentur.

VICVS duplex, extra urbem, & in urbe. Si extra urbem, constat, ut dixi iam, e pluribus casis, nulla munitione saeptus. ep. i. lib. xiv. Quod scribis te uicum uendituram: quid, obsecro te, quid futurum est? Et ep. 4. lib. xv. Quin etiam fratrem negotio praeposui, ut in uicis aut captis,

captis, aut male pacatis exercitus collocaretur. Vicus in urbe, aedium est continuata series, non ipsa uia, quae suo nomine appellatur. lib. III. Off. Omnibus uicis Statuae factae sunt. Quia non in media uia, sed prope aedes ponuntur, statuae. Et ep. 3. ad Att. lib. IV. Supero Crassum diuitijs, atque omnium uicos, & prata contemno. Quo loco diuitiae primum urbanae, deinde rusticae, demonstrantur. Horatius ep. 10. lib. I.

Purior in uicis aqua tendit rumpere plumbum? Et epist. I. lib. II.

Deserar in uicum uendentem thus & odores.

OPIDVM proprie infra urbē est, ut in ep. Vatinij, & lib. V. Viginti opida sunt Dalmatiae antiqua: quae ipsi sibi adsciuerūt, amplius sexaginta. Interdū tamē opidi nomē pro urbe usurpatur. itaque Athenas, urbem nobilem, opidum uocat Cicero ep. 7. lib. III. ad Att. praeterea, quis ignorat, lautam, in primisq. celebrem, atque opibus praestantem, urbem Corinthum fuisse? at eam, & simul Aeginam, & Megaram, opida Sulpicius appellat ep. 5. lib. IV.

VRBS nobiliusquiddam est, ac plenius, quam opidum. unde κατ'ἑξοχὴν Roma dicitur Vrbs.

VILLA, quae nūc lingua cōmuni plures in agro domus significat, domus olim una fuit, uirorum nobiliū. unde nominantur Luculli uillae, Metelli, Ciceronis, aliorum praestantium uirorum.

IIX
De Caestu .

A D · N I C O L A V M
B A R B A D I C V M

L A N T I Q V A amicitia,
quae tibi cum Patre meo fuit,
& uero, quam mihi ostendis,
beneuolentia, postulare a me
uidentur, N I C O L A E · B A R
B A D I C E, ut aliquid ad Te
scribam. Sed, cum nihil dignum tua expecta-
tione praestari a me posse iudicem, saepe in ipsa
scriptione animum abieci. Tandem audacis po-
tius, quam ingrati, crimen incurrendum mi-
hi statui. Haec ad te mittere libuit, quae Tuam
mihi beneuolentiam cōseruent, meque Tibi (quā
uis commendatum) commendent. Maximum
quiddam consecutum me existimabo, si Tu in
illa Tua uetere beneuolentia perseuerabis. eni-
tar equidem, ut eam Te non male collocasse iu-
dices.

C A E S T V S, pugilum arma, non, ut arbitror,
clauae, quibus pilae plumbeae loris bubulis ap-
penderentur, quod uideo doctos uiros existimas-
se,

se, sed lora ex multiplici crudo tergoe bouis
 agrestis, ut ait Homerus, manibus & lacertis
 induc̃ta, ferreis, plumbeisue clauis, aut squa-
 mis, ut ita dicam, clauatis conuoluta, ad simi-
 litudinem arietini cornus: quod egregie, ut so-
 let, expressit Plinius lib. x i. cap. 37. Dedit,
 inquit, natura in amfraetum conuoluta arietum
 generi cornua, ceu caestus daret. Arietum enim
 cornua non sunt aequali superficie, sed cingulos
 quosdam habent eminentes, ambitu imperfecto,
 cum alius oriatur ex alio, ut in cochlearum te-
 stis: unde Plinius, in amfraetum conuoluta, di-
 xit: Inde patet caestus quales sint. Accedit in-
 terpres Homeri Eustathius: Οἱ τῶν πυγμάτων
 ἱμαῖτες οἱ βίηοι περὶ τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἡλῆτο σωερ-
 γάζομενοί τι ταῖς πληγαῖς: καὶ τὸς δακτύλους δὲ
 σωέχοντες, καὶ ὥσεί τινα κορύνην σφαιρῶντες περ-
 ρῶς. idest: Pugilum lora bubula circa manus
 ipsis inuoluebantur, plagas non nihil adinuātia:
 digitos autem simul continebant, & quasi cla-
 uam quandam rotunda forma dure faciebant. Ma-
 nus igitur loris illis inuolutae, clauae quaedam
 esse uidebantur. isq. caestus erat: clauis tamen
 pugiles non utebantur. nam, si caestus uere claua
 fuisset; non dixisset Valerius Flaccus lib. i v.
 Quos potes, indue caestus: & ibidem infra: Tro-
 ianos exsue caestus: & Paribus palmas ambo-
 rum innexuit armis. Nam induere, innēctere,
 indu-

inducere, exsuere, certe manuum integumentis
 potius, quam clauae, conuenire, nemo negauerit.
 Haec ipsa lora nominauit Propertius lib.
 III. ad Sparten de Ludis Laconicis: Nunc li-
 gat ad caestum gaudentia brachia loris. Quod
 autem dixi, conuolutos fuisse caestos ferreis
 plumbeis ue uel clauis, uel squamis; de plumbo,
 Et ferro auctorem habeo Virgilium in eo uersu:
 - ingentia septem

Terga bouum plumbo insuto ferroq. rigeant.
 De clauis uero, aut squamis, etsi iam satis Pli-
 nij testimonio uideor probasse, tamen ex eodem
 Virgilij uersu coniecturam facere licet: nam uer-
 bo, Rigeant, horribilem illam speciem ostendit
 clauorum in loro bubulo eminentium: ut omit-
 tam illud Statij lib. VI.

Nigrantia plumbo tegmina cruda borum:
 Et illud infra:

Explorant caestus, hebetantq. terendo.
 Apparet enim, propterea nigrantia plumbo teg-
 mina illa dici, quia plumbeis squamis, aut cla-
 uis, praetegerentur. Et illud, Hebetantq. teren-
 do, acumen omnino clauorum, aut squamarum
 tumorem in acutum tendentem, uidetur indica-
 re. Hebes enim opponitur acuto. Eustathius
 μύρμηκας appellat, ad similitudinem uerruca-
 rum in corpore exstantium. Item Pollux lib.
 III. Οπλα τῶν ἡρώων μύρμηκας, καὶ ἰμάδες. Το-

tum

tum certamen dextro pariter ac sinistro pugno fiebat : unde pugiles dicti : & Virgilius :

Nūc dextra ingeminās ictus, nūc ille sinistrae. Et:

Creber utraque manu pulsat uersatq. Dareta .
Iam Cicero in Bruto : Pugiles inexercitati, etiam si pugnosc & plagas Olympiorum ferre possint, solem tamen ferre saepe non possunt . Quod si quis, huic loco haud omnino acquiescens, pugiles quidem pugnis, non tamen caestibus decertasse putet: legat eundem Ciceronem Tusculanarum. Pugiles, ait, caestibus contusi ne ingemiscunt quidem . Et de pugno in aduersarium illato significat aliquanto post, cum ait : Pugiles, cum feriunt aduersarium, in iactandis caestibus ingemiscunt . Hac tota de re si quis exempla ueterum requirit, sciat caestuum sex certamina reperiri, tria apud Graecos, Homerum, Theocritum. Apollonium Rhodium; totidem apud Latinos, Virgilium, Valerium Flaccum, Statium, qui fere a Graecis omnia sumpserunt . Manum caestu armatam uidimus in aereo nummo Pyrrhi Ligorij, excellenti ingenio uiri, & in studio cognoscendae antiquitatis eximia cum laude uersati . Huius autem exercitationis hodieq. apud Senenses, sollemni more, aliqua similitudo remanet . reducta enim ceruice, praetenta quasi scuto laeua manu, ita dextra minantur, ut, iniecta saepe laeua, incauti aduersarij oculos, & ora contendant. Quod
ad

ad orthographiam attinet: licet vinculū sit uter-
 que cæstus, & Veneris, & pugilum: unde di-
 xit Homerus de pugilibus: τῶν δὲ ζῶσαντων βίτην
 ἱε μέσσοι ἀγῶνα: tamen Sernium sequor, qui cæ-
 stum esse pugilum ait, cestum Veneris. & ob va-
 riam significationem varie scribi. quod ideo pla-
 cet, quia videtur cæstus a caedendo dictus esse.

IX

De Caelatura, & Scalptura.

A D . A L O Y S I V M
M O C E N I C V M

LVRIMVM mihi gaudeo,
ALOYSI . MOCENICE,
oblatam aliquādo mihi esse,
etsi perexiguam, occasionem,
qua Tibi de ista Tua erga lit-
teratos viros uoluntate gra-
tuler . Quid enim Tu non agis, quid ue praete-
ris, in quo consulere studiosis possit opera tua?
Quo maximas Tibi referunt grates ipsa littera-
rum studia, cum earum patrociniū prorsus
non abiectum uideant . laetanturq. plurimum
Te patrono, quo auspice, nihil tam arduum
putant, quod non posse se consequi confidant .
Magna Te manent praemia, si uirtutem, ex-
sulem fere, apud Venetam Remp. quae semper
hanc sibi praecipuam laudem adsciuit, Tao au-
xilium iuuabis . Quā in re cum multos habiturus
sis socios, me semper laudum tuarum decantato-
rem habebis .

CAELATURAM scalpturae partem facit

G

Quir-

longa pedes, data, praefixa ferro, quale hastis uelitaribus inest. Idem lib. xxxi. Veliti Romano, parmam, gladiumq. habenti. Et lib. xlii. Pugnatum utrimque est leui armatura. missilibus procul regia auxilia melius pugnant: comminus stabiliior, & tutior aut parma, aut scuto Ligustino, Romanus erat. Virgilius lib. ix.

Ense leuis nudo, parmaq. inglorius alba.
 Vbi Seruius: Quasi tiro. Velites enim, licet, quo primum tempore sunt instituti, ex legionibus electi sunt, postea tamen tirones fuere, extra legionem. Equestres quoque parmae nominantur a Liuiio lib. ii. Desiliunt, ait, ex equis, pronolant in proelium, & pro antesignanis parmas obijciunt. Et lib. iv. Eo se inferunt, obiectis parmis, ubi suorum plurimum laborem uident. Et lib. iix. Equus, ad uulneris sensum, prioribus erectis pedibus, magna ui, cum caput quateret, excussit equitem: quem cuspide, parmaq. innixum, attollentem se a graui casu, Manlius ab iugulo, ita ut per costas ferrum emineret, terrae affixit. Et ibidem: Vexilla se suorum parmasq. cernere equitum. Apud Nonium Sallustius hist. lib. iv. Soliti neſtere ex uiminibus uasa agrestia, ibi tum, quod inopia scutorum fuerat, ad ea arte se quisque in formam parmae equestris armabat. Equestres tamen a uelitaribus magnitudine

gnitudine differebant. dixit enim *Liuius* de uel-
tibus lib. xxvi. Eis parmae breuiores, quam
equestres. Parmulis pugnare, ait *Festus*, milites
soliti sunt: quarū usum sustulit *C. Marius*, datis
in uicem earum *Bruttianis*. Idē alio loco: *Bruttia*
nae parmae dicebantur scuta, quibus *Bruttiani*
sunt usi. Quibus uerbis nō hoc dicit, sublatum esse
parmarū usum, sed, pro Romanis *Bruttianas* esse
inductas, nō mutata forma (rotundas enim aetate
sua *Varro*, *Mario iunior*, ostendit) sed magnitu-
dine uel aucta, uel imminuta: auctā tamen uerisi-
milis est, quia Romanas *Festus* parmulas, *Brut-*
tianas uero parmas appellat. Non alienum ui-
detur, id adscribere, quod apud *Suidam* legimus:
Carthaginenses parma usos esse. Πάρμας, in-
quit, δερμάτινοι θυρεοὶ παρὰ καρχινδονίδος. Quod
est: Parmae, leuea scuta apud *Carthaginenses*.

De peltae, siue tetrae, forma, usu, materia.

Pelta, & cetra admodum similia sunt: quod ut
affirmem, his adducor argumentis. *Liuius* lib.
xxix. *Menippum* quendam ex regijs ducibus
cum mille peltatis (pelta cetrae haud dissimilis
est) *Chalcidem* mittit. Et lib. xxxi. Nocte ce-
tratos, quos peltastas uocant, loco opportuno in-
ter bina castra in insidijs abdidit. Iam, quos
Liuius lib. xlii. & xlii. ex *Persei*, *Mace-*
donum regis, exercitu cetratos uocat, eosdem
Plutarchus in *Aemilij* uita peltatos. Interpretes

samen Leonardus Arretinus, & postea Gulielmus Xylander, cum differre cetram a pelta opinarentur, Κρητικαὶ πέλται, καὶ θράκια γέγρα, uertunt: Cretenses peltae, & Braciae cetrae: cum neque γέγρα necesse sit esse cetras: est enim uel scutum Persicum, uel scuti generale nomen: & cetrae a peltis, ut ostendi, non differant: Plutarchus autem ita loquatur, ut diuersa Cretensium, Thracumq. scuta ostendat. Tertius interpres Hermann s. Crusenius, dum superiorum interpretum imitari uestigia turpe ducit, dupliciter peccat, primum pro Creticis peltis parmas, deinde pro gerris Thracijs tragulas conuertens. parmam autem diuersam esse a pelta, superiora demonstrant: tragulam uero missile telum esse, non scutum, exemplis intelligitur. Lunam semiplenam pelta referebat: unde Virgilius lib. 1. Aen.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.
Et Suidas: Πέλτον, ἀσπίς ἔστιν μὴ ἔχουσα: Clypeus rotunditatem non habens. Utebantur eo scuti genere Amazones; (ut antiquissima repetam) quod ex Virgilio, Plinio, Nonio perspicuum fit; Macedones, ut Liniij, Plutarchi, Aeliani testimonio patet; Afri, ut ait Seruius de cetra; quā non differre a pelta diximus; Hispani, ut Caesar, Linius, alij; Cretenses, quod in Aemilio docet Plutarchus. De materia, quem sequar, unum auctorem habeo Seruium. is loreum ait scutum fuisse.

fuisse. *Aelianus* etsi materiam non nominat, leue tamen scutum, exiguumq. uocat.

De *Ancilis* forma, materia, usu.

Ancilis formam *Festus* ostendit his uerbis: *Ancile* appellatum, quia ex utroque latere erat recisum, ut summum, infimumq. eius latus medio pateret. Neque ab hac descriptione dissentire *Plutarchus* uidetur: apud quem haec scripta sunt in *Numa*: Ἀγκύλια καλῶσι διαχ' ὁ χῆμα κύκλος γὰρ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἀποδίδωσιν, ὡς πέλτη, τὴν περιφέρειαν, ἀλλ' ἔχτομ' ἢν εἴ γράμμῃς ἐλικοειδοῦς. ἥς αἱ κερααὶ καμπὰς ἔχουσιν, καὶ συνεπιστρέφουσιν τῇ πυκνότητι πρὸς ἀλλήλας, ἀγκύλοι τὸ χῆμα ποιοῦσιν. Latine: *Ancilia* uocant propter figuram. circulus enim non est, neque exprimit, ut pelta, orbiculatam formam, sed excisa est, ita ut reuoluta linea fiat: cuius extremas partes inflexas, & pariter densitate altera ad alteram conuersas, curuam figuram efficiunt. Quae si cui uidenter obscuriora, nummum aereum *Antonini Pij*, quem habet insigni doctrina & humanitate uir *Fulvius Ursinus*, inspiciat; in quo ipsam ancilis imaginem, a *Festo*, & *Plutarcho* designatam, facile recognoscet. Aereum fuit, eoq. *Salij* sacerdotes utebantur: quod utrumque *Plutarchus* ostendit. & *Varro* armilustrum ait esse dictum ab luendo, aut lustro, idest, quod circumibant ludentes ancilibus armati.

VII

De Castello, Pago, Vico,
Opido, Vrbe, Villa.

AD . IACOBVM
CONTARENVM



VAMVIS . IACOBE . CON-
TARENE, de Te ad Te ipsum
scribere non deceat, feci tamē,
quod meus summus amor am-
plius a me requiri non est pas-
sus, ut, quantum Tibi debeā,
quando soluendo esse non possum, profitear sal-
tem . Ingenui animi est, debitum agnoscere .
Tuque, conscientia contentus recte agendi, prae-
mium ipsum non requiris, qui Tibi amplissimum
praemium proposueris, Gloriam . quam cum bo-
norum iudicio iam sis affecutus, minimum tibi
deesse ad summam felicitatem omnes fatentur .
Christianissimus Rex Henricus III . ex Polonia
in Galliam, ob Caroli I X . fratris obitum, re-
diens, dum Venetam Remp . singulare Italiae or-
namentum, inuisendam sibi statuit, quanti fe-
cerit eximias animi Tui dotes, publice ostendit :
Te delegit, cui uoce faueret . in quo mirum elu-
xit Regis iudicium, qui te Regio illo praecone di-
gnum esse indicauit . Sed, quid ego ? quasi hoc
exiguo

exiguo curriculo laus tua comprehendi possit. Volo tamen aliquid in tuo nomine apparere, quod meum de te iudicium omnibus notum faceret.

CASTRVM, siue castellum, differt a pago, uico, opido, urbe, uilla. est enim locus arte, uel natura munitus, ambitus exigui, factus ad similitudinem castrorum militarium: nisi si castra potius ipsa a castro, quasi ad eius exemplar facta, nomen acceperunt. quod ego magis existimo: quia ciuilia prius uidentur castra fuisse, quam militaria. Et castella uel diu duratura, in quibus tuto habitaretur, uel ad tempus lignea fiebant obsidendi causa. prioris generis ea sunt, quae a se capta Cicero dicit Fam. ep. 10. lib. 11. Et in Bruto: Qui Ligurum castella expugnauerunt. Et ep. 7. lib. 111. ad Att. Castellum, inquit, munitum habitanti mihi prodesset, trans-eunti non est necessarium. Ad posterius genus illud refero, quod est Fam. ep. 4. lib. xv. Sex castellis, castrisq. maximis saepi. Et in Antonio: Aditus hostium castellis, aggeribusq. prohibetur. Et, quoniam dixi castella uel natura, uel arte fuisse munita: miretur aliquis, cur Cicero Fam. ep. 10. lib. 11. dixerit, Castella munita. Et ep. 7. lib. 111. ad Att. Castellum munitum: non simpliciter, Castella, & Castellum. uerum non omnia castella pariter munita,

ta, sed alia magis, alia minus. de parum mun-
nitis locutus est *Linus lib. xxii.* cum ait: Edi-
cto proposito, ut, quibus opida, castellaq. im-
munita essent, in loca tuta commigrarent. Dis-
ferre autem ab opido castellum, eadem uerba,
proxime recitata, demonstrant: & *Caesar lib.*
ii. bel. ci. Cunctis opidis, ait, castellisq. desertis.

PAGVS constare uidetur e pluribus uicis, ut
uicus e pluribus casis: ut sit regio, nullo moe-
nium ambitu, accolis dispersis, in plano circa
flumina, uel fontes, qui ad unum locum consilij
caussa coeunt. itaque distinguit eos *Cicero* a mon-
tanis, cum ait in oratione pro domo: Nulli pa-
gani, aut montani, qui non amplissime de meo
reditu decreuerint. Et *Festus*: Pagi dicti a fon-
tibus; quod eadem aqua uterentur. *Tacitus*
etiam a uico diuersum esse pagum ostendit in li-
bro de moribus Germanorum: Eliguntur, in-
quit, qui iura per pagos, uicosq. reddant. *Caesar lib. i. bel. Gal.* Sueuos ipsos, qui pagis ha-
bitarent, pagos uocat. ait enim: Treuiri nun-
ciabant, pagos centum Sueuorum ad ripam Rhe-
ni consedissee, qui Rhenum transire conarentur.

VICVS duplex, extra urbem, & in urbe. Si
extra urbem, constat, ut dixi iam, e pluribus ca-
sis, nulla munitione saeptus. ep. i. lib. xiv.
Quod scribis te uicum uendituram: quid, obse-
cro te, quid futurum est? Et ep. 4. lib. xv. *Quin-*
ctum fratrem negotio praeposui, ut in uicis aut
captis,

captis, aut male pacatis exercitus collocaretur. Vicus in urbe, aedium est continuata series, non ipsa uia, quae suo nomine appellatur. lib. 111. Off. Omnibus uicis statuæ factæ sunt. Quia non in media uia, sed prope aedes ponuntur, statuæ. Et ep. 3. ad Att. lib. 14. Supero Crassum diuitijs, atque omnium uicos, & prata contemno. Quo loco diuitiæ primum urbanae, deinde rusticae, demonstrantur. Horatius ep. 10. lib. 1.

Purior in uicis aqua tendit rumpere plumbum?
Et epist. 1. lib. 11.

Deferar in uicum uendentem thus & odores.

OPIDVM proprie infra urbem est, ut in ep. Vatinij, 4. lib. 4. Viginti opida sunt Dalmatiae antiqua: quae ipsi sibi adsciuerunt, amplius sexaginta. Interdum tamē opidi nomē pro urbe usurpatur. itaque Athenas, urbem nobilem, opidum uocat Cicero ep. 7. lib. 111. ad Att. praeterea, quis ignorat, lautam, in primisq. celebrem, atque opibus praestantem, urbem Corinthum fuisse? at eam, & simul Aeginam, & Megaram, opida Sulpicius appellat ep. 5. lib. 14.

VRBS nobiliusquiddam est, ac plenius, quam opidum. unde κατ'ἑξοχὴν Roma dicitur Vrbs.

VILLA, quae nūc lingua cōmuni plures in agro domus significat, domus olim una fuit, uirorum nobiliū. unde nominantur Luculli uillae, Metelli, Ciceronis, aliorum praestantium uirorum.

A D · N I C O L A V M
B A R B A D I C V M

TANTIQUA amicitia,
 quae tibi cum Patre meo fuit,
 & uero, quam mihi ostendis,
 beneuolentia, postulare a me
 uidentur, NICOLAE · BAR
 BADICE, ut aliquid ad Te
 scribam. Sed, cum nihil dignum tua expecta-
 tione praestari a me posse iudicem, saepe in ipsa
 scriptione animum abieci. Tandem audacis po-
 tius, quam ingrati, crimen incurrendum mi-
 hi statui. Haec ad te mittere libuit, quae Tuam
 mihi beneuolentiam cōseruent, meque Tibi (quā
 uis commendatum) commendent. Maximum
 quiddam consecutum me existimabo, si Tu in
 illa Tua uetere beneuolentia perseuerabis. eni
 tar equidem, ut eam Te non male collocasse iu-
 dices.

CAESTVS, pugilum arma, non, ut arbitror,
 clayae, quibus pilae plumbeae loris bubulis ap-
 penderentur, quod uideo doctos uiros existimas-
 se,

se, sed lora ex multiplici crudo tergoze bouis
 agrestis, ut ait Homerus, manibus & lacertis
 inducta, ferreis, plumbeisue clavis, aut squa-
 mis, ut ita dicam, clauatis conuoluta, ad simi-
 litudinem arietini cornus: quod egregie, ut so-
 let, expressit Plinius lib. x. 1. cap. 37. Dedit,
 inquit, natura in amfractum conuoluta arietum
 generi cornua, ceu caestus daret. Arietum enim
 cornua non sunt aequali superficie, sed cingulos
 quosdam habent eminentes, ambitu imperfecto,
 cum alius oriatur ex alio, ut in cochlearum te-
 stis: unde Plinius, in amfractum conuoluta, di-
 xit: Inde patet caestus quales sint. Accedit in-
 terpres Homeri Eustathius: Οἱ τῶν πυγμαίων
 ἰμάντες οἱ βίειοι περὶ τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἡλκίτο σωπε-
 γαζόμενοι τι ταῖς πληγαῖς: καὶ τὸς δακτύλους δὲ
 σωέχοντες, καὶ ὥσεί τινα κορύμβην σφαιρῶντες γερ-
 ρῶς. idest: Pugilum lora bubula circa manus
 ipsis inuoluebantur, plagas non nihil adinuātia:
 digitos autem simul continebant, & quasi cla-
 uam quandam rotunda forma dure faciiebant. Ma-
 nus igitur loris illis inuolutae, clauae quaedam
 esse uidebantur. isq. caestus erat: clauis tamen
 pugiles non utebantur. nam, si caestus uere claua
 fuisset; non dixisset Valerius Flaccus lib. i v.
 Quos potes, indue caestus: & ibidem infra: Tro-
 ianos exsue caestus: & Paribus palmas ambo-
 rum innexuit armis. Nam induere, innectere,
 indu-

inducere, exsuere, certe manuum integumentis
 potius, quam clauae, conuenire, nemo negaue-
 rit. Haec ipsa lora nominauit Propertius lib.
 III. ad Sparten de Ludis Laconicis: Nunc li-
 gat ad caestum gaudentia brachia loris. Quod
 autem dixi, conuolutos fuisse caestos ferreis
 plumbeis ue uel clauis, uel squamis; de plumbo,
 Et ferro auctorem habeo Virgilium in eo uersu:
 -ingentia septem

Terga bouum plumbo insuto ferroq. rigeant.
 De clauis uero, aut squamis, etsi iam satis Pli-
 nij testimonio uideor probasse, tamen ex eodem
 Virgilij uersu coniecturam facere licet: nam uer-
 bo, Rigeant, horribilem illam speciem ostendit
 clauorum in loro bubulo eminentium: ut omit-
 tam illud Statij lib. VI.

Nigrantia plumbo tegmina cruda borum:
 Et illud infra:

Explorant caestus, hebetantq. terendo.
 Apparet enim, propterea nigrantia plumbo teg-
 mina illa dici, quia plumbeis squamis, aut cla-
 uis, praetegerentur. Et illud, Hebetantq. terendo,
 acumen omnino clauorum, aut squamarum
 tumorem in acutum tendentem, uidetur indica-
 re. Hebes enim opponitur acuto. Eustathius
 μύρμηκας appellat, ad similitudinem uerruca-
 rum in corpore exstantium. Item Pollux lib.
 III. Οπλα τῶν ἡρώων μύρμηκας, καὶ ἰμάγτες. Το-

tum certamen dextro pariter ac sinistro pugno fiebat : unde pugiles dicti : & Virgilius :

Nūc dextra ingeminās iētus, nūc ille sinistrae. Et:

Creber utraque manu pulsat uersatq. Dareta .

Iam Cicero in Bruto : Pugiles inexercitati, etiam si pugnōs & plagas Olympiorum ferre possint, solem tamen ferre saepe non possunt . Quod si quis, huic loco haud omnino acquiescens, pugiles quidem pugnis, non tamen caestibus decertasse putet: legat eundem Ciceronem Tusc. II. Pugiles, ait, caestibus contusi ne ingemiscunt quidem . Et de pugno in aduersarium illato significat aliquanto post, cum ait : Pugiles, cum feriunt aduersarium, in iactandis caestibus ingemiscunt . Hac tota de re si quis exempla ueterum requirit, sciat caestuum sex certamina reperiri, tria apud Graecos, Homerum, Theocritum. Apollonium Rhodium; totidem apud Latinos, Virgilium, Valerium Flaccum, Statium, qui sere a Graecis omnia sumpserunt . Manum caestu armatam uidimus in aereo nummo Pyrrhi Ligorij, excellenti ingenio uiri, & in studio cognoscendae antiquitatis eximia cum laude uersati . Huius autem exercitationis hodieq. apud Senenses, sollemni more, aliqua similitudo remanet . reducta enim ceruice, praetenta quasi scuto laeua manu, ita dextra minantur, ut, iniecta saepe laeua, incauti aduersarij oculos, & ora contendant. Quod

ad

ad orthographiam attinet: licet ninculū sit uter-
 que cestus, & Veneris, & pugilum: unde di-
 xit Homerus de pugilibus: τῶν δὲ ζῶσ' αἰνέω βίτην
 ἢ μίσσας ἀγῶνα: tamen Servium sequor, qui cae-
 stum esse pugilum ait, cestum Veneris. & ob va-
 riam significationem varie scribi. quod ideo pla-
 cet, quia videtur caestus a caedendo dictus esse.

IX

De Caelatura, & Scalptura .

A D . A L O Y S I V M
M O C E N I C V M

LVRIMVM mihi gaudeo,
ALOYSI . MOCENICE,
oblatam aliquādo mihi esse,
etsi perexiguam, occasionem,
qua Tibi de ista Tua erga lit-
teratos viros uoluntate gra-
tuler . Quid enim Tu non agis, quid ue praete-
ris, in quo consulere studiosis possit opera tua ?
Quo maximas Tibi referunt grates ipsa littera-
rum studia, cum earum patrociniū prorsus
non abiectum uideant . laetanturq. plurimum
Te patrono, quo auspice, nihil tam arduum
putant, quod non posse se consequi confidant .
Magna Te manent praemia, si uirtutem, ex-
sulem fere, apud Venetam Remp. quae semper
hanc sibi praecipuam laudem adsciuit, Tao au-
xilium iuuabis . Quā in re cum multos habiturus
sis socios, me semper laudum tuarum decantato-
rem habebis .

CAELATURAM scalpturae partem facit

G

Quin-

Quintilianus lib. 11. cap. ult. & eam ait esse in auro, argento, aere, ferro: sculpturam autem in his ipsis, & in ligno praeterea, ebore, marmore, uitro, gemmis. quo dici potest, caelaturam omnem sculpturam esse, non contra: siquidem, quae materia caelaturae est, eadem sculpturae; non item quae sculpturae, eadem caelaturae. Cum hac Quintilianiani sententia congruere uidentur ea, quae subscripsi, ueterum exempla. dixit enim Cicero de Diuin. lib. 1. Hanc speciem Praxiteles caelauit argento. & Tusc. v. Abacos complures ornauit argento, auroq. caelato. Linius lib. v 11. Pictis, & auro caelatis resurgens armis. Et lib. 1 x. Duo exercitus erant. scuta alterius auro, alterius argento caelauerunt. Virgilius quoque lib. 1. Aen.

- caelataq. in auro Fortia facta patrum.

Nec dissentit Plinius multis in locis. idē tamen caelaturā cretae, uel argillae, & marmorī etiā cōmunicat. nam lib. xxxv. cap. 12. Fastigia, inquit, tēplorū etiā in urbe crebra, et municipijs, mira caelatura, & arte, firmitateq. aevi sanctiora auro, certe innocentiora. Cum uero ait lib. xxxvi. c. 5. Ab oriente caelauit Scopas, a septētrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occasu Leochares: uidetur indicare, caelaturam etiam ad marmora pertinere. non enim, tantum opus uel auro, uel argento etiam caelatum esse,

esse, uerisimile est. fallit igitur regula. In gemmis quoque, quas caelatura *Quintilianus* excludit, scalpturae tribuit, possit aliquis ab eo dissentire. nam caelatam a *Pyrrotele Alexandri Magni* imaginem, ait *Appuleius Flor. lib. 1.* qui quamquam de gemma mentionem nullam faciat: *Plinio* tamen supplente dubitatio tollitur. is lib. xxxvii. cap. 1. Confirmat, inquit, hanc opinionem edictum *Alexandri Magni*, quo uetuit in gemma se ab alio scalpi, quam a *Pyrrotele*. Quid, quod ligneo de opere dixit *Virgilius Ecl. 111.*

Caelatum diuini opus *Alcimedontis*. Verum detur poetis haec libertas, ut a uerborum proprietate interdum discedant: tria tamen superiora exempla, unum de argilla, alterum de marmore, tertium de gemma, *Quintilianum* coarquant. cui si quaeritur excusatio; dicamus, primis temporibus metalla dumtaxat caelari solita esse, paulatim deinde hanc artem reliquis generibus communicatam. sic non omnino abrogabitur *Quintiliano* fides. Quod si caelaturam a scalptura, ut illius uerba declarant, materia non distinguit; quo signo internoscantur? nam, si aurum, argentum, aes, ferrum, communis utriusque materia est: sequitur, ut, quod caelatum, idem scalptum sit; &, quod scalptum, si modo sit in auro, argento, aere, ferro, idem caela-

tum. quaerenda igitur aliqua nota est, qua discer-
nantur. ea mihi uidetur esse forma, non materia.
opinor enim, caelata opera dici a ueteribus, quae
uel in materia plana, uel in tumida, uel in con-
uexa ita sunt, ut in ipsa materia, quaecumque
sit, haereant, & aliqua parte promineant: scat-
pta uero, quae uel integra undique, & solida
cernuntur, ex quacumque materia scalpendo fa-
cta; quo in genere sunt statuæ: uel in cauo de-
pressa neque solidam exprimunt effigiem, neque
integram ab omni latere ostendunt, ut sigilla.
nam, si sculptura in statuis tantum uersaretur,
non dixisset Plinius lib. xxxv. cap. 12. plasti-
cem matrem esse statuariae, sculpturaeq. & cae-
laturae. quo loco diuersam esse sculpturam a sta-
tuaria, & a caelatura, perspicue demonstratur.
tres enim artes, quia differunt inter se, ideo se-
paratim singulae nominantur. differunt autem
eodem modo, quo totum a partibus. nam scal-
ptura duas reliquas complectitur: scalpendo
enim & statuæ fiunt, & caelata opera. nisi si-
quis obijciat, caelata ex argilla scalprum non re-
quirere, quod ex incisa lignea tabula, argillaq.
impressa, exprimantur. cui responderi possit, si-
ne scalpro tabulam illam non incidi. atque illud
sculpturae tertium genus est. nam reliqua duo uel
solida integraq. sunt opera, ut statuæ; uel dimi-
diae eminentiae, ut caelata: tertium, ut dixi,
incisum

incisum intus in materia, uel ut ipsum per se de-
lectet, uel ut inde caelata effigies exprimatur:
nam & ceream effigiem, e sigillo effictam, inter
caelata opera retulerim; quoniam dimidiam ha-
bet eminentiam. Ut igitur, qui statuam dicit,
signum dicit, sed hominis, aut dei, neque solum
e lapide, sed ligno etiam, argilla, cera, gypso,
ebore, auro, argento, aere; non contra, qui si-
gnum, idem statuam dicit, quia brutorum quo-
que signa sunt, quae, ut opinor, statuae non uo-
cantur, licet communis eadem utrisque sit ma-
teria: sic, qui sculpturam, idem statuariam, &
caelaturam dicit, non contra. Caelata uero ope-
ra eminere omnia, & subiectam habere, unde ex-
sistent, quaque ambiantur, materiam aliquam,
idem ille, rerum pulcherrimarum uarietate, &
copiâ excellens, familiaris noster, Plinius lib.
XXXIII. cap. 12. indicat his uerbis: Haec ars
ita exoleuit, ut sola iam uetustate censeatur, us-
que adeo attritis caelaturis, ne figura discerni
possit. Caelata etiam dici uideo, quibus orna-
menta ex alia materia sunt adiuncta, ita scite,
ut ex eademeducta uideantur: qualia fuere uasa
illa, quibus crustas, & emblemata Verres de-
traxit. quod caelatum argentum appellat Cice-
ro. Negotium, inquit, dedit Archagathos, ut,
quidquid Haluntij esset argenti caelati, id
omne statim ad mare ex opido deportaretur. Sub

iungit autem paullo post . Omnia deferuntur . Cybiratae fratres uocantur : pauca improbant : quae probarant, ijs crustae, aut emblemata detrahuntur . Sic Haluntini, excussis delicijs, cum argento puro domum reuerterunt . Idem ostendit satis aperte infra, cum ait : In regiam maximam palam artifices omnes, caelatores, ac uasculares conuocari iubet . menses octo continuos opus his non defuit, cum uas nullum fieret, nisi aureum. tum illa ex patellis, et turibulis, quae uellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres. Haec postrema uerba caelaturam plane indicant, ex addita materia, non e subiecta, expressa. nec aliter intelligitur ex duobus Liuij locis supra recitatis. arma enim, & scuta auro caelata, ipsa non sunt aurea, sed auro addito exornantur . omitto alia exempla . nec tamen negauerim, caelata etiam dici, ex quibus ipsis exculpantur opera, ut ex Mausoleo uidemur posse conicere . nam opera illa praeclara, in tabulis opinor fuisse marmoreis, educta e subiecta materia, non apposita ex alia. Est igitur caelatura duplex, & eam facit forma, non materia . alioqui esset idem, quod sculptura . a uerbis enim idem significantibus utraque deducta, altera a scalpendo, altera a caedendo, d in l permutata, ut ait Festus . & caelare Nonius interpre-

terpretatur, insculpere, *Ab hoc uerbo, atque ab illa significatione, quam posuimus, deductum Caeli nomen putauere non nulli, uidelicet eam rationem secuti, quod in caelo sidera illa, quae suis perpetuo sedibus inhaerent, ut in cute humani corporis uerrucae, prominere uideantur. hanc analogiam probauit Plinius lib. 11. cap. 4. Caelum quidem, inquit, haud dubie caelati argumento duximus, ut interpretatur M. Varro. adiuuat rerum ordo; descripto circulo, qui signifer uocatur, in duodecim animalium effigies. Plinius ipse quid sentiat, apparet: de Varronis interpretatione quod addit, est cur ambigam. nam Varronis haec sunt uerba lib. 1 v. de lin. Lat. Ego magis puto a chao cauum, & hinc caelum: quoniam Hoc circum supraque quod complexu continet terram, cauum caelum. Alios igitur Varronis libros, qui hodie non exstant, Plinius legerit, necesse est: in quibus aliter, atque in his, quos habemus, de Caeli sensu etymologia. nam qui hodie Varronis libri leguntur, in dubium uenire non possunt, nominati a Carisio, & Nonio.*

AD · FRANCISCVM
MOLINIUM

NOLVI committere, FRANCISCUS . MOLINI, ut meam amplius requirere benevolentiam posses, quae cum tacita in animo meo resideret, originemq. duceret ab humanitate Tua, & ab illa numquam satis laudata erga studiosos voluntate, finibus se tenere non potuit: erumpere voluit: &, quantum Tibi debeam, non Tibi solum, cui haec forsitan supernacanea poterat esse ostentatio, sed alijs quoque, indicare. Tuum erit, hoc officium non respuere, ab animo grato profectum. Et, si me omnia Tua caussa uelle, nihilq. tam difficile esse, quod cum existimatione Tua coniunctum mihi facillimum non uideatur, in animum induxeris, faciam, ut Te recte sensisse omnes iudicent.

PHALERAE uidentur esse equorum frontalia, si Suidae credimus: qui cum φάλαρα interpretetur, haec subiungit: Τὰς προμετωπίδας,

τὰς ἀσπίδας, τὴν κόσμωσιν τὴν κατὰ τὸ μέτωπον
τῶν ἱππῶν. παρὰ δὲ Ἡροδότῳ, τὰς περὶ τὰς γυά-
δος σκεπάσματα. id est: Frontis ornamenta, scu-
tula, id, quo frons equorum exornatur. apud
Herodotum uero, circa maxillas tegumenta.
Quod autem dixit Suidas ἀσπίδας, formam
ornamenti significauit scutum imitantem, ut a
naribus ad frontem inter oculos ducta illustris la-
mina dilataretur in fronte, attenuata in imo,
similitudine ueterum scutorum, quae Virgilius
ideo Longa lib. 11 x. nominauit. uerum, siue
frons, ut Suidas dixit, siue Herodotus, maxil-
lae phaleris ornentur, apparet esse ornamentum
capitis, deductum a φάλα, quem κόσμον idem
Suidas esse dixit τῆς περικεφαλίας, uel a φαλῆς, uel
alijs placere uideo. Seruius Honoratus neque
frontem, neque maxillas, sed pectus phaleris
ornari solitum ait, & esse idem, quod in mulie-
ribus monilia. sic enim interpretatur in eo Vir-
giliij uersu,

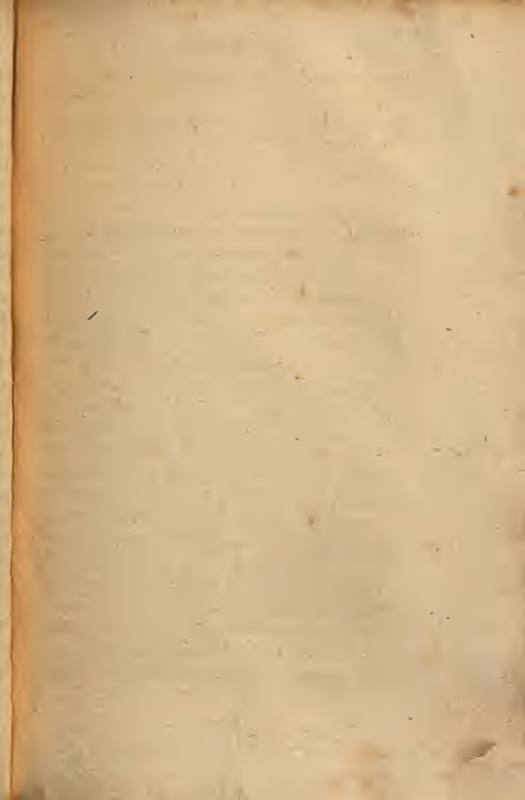
Aurea pectoribus demissa monilia pendunt.
monile autem a collo praependere, ex Festo, &
alijs, constat. Plinius quoque satis plane distin-
guat a frontalibus phaleras, & sentire cum Ser-
uio potius, quam cum Suida, aut etiam Hero-
doto, uidetur: ait enim sic lib. x x x v i i. cap.
12. de gemma quadam facta: Quondam tan-
tae magnitudinis fecere, ut equis regum in
oriente

orientē frontalia, atque pro phaleris pensilia
 facerent. Verbum Pensilia, quis non putet re-
 ferri potius ad monile illud, quod collo pendere
 diximus, quam ad illud scutulum, quo frons,
 aut maxillae decorantur? Rursus a Plinio, &
 Servio dissentit Gellius, perspicue distinguens a
 monilibus phaleras, cum ait lib. v. cap. 5. Equi-
 tum frenis, ephippijs, monilibus, phaleris
 praesulgentem. Horum scriptorum auctoritas
 dubitationem parit; utrum phalerae sit orna-
 mentum frontis in equo, ut sensit Suidas; an
 maxillarum, ut Herodotus; an pectoris, ut Ser-
 vius, & Plinius. nam Gellius, ut a Servio, &
 Plinio plane dissentit, cum eas a monilibus se-
 parat: sic, utrum frontale cum Suida, an, ut
 ita dicam, maxillare cum Herodoto putet, in
 dubio relinquit. Equidem, controuersiae diri-
 mendae gratia, (nam ueteres in ea re, quam ocu-
 lis quotidie cernerent, deceptos esse, non li-
 benter credo) ita sentirem, quidquid equorum
 frontibus, maxillis, pectoribus ad speciem ad-
 deretur, communi uocabulo Phaleras esse nomi-
 natas: nisi manifeste eas & Plinius a frontali-
 bus, & Gellius a monilibus diuersas osten-
 deret.



Handwritten text, mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side of the page. The text appears to be organized into several paragraphs.

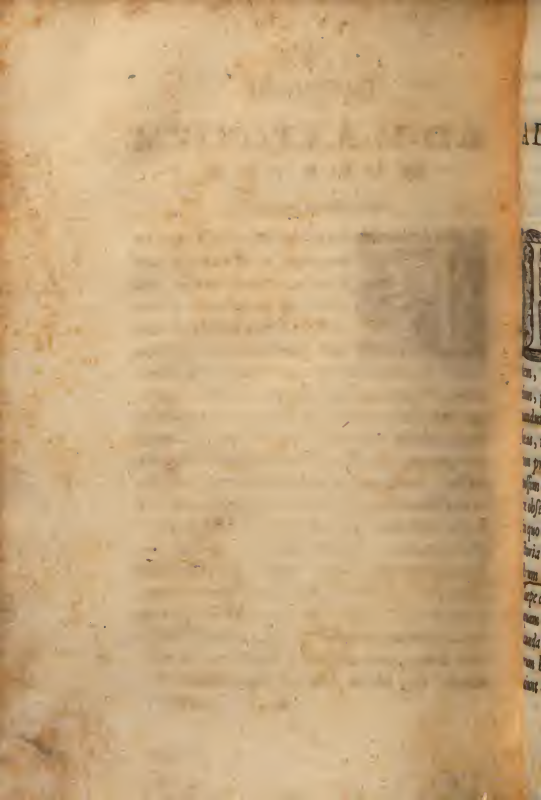






THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FIRST
SETTLING OF THE
TOWNE TO THE
PRESENT TIME

The first settlement of the
towne of London was made
by the Britons, who were
the first inhabitants of the
island. They were a
warlike people, and their
city was a strong one.
The Romans, who came
to the island in the first
century, found the city
well fortified, and they
made it a Roman city.
The Saxons, who came
to the island in the fifth
century, found the city
well fortified, and they
made it a Saxon city.
The Danes, who came
to the island in the ninth
century, found the city
well fortified, and they
made it a Danish city.
The Normans, who came
to the island in the tenth
century, found the city
well fortified, and they
made it a Norman city.
The English, who came
to the island in the thirteenth
century, found the city
well fortified, and they
made it an English city.
The city of London has
been a city of great
importance, and it has
been a city of great
wealth, and it has been
a city of great power.
The city of London has
been a city of great
importance, and it has
been a city of great
wealth, and it has been
a city of great power.



I
De Epistolis.

AD. M. ANTONIVM
M V R E T V M,

amicorum κορυφαίων.



ERRERE omnino sit, qui Te non amet, mi MURETE, amabilem multis de causis, sed praecipue ob insignem quandam, & Tuam prorsus in amicitia humanitatem. Ego quidem, Te mihi non amandum solum, sed colendum, proposui: Te ut alterum parentem observandum statui. nam, cum Tu me praecipuum habearis, nihilq. tantum esse iam ostenderis, quod non pro me Te libentissime facturum confidere possim, praecipuam quandam Tibi me praestare observantiam, par est. Pergamus in amore. in quo etsi alter alterum superare conetur, victoria tamen, qualiscumque sit, utrique nostrum grata futura est. Noli quaerere, quam saepe de Te cogitem, quam Te in ore habeam, quam Tui & absentis est, & praesentis esset, in cuncta commemoratio. Interim fruamur litterarum bono, quae absentes, praesentes nos efficiunt. &, ut me scias id praecipue optare, nihilq.

nihilq. mihi tanti esse; affirmo Tibi, in quo uel sine iureiurando potes mihi fidem adhibere, nulla me ex re pari laetitia, ac ex tuarum litterarum lectione, affectum iri.

EPISTOLARVM omnium quae materia sit, quaeque nos hortentur saepe, interdum etiam impellant ad scribendum causae, diu saepe ac perattente cogitavi. artem enim quasi quandam, quae uiam ad inuentionem patefaceret, inuenire cupiebam. Atque in hoc meditandi studio cum occurrissent plurima, eaq. admodum diuersa; tandem aliquando, inspecta rei cuiusq. natura, atque ui, ad duo quaedam capita referri posse omnia uisum est: quorum alterum Graece ἠθικόν, alterum οἰκονομικόν, uocatur; nos morale, & negotiale possumus appellare. omnium enim epistolarum argumenta uel a negotio, uel ab officio, tamquam a duobus fontibus, deducuntur. Negotiales, quo res in statu sit, siue nostra, siue aliena, siue priuata, siue publica, significant. nec, si quae sunt, in quibus aliqua de re disputatur, ab hoc genere disjungo. nostrum enim negotium uidetur esse, si ultro scribimus; aliorum, si rogati. quamquam disputationes remouet ab Epistola scriptor egregius Demetrius, atq. nō Latini. nam Varro quaestiones multas Epistolis explicauit, ut Gellius, & Carisius docent: & Valgius Rufus,

ut

ut idem Carisius ostendit, scripsit de rebus per
 epistolam quaesitis. qua nos quoque Inscriptio
ne delectati sumus. Morales officium potius
 quam negotium, continent. quod genus late pa-
 tet. hinc enim emergunt, quaecumque aut hu-
 manitatis, aut benevolentiae, aut alicuius omni-
 no uirtutis aliquam significationem habent; ut
 commendaticiae, consolatoriae, laetitiam, aut
 dolorem indicantes, admonentes, hortantes,
 querentes, obiurgantes, gratias agentes, &
 ut summatim complectar, quae materiam a ne-
gotio non sumunt. Tertium quoddam genus, ex
 utroque mistum, reperiri, non negauerim: sed
 hoc ut aequaliter ex utroque constet, idest ut eae
 causae, quae ad scribendum adduxere, graues
 aequae sint, nec morales negotialibus, aut nego-
 tiales moralibus uincantur, perquam raro solet
 euenire. quod si morale, aut negotiale in epistola
 mista excellat; (quod autem, ut ea scriberetur,
 uehementius impulit, id dico excellere.) quis du-
 bitet, quin, quae res in ea plus habet ponderis,
 eadem ei nomen tribuat? Non enim in assignan-
 do genere uel partes numerandae sunt, uel lon-
 gitudinis habenda ratio est: possunt esse plures
 morales partes, quam negotiales; aut, si pau-
 ciores sint, uel una esse longior, quam negotiales
 omnes: nec tamen ad morale genus epistola per-
 tinebit. quo enim (ut iam dixi) praecipue ad-

ducimur ad scribendum, id siue multis, siue paucis uerbis exponatur, epistolas facit aut negotiales, aut morales. At morales quidem in simplici plerumque uersantur argumento; suisque quasi finibus contentae, negotialem materiam non attingunt: negotiales contra; non quia necesse sit, sed quia deceat, morale saepe aliquid assumunt. Possum probare exemplis, possum auctoritate eorum, qui de epistolis praecepta tradiderunt: sed ipsa quoque in promptu ratio est. quis enim, cum scribit, quod uel sua, uel eius, ad quem scribit, intersit, aliquam rei perficiendae cupiditatem non exponit? quis ad ea, quae reslant, curam, & diligentiam non pollicetur? quis aut, confecto negotio, non laetatur; aut, desperato, non dolet? quae interdum grati animi, humanitatis quidem semper signa sunt. Moueor etiam non leuiter auctoritate Demetrii, scriptoris accurati in primis, & docti: Πλείστον, αὐτὸ ἐχέτω τὸ ἠθικὸν ἢ ἐπιστολὴν, ὥσπερ καὶ ὁ διάλογος: σχεδὸν γὰρ εἰκόνα ἔκατος τοῦς ἑαυτοῦ ψυχῆς γράφει τῶν ἐπιστολῶν. Exempla uero Ciceronis ad Lentulum scriptae epistolae suppeditant. negotiales enim omnes fere sunt: & his tamen morales Cicero sententia libenter admiscet, nimirum officij causa; ut, in patriam opera, ac uirtute Lentuli reuocatus, tanti beneficij memoriam, & remunerandi studium declararet. fortasse etiam, ut ingenio ualebat, ad officium

cum artem adhibuit. nam, quia morales in primis ad conciliandam benevolentiam idoneae sententiae sunt; ideo, futurum intelligens, ut negotialem primae epistolae partem, id est narrationem, Lentulus non admodum libenter legeret, quippe quae aduersa paene omnia, & inclinatam rem ostenderet; eam molestiam morali principio leniendam putauit. ad leniendum autem, si cetera deficiant, ipsa tamen amoris, & grati animi significatio multum ualeat. & grata uoluntas societate quadam eiusdem doloris ostenditur. dolor autem Ciceronis, in Lentuli causa susceptus, quod singulari quodam studio ualde tamen non proficiat, cum ex ipsa sententia, & ex toto orationis ambitu, tum uero maxime ex primis uerbis, unde oritur sententia, colligitur: Ego omni officio, ac potius pietate. nam & in, Ego, uis est; & augetur in, Omni officio; & cumulat demum correctione proxima, Ac potius pietate. officium enim amoris expers esse potest, & communiter in omnes conuenit: nomen autem Pietatis quiddam etiam grauius, quam amor, significat: itaque non communiter in omnes, sed proprie conuenit in deos, quibus omnia debemus: deinde in patriam, atque in parentes; quorum caritas proxime accedit ad deos: tertio loco, erga omnes propinquos: postremo, erga optime meritos; quos diligere ut propinquos, & co-

lere parentum fere loco, aequum est. quae singula eodem, quo proposuimus, ordine probemus. Ac pietas quidem in deos multis cognoscitur exemplis: quorum pauca recitabo. de Nat. de lib. 1. Pietas, sanctitas, religio pure, & caste tribuenda sunt deorum numini. Et infra, ibidem: Pietas est iustitia aduersus deos. Et lib. 111. de Fin. Nec uero pietas aduersus deos, nec quanta ijs gratia debeat, sine explicatione naturae intelligi potest. Et pro domo: Nec est ulla erga deos pietas, nisi honesta de nomine eorum, ac mente opinio. Et lib. 11. Off. Pietas & sanctitas deos placatos efficiet. Et in Topicis: Aequitas tripartita dicitur esse, una ad superos deos, altera ad manes, tertia ad homines pertinere. prima pietas, secunda sanctitas, tertia iustitia, aut aequitas nominatur. Quae uero, ad patriam, parentes, propinquos etiam, licet non bene meritos, pertinent, haec sunt. lib. 11. de Inuent. Pietas est, quae erga patriam, aut alios sanguine coniunctos, officium conseruare moneat. Pro Flacco: Nimia pietas, & summus amor in patriam. De somnio Scip. Iustitiam cole, & pietatem: quae cum sit magna in parentibus, & propinquis, tum in patria maxima est. Et in Bruto: Vtinam C. Gracchus non tam fratri pietatem, quam patriae, praestare uoluisset. Pro Caelio: Pietas in parentes, indulgentia in liberos.

Pro

Pro Plancio: Omitto illa, ut uiuat cum suis;
primum cum parente: nam pietas fundamen-
tum est omnium uirtutum. Et Acad. lib. 11.

Admodum adolēscētes cum fratre, pari pieta-
 te, & industria praedito, paternas inimicitias
 est persecutus. Et ad Att. ep. 3. lib. VI. Cum
 bellum esse in Syria magnum putetur; uideatur
 ne pietatis esse meae, fratrem relinquere. Pro

Quinctio: Si pietate propinquitās colitur; qui
affinem prodit, impius sit necesse est. Et ad Tho-

ranium, ep. 20. lib. VI. Hic tui omnes ualent,
 summaque pietate te desiderant. Atque haec uno

loco omnia, in oratione pro Plancio, comprehen-
 duntur. Pietas enim definitur, grata uoluntas

in parentes, in patriam, in deos, in amicos: eaq.
 tribus modis laudatur, ut uirtus, ut uirtus ma-

xima, ut uirtutum reliquarum omnium mater.
 Exemplum pietatis etiam parentum in filios

unum Ciceronis asseram ex ep. 39. lib. XI. ~~Ep.~~
 Domo sibi carendum propter matrem, plenam

pietatis. Alterum Catulli:

Egregium narras mira pietate parentem,

Qui ipse sui gnati minxerit in gremium.

Deorum in homines.

Statius in Silu. Vera deum pietas.

Extremum restat de pietate in bene meritos. quo
 ex genere est illud ep. 1. lib. 1. Fam. Ego omni of-
 ficio, ac potius pietate erga te. & ibidem ep. 9.

Per iucundae mihi fuerunt litterae tuae : quibus
 intellexi te perspicere meam in te pietatem : quid
 enim dicam, benevolentiam? cum illud ipsum gra-
 uissimum, et sanctissimum nomen Pietatis leuius
mibi meritis erga me tuis esse uideatur. Et in
 eadem, in extremo: Sunt enim testes meritorum
 tuorum erga me, meaeq. in te pietatis. Cur au-
 tem, cum id, quod dijs, hominibusq. debemus,
 proprie Pietatis nomine totum exprimatur, non
 eodem nomine erga Lentulum Cicero uteretur,
 quem in utraque post reditum oratione non modo
 parentem, uerum etiam deum suae salutis, ui-
 tae, fortunae, memoriae, nominisq. uocat? Sic
 in epistola ad Curionem lib. I I. cum Milonem
 commendat, bis nomen Pietatis usurpat; quod,
 eo adnitente, patriam recuperauerit. Et alibi
 saepe. Quod autem in primis quattuor uerbis epi-
 stolae I. ad Lent. Ego omni officio, ac, uocales
 concurrere passus est; in eo etiam moralis uirtus
 elucet. laborare enim uidetur, quod amantissimi
 hominis est, de re potius, quam de uerbis. itaq.
hanc indiligentiam non solum a reprehensione
uindicat, uerum etiam cum aliqua laude coniun-
git in Oratore: Habet, inquit, ille tamquam
hiatus, concursu uocalium, quasi molle quiddam,
quod indicet non ingratam negligentiam de re
hominis magis, quam de uerbis, laborantis. Et
 in eodem libro, infra: Nemo est tam rusticus,
qui

qui uocales nolit coniungere . in quo quidam et-
iam Theopompum reprehendunt , quod eas lit-
teras tantopere sugerit : etsi idem magister eius
Isocrates , at nō Thucydides , ne ille quidem haud
paullo maior scriptor Plato . Demosthenes tamen
magna ex parte concursione uocalium , ut ui-
tiosam , fugit . Sed Graeci uiderint : nobis , ne
si cupiamus quidem , distrahere uocales concedi-
tur . Haec ille : qui tamen paullo post , non debere
admodum crebro uocales uocalibus occurrere , in-
dicat , his uerbis : Hoc idem nostri saepius non
tulissent , quod Graeci laudare etiam solent . Gel-
lius & in poetis hoc probat lib. vii . cap. 20 .
aitq. suauius esse in Virgilio , Vicina Veseno
Ora iugo , quam , Vicina Veseno Nola iugo : &
apud Catullum , Ebriosa acino ebriosioris .

Dictum est de generibus epistolarum : quibus de-
 monstratis , duplex occurrit animaduersio , pri-
 mum , quae utrique sint aptae generi sententiae ;
 deinde , quibusnam sententiae uerbis enuncien-
 tur . Ac licet , nisi fallor , simul utrumque com-
 plecti , & ita definire : Epistola consuetudinem
sepe quotidiani sermonis debet imitari . nam , si ,
quod inter longe remotos nequaquam uox & lin-
gua praestare potest , id bono litterarum conse-
quimur , ut ijs de rebus , quae uel nostra , uel ami-
corum intersint , communicemus : profecto nihil
aliud , quam imago quaedam sermonis , uidetur
epistola .

epistola. idem sensit Artemon ille, qui descripsit
 epistolas Aristotelis: quem dixisse Demetrius
 ait, oportere eodem stylo & dialogum scribi, &
 epistolas: esse enim epistolam dialogi partem.
 Sententias tamen interdum grauiiores, quam dia-
 logus, & maiorem elegantiam admittit episto-
 la; non modo, quia studio curaq. maiore scribi-
 mus, quam loquimur; uerum etiam, quia, cum
 ad principes uiros, aut etiam ad ciuitates, lit-
 teras mittimus, quod interdum euenire solet,
 habenda omnino uidetur personarum ratio; & in
 eo paullum se tollat epistola, non modo licet, ue-
 rum etiam necesse est. quales enim putemus fuisse
 epistolas illas, quibus uiri eloquentes, & docti,
 atque ipse in primis Aristoteles Alexandrum
 Magnum, incensum cupiditate uerissimae glo-
 riae, cohortabatur ad decus? Iam uero, quae le-
 guntur Demosthenis ad Philippum, habere eas
 quiddam amplum, longeque distare a communi
 sermone, negari, non potest. Nec desunt Cice-
 ronis in hoc genere nonnullae, ut illa ad Lucce-
 ium lib. v. Fam. de sui consulatus historia sepa-
 ratim componenda; et illa ad Dolabellam lib. ix. qua
 ei de sublata columna, & ijs, qui eam Caesari
 mortuo, tamquam deo, in foro erexerant, sup-
 plicio affectis, gratulatur. in illa uero ad Len-
 tulum, quae incipit, Periucundae, partes mul-
 tae sunt. in quibus aliquanto maior uel uerbo-
 rum

rum copia, uel sententiarum splendor apparet,
quam dialogi ratio, & natura postulet. Age,
quid in ea dialogo simile reperitur, in qua M.
Brutus Ciceronem accusat, quod suppliciter ni-
mis, ac demisse, ad Octauium scripsisset? Verum
hoc, quidquid est licentiae, prudentia modera-
tur. tempus, personarum dignitas, res ipsa,
quousque progredi liceat, ostendit. Proprie ue-
ro & simplici argumento, & simplici stylo con-
tentae sunt epistolae. Recte, & festiue Cicero
ad Paetum: Quid tibi ego uideor in epistolis?
non ne plebeio sermone agere tecum? nec enim
semper eodem modo. quid enim simile habet epi-
stola aut iudicio, aut concioni? quin ipsa iudi-
cia non solemus omnia tractare uno modo: epi-
stolas uero quotidianis uerbis texere solemus. Idē
tamen, qui hoc praecipit, non usquequaque ser-
uat suam regulam: indulget enim ingenio non
numquam, & epistolas concinnat, atque ornat
uerbis aliquanto illustrioribus, quam quae po-
pulo familiaria, & communi sermone trita sunt.
sed hoc eiusmodi est, ut, inmodice, ac temere
si fiat, fastidium pariat, & in reprehensionem
incurrat; sin modice, & loco, delectet sine sa-
tietate, & laudem assequatur. decet igitur
idem, & ddecet, pro utentis ingenio; quod alijs
quoque rebus contingit. hac uirtute uel solus in-
ter Latinos, ut mihi quidem uidetur, uel certe
maxime

maxime omnium Cicero excelluit. Demosthe-
nem quidem ita uicit, ut comparatio nulla sit:
quod Quintilianus quoque uidit. Breuitas lau-
datur in epistolis: iure quidem. breui enim sermo
ne magis capimur, quam producto: uerum in
omni re modus est: & peccat eodem fere modo,
qui multa paucis contrahit, & qui pauca diffun-
dit in multa. Praeclare Gregorius Nazianze-
nus, qui utroque uitio laborant, eos iaculanti-
bus comparat, ita mittentibus telum, ut uel su-
pra scopum, uel infra feratur. utrique enim er-
rant pariter, licet contrario modo. Hic mihi
committendum non puto, quando de epistolis
agitur, ut fraudentur studiosi pulcherrima ipsius
Gregorii, uiri eloquentissimi, epistola, nondum
edita: in qua prudenter, & ingeniose, quae ad
hoc ipsum scribendi genus attinent, omnia per-
sequitur, sic, ut ne Demetrius quidem ille, quem
supra appellauimus, uel plura, uel meliora tra-
diderit

Γρηγόριος Νικοβύλων.

ΤΩΝ γραφόντων ἐπισολάς, ἐπειδὴ καὶ τὺτο αἰτίας, οἱ μὲν μακρότερα γράφουσιν, ἢ περὶ ἐν κός: οἱ δὲ, καὶ λίαν ἐνδεέστερα: καὶ ἀμφοτέρωσι τὸ μέτρον διαμαρτάνουσιν, ὥσπερ τὰ σκόπῳ οἱ τοξόοι οὐκ ὄντες, ἅντε ἐσω πόμπωσιν, ἅντε ὑπὲρ πέμπωσι. τὸ γὰρ ἀποτυγχάνειν ἴσον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων γίνηται. ἐστὶ δὲ μέτρον ἐπισολῶν ἡ χρεία: καὶ οὐτε μακρότερα γραπτέον, οὐδὲ μὴ πολλάκις πράγματά: οὐτε μικρολογητέον, ἐνθα πολλά. τί γὰρ ἢ τῇ Περσικῇ δοίῃ μετρεῖσθαι δεῖ τι τὴν σοφίαν; ἢ παιδικοῖς πῆχεσι: καὶ οὕτως ἀτελὴ γράφειν, ὥς μηδὲ γράφειν; ἀλλὰ μιμεῖσθαι τῶν σκιῶν τὰς μετέμβρινάς, ἢ τῶν κέντρων τὰς καὶ πρόσπων ἀπαντάσας, ὧν σωρίζαναι τὰ μήκη: καὶ παραφαίνεται μάλλον, ἢ φαίνεται, τῶν ἄκρων τινὶ γνωρίζόμενα: καὶ ἐστὶ, πῶς ἂν ἐῖποιμι χαίριώς; εἰ κασμάτων εἰκάσματά. δέον αμφοτέρων φάγοντα τι τὴν ἀμετρίαν, τοῦ μέτρον κατατυγχάνειν. Περὶ μὲν τῆς σωτηρίας, ταῦτα γινώσκω. Περὶ δὲ σαφηνείας, ἐκεῖνῳ γινώριμον, ὅτι καὶ φάγοντα τὸ λογιεῖσθαι ὅσον ἐνδέχεται, μάλλον εἰς τὸ λογικώτερον ἀποκλίνειν, καὶ ἐν εἰπω σωτόμως, αὐτὴ τῶν ἐπισολῶν ἀρίστη, καὶ κάλλιστα ἐχούσα, ἢ ἂν καὶ τὸν ἰδιώτῃ, καὶ τὸν πεπαιδευμένον: τὸν μὲν, ὥς κατὰ τοὺς πολλοὺς οὐσα: τὸν δὲ, ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς: καὶ ἢ αὐτόθεν γινώριμος. ὁμοίως γὰρ ἄχαρον, καὶ γρίφον νοεῖσθαι, καὶ ἐπισολῇ ἐρμηνεύεσθαι. Τρίτον δὲ τῶν ἐπισολῶν ἡ χάρις. ταῦτα γὰρ φυλάττομεν, εἰ μήτε παντάπασιν ξηρὰ, καὶ ἄχαρι γράφομεν, καὶ ἀκαλλώπιστα, ἀκόσμητα, καὶ ἀκόρητα, ὃ δὴ λέγεται, οἷον δὴ γνωμῶν, καὶ παροιμιῶν, καὶ ἀποφθεγμάτων ἐκτός: ἐτι δὲ σκομμάτων, καὶ αἰνιγμάτων, οἷς ὁ λόγος καταγλυχνίεται:

ται : μήτε λίαν τούτοις φανοίμεθα καταχρώμε-
 νοι· τὸ μὲν γὰρ ἄγροικον, τὸ δὲ ἄπληστον· καὶ τα-
 σαῦτα τούτοις χρεῖον, ὅσα καὶ ταῖς πορεύεσθαι ἐν
 τοῖς ὑφάσμασι· τροπὰς δὲ παραδεξόμεθα μὲν,
 ὀλίγας δὲ· καὶ ταύτας οὐκ ἀναγκύτως· ἀντίθετα
 δὲ, καὶ πᾶρισα, καὶ ἰσόκυλα, τοῖς σοφισταῖς ἀπορίτω
 μὲν· εἰδέμεν καὶ παραλάβοιμεν, ὥς καταπαίξου-
 ντες μᾶλλον τοῦτο ποιήσωμεν, ἢ σπουδάζοντες·
 Πέρασ τοῦ λόγου· ὅπερ ἤν κομφῶν τινος ἡκουσα
 περὶ τοῦ αἵτου λέγοντος· ὡς ἵκα ἐκρίνοντο πείρα
 σιλείας οἱ ὀργιθεῖς, καὶ ἄλλος ἄλλως ἤκον ἑαυτὸν κα-
 σμήσαντες, ὅτι ἐκείνου κάλλιστον ὡς τὸ μὴ οἰεῖσθαι
 καλὸν εἶναι· τοῦτο καὶ ταῖς ὀπισθοαῖς μάλιστα τη-
 ρητέον, τὸ ἀκαλλώπισον, ὅτι ἐγγυτάτω τῇ κα-
 φύσιν· τοσαῦτα σοὶ περὶ ὀπισθολῶν, ὥς δι' ὀπισθολῆς
 παρ' ἡμῶν· καὶ ταῦτα ἴσως οὐ πρὸς ἡμῶν, οἷς τὰ
 μείζω σπευδάζεται· τ' ἄλλα δὲ, αὐτὸς τε φιλοπονή-
 σεις, εὐμαθὴς ὢν· καὶ οἱ περὶ ταῦτα κομφῶσι διδά-
 ζουσιν·

Quam sic Latine uertimus .

GREGORIUS . NAZIANZENSIS

NICOBULO

VI epistolas scribunt, (quoniam hoc etiā postulas) alij quidem pluribus uerbis, quā deceat, alij uero exsilter admodum scribunt: & utrique modum non seruant: quemadmodum qui ad scopum iaculantur, siue infra mittunt, siue supra. errare enim aequale est, licet a contrarijs fiat. est autem epistolarum modus ipsa res: cum neque pluribus uerbis, ubi non multae sunt res, scribendum sit; neque paucioribus, ubi multae. quid enim oportet uel Persica schoeno, uel puerilibus cubitis sapientiam metiri, atque sic imperfecta scribere, ut nec scribere, sed imitari umbrarum meridianas, aut centrorum, in oculos incurrentes, quarum confident longitudines, & obscure potius, quam perspicue, cernuntur, extremo aliquo significatae: suntq. (quo modo apposite dicam?) similitudinum similitudines. cum oporteat, qui utriusque iniustam mensuram uelit euitare, iustam eum consequi. De breuitate igitur haec statuo. De perspicuitate autem illud constat, oportere, qui elaboratum uitet, quātum oporteat, magis ad id, quod communius est, inclinare. & ut complectar paucis, optima est & pulcherrima epistola, quae tum indoctum, tum etiam eruditum persuadere possit; indoctum, ut ad multitudinē scripta; eruditum, ut multitudi-

nis

1. nis captum superans. item, quae sua sponte intelligitur. aequè enim absurdum est, & griphos considerare, & epistolam interpretari. Tertium est epistolarum gratia. hanc porro seruabimus, si neque sicca prorsus, & inuenusta scribamus, & illepada, & inornata, & inculta, quod dicitur, ut sine sententijs, & proverbijis, & dictis, & salibus, & reconditis iocis, quibus sermo conditur; neque ualde his abusi esse uideamur. alterum enim agreste, alterum uero cum satieta te. Haec autem eatenus utenda, quatenus & purpuris in textilibus. figuras autem recipiemus quidem & paucas, & has non impudenter. antitheta uero, & aequalia, & similiter desinentia rhetoribus dimittimus. sicubi autem assumamus, tamquam iocantes potius hoc faciamus, quam serio agentes. Summa haec est: quod ab eloquente quodam homine de aquila accepi, cum diceret: Quo tempore aues de principatu disceptabant, & aliae aliter exornatae uenerunt, in aquila formosissimum id fuisse, quod nihil formosum esse putaretur. hoc & in epistolis maxime observandum, ut minime sint elaboratae: quod proxime ad naturam accedit. Haec tibi de epistolis, tamquam per epistolam, a nobis: nec fortasse nobis conuenienter, qui maiora curamus. Reliqua uero & ipse tibi tuo studio comparabis, cum ingenio ualeas; & docebunt ij, qui hoc scientiae genere excellunt.

PROVERBIA non excludit , sed crebra
non probat . quod Ciceroni quoque placuit : ita
 que paucis utitur . at Demetrius, Κάλλος, inquit,
 ἐπιστολῆς πυκναὶ παροιμίαι : δημοτικὸν γὰρ ἐστὶν ἡ πα
 ροιμία, καὶ κοινόν . Ego seruo , & seruabo Gregorij
documentum , ut prouerbijis neque numquam, ne
que saepe utar : accedente praesertim Ciceronis
exemplo : quem cum lego, nullius rhetoris praece
pta desidero

DEMETRIUS . PHALEREUS

Περὶ ἑρμηνείας.

Επεὶ δὲ καὶ ὁ ὀπισθολικός χαρακτήρ δέεται ἰσχνότητος, καὶ περὶ αὐτοῦ λέξομεν. Ἀρτέμων μὲν ἔν, ὃ τὰς Ἀριστοτέλους ἀναγράφας ὀπισθολὰς, φησὶν, ὅτι δέ ἐν τῷ αὐτῷ πρόπῳ, διάλογόν τε γράφειν, καὶ ὀπισθολὰς: ἔν) γὰρ τὴν ὀπισθολῶν, οἷον τὸ ἕτερον μέρος, τοῦ διαλόγου. καὶ λέγει μὲν τι ἴσως, ἢ μὴ ἅπαν: δει γὰρ ὑποκατεσκευάσθαι πῶς μᾶλλον ἢ διάλογον τὴν ὀπισθολῶν: ὁ μὲν γὰρ, μιμῆται αὐτοχεδιάζοντα: ἡ δὲ, γράφεται καὶ δῶρον τέμπεται πρόπον τινα. τίς γοῦν ἔτιωσ ἀν διαλεχθῆναι πρὸς φίλον, ὥσπερ ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς Ἀντίπατρον, ὑπὲρ τῆς φυγάδος γράφων τῷ γέροντός, φησιν; Εἰ δὲ πρὸς ἀπάσας οἴχεται τὰς φυγάς ἔτος, ὥς μὴ κατάγειν, δῆλον ὡς τοῖς γε εἰς ἃ δὲ κατελθεῖν βυλομένοις, οὐδεὶς φθόνος: ὁ γὰρ οὐτῷ διαλεγόμενος, ὅπῃ δεικνυμένῳ ἔοικε μᾶλλον, οὐ λαλοῦντι. καὶ λύσεις συχναί, ὅποῃαι, οὐ πρὸς πῶσιν ὀπισθολαῖς: ἀσαφὲς γὰρ ἐν γραφῇ ἢ λύσις. καὶ τὸ μιμητικόν, οὐ γραφῆς οὕτως οἰκῆον, ὡς ἀγῶνος. οἷον ὡς ἐν τῷ Εὐθυδήμῳ. Τίς μὲν, ὃ Σώκρατες, ὃ χθρὲς ἐν Λυκείῳ διελέγε; ἢ πολὺς ἢ μᾶς ὁ χλος περιεισήκει. καὶ μικρὸν προελθὼν ὀππρὲρι. Ἀλλὰ μοι ξένος τίς φαίνεται ἔν), ὃ διελέγε, τίς μὲν: ἡ γὰρ τοιαύτη πᾶσα ἑρμηνεία, καὶ μίμησις ὑποκριτῇ πρὸς περὶ μᾶλλον, οὐ γράφομέναις ὀπισθολαῖς. πλεῖστον δὲ ἔχει τὸ ἡθικόν ἢ ὀπισθολῶν, ὥσπερ καὶ διάλογος: χεδὸν γὰρ εἰκόνα ἑκάστος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς γράφει τὴν ὀπισθολῶν. καὶ ἔστι μὴ καὶ ἐξ ἄλλων λόγων παντός ἰδεῖν τὸ ἡθικόν ἢ γράφοντος: ἐξ οὗ δεινὸς δὲ οὕτως, ὡς ἐξ ὀπισθολῆς τὸ δὲ μέγεθος σωφ

σάλθω

εἶναι τῆς ἐπιστολῆς, ὥστε καὶ ἡ λέξις. αἱ δὲ ἀγαν
 μακρὰ καὶ προσέτι καὶ τὴν ἐρμηνείαν ὀγκοδέσονται,
 οὐ ματὴν ἀλήθειαν ἐπιστολαὶ γένοιτο αὖν, ἀλλὰ
 συγγράμματα, τὸ χαίρειν ἔχοντα προσγεγραμ-
 μένον. καὶ ἃ περ τὰ Πλάτωνος πολλὰ, καὶ ἡ Θερκυ-
 δίδου. καὶ τῇ σωτάξει μὴ τὰ λελύσθαι μάλλον; γε-
 λοῖον γὰρ περιοδεῖν, ὥστε οὐκ ἐπιστολὴν, ἀλλὰ
 δίκην γράφοντα, καὶ οὐδὲ γελοῖον μόνον, ἀλλ' οὐ
 δέφιλικόν: τὸ γὰρ δὴ καὶ τὴν παροιμίαν, τὰ σύ-
 κα, σύκα, λεγόμενον, ἐπιστολαῖς ταῦτα ἐπιτη-
 δεῖν. εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι οὐχ ἐρμηνεία μόνον,
 ἀλλὰ καὶ πράγματα τίνα ἐπιστολικά ἐσιν. Ἀριστο-
 τέλης γοῦν, ὃς μάλιστα ἐπιτετάχεται δοκεῖ τὸ
 περ ἐπιστολικοῦ. Τοῦτο δὲ οὐ γράφω σοι, φήσιν: οὐ
 γὰρ καὶ ἐπιστολὴν: εἰ γὰρ τίς ἐν ἐπιστολῇ σοφίσμα-
 τα γράφει καὶ φυσιολογίας, γράφει μὲν, οὐ μὴν ἐπι-
 στολῇ γράφει: φιλοφρονήσεις γὰρ τίς βούλεται εἶναι
 ἢ ἐπιστολὴ σωτομος, καὶ περὶ ἀπλοῦ πράγματος
 ἐκδεσσεῖται, καὶ ἐν ὀνόμασιν ἀπλοῖς. κάλλος μὴ τοι
 αὐτῆς αἵ τε φιλικαὶ φιλοφρονήσεις, καὶ πυκναὶ πα-
 ροιμίαι ἐνοῦσαι. καὶ τοῦτο γὰρ μόνον ἐνέσω αὐτῇ
 σοφόν: δῖόν τι δημοτικὸν τὸ ὅστις ἢ παροιμία καὶ κοι-
 νόν: ὅς, γνωμολογῶν, καὶ προσηπόμενος, οὐ
 δι' ἐπιστολῆς ἐτι λαλοῦντι ἔοικεν, ἀλλὰ μηχανῆς.
 Ἀριστοτέλης μὴ τοι καὶ ἀποδείξεισί περ χρῆται ἐπι-
 στολικαῖς: οἷον διδάξαι βαλόμενος, ὅτι ὁμοίως
 χρῆται ἐργετῇ τὰς μεγάλας πόλεις καὶ τὰς μικράς.
 φησὶν. Οἱ γὰρ θεοὶ ἐν ἀμφοτέραις ἴσοι. ὥς τ' ἐπεὶ αἱ
 χάριτες θεαὶ, ἴσαι ἀπεκείσονται σοι παρ' ἀμφοτέ-
 ραις. καὶ γὰρ τὸ ἀποδεικνύμενον αὐτὸ ἐπιστολικόν,
 καὶ ἡ ἀπόδειξις αὐτῇ. ἐπεὶ δὲ καὶ πόλεις ποτε καὶ βα-
 σιλεῖσι γράφομεν, ἔσωσαν τοι αὐταὶ αἱ ἐπιστολαί,
 μικρὸν ἐξηρμέναι πῶς: σοχαστέον γὰρ καὶ τὸ πρῶτον

πρὸς ὃ γράφεται ἡ ἐξηρμένη μὲν τοι καὶ οὐχ ὅς σε σὺ
 γραμματεῖ ἂν τ' ὀπισθοῦς, ὥσπερ αἱ Ἀριστοτέλους
 πρὸς Ἀλέξανδρον, καὶ πρὸς τοὺς Δίωνος οἰκείους ἢ
 Πλάτωνος. καὶ ὅλα δὲ μεμίσχῃ ἢ ὀπισθὴ καὶ τιτῷ
 ἐρμηνεύειαν ἐκ δυοῖν χαρακτήρων τούτων, τοῦ τε
 χαριέντος καὶ τοῦ ἰχνοῦ. Καὶ περὶ ὀπισθοῦς μὲν
 τοσαῦτα, καὶ ἅμα περὶ χαρακτήρος τοῦ ἰχνοῦ.

Quae sic uersa sunt :

EPISTOLARVM character cum exsilitate in
 digeat, & de ipso dicemus. Artemo igitur,
 qui Aristotelis epistolas collegit, ac in lucem
 protulit, eodem modo dialogum & epistolas
 oportere scribere asserit: eo quod epistola fere
 tamquam altera dialogi pars, non tamen omnis
 esse uideatur. Nihil secius opus est epistolam
 magis, quam dialogum, exornare. nam hic, in-
 considerate ac improuide facientem imitatur; il-
 la uero scribitur, & quodam modo dono mitti-
 tur. Quis enim, ad amicam litteras dans, eo
 dicendi genere utatur, quo Aristoteles ad An-
 tipatrum, de quodam sene extorrescribens, uti-
 tur? dum inquit: Si hic autem ad omnia abiit ex-
 silia, adeo ut in patriam ullo pacto reduci, reuo-
 cari que non possit; perspicuum est, neminem ad in-
 feros descendere uolentibus inuidere. Nam, qui
 ita sermocinatur, demonstranti potius, quam lo-
 quenti, similis esse uidetur: & solutiones tanto-
 pere exsiles sunt, ut epistolis nequaquam con-
 gruant. Solutio etenim in scriptione est res perob-
 scura. Et illud sane, quod ad imitandum per-
 tinet, non est tam scriptionis, quam certaminis,
 proprium, ac peculiare, ueluti in Euthydemo:
 Quis nam ille erat, o Socrates, qui cum heri in
 Lycio disputabas? frequens profecto turba cir-



cum stabat . Et paullulum procedens , insert :
*At mihi peregrinus uidebatur . deinde , cum quo
disputabas , quisnam erat ? Omnis enim eiusmodi
elocutio & imitatio , histrionem magis , quam
epistolas scribentem , decet . Plurimum etiam
moralitatis contingat epistola , quemadmodum
& dialogus . nam quilibet imaginem sui prope ip-
sius animi , scribit epistolam . Et ex alio quidem
dicendi genere , licet etiam scribentis morem , seu
ingenij indolē omnino cognoscere , sed ex nullo alio
magis & melius , quam ex epistola . Magnitudo
autem epistolae , ueluti & elocutio , contrahatur .
Nam , quae sunt nimis longae , & ad haec per
locutionem tumidiores efficiuntur : quae profe-
cto reuera epistolae non sunt , at opera potius ,
epistolae inscriptionem , Saluere , habentia . que
madmodum Platonis , & Thucydidis plurima .
Verum constructione nimirum magis dissolua-
tur . Nam per periodos ire , tamquam non epi-
stolam , sed iudicium scribentem , supra quam di-
ci possit , ridiculum est ; & non solum ridiculum ,
sed & amicitiae nequaquam conueniens . In scri-
bendis enim epistolis , illud , quod in prouerbio
dicitur , Ficus ficus , sectari , ac comminisci oportet .
Insuper scire itidem opus est , quod non so-
lum elocutio , uerum etiam res quaedam sunt epi-
stolarum propriae . Itaque Aristoteles id , quod
epistolis conuenit , earumque proprium est , ut ui-*
detur

detur maxime consecutus esse . non enim inquit ,
Hoc tibi scribo ; eo quod epistolae non congrue-
ret . nam , si quispiam sophismata , & de natura
disputationes , epistola complecteretur , scribe-
ret quidem , sed epistolam nequaquam . In epi-
stola enim quae brevis , & de re simplici narra-
tio esse debet , & simplicibus nominibus confici ,
comitas quaedam requiritur , atque festiuitas .
Pulchritudo autem ipsius est , amica benignitas :
ac , si frequentia in ea fuerint prouerbia , hoc pla-
ne scitum , cum sit commune , et uulgo satisfaci-
at , solum insit epistolae . Qui uero sententias & co-
hortationes scribit , non per epistolam , sed per ar-
tificium & machinationem loquenti similis ad-
modum uidetur . Aristoteles sane & demonstra-
tionibus in modum ferme epistolae utitur . sicut
cum uult docere ; similiter magnis & paruis ci-
uitatibus beneficiendum esse , inquit : Dij utique
in ambabus aequales sunt . igitur , quando deae
gratiae aequales sunt , & apud ambas tibi resi-
debunt , ambas beneficio oportet afficere . Et-
enim , quod ab ipso demonstratum est , & demon-
stratio ipsa , epistolarum est propria . Et , quo-
niam ad ciuitates aliquando , interdum ad reges
scribimus , eiusmodi epistolae sint etiam aliquo
modo parum eleuatae . Consideranda item est
persona , cui scribitur , ut eleuata sit epistola , si
opus est : non tamen pro epistola uolumen scriba-

itur : quemadmodum Aristotelis ad Alexandrum epistolae & ad Dionis familiares Platonis epistola. Vniuersae autem ex his duobus characteribus per elocutionem commisceantur epistolae ; ex urbano scilicet , & ex sili . Et de epistola quidem , & de tenui simul caractere, haec dicta sufficiant .

CODICILLORVM usus antiquissimus fuit
 iam ante chartam inuentam. itaq. scripsit
 Homerus Il lib. II. pag. 66: Bellerophonti in Ly-
 cia codicillos esse datos. quo argumento, nondum
 eo tempore inuentam esse chartam, Plinius lib.
 XIII. cap. 13. probare conatur. etsi aliter sen-
 tire uideatur eiusdem lib. cap. II. qui chartam
 Alexandri Magni uictoria repertam, condita in
 Aegypto Alexandria, scribit. Codicilli autem,
 dicti a Caudicibus, idest, arborum libris: plures
 enim lignae tabellae glutino iungebantur, item
 ut iunguntur hodie nostrates libri. Sed ante,
 quam in arborum libris, palmarum in folijs esse
 scriptum, idem Plinius auctor est, eodem libro,
 & eodem cap. & haec subiungit: Publica po-
 stea monumenta plumbeis uoluminibus, mox &
 priuata linteis confici coepta, aut ceris. pugilla-
 rium enim usum fuisse, etiam ante Troiana tem-
 pora, inuenimus apud Homerum. Quibus uer-
 bis Pugillaria significat codicillos esse, idest, ta-
 bellas cera illitas, in quibus pungendo, stylo im-
presso, scriberetur: unde Pugillaris nomen. Ve-
 rum, etsi ante chartam suere, post eandem tamen
 inuentam mansere Codicilli, commodi scilicet
 caussa: quoniam, ubi charta, & atramentum non
 adesset, ut in itinere, in cena, in senatu, Codi-
 cilli, stylo scripti, mittebantur. itaque Cicero,
 Fam. ep. 18. lib. VI. Quaesui, inquit, e Balbo,
 per

per codicillos, quid esset in lege. & Sulpicius, ep.
 12. lib. 1v. Puer Acidini mihi obuiam uenit,
 cum codicillis. Interdum ipsi codicilli non mitte-
 bantur, sed scribebatur in ijs, quod in chartam
 deinde translatum mitteretur. propterea, Ha-
 rum exemplum in codicillis exarari, ait Cicero,
 lib. 1x. Fam. ep. ult.

NON eodem modo libri apud aetates, &
 epistolae, scribebantur. libri enim pluribus
 paginis conscripti, circa lignum, aut aliquid os-
 seum, ut ait Porphyrio, uel corneum, teretis
 formae, inuoluebantur. id appellabant *Umbili-*
cum: quod, ut umbilicus in medio uentre, item
 illud, libro iam circa inuoluto, medium extre-
 mae partes a similitudine uocabantur *Cornua*,
 ut multis poetarum exemplis intelligitur. *Epi-*
stolae autem nec semper una, pluribus ut, sed mo-
 do una, modo pluribus conscribebantur paginis;
 nec inuoluebantur, sed complicabantur. compli-
 catis, linoq. transiectis, qui mercatorum hodie
mos est, anulus imprimebatur. Obijcietur illud,
epist. 7. lib. III. Fam. Appiani mihi uolumen a
te reddiderunt. quod de una epistola dictum esse,
 eo constat, quia sequitur, *Eadem epistola pete-*
bas. Sed, *Volumen*, dixit Cicero non de inuolu-
 ta epistola, sed de longissima, quae uoluminis
instar esset. Quod si epistolas conseruari opus
 esset; alia ratio erat. tunc enim non complica-
 bantur, sed inuoluebantur; quotq. epistolarum
 libri, tot uolumina fiebant. unde illud ad *Tiro-*
nem *epist. 17. lib. XVI. Video, quid agas. tuas*
quoque epistolas uis referam in uolumina. Et ad
Atticum, epist. 30. lib. XII. Euolui uolumen
epistolarum tuarum. Ad *Cornificium* autem,
epistola ultima lib. XII. cum scripsit, Non te
 epistolis,

epistolis, sed uoluminibus, lacefferem: non de multis epistolis dixit, sed de longissimis, quae uolumen singulae conficere posse uiderentur. Plinius etiam singulos historiae suae libros Volumina appellat lib. xlix. cap. 3. cap. 25. cap. 26. cap. 32. Nunc dicendum aliquid est de pagellis epistolarum. Latitudo non omnium eadem erat: quod Plinij testimonio comprobatur: qui lib. xlii. cap. 13. maximam latitudinem ait fuisse tredecim digitorum. id Cicero ipse Fam. ep. 13. lib. 11. ad Coelium significat. ait enim: Extrema pagella pupugit me tuo chirographo: cum tamen eae Coelij litterae, quibus Cicero respondet, quarum lib. lxx. initium est, Non dubito, satis longae sint. Idem lib. xli. epist. 25. ad Brutum, dixit in extremo: Altera iam pagella procedit. nec tamen tota illa epistola, quam non ceperat unica pagella, quartam illius Coelianae partem aequat: ergo haec, qua scripsit Cicero ad Brutum, angusta pagina: illa uero latior, qua Coelius ad Ciceronem. Quæri etiam potest, ab una tantum parte, an utrimque, scriberentur epistolarum, & librorum paginae. Utrimque non puto: quod uel unico illius ad Brutum epistolae argumento cognoscitur, cuius proxime facta mentio est. nam, si angustam eam pagellam fuisse constat, quae tantulam epistolam non ceperit: quanto angustiores fuisse necesse esset, quae utrimque scriptae tamen non sufficeret?

EST ante omnia oratio alia innēta, atque
contexta, soluta alia, qualis in sermone &
epistolis, nisi cum aliquid supra naturam suam
tractant, ut de philosophia, de rep. similibus-
que. Quod non eo dico, quia non illud quoque
solutum habeat suos quosdam, & forsā diffici-
liores etiam, pedes. neque enim aut hiāre semper
uocalibus, aut destitui temporibus, uolunt ser-
mo, & epistola, sed non fluunt, nec cohaerent,
nec uerba de uerbis trahunt; ut potius laxiora
in his uincula, quam nulla, sint.

D. Hier. ep. 42. ad Niceam.

TVRPILIUS, Comicus, tractans de uicissitudine litterarum, Sola, inquit, res est, quae homines absentes praesentes facit.

Ibidem

RVDVS illi Italiae homines, quos Cascos Ennius appellat, qui sibi, ut in Rhetoricis ait Cicero, ritu serino uictum quaerebant, ante Chartae, & Membranarum, usum, aut in dedolatis e ligno codicillis, aut in corticibus arborum, mutua epistolarum alloquia missitabant. unde & portitores earum Tabellarios; & scriptores, a libris arborum, Librarios uocauere.

Cicero Fam. lib. II. ep. 4

EPISTOLARVM genera multa esse non ignoras, sed unum illud certissimum, cuius causa inuenta res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum, interesset. reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magnopere delectant. unum, familiares, & iocosum; alterum, seu-
rum, & graue.

II

De Galliae diuisione.

FRANCISCI
MORANDI
MEMORIAE

QVAE amicis, dum uiuunt, officia praestamus, ea mortuis quoque deberi, iudico. Ne mirum igitur uideatur, si FRANCISCI . MORANDI nomine haec nunc edi uoluimus . nam, etsi mortuus sit, non tamen eius memoria umquam apud nos intermoritura est. id eius & singularis humanitas, & eximia doctrina a nobis postulare uidentur.

SAEPE legendo incurrimus in haec tria Galliae cognomina, Togatae, Comatae, Brachatae: nec tamen omnes, quae sit earum differentia, nouere. quod ostendere, breui definitione proposita, ueterum testimonio conabimur. De finitur Gallia uel a regione, uel ab hominum cultu. a regione sic: Gallia uel transalpina est, quae ulterior etiam dicitur; uel cisalpina, quae citior. utraque diuiditur in duas, transalpina in
Nar-

Narbonensem, & comatam; cisalpina in transpadanam, & cispadanam. Rursus a cultu definitur hoc modo: Gallia uel comata est, uel brachata, uel togata. comata est omnis transalpina, praeter Narbonensem; brachata, quae postea Narbonensis dicta; togata, cisalpina omnis. de comata, probat Plinius lib. 14. cap. 17. Gallia inquit, omnis, comata uno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur; omnibus maxime distincta, a Scalde ad Sequanam Belgica; ab eo ad Garumnam Celtica, eademq. Lugdunensis; inde ad Pirenaei montis excursus, Aquitania, Aremorica ante dicta. Apparet Narbonensem omitti, de qua separatim lib. 111. cap. 4. iam locutus erat. Opinor autem, antiquitus Galliam omnem transalpinam comatam fuisse; postea uero Narbonensem, in qua fuere Allobroges, prouinciam a Romanis factam, Romanorum hominum consuetudine alere comas desuisse. Intonsas enim gentes uocat Plinius alpinas quoque gentes, quarum nonnullas Narbonensis opinor Galliae partem fuisse. lib. x 1. cap. 37. Nomina, inquit, ex eo capillatis alpium incolis, Galliae Comatae. Et, quamquam reliqua quoque Gallia a C. Caesare in prouinciae formam est redacta: quia tamen Narbonensis prius prouincia facta fuerat; ideo Prouinciae nomine, quod bodie quoque retinet, semper appellata, reliqua

uero

uero Gallia uetus Comatae cognomen retinuit. propterea nec Agrippa, cum Galliam longe lateq. metiretur, Narbonensis rationem habuit, quasi prouinciæ separatae. scripsit enim haec Plinius eodem loco: Agrippa uniuersarum Galliarum inter Rhenum, & Pirenaeum, atque Oceanum, ac montes Gebennam, & Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem CDXX. ∞ pass. latitudinem CCCXIII. computauit. & Catullus Comatam appellauit Galliam a Caesare perdomitam:

Quis hoc potest uidere, quis potest pati?

Mamurræ habere, quod comata Gallia

Habebat omnis, ultima & Britannia?

Quis porro dubitet, quin transalpina Gallia, non cisalpina, significetur in ijs Antonij uerbis, quae recitat Cicero Philippica 11x? Galliam togatam remitto: comatam postulo. Fuit enim hoc Antonij consilium, ut cisalpinam Galliam D. Bruto, iam eam obtinenti, relinqueret, transalpinam autem, a L. Planco tunc administratam, quae longe erat firmior, sibi assumeret; quo posset deinde, superatis alpihus, in Bruti prouinciæ, quae Togata Gallia a Romano uestitu uocabatur, impetum facere, Brutoq. eiecto, urbem ipsam, exemplo Caesaris, occupare. quod Ciceronem non fugit. subiicit enim in eo loco: Otiosus uidelicet esse mauult. Et Philippica v.

Est, inquit, opinio, decreturum aliquem Antonio illam ultimam Galliam, quam Plancius obtinet. Comata igitur omnis transalpina, praeter Narbonensem: togata uero cisalpina, quam ab Italia amnes duo, Rubico a superno mari, Arnus ab infero, dirimebant. Quod autem ait Plinius, Ab Ancone Gallica ora incipit, Togatae Galliae cognomine: in eo terminos iurisdictionis non spectauit: nam ita Anconem Italiae adiudicasset: sed Gallorum, ueterum incolarum, rationem habuit. Quis autem Anconem cis Rubiconem esse nescit? Mela quoque Togatam nominat Galliam: & ait: Carni, & Veneti colunt togatam Galliam. Placet autem Dionis uerba recitare ex libro XLVI. quae Galliarum distinctionem ostendant, adiuncta nominis causa & Togatae, & Comatae.

Λεπίδω τὴν Ἰβηρίαν πᾶσαν, καὶ τὴν Γαλατίαν τὴν Ναρβονησίαν, Ἀντωνίω δὲ τὴν λοιπὴν Γαλατίαν, τήντε ἐντὸς τῶν ἀλπέων, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτὰς ἦσαν ἀρχεῖν δοῦναι. Ἐκαλεῖτο δὲ ἐκείνη μὲν Τόγата, ὅτι τὴν εἰρηνηκώτερά παρα τὰς ἄλλας ἐδόκει εἶναι, καὶ ὅτι καὶ τῇ ἐδῆτι τῇ Ρωμαϊκῇ τῇ ἀσικῇ ἐχρῶντο ἥδη: αὐτῇ δὲ δὴ Κόματα, ὅτι οἱ Γαλάται οἱ ταύτῃ ἐς κόμην τὸ πλεῖστον τὰς τρίχας ἀνέντες, ἐπίσημοι κατὰ τοῦτο παρὰ τοὺς ἄλλους ἦσαν. Brachata restat. haec transalpinae pars fuit, quae postea Narbonensis nominata. Plinius lib. I I I.

cap. 4. Narbonensis prouincia appellatur pars Galliarum , quae interno mari alluitur , brachata ante dicta , amne Varo ab Italia discreta , alpiumq. saluberrimis Romano imperio iugis : a reliqua uero Gallia latere septentrionali , montibus Gebenna , & Iura . Et Mela lib. 11. cap. 3. Pars Galliae nostro mari appositae , fuit aliquando brachata , nunc Narbonensis . Cicero etiam in oratione in Pisonem , Brachatae illum cognationis dedecus appellat , quod auus eius maternus trans alpes natus erat . Et in oratione pro Fonteio , Sagatos , brachatosq. uocat Gallos , qui Fonteium accusabant . cum Narbonensi Galliae , quod ipsa declarat oratio , Fonteius praefuisset . Quo patet ; licet ea Galliae pars nomen mutauerit , Narbonensis dicta , quae Brachata fuerat , ipsas tamen brachas non esse depositas . Brachae autem quasi tunica fuit omnis Galliae transalpinae , cui sagum imponebatur ; comata tamen potius , quam a brachis dicta , quae capillatior fuit . Quod si quis roget , cur brachas tunicam fuisse Gallicam putem : recitabo illud Suetonij , quod in C. Caesaris uita scriptum est : Idem in curia Galli brachas deposuerunt , latum clauum sumpserunt . Latus enim clauus tunica senatorum Romae fuit , quem Galli , brachis depositis , sumpserunt .

III
De Primipilo .

AD. HANNIBALEM
CRVCEIVM



VM multa, apud ueteres scripta, obscuritatis habent plurimum, HANNIBAL. CRVCEIE : tum uero, quae ad militiam pertinent, difficulter a nobis intelligi, quis ignorat ? *Primipilus* quid sit, quidq. in militia significet, uideo a multis dubitari. Volui igitur, quae hac de re in ueteribus obseruari, edere : eaq. in Tuo nomine apparere : ut, hac re, Patrem imitans, meam quoque summam obseruantiam Tibi ostenderem, ortam ab eximijs tuis erga nos officijs, quorum memoriam nulla umquam dies apud nos obliterabit, nulla uetustas imminuet.

PRIMIPILVS, & Primus pilus, non idem sunt. nā Primipilus, siue Primopilus (utrumq. enim, ut infra ostendam, ueteres dicebant: unde Primipilaris, apud Quintilianum, lib. v. Plinium epist. lib. x. & apud Suetonium in Tiberio, & Spartianum, in Pescennio Nigro; Primopilaris autem in antiquis lapidibus reperitur)

tur) centurio primus fuit, inter decem centuriones triariorum. Primus pilus autem non centurio, sed centurionatus, fuit, quem ordinem centurio Primipilus ducebat. Vtriusq. subiungam exempla, & centurionis primum, deinde ordinis. Exemplorum autem quia duo genera sunt, quae ex libris, quaeq. ex antiquis lapidib. sumuntur; primum a libris ordinar. Caesar, de Primipilo centurione, lib. 11. Bel. Gal. Primipilo P. Sextio, multis uulnerib. confecto. Liuius, lib. VII. P. Salonijs alternis prope annis & tribunus militum, & primus centurio, erat, quem nunc Primipilum appellant. Idem, lib. 11X. Duo Primipili ex utraq. acie inter Triarios erant. Valerius, lib. 1. cap. 6. de prodigijs: Aquilarum altera uix conuelli a primipilo potuit. Addam etiam Dionysii Halic. Graeca uerba, quae sunt lib. 1X. Ε' νός ἡς ταγματῶν τῇ λαίᾳ ὑποτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος, ἡ τὰς ἐξήκοντα ἑκατονταρχίας ἐπεσθαι τε, καὶ τὸ κελδόμενον ὑπηρετῶν, κέλευει νόμος. Τίτῳς Ῥωμαῖοι τὰς ἡγεμόνας τῇ πατρίᾳ γλώτῃ Πριμοπίλῳ καλῶσιν. Quibus uerbis intelligitur, centurioni Primipilo solitas obedire sexaginta centurias, idest, totam legionem. Et Vegetius, eum Aquilae praefuisse, quod erat signum legionis, lib. 11. demonstrat. Cuius potestatis ea ratio fuit; quia, cum essent in legione tria militum genera, denis singula

centurionib. instituta, hastati, principes, triarii; & ceteris omnibus triarij, aetate, usu, fortitudine, praestarent; eo fiebat, ut primus centurio triariorum non modo reliquis nouem triariorum centurionibus, uerum etiam reliquis hastatorum, & principum, centurionibus imperare posset. Propterea dixit Dionysius, eum sequi solitas sexaginta centurias. uerum id perquam raro factum opinor; quippe cum in proelis separatim singuli ordines, hastati, principes, triarii, pugnarent. quod si & hastati, & principes, loco moti, fusiq. ab hostibus, fuissent; tunc triarii, fugientibus exceptis, renouata pugna, hostes inuadebant, eosq. hastati, & principes, modo uicti, sequebantur. ita, permixtis ordinibus, unum esse oportebat, cuius uoluntati, & imperio, milites omnes parerent. is autem primus centurio, idest Primipilus, fuit: qui, cum aquilae praeesset, ut ait Vegetius, & inter centuriones triariorum primum locum obtineret; iure omnibus reliquorum quoq. ordinum centurionibus imperabat. Quod & Plinius lib. xxii. cap. 6. declarat. inquit enim: Primum pilum capeffens sub Catulo, exclusam ab hoc legionem suam hortatus, tribunum suum, dubitantem per castra hostium erumpere, interfecit, legionemq. eduxit. Quibus uerbis constat, eum, qui primum pilum duceret, primum locum in legione, post

post tribunum militum, obtinere solitum. Li-
uius quoq. honoratiores ceteris centurionibus in-
dicat fuisse Primipilos, cum ait, lib. x l i i .
Cum tribuni militum centuriones, sed primum
quemque, citarent; tres & uiginti centuriones,
qui primos pilos duxerant, citari tribunos pl. ap-
pellarunt. Quemadmodum autem Primipili
primum locum inter omnes suae legionis centu-
riones obtinebant: sic primae legionis Primipi-
li honore praestabant omnibus ceterar. legionum
Primipilis. Propterea Sp. Ligustino, qui an-
tea quater primum pilum duxerat, primus pi-
lus, in legione prima, uirtutis caussa, est assi-
gnatus. Quod apud Linium scriptum est, eo-
dem libro.

Haec, ex libris: Nunc lapidum testimonia
subscribamus.

Fulginei. I

P . AELIO . F . PAPIR
 MARCELLO . CENT
 PRVM . SVB . PRINCIPI . PE
 PEREGRINORVM . ADSTATO
 ET . PRINCIPI . ET . PRIMIPILO
 LEG . VII . GEM . PIAE . FEL . ADLEC
 TO . AD . MVNERA . PRAEFF
 LEGG . VII . CLAV . ET . PRIMAE
 ADIVTRICIS . V . F . FLAMINI
 LVCVLARI . LAVREN . LAVINA
 PATRONO . ET . DECVRIONI
 COLONIAE . APVLESIVM . PATRONO
 CIVITAT . FORO . FLA . FVLGINIA
 ITEMQVE . IGVVINORVM . SPLEN
 DIDISSIMVS . ORDO . FORO FLAM
 CVIVS . DEDICAT . DECVRIONIBVS
 ET . LIBERIS . FORVM . PANEM
 ET . VINVM . ff . XX . N . ITEM
 MVNICIPIBVS . ff . III . N . DEDIT

Sorae, ad D. Restitutae. 2

L . FIRMIO . L . F
 PRIM . PIL . TR . MIL
 IIII . VIR . I . D
 COLONIA . DEDUCTA
 PRIM . PONTIFICI
 LEGIO . IIII . SORANA
 MONORIS . ET . VIRTUTIS
 CAUSSA

Capuae, ad D. Vincentij. 3

PAVLO . AEMILIO
 PRIMIPILLO . BIS
 PRAEFECTO . EQVIT
 TRIBVNO . CHORTIS
 IIII . PRAETOR
 SENE CIO

Romae,

Romae, in domo Caesia. 4

M . POMPEIO . M . F . ANI . ASPRO
 7 . LEG . XV . APOLLINAR . 7 . COH . III . PR
 PRIMOP . LEG . III . CYREN . PRAEF . CASTR
 LEG . XX . VICTR
 ATIMETVS . LIB . PVLLANIVS
 FECIT . ET . SIBI . ET
 M . POMPEIO . M . F . ET . CINCIAE
 COL . ASPRO SATVRNINAE
 FILIO . SVQ . ET VXORI . SVAE
 M . POMPEIO . M . F . COL . ASPRO . FILIO . MINORI

Vena-

Venafri, post tribunal altaris maioris Episcopatus. 5

SEX . AVLIENO . SEX . F . ANI
 PRIMOPIL . II . TR . MIL
 PRAEF . LEVIS . ARMAT.
 PRAEF . CASTR . IMP . CAESAR . AVG
 ET . TI . CAESARIS . AVGVSTI
 PRAEF . CLASSIS . PRAEF . FABR
 II . VIR . VENAFRI . ET . FORO . IVLI
 FLAMINI . AVGVSTALI
 NEDYMVS . ET . GAMVS . LIB

Seno-

Senogaliae, in Piceno. 6

P. F. A. PRIMOPILIO. SPECTATAE. VIRTUTIS
 REVERENTIS ORDINIS . . .
 PATRIBUS . . . ET . . . PLEBI . . . GRATO
 OB . . . GRATAM . . . ADOLESCENTIS . . . INDOLEM
 BENE . . . MERITAM . . . SAEVAM . . . DEDIT

Pyrrae

.
 PRAEF. LEG. XX. VALEN
 VICTR. PRIMOP. LEG
 X. GEMIN. PIAE. FIDEL
 CENT. LEGION. IIII. S.C.Y
 THIC. XI. CLAVD. XIIII. GEM
 VII. GEMIN
 PATR. COL. IVL. AVG. PAR
 PATR. MVNICIPIORVM
 FORODRVNT. ET. FORO
 NOVANORVM. PATRON. COL
 LEGIOR. FABR. ET. CENT. ET
 DENDROPHOR. PARMENS
 COLLEG. CENT. MERENTI

*Brixiae, apud Forum piscarium uetus,
 nuper effoss. 8*

C. MEFFIO. C. F
 CLA. SAXONI
 PRIMO. PILO. PRAEF
 COHORT. PRAEF. FABR
 PONTIFIC. QVINQVEN
 COHORS. CARIETVM. ET
 VENIAESVM

*Emendandus locus Plinij, lib. III. cap. 3. in
 quo, Vennensium, corrupte legitur.*

Bononiae,

Bononiae, in aedibus Aquilinarum. 9

. . . . ENTICOL . Q . F . C . B
 PRIM . PIL . PRAEF . EQ
 VIR . I . D
 PIL . TRIB . MIL . PRAEF
 AEF . FABRVM
 . . QVINQ . POTEST
 . . ICVS . DE . P . S . D

Taurini, in aedibus Aiacum. 10

C . GAVIO . L . F
 STEL . SILVANO
 PRIMIPILARI . LEG . VIII . AVG.
 TRIBVNO . COH . II . VIGILVM
 TRIBVNO . COH . XIII . VREAN.
 TRIBVNO . COH . XII . PRAETOR.
 DONIS . DONATO . A . DIVO . CLAVD.
 BELLO . BRITANNICO
 TORQVIEVS . ARMILLIS . PHALERIS
 CORONA . AVREA
 PATRONO . COLON.
 D . . D

Matellicae. II

C . ARRIO . C . F . COR
 CLEMENTI . MILITI . COH . IX
 PR. EQVITI . COH . EIVSDEM . DONIS
 DONATO . AB . IMP . TRAIANO
 TORQVIBVS . ARMILLIS . PHALERIS
 OB . BELLVM . DACICVM . SINGVLARI
 PRAEFECTORVM . PR . TESSERARIO . O
 PTIONI . FISCO . CVRATORI . CORNICVL .
 TRIBVNI . EVOCATO . AVG . 7 . COH . I . VIGIL . 7
 STATORVM . 7 . COH . XIII . VRB . 7 . COH . VII . PR .
 TRECENARIO . DONIS . DONATO . AB . IMP .
 HADRIANO . HASTA . PVRA . CORONA . AVREA
 7 . LEG . III . AVG . PRIMIPILARI . II . VR . QVIN
 QVENNALI . PATRONO . MVNICIPI
 CVRATORI . REIPVBLICAE
 DECVR . ET . AVG . V . : : : MVNICIPES . MAT . . .

TAVYACONAE. 12

In

T E M P L V M . H O C . S A C R V M . H E R
 A V G V S T I . . . N O M E N . . . F E L I X
 R E M A N E A T . S T I R P I S . S V A E . L A E T E T V R
 P A R E N S . N A M . Q V O M . T E . C A E S A R . T E . M
 E X P O S C E . D E V M . C A E L O Q V E . R E P E R I E S
 M V N D V M . R E G E S . S I N T . H E I . T V . . E I . . S O R T H
 H V I C . I M P E R E N T . N E G A N T Q . N O S . F E L I C I E V S . V O T E I S . S V E I S
 L . A V R E L I V S . L . F . P A L . R V F V S . P R I M O P I L A R I S
 X V I . M I L I T A R I S . S E C
 I M P . C A E S A R I S

In Hispania. 13.

L . AVRELIVS . L . F

P A L

R V F V S

P R I M O P I L A R I S

L E G . X V I

H . S . F

DE ordinis ductore, qui Primipilus, uel Primopilus, uocabatur, diximus. Nunc de ipso ordine, qui Primus pilus, non Primipilus, aut Primopilus, appellabatur, ea, quae scripta sunt a ueteribus, afferamus. Caesar, lib. III. Bel. Gal. P. Sextius Baculus primi pili centurio. Idem planius etiam, lib. V. Baluentius anno superiore primum pilum duxerat. Et, lib. VI. Sextius primum pilum apud Caesarem duxerat. Et, lib. I. Bel. ciu. L. Pupius, primi pili centurio. Et, lib. III. Scaeuam, centurionem, ab octauis ordinibus ad primum pilum traduxit. tametsi mendose, in uulgatis libris, eo loco, legatur, Primipilum. nam in antiquo Borromaeij Cardinalis libro est, Primum pilum. Et, ibidem, infra: Crastinus primum pilum superiore anno in legione decima duxerat. De hoc ordine significasse eundem puto lib. V. Bel. Gal. cum dixit: Erant in ea legione centuriones, qui iam

D primis

primis ordinibus appropinquarent, T. Pulsio,
 & L. Varenus. Et Tacitum, lib. xix. Occisi
 sex primorum ordinum centuriones. Et Liniu,
 lib. vii. Septimum primum pilum iam Tullius
 ducebat. Et, lib. iix. ubi de acie tertia loqui-
 tur: Sub signis quindecim ordines locabantur,
 ex quibus ordo unusquisq. tres partes habebat,
 eam unamquamq. Primum pilum uocabant. tri-
 bus ex uexillis constabat. Cum dicimus etiam
 centurio Primipili; idem ualet, ac si dicamus,
 centurio, primum pilum ducens. quod ostendit
 Sallustius, in Iugurtha. Et Velleius, lib. ii. Pri-
 mi pili centurionem, nomine Vibillum, fuste
 percussit. Liu. l. ii. Populus dedicationem ae-
 dis dat M. Plaetorio, primi pili centurioni. Sue-
 tonius, in Caligula: Nonnullis centurionibus,
 ante paucissimos, quā consummaturi essent, dies,
 primos pilos ademit, caussatus senium cuiusque,
 & imbecillitatem. Et Valerius, lib. ix. Dedi-
 catio aedis Mercurij M. Plaetorio, primi pili
 centurioni, data est. Et Tacitus, lib. xiii.
 Curam praesidiorum Passio Orphito, primi pili
 honore perfuncto, mandat. Et, lib. xix. A-
 quilam Aelius Verus, primi pili centurio, ser-
 nauerat. Et Plinius, lib. xxi. cap. 6. Pri-
 mum pilum capeffens, legionem eduxit. Haec
 ex historia. Sed a Cicerone quoq. tria suppe-
 tunt huiusce generis exempla. Epist. 20. lib.

v. ad Atticum: Cohortem primam totam perdidit, centurionemq. primi pili, Asinium Dentonem. Et, in oratione pro Balbo: L. Marcius, primi pili centurio, cum Gaditanis foedus icisse dicitur. Et, in Antonium, oratione XII. Cum Aquilae primi pili nummos aureos daret. Quo loco subaudiri, centurioni, non dubito: alioqui legendum putarem, Aquilae primipilo. Constat igitur ex Caesare, Sallustio, Cicerone, Livio, Velleio, Suetonio, Valerio, Tacito, Plinio, ordinem in militia fuisse Primum pilum: de quo lapidum testimonia non habemus: ordinis autem ductorem fuisse Primipilum, & lapidibus, & libris, probatum iam est. Quaeri potest: cum Primipilus appellaretur is, quem fuisse primum in Triarijs centurionem, Livio maxime teste probauimus, qui eum tribuno mil. honore proximum locat, quibus nominibus reliqui nouem triarior. centuriones appellarentur. Opinor, numero distinctos fuisse, ut post Primipilum diceretur, Centurio secundi triarij; post hunc autem, Centurio tertij triarij; eademq. ratione, usq. ad decimum. Et, cum dixit Caesar, Ab octauis ordinibus ad primum pilum Scaeuam traduxit: indicat, opinor, Scaeuam, e centurione octauj triarij, primum centurionem, idest primipilum, ob uirtutem, esse factum. Sic Primus hastatus, pro primo ordine hastatorum, a

Caesare nominatur, lib. 11. bel. ci. Cecidit, inquit, Q. Fulginius, ex primo hastato legionis xii. qui, ob eximiam uirtutem, ex inferioribus ordinibus in eum locum peruenerat: idest, a decimo hastato, per omnes reliquos ordines, usque ad primum. Et Cicero, lib. 1. de Diuin. Signifer primi hastati signum loco mouere non potuit. Eadem ratione Primus princeps uocabatur Primus ordo inter principes; sic secundus, tertius, usque ad decimum. Vnde illud, in Ciceronis ad M. Brutum epistola: Nasennius, Creteni bello, Metello imperatore, octauum principem duxit. Transibant autem centuriones, uirtutis gratia, ab inferiore ordine ad altiores; ut, a decimo hastato, ad nonum; a nono, ad octauum; & sic, usque ad primum: a primo uero hastato non ad decimum principem, sed ad primum; nec deinde a primo principe ad decimum triarium, sed ad primum, qui priscis temporibus uocabatur primus centurio; posterioribus, Primipilus, ut Lini uerbis ostendimus. Hanc mihi coniecturam de centurione primi hastati ad ordinem Primum principem traducto, Linius affert: apud quem lib. xlii. ita loquitur Sp. Ligustinus: Hic me imperator dignum iudicauit, cui Primum hastatum prioris centuriae assignaret. tertio iterum uoluntarius miles factus sum in eum exercitum, qui aduersus Aetolos, & Antiochum regem,

gem, est missus. a M. Acilio mihi Primus princeps prioris centuriae est assignatus. De centurione autem primi principis, ad ordinem Primipili traducto, sic Vegetius, lib. 11. Vetus consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis promoueretur centurio primi pili. Haecenus recte Vegetius. Quod autem subiungit, in eo mutata militiae rationem declarat: ait enim: Qui non solum Aquilae praeerat, verum etiam quattuor centurias, idest, quadringentos milites, in prima acie gubernabat. Primum, non quattuor centurias, verum unam tantum, gubernabat Primipilus: Et erant in Triarijs, quot Manipuli, totidem Primipili; qui antea, ut lib. 11. scripsit Livius, primi centuriones appellati fuerant. In hoc igitur ualde a Polybio, cui plurimum in historia tribuo, Vegetius dissentit. Quod si centuria Manipulus est, ut equidem facile credo; quia centuriones, qui Manipulis praeerant, nominabantur: non intelligo, qui potuerint in quattuor centurijs milites esse quadringenti. Concedam, priscis illis temporibus, cum Roma Regibus pareret, atq. etiam aliquanto post, centenos fuisse milites in centuria; sed, quo tempore aduersus Latinos Romani, T. Manlio Torquato, & P. Decio Mure eos dimicarunt, in singulis hastatorum, principumq. manipulis erant milites sexageni; praeterea centuriones

duo, uexillarius unus: Triariorum autem 180,
 & centuriones item duo, uexillarius unus: totidemq. & Rorarij, & Accensi, in eodem, cum
 Triarijs, manipulo. nam in tertia acie quindecim manipulos Liuius constituit: quos etiam Ordines uocat: singulosq. diuidit in partes tres, Triarios, Rorarios, Accensos. Age, Liuianos manipulos omittamus: de ijs cogitemus, quos Polybius denos quidem in singulis militum generibus, idest in Hastatis, Principibus, Triarijs, diuerso tamen militum numero, constituit. singulis enim Hastatorum, & Principum, manipulis milites attribuit CXX; Triarior. autem manipulis dimidium, idest LX. Ita neq. Vegetio cum Liuius, aut Polybio; neq. rursus inter Liuium, & Polybium, conuenit. Quid, quod Primum pilum in acie prima statuit Vegetius, contra quem Liuius, & Polybius, qui locum ei postrema in acie inter triarios assignat. nimirum diuersis temporibus magna rei militaris facta commutatio est. Nec enim perpetuo mansit ea militiae ratio, quam a Polybio, qui cum Africano minore uixit, explicatam uidemus. Ille pilum solis uelitibus tribuit, hastatis autem, & principibus, ueruta bina; triarijs, neq. pilum, neq. ueruta, sed hastam, praeter gladium: Caesar autem, lib. I I I. Bel. ci. (ut uno contenti simus exemplo, cum suppetant multa) iacta esse
 pila,

pila, significat, ab ijs, qui cum Crastino euocato contra Pompeianos procurrerunt: quos non fuisse uelites, qui minimae fortitudinis erant, ostendit non obscure: ait enim: Electi milites eum circiter CXX. uoluntarie eiusdem centuriae sunt prosecuti. Vt omittam, quod legionem C. Marius auxit, ad militum sex millia: ut is esset ordinarius numerus, qui antea fuerat quattuor millia ducenti: quod Polybius memoriae prodidit.

IV
De Tibijs .

AD . BARTHOLOMAEV M
CAPRAM

INGRATVS *sim* , BARTHOLOMAEE . CAPRA , *si* , quae in Patrem meum officia contulisti , ea mihi in animo fixa non haerent . Memini , quam grata , & incunda Tui memoria Patri esset . nec ego ei dissimilis in eo umquam ero . & , cum eximijs tuis erga nos meritis uix ullo pacto respondere possim , enitar saltem , ut , ijs agnoscendis , & praedicandis , non omnino ingratus iudicer .

DEXTRAE tibiae erant , quae dextra histriones spectabant , sinistra scilicet spectatores . Sinistrae contra , quae sinistra histriones , dextra spectatores . Opinor autem , sinistras grauem sonum reddidisse , dextras acutum . sinistrae enim ex ea aruudinis parte fiebant , quae proxima terrae nascitur ; quae cum crassior sit , & foramen latius habeat , quam quae longinquior a radice est ,

est, grauiorem sonum reddat, necesse est. dextrae autem ex superiore arundinis parte fiebant. testis Plinius lib. XVI. in extremo capite 36. his uerbis: Sed tum ex sua quamque tantum arundine congruere persuasum erat: & eam, quae radicem antecesserat, laeuae tibiae conuenire; quae cacumen, dextrae. Hinc legas, *Alta est tibijs dextris, & sinistris*, idest sono acuto, & graui, tibijs utrimque constitutis. *Vbi autem legitur, Paribus dextris, & sinistris; Sarranis* significat, dextrorsum sinistrorsumque positas, quae Pares uocabantur, quod foraminis cauerna, ut ait Seruius, par erat; ideoque sonum parem reddebant; ut Phrygiae impares, quod cauernam imparem habebant, ex quo sonum reddebant imparem, acutum scilicet partim, & partim grauem. Ex quo Seruius interpretans illud *Virgilij lib. IX.*

O uere Phrygiae, (neque enim Phryges) ite
per alta

Dyndyma, ubi assuetis biformem dat Tibia
cantum:

explanat, Biformem, dissonum, imparem, & dissimilem, iuxta Phrygiarum tibiatarum naturam, quae hoc a Sarranis distabant, quod, ut ait Seruius, cauernam foraminis imparem habebant; ut Phrygiae distabant, quod dextrae unicum foramen habebant, ut sonitu uniformi sonarent;
sini-

sinistrae uero , duo ; quorum unum grauem , alterum acutum sonum reddebant . Quod uero dextrae tibiae acutum , sinistrae grauem sonum reddiderint , praeter Plinij , Varronis quoque testimonium exstat , de re rust. lib. 1. cap. 2. quo loco ait , Tibias dextras , & sinistras , cum uno eodemq. tempore sonarent , ut histrionum uocem sequerentur , alteram incentiuam , alteram succentiuam fuisse . Quod autem , ubi Incentiuam nominat , dextram significet ; ubi Succentiuam , sinistram ; nihil dubito . subiungit enim : Agricultura succinit pastoralis , quod est inferior , ut tibia sinistra dextrae foraminibus . Cum igitur sinistra succentiuina sit , grauis sonus erit ; dextrae autem acutus , quoniam incentiuina , sinistraeq. foraminibus superior , cum maiorem foraminis numerum habeat sinistra , cui , ut grauiter sonet , pauca foramina sufficiunt . Quo loco uero dicit , Tibijs Sarranis , idem est , ac si dicas , Paribus : cauernam enim parem habebant , ex quo parem quoque sonum reddebant . Et , quoniam eruditi quidam Artis Musicae scriptores , scripsere , ideo in Terentij Adelphis , quae comoedia acta fuit ludis funebribus Q. Fabij Maximi , sonuisse Sarranas sine Phrygijs , quod par sonus rebus maestis aptior esset , quam acutus : opinor ego , Sarranas , idest pares , non solum in rebus maestis , uerum etiam in laetis sonuisse ; cum uideam non

tan-

tantum in *Adelphis*, sed & in *Andria*, & in *Hecyra* fuisse *Tibias* pares, idest *Sarranas*. nisi si tres eas comoedias actas fuisse ludis funebribus alicuius summi ciuis credamus: quod falsum est: *Hecyra* enim primum acta ludis Romanis. Et, quoniam *Acro*, in *Horatii Artem Poeticam* ait, ex *Varronis* sententia, *Tibias* ueteres quattuor foraminum fuisse: potest id dupliciter intelligi. prior explanatio est, quod, cum *Acro* legerit in *Varrone*, *Tibias* ueteres, indicio id est, *Varronis* tempestate *Tibiarum* foramina mutata fuisse, cum *Veteres* nominet. Verum, si *Acro* ex persona sua *Veteres* nominat, quemadmodum ego arbitror, cum ipse inferior multis annis, saeculisq. a *Varrone* fuerit: dicamus, ita locutum *Acronem*, ut rem alienam a temporibus suis designaret, *Tibias* scilicet non habuisse quattuor foramina, quemadmodum *Varronis* tempestate; uel quod prorsus in usu esse desiissent, nec amplius in Comoedijs sonarent, ut hodieq. in usu non sunt. *Donatus* dextris tibijs grauem sonum tribuit, sinistris acutum. in quo aperte fallitur: quod non solum *Plinij* iam recitato testimonio probauimus, qui *Tibias* dextras ex arundinis cacumine fieri ait, sinistras ex ea, quae radicem antecesserit; sed etiam *Varronis*, qui dextram incentiuam, succentiuam sinistram appellat. Fallitur quoque in eo, quod ait, *Tibias*
Sarra-

Sarranas, sinistrasque easdem esse. nam, si Sarranae pares sunt, & Phrygiae impares, ob foraminis aequalitatem, inaequalitatemque, quod ait Seruius: manifesto patet, Sarranas tam dextris, quam sinistras esse posse: quales in Andria Terentij fuisse existimo: ideoq. in Inscriptione legitur, Tibijs paribus dextris, & sinistris, idest, Sarranis. Et in Adelphis, ubi legitur, Tibijs Sarranis, easdem opinor fuisse cum paribus dextris, & sinistris. Et in Phormione, Tibijs imparibus, explano, Tibijs Phrygijs dextris, & sinistris. Hanc opinionem meam id confirmat, quod numquam reperi Phrygias, aut Sarranas nominatas una cū paribus, aut imparibus. quod indicio est, Paribus, ad indicandas Sarranas; &, Imparibus, ad Phrygias, satis fuisse. Illud etiam animaduerti, Sarranas, Phrygiasq. in una eademq. comoedia numquam sonuisse, sed uel has, uel illas. ideoq. legitur, Paribus, aut imparibus; nec umquam una, Paribus, & imparibus. Opinor etiam, ubi legitur, Dextris, & sinistris, intelligendum esse, non unam tantum, sed plures Tibias a dextris sonuisse, sinistrisq. scenae: aliquandoq. sonuisse tantum ex altera parte, quo modo in Eunuchi inscriptione legitur, Tibijs duabus dextris: itaq. est in scriptis libris. & recte. Quo loco dubitavi interdum deesse Paribus, uel imparibus: ut ostenderet, Phry-

Phrygiae ne , an Sarranae , essent ; quod in alijs dixerat . sed postea , cum neque Paribus , neque Imparibus ibi scriptum sit , intelligi debere existimavi , Pares potius , quam impares , fuisse ; Sarranas scilicet potius , quam Phrygias : cum aequalis sonus grauior sit , qui Sarranarum erat , ideoq. conuenientior , & Romanorum auribus incundior . Quod autem dextrae Tibiae sint pares , id patet ex Heauton timorumenū Inscriptio-
ne , ubi est , *Acta primum tibijs imparibus* , deinde duabus dextris . nam , si dextrae non eadem sunt cum imparibus , sequitur pares esse . pares autem easdem fuisse cum Sarranis , iam diximus . impares igitur Phrygiae sunt , a sinistraq. sonabant . Ex quo patet , Sarranas modo utrimque sonuisse , tuncq. dicebant , *Tibijs paribus dextris , & sinistris* , ut in *Andriae* inscriptione ; modo a dextra tantum , ut in *Heauton timorumenū* , ubi ait , *Deinde duabus dextris* ; cum dixisset iam , *Acta primum tibijs imparibus* . In *Eunucho* quoque sonuerunt tantum a dextra : dicit enim , *Tibijs duabus dextris* . Vbi uero neque dextrae , neque sinistrae nominantur , ut in *Phormionis* , *Hecyrae*q. Inscriptionibus : credendum est , ab uno tantum latere sonuisse : a sinistro scilicet , in *Phormione* ; cum dicat , *Tibijs imparibus* ; a dextro autem , in *Hecyra* , cum dicat , *Tibijs parilibus* . testimonio enim Inscriptionis

Heau-

Heauton timorumenū iam demonstrauimus, impares, Phrygias scilicet, sonuisse tantum a parte sinistra. Sarranas uero sonuisse opinor modo a dextra solum, ut in Eunūcho, & in Heauton timorumeno : tuncq. in Comoediae Inscriptione id aperte significabatur, & dicebatur Tibijs dextris : modo a dextra, & sinistra, ut in Andria, ubi, tamquam de re, quae interdum uariaret, Dextris, & sinistris, dicitur. Diomedes Tibiarum tria genera nominat, dextras, Sarranas, sinistras. in quo dupliciter errat. primum, quod, si Sarranae aliae sunt a dextris & sinistris, non tria, sed quattuor Tibiarum genera erunt; cum sint & Phrygiae, quas Seruius Sarranis opponit. errat & in eo, quod Sarranas a dextris, & sinistris distinguit, cum Sarranae possint esse dextrae, sinistraeque. quod & iam probauimus & ex Adelphorum Inscriptione patet. in qua cum sit, Tibijs Sarranis, neque dicatur, dextris, aut sinistris; quis non uidet, in Sarranis inesse dextris, & sinistris, uel saltem dextris? cum ex altero scenae latere, uel ex ambobus sonuisse necesse fuerit. utriusque autem moris exempla dedimus, cum de Sarranis loqueremur. Phrygias enim a latere sinistro tantum sonuisse uidetur: quod ex Heauton timorumenū Inscriptione elicitur.

TIBIAE autem non semper ex arundine factae sunt, sed Plinij aetate sacrificae e buxo, ludicrae autem e loto, ossibusq. asininis, & argento. Qua de re in nostro Commentario Artis Poeticae Horatii, quem ad te mittimus, BARTHOLOMAEUS CAPRA, diximus; & apud Plinium in extremo cap. 35. lib. XVI. quaedam leguntur.

De Fulgure, & Fulminē.

AD·OCTAVIANVM
FERRARVM

NOLLEM, quod siluerint
inter nos litterae, siluisse
amorem existimares. non is
sum, OCTAVIANE
FERRARI, qui, cum
quem semel amandum, &
colendum ob eximias uirtutes mihi proposui,
non in amicitia perstem. & Tu, qui Patri
meo ita carus, itaq. acceptus semper fuisti,
cur non & mihi filio eodem loco esse debes?
Sed excitabo meipsum, uel potius excitabit
me amor erga me tuus: quem cum recordor,
aliquid esse mihi uideor: idq. iudicio Tuo mul-
tum tribuens.

FVLGURA pro Fulminibus usurpat Plinius
lib. xxxv. cap. 10. nam Ceraunobolon quod ibi
appellari dicit, significat, fulmen quod iacitur;
ut Symbolum, est pecunia, quae confertur. Eadē
tria nominat lib. 11. cap. 47. quo loco Fulmina
uocat, quae lib. xxxv. Fulgura. Si in nube, in-
quit, luētur flatus, aut uapor, tonitrua edi:

si erumpat ardens, fulmina: si longiore tra-
 ctu nitatur, fulgetra. Praeterea lib. xv. cap.
 18. manifeste pro fulminibus Fulgura usurpauit.
 Colitur, inquit, ficus: arbor in foro ipso, ac Co-
 mitio Romae nata, sacra fulguribus ibi conditis.
 Sic Varro lib. iv. C. Aelius, & Q. Lutatius scri-
 bunt eum locum esse fulguratum, & ex S. C. sae-
 ptum esse. idem Plinius lib. ii. cap. 54. cum lo-
 quatur de fulminibus, Quaedam, inquit, ful-
 gura enunciare, non putant fas. magna huius ob-
 servationis uanitas tacta Iunonis aede deprehen-
 sa est Scauro cōsule noctu magis, quam interdiu,
 sine tonitribus fulgurat. unum animal homi-
 nem non semper exstinguit, cetera illico. Ac-
 cedit Tranquillus: qui scripsit in Augusto: To-
 nanti Ioui aedem consecrauit liberatus pericu-
 lo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum
 iter lecticam eius fulgur perstrinxisset, seruūq.
 praelucentem exanimasset. Et in Domitiano:
 Continuis octo mensibus tot fulgura facta, au-
 ditaq. sunt, ut exclamauerit, Feriat iam quem
 uolet. Nec uidetur Cicero aliud significasse, cum
 dixit lib. ii. de leg. Diuorum iras prouidento,
 ijsq. apparento: caeliq. fulgura regionibus ratis
 temperanto: urbemque, agros, & templa, li-
 berata, & effata habento. Et paullo post: Ful-
 gura, atque obstita pianto. Eodem illud spectat,
 quod idem Cicero posuit lib. i. de Diuin. Quae

est gens, aut quae ciuitas, quae non aut exstis pecudum, aut monstra, aut fulgura interpretantium, aut augurum, aut astrologorum praedictione moueatur? Et ibidem, infra: De fulgurum ui dubitare num possumus? non ne cum multa alia mirabilia, tum illud in primis. cum Summanus in fastigio Iouis opt. max. qui tum erat fertilis e caelo ictus esset; nec usquam eius simulacri caput inueniretur: haruspices in Tiberim id depulsum esse dixerunt: etc. Ouidius quoq. lib. I. Fast.

- spirare Typhoea credas,

Et rapidum Aetnaeo fulgur ab igne iaci.

Perficue Plautus idem sensit in Trinummo: Fulguritassunt alternae arbores: sues moriuntur. Et idem Plinius lib. XII. cap. ult. Cum sereno caelo fulget, pluuiae erunt, & tonitrua, & hiemabit: atrocissime autem, cum ex omnibus quattuor partibus caeli fulgurabit. Nam, si uibrationem tantum luminis significasset; uerbum, Fulgurabit, omisisset breuitatis causa. Ab hac sententia, nisi fallor, non discrepat illud lib. IX. cap. 35. Si fulguret, comprimere conchas, ac pro ieiunij modo minui: si uero & tonuerit, pauidas, ac repente compressas, quae uocant phrysemata, efficere: hos esse concharum abortus. Nonius quoque Fulguritum, pro fulgure ictum, explanat: & Fulgurire, pro fulgur iacere: unde illud Naenij:

A suo

A suo sonitu claro fulguriuit Iupiter .

Est etiam locus lib. 11. de Diuin. in quo Fulgurare, pro fulmen iacere, dictum est . uerba subscribam : Quid est, quod obseruatum sit in fulgure ? caelum in xvi. partes diuiserunt Etrusci . facile id quidem fuit , quattuor, quas nos habemus, duplicare, post idem iterum facere ; ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte uenisset . Et paullo post : In nostris commentarijs scriptum habemus : Ioue tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas. hoc fortasse reip. caussa constitutum est: comitiorum enim non habendorum causas esse uoluerunt : itaque comitium solum uitium est fulmen , quod idem omnibus rebus optimum auspiciu habemus, si sinistrum fuerit . Ex hoc loco Fulgur, & Fulmen idem esse , nemo, ut opinor, negabit . Neque tamen propterea mendosum esse aut in oratione, uel interrogatione potius in Vatinium, aut lib. 11. de nat. de . ubi legitur in uulgatis libris : Ioue fulgente, tonante . nam ego tria puto fuisse comitiorum uitia, fulgere, tonare fulgurare . quam capio coniecturam ex hoc ipso de Diuinatione libro: in quo scriptum uideo in extremo : Si fulserit, si tonuerit, si tactum aliquid erit de caelo . quare nec, Fulgurante Ioue, in Fulgente mutauerim ; cum iam ostenderim, Fulgur, & Fulmen idem esse, Fulmen autem comitiorum uitium : nec, fulgente,

in fulgurante; cum &, fulgere, malum in comitijs omen existimetur. Nec moueor, quod in eodem libro uidetur Cicero fulgura distinguere a fulminibus: inquit enim sic: Placet Stoicis, eos anhelitus terrae, qui frigidi sint, cum fluere coeperint, uentos esse: cum autem se in nubem induerint, eiusq. tenuissimam quamque partem coeperint diuidere, atque disrumpere, idq. crebrius facere, & uehementius; tum & fulgura, & tonitrua exsistere: si autem nubium conspectu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen. Aut quod scripserit Seneca lib. 11. nat. quæst. Fulguratio ostendit ignem, fulminatio emittit. Aut quod Nonius; qui Fulgur ait ignem esse, qui coruscet fulmine? Ego enim fulgura a fulgetris ita distinguo, ut fulgetra sit fulgor sine fulmine, fulgura autem & cum fulmine, & interdum etiam sine fulmine: ut in duobus proximè recitatis, Cicronis, & Senecæ locis. nam fulgura, quia numquam sine fulgore sunt, eadem fulgetra, uocari possunt: quia saepe ignem, nubium conspectu expressum, emittunt, fulmina: fulgetra uero, quia tantum fulgent, fulminum significatione semper carent.

VI
De Etelsijs.

AD . CAROLVM
SIGONIVM

PERPETVA Tuae erga me
merita, non uulgaribus testa
ta officijs, CAROLE . SI
GONI, poscere uidentur;
ut Patris mei erga Te bene
uolentiae, qui Te semper fra
tris loco duxit, respondeam; & , quantum meae
uires possint, nihil praetermittam, quod pro
pensam uoluntatem testari possit. Tu hoc si
ita accipies, ut pro animo rem Te accepisse indi
ces, non Tu quidem me Tibi deuinctum maiore
uinculo adstringes, sed eximiae Tuae humanita
ti plurimum addes.

ETESIAE qui uenti sint, quaq. anni
parte, quamq. diu, flent; deinde, quo modo gi
gnantur; postremo, quorsum spirent, breui co
nabor ostendere. Etelsias, uentos esse a Septem
trione excitatos, inter omnes constat. ideo di
xit Lucretius, lib. VI.

Etelsia flabra Aquilonum.

Nam poetae Aquilonem, pro Septemtrione,
accipiunt.

accipiunt . licet Aquilo , qui & Boreas idem est ,
 medius inter Septemtrionem , orientemque , sit .
 qui enim directe a Septemtrione ipso , atque ab
Vrsa , ut loquitur *Aristoteles* , aduersus Meri-
 diem flat , Ἀπαρκτίας a Graecis , a nostris uo-
 catur Septemtrio . Quo tempore spirare inci-
 piant , veterum testimonio docebimus . *Aristo-
 teles Meteor. lib. 11.* Ετησίαι , inquit , πνέουσι με-
 τὰ τὴν ὥρην , καὶ κυνὸς ἐπιτολίῳ , καὶ οὐτε τηρικαὶ τα-
 ῖς πλησιάζει μάλα ὁ ἥλος ἄτε ὅτε πόρρω . καὶ τὰς
 μὲν ἡμέρας πνέουσι , τὰς δὲ νύκτας παύονται . Quod
 ita uertimus : Etesiae spirant post Solstitium , &
 Canis ortum , neque appropinquante admodum
 sole , neque recedente ; & interdum quidē spirant ,
 noctu autem quiescūt . Columella autem , sic , lib.
 xi . cap. 2 . 11 x . idus Iul . Capricornus medius
 occidit , vii . idus Iul . Cepheus uespere exori-
 tur . vi . idus Iul . prodromi flare incipiunt . Pro-
 dromos uocat Etesias , quia Caniculae ortum
 praecurrant diebus octo . Et *Plinius Etesiarum*
prodromos , appellat lib . xi ix . cap . 28 . quorum
 in ortu *Columellae* assentitur , his uerbis lib . 11 .
 cap . 47 . Ardentissimo aestatis tempore exoritur
 Caniculae sidus , Sole primam partem Leonis in-
 grediente : qui dies decimus quintus ante *Augu-
 sti kal.* est . huius exortum diebus 11 x . ferme
Aquilones antec edunt , quos *Prodromos* appel-
 lant . post biduum autem exortus , iidem *Aqui-
 lones*

lones constantius perflant diebus XL, quos Etesias uocant . Idem infra : Etesiae noctu desinunt flare, & a tertia diei hora oriuntur . Cicero etiam lib. II. de nat. deor. Etesiae, quorum flatu nimij temperantur calores, a quibusq. etiam maritimi cursus celeres, & certi diriguntur . Etesijs nomen ab ἔτος, quasi anniuersarijs, quod nulli uenti, ut ait Plinius, magis statim sint, & singulis annis certo tempore reuertantur . Gignuntur dissolvente sole humorem in Septemtrionis regione collectum . de quo sic Aristoteles eodem loco : Ο μὲν Βορέας ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὴν ἄρκτον πνεῖ τόπων, οἱ πλήρως ὕδατος καὶ χιόνος εἰσὶ πολλὰς : αὐτὴν τηκομένων ὑπὸ τοῦ ἡλίου μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς μᾶλλον ἢ ἐπ' αὐταῖς, πνέουσιν οἱ Εἰθησιαί . Id est : Spirat quidem Boreas a locis Septemtrionalibus, aqua & nix multa confertis : quibus a Sole liquefactis post aestiua Solstitia magis, quam in ipsis, Etesiae flant . Placet hic Sudaе uerba subscribere, quod ex ijs non hoc solum de origine Etesiarum, sed alia quaedam, de ijsdem uentis, non indigna litteris, & memoria, cognoscuntur . Ε' τησιαί οἱ ἄνεμοι οἱ κατ' ἔτος πνέοντες πνέουσι δὲ ἐν ἀκμῇ τοῦ θέρους . διὸ τι ὁ ἥλιος μεθεωρότερος, καὶ ἀπὸ τῶν μεσιμβρινῶν τόπων ἀρκτικώτερος γειόμενος, λύει τὰ ὑγρά τὰ ἐν τοῖς ἄρκτοις . λυόμενα δὲ ταῦτα, ἐξαίρεται, καὶ πνευματῶται : καὶ ἐκ τῶν γίγνεται οἱ Εἰθησιαί : καὶ ἀπὸ τῶν ἀρκτῶν τό-

πω φέρονται ἐπὶ τοὺς μεσημβρινοὺς. ἄσπρος πίπτει
 τοῖς ὑψιλοτέροις ὄρεσι τὰς Αἰθιοπίας, καὶ πολλὰ, καὶ
 ἀθρόα γιγνόμενα, ἀπεργάζονται ὑέτους· καὶ ἐκ τῶν
 ὑέτων τοῦ των πληθορεῖται ὁ Νεῖλος τοῦ θέρους, ἀπὸ
 τῶν μεσημβρινῶν, καὶ ξηρῶν τόπων ῥέων. *Id est: Etes-
 siae spirant aestate maxima: propterea quod Sol
 altius adscendens, & a meridianis locis ad Se-
 ptemtrionem propius accedens, humores, qui
 sunt in eo tractu, dissolvit. quibus in aerem spi-
 ritumq. conuersis, Etesiae gignuntur: & a Se-
 ptemtrione ad meridianam plagam delatae, cum
 in altiores Aethiopiae montes inciderint, in u-
 num coactae pluvias efficiunt: quibus exūdat Ni-
 lus, aestate a meridianis aridisq. locis defluens,
 Quod autem hic Sudas de Nili incremento nar-
 rat, id ab alijs quoque creditum, Plinius indi-
 cat, ubi de Nili ortu sententias diuersas comme-
 morat, lib. v. cap. 9. Caussas, inquit, incre-
 menti Nili uarias prodidere, sed maxime proba-
 biles; Etesiarum eo tempore ex aduerso flantium
 percussim; ultro in ora aëto mari; aut imbres
 Aethiopiae aestiuos, iisdem Etesijs nubilla illo
 ferentibus & reliquo orbe. Et Ammianus, lib.
 xxii. Opinio celebrior est, quod, spirantibus
 prodromis, perq. dies xlv. Etesiarum continuis
 flatibus repellentibus, eius meatus, uelocitate
 cohibita, superfluis fluctibus intumescunt, &
 reluctante spiritu controuerso adolescens in ma-
 ius,*

ius; hinc ui reuerberante uentorum, inde urgen-
 te cursum uenarum perennium, progrediens in
 sublime tegit omnia. Quas autem de Nili in-
 cremento opiniones & Ammianus, & Plinius,
 & Sudas, in suos libros retulerunt, eas uiden-
 tur accepisse a Callisthene, & Democrito, quo-
 rum ipsi nomina omiserunt. Verba eorum reci-
 tarem, si hoc esset instituti nostri. non enim hic
 de Nili incremento, sed de Etesiarum generatio-
 ne, agimus. Qua parte iam absoluta, eorum
 cursum ostendamus. Feruntur a Septemtrione
 in occidentem, inde in orientem. quod auctor gra-
 uissimus Aristoteles eodem libro, infra docet his
 uerbis: Οἱ Εἰησίαι περίσσανται τοῖς μὲν περὶ δυ-
 σμᾶς οἱ κοῦσιν, ἐκ τῶν ἀπαρκτίων εἰς θρασκίας,
 ἀργέσας καὶ ζεφύρους: ἀρχόμενοι μὲν ἀπὸ τῆς ἄρ-
 κτου, τελευτῶντες δὲ εἰς τοὺς πόρρω; τοῖς δὲ
 πρὸς ἑω, περίσσανται μέχρι τοῦ Ἀπηνιῶτου.
 Latine sic: Etesiae ijs quaedam, qui ad occiden-
 tem habitant, e Septemtrionibus in Thrascias,
 Argestas, & Zephyros commutantur; initio fa-
 cto ab Ursa, fine in ijs, qui longinqua loca incol-
 unt: ijs uero, quibus ad orientem sedes est, us-
 que ad eum uentum, qui Apeliota dicitur. Sen-
 tentiam Aristotelis comprobant uerba Cicero-
 nis epist. 15. lib. 11. ad Coelium. Ego, inquit,
 nisi quid me Etesiae morabuntur, celeriter, ut
 spero, uos uidebo. Nam e Cilicia Italiam uer-
 sus,

sus, hoc est ab orientis partibus ad occasum, nauigaturus, ne impediretur Etesijs, timebat, non a Septemtrione, idest dextro latere, incurrentibus, sed ab occasu, idest a fronte, reslantibus; cum ab occidente ad ortum referuntur. Quod etiam clarius demonstrat in epistola 7. lib. VI. ad Att. Rhodum, inquit, uolo, puerorum causa: inde quamprimum Athenas: etsi Etesiae ualde reslant. Nam, Reslant, impedimentum a fronte significat. Et ibidem epistola 8. Nos Etesiae uehementissimae tardarunt. In epist. quoque ad Cornificium, flare ab Occidente Etesias Orientem uersus, Et eos prosequi solere, qui ex Italia Graeciam peterent, ostendit his uerbis: In Graeciam desperata libertate rapiebar, cum me Etesiae, quasi boni ciues, relinquentem remprosequi noluerunt: Austerg. aduersus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit. Prosequi noluerunt, inquit, qui prosequi alios eo anni tempore solevent. Etesiarum dies uocat in epist. ad M. Brutum, in qua sunt haec, eadem de re: In medio Achaico cursu cum Etesiarum diebus Austler me in Italiam retulisset, te uidi Veliae. Ad Marcellum cum scriberet lib. xv. Ego, inquit, si me nauigatio non morabitur, quae incurrebat in ipsos Etesias, propediem te, ut spero, uidebo. Tacitus quoque lib. xlix. Flatus, inquit, in Orientem nauigantibus secundus, inde aduersus erat. Idem colligitur ex

Cae-

Caesare lib. 111. de bel. ci. Quae cū ita sint, non uideo, quae Plinium adduxerit ratio, ut illa scriberet, naturalis historiae lib. 11. In Hispania, & Asia, ab oriēte flatus est eorū, in Ponto ab Aquilone, reliquis in partibus a meridie. Non modo enim ab oriente Etesiae non spirant Hispaniam & Asiam uersus, uerum contra ab occidentem in orientem. Quod ex Aristotelis sententia, qui mihi instar omnium est, atque etiam e Ciceronis locis, uidemur ostendisse. A meridie uero nunquam omnino Etesiae flant: contra quam hic Plinius sensit. Tertium, illud, flare Etesias in Ponto ab Aquilone, potest esse uerum; hoc modo, ut aliquam Etesiarum aerae incolae Ponti, non tamen uehementem spiritum, sentiant: cum, Etesias a Septentrione recta occidentem petere, ex Aristotele probatum sit. Verum & Plinius ueterum quorundam auctoritatem secutus uidetur; & eosdem, opinor, Gellius, cum dixit lib. 11. cap. 22. Etesias ex alia, atque alia parte caeli spirare: qui tamen in ea se nutare sententia demonstrauit, quia subiunxit haec: Quod supra dixi, Etesias ex alia & alia parte caeli flare; haud scio, an, secutus opinionem multorum, temere dixerim. In hac opinionum uarietate, quid probem, obscurum est: Aristotelis tamen unius auctoritate uehementer moueor.

VII
De Drachinis,

AD . IO . VINCENTIVM
P I N E L L V M

VELLEM, quo erga Te sim
animo, ita dignoscere posses,
ut ea, quae oculis cernuntur.
perspiceres certe eximiam vo-
luntatem erga Te meam. nec
vulgariter me sentire de Tuis
virtutibus videres: Te, tuaq. studia extollere:
& in Te amando nemini cedere. & quamquam
uirum imbecillitate non is sim, qui tua merita
pro dignitate enumerare possim; amore tamen, vi-
deor posse, aliquid atque adeo multum apud Te
gratiae mihi conciliare.

DRACHMARVM Atticarum duo gene-
ra facere: unum ante Solonem, alterum a Solone
inductum; utrumq. XCVI. drachmarum in li-
bra, sed pondere diuersum: quia Solonis drach-
mae leuiores antiquis quarta parte ipsarum anti-
quarum fuerunt: ut XCVI. Solonis drachmae
non plus ponderis haberent, quam LXXII. su-
periores. Quod ex Plut. etiam intelligitur. quā-
quā loquitur perplexe. ait enim centum drach-
marum

marum a Solone minam esse factam, cum antea
 LXIII. fuisset. quod si ita sentit, ut uerba ui-
 dentur ostendere: forsitan errauit: numquam
 enim uariatus est in Mina drachmar. numerus,
 sed mutatum in Drachmis pondus, cum centenae
 semper in Mina fuerint. Hoc igitur aut significa-
 uit Plutarchus, aut significare debuit, centum
 drachmas, a Solone percussas, non plus habuisse
 ponderis, quam septuagintaquinque superio-
 res: quod idem erat, si dixisset, e drachmarum
 septuagintaquinque ueterum pondere nouas cen-
 tum a Solone factas. Sed, cum ante Solonem
 Minam dixit fuisse drachmarum septuaginta-
 trium; aberrasse mihi uidetur a uero. conuenit
 enim inter omnes, numquam apud Athenienses,
 ac ne apud alias quidem gentes, drachmas in Mi-
 na fuisse pauciores centum. Etiam illud operae
 pretium est, animaduerti; cum dicimus, in Mi-
 na drachmas centum fuisse, drachmas quidem
 centum numero significari, sed pondere tantum
 nonaginta sex, cum in eo pondere centum feriren-
 tur, quattuor centesimas lucrante officina. ita
 septuaginta duae pondere numero erunt septua-
 gintaquinque; & , quadraginta octo, quinquaginta;
 & triginta quattuor, uiginti quinque:
 cum drachmam unam in uiginti quinque officina
 lucretur; quae sunt duae, in quinquaginta; &
 tres in septuagintaquinque, & quattuor, in cen-
 tum: quas modo centesimas quattuor appellauimus.

De Fulgure, & Fulmine.

AD·OCTAVIANVM
FERRARVM

NOLLEM, quod siluerint
inter nos litterae, siluisse
amorem existimares. non is
sum, OCTAVIANE
FERRARI, qui, cum
quem semel amandum, &
colendum ob eximias uirtutes mihi proposui,
non in amicitia perstem. & Tu, qui Patri
meo ita carus, itaq. acceptus semper fuisti,
cur non & mihi filio eodem loco esse debes?
Sed excitabo meipsum, uel potius excitabit
me amor erga me tuus: quem cum recordor,
aliquid esse mihi uideor: idq. iudicio Tuo mul-
tum tribuens.

FVLGVRA pro Fulminibus usurpat Plinius
lib. xxxv. cap. 10. nam Ceraunobolon quod ibi
appellari dicit, significat, fulmen quod iacitur;
ut Symbolum, est pecunia, quae confertur. Eadē
trīa nominat lib. 11. cap. 47. quo loco Fulmina
uocat, quae lib. xxxv. Fulgura. Si in nube, in-
quit, luētur flatus, aut uapor, tonitrua edi:

si erumpat ardens, fulmina: si longiore tra-
 ctu nitatur, fulgetra. Praeterea lib. xv. cap.
 18. manifeste pro fulminibus Fulgura usurpauit.
 Colitur, inquit, ficus. arbor in foro ipso, ac Co-
 mitio Romae nata, sacra fulguribus ibi conditis.
 Sic Varro lib. 14. C. Aelius, & Q. Lutatius scri-
 bunt eum locum esse fulguratum, & ex S. C. sae-
 ptum esse. idem Plinius lib. 11. cap. 54. cum lo-
 quatur de fulminibus, Quaedam, inquit, ful-
 gura enunciare, non putant fas. magna huius ob-
 servationis uanitas tacta Iunonis aede deprehen-
 sa est Scauro cōsule noctu magis, quam interdiu,
 sine tonitribus fulgurat. unum animal homi-
 nem non semper exstinguit, cetera illico. Ac-
 cedit Tranquillus: qui scripsit in Augusto: To-
 nanti Ioui aedem consecrauit liberatus pericu-
 lo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum
 iter lecticam eius fulgur perstrinxisset, seruumq.
 praelucentem exanimasset. Et in Domitiano:
 Continuis octo mensibus tot fulgura facta, au-
 ditaq. sunt, ut exclamauerit, Feriat iam quem
 uolet. Nec uidetur Cicero aliud significasse, tum
 dixit lib. 11. de leg. Diuorum iras prouidento,
 ijsq. apparento: caeliq. fulgura regionibus ratis
 temperanto: urbemque, agros, & templz, li-
 berata, & effata habento. Et paullo post: Ful-
 gura, atque obstita pianto. Eodem illud spectat,
 quod idem Cicero posuit lib. 1. de Diuin. Quae

est gens, aut quae ciuitas, quae non aut exstis pecudum, aut monstra, aut fulgura interpretantium, aut augurum, aut astrologorum praedictione moueatur? Et ibidem, infra: De fulgurum ui dubitare num possumus? non ne cum multa alia mirabilia, tum illud in primis. cum Summanus in fastigio Iouis opt. max. qui tum erat si etilis e caelo ictus esset; nec usquam eius simula cri caput inueniretur: haruspices in Tiberim id depulsus esse dixerunt: etc. Ouidius quoq. lib. I. Fast.

- spirare Typhoea credas,

Et rapidum Aetnaeo fulgur ab igne iaci.

Perspicue Plautus idem sensit in Trinummio: Fulguritassunt alternae arboris: sues moriuntur. Et idem Plinius lib. XII. cap. ult. Cum sereno caelo fulget, pluuiae erunt, & tonitrua, & hiemabit: atrocissime autem, cum ex omnibus quattuor partibus caeli fulgurabit. Nam, si uibrationem tantum luminis significasset; uerbum, Fulgurabit, omisisset breuitatis causa. Ab hac sententia, nisi fallor, non discrepat illud lib. IX. cap. 35. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui: si uero & tonuerit, pauidas, ac repente compressas, quae uocant phrysemata, efficere: hos esse concharum abortus. Notius quoque Fulguritum, pro fulgure ictum, explanat: & Fulgurire, pro fulgur iacere: unde illud Naenij:

A suo

A suo sonitu claro fulguravit Iupiter .

Est etiam locus lib. 11. de Diuin. in quo Fulgurare, pro fulmen iacere, dictum est . uerba subscribam : Quid est, quod obseruatum sit in fulgure ? caelum in xvi. partes diuiserunt Etrusci . facile id quidem fuit, quattuor, quas nos habemus, duplicare, post idem iterum facere ; ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte uenisset . Et paullo post : In nostris commentarijs scriptum habemus : Ioue tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas. hoc fortasse reip. causa constitutum est : comitiorum enim non habendorum causas esse uoluerunt : itaque comitium solum uitium est fulmen, quod idem omnibus rebus optimum auspiciu habemus, si sinistrum fuerit . Ex hoc loco Fulgur, & Fulmen idem esse, nemo, ut opinor, negabit . Neque tamen propterea mendosum esse aut in oratione, uel interrogatione potius in Vatinium, aut lib. 11. de nat. de . ubi legitur in uulgatis libris : Ioue fulgente, tonante . nam ego tria puto fuisse comitiorum uitia, fulgere, tonare, fulgurare . quam capio coniecturam ex hoc ipso de Diuinatione libro : in quo scriptum uideo in extremo : Si fulserit, si tonauerit, si tactum aliquid erit de caelo . quare nec, Fulgurante Ioue, in Fulgente mutauerim ; cum iam ostenderim, Fulgur, & Fulmen idem esse, Fulmen autem comitiorum uitium : nec, fulgente,

in fulgurante; cum & , fulgere, malum in comitijs omen existimetur. Nec moueor, quod in eodem libro uidetur Cicero fulgura distinguere a fulminibus: inquit enim sic: Placet Stoicis, eos anhelitus terrae, qui frigidi sint, cum fluere coeperint, uentos esse: cum autem se in nubem induerint, eiusq. tenuissimam quamque partem coeperint diuidere, atque disrumpere, idq. crebrius facere, & uehementius; tum & fulgura, & tonitrua existere: si autem nubium conflictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen. Aut quod scripserit Seneca lib. 11. nat. quæst. Fulguratio ostendit ignem, fulminatio emittit. Aut quod Nonius; qui Fulgur ait ignem esse, qui coruscet fulmine? Ego enim fulgura a fulgetris ita distinguo, ut fulgetra sit fulgor sine fulmine, fulgura autem & cum fulmine, & interdum etiam sine fulmine: ut in duobus proxime recitatis, Ciceronis, & Senecæ locis. nam fulgura, quia numquam sine fulgore sunt, eadem fulgetra, uocari possunt: quia sæpe ignem, nubium conflictu expressum, emittunt, fulmina: fulgetra uero, quia tantum fulgent, fulminum significatione semper carent.

VI
De Etesijs.

AD . CAROLVM
SIGONIVM

RERPETVA Tua erga me
merita, non vulgariis testa-
ta officijs, CAROLE . SI-
GONI, poscere videntur;
ut Patris mei erga Te bene-
uolentiae, qui Te semper fra-
tris loco duxit, respondeam; & , quantum meae
uires possint, nihil praetermittam, quod pro-
pensam uoluntatem testari possit. Tu hoc si
ita accipies, ut pro animo rem Te accepisse indi-
ces, non Tu quidem me Tibi deuinctum maiore
uinculo adstringes, sed eximiae Tuae humanita-
ti plurimum addes.

ETESIAE qui uenti sint, quaq. anni
parte, quamq. diu, flent; deinde, quo modo gi-
gnantur; postremo, quorsum spirent, breui co-
nabor ostendere. Etesias, uentos esse a Septem-
trione excitatos, inter omnes constat. ideo di-
xit Lucretius, lib. VI.

Etesia flabra Aquilonum.

Nam poetae Aquilonem, pro Septemtrione,

accipiunt. licet Aquilo, qui & Boreas idem est, medius inter Septemtrionem, orientemque, sit. qui enim directe a Septemtrione ipso, atque ab *Ἑρφα*, ut loquitur Aristoteles, aduersus Meridiem flat, Ἀπαρκτίας a Graecis, a nostris uocatur Septemtrio. Quo tempore spirare incipiant, veterum testimonio docebimus. Aristoteles Meteor. lib. 11. Ετησίαι, inquit, πνέουσι μετὰ τὴν πᾶσιν; καὶ κυνὸς ἐπιτολῇ, καὶ οὕτε τῆς καυτᾶς, ὅτε πλησιάζει μάλιστα ὁ ἥλιος ἅτε ὅτε πόρρω. καὶ τὰς μὲν ἡμέρας πνέουσι, τὰς δὲ νυκτὰς παύονται. Quod ita uertimus: Etesiae spirant post Solstitium, & Canis ortum, neque appropinquante admodum sole, neque recedente; & interdiu quidē spirant, noctu autem quiescūt. Columella autem, sic, lib. xi. cap. 2. 11 x. idus Iul. Capricornus medius occidit, vii. idus Iul. Cepheus uespere exoritur. vi. idus Iul. prodromi flare incipiunt. Prodromos uocat Etesias, quia Caniculae ortum praecurrant diebus octo. Et Plinius Etesiarum prodromos, appellat lib. xix. cap. 28. quorum in ortu Columellae assentitur, his uerbis lib. 11. cap. 47. Ardentissimo aestatis tempore exoritur Caniculae sidus, Sole primam partem Leonis ingrediente: qui dies decimus quintus ante Augusti kal. est. huius exortum diebus 11 x. ferme Aquilones antec edunt, quos Prodromos appellant. post biduum autem exortus, ijdem Aquilones

lones constantius perflant diebus XL, quos Etesias uocant . Idem infra : Etesiae noctu desinunt flare, & a tertia diei hora oriuntur . Cicero etiam lib. II. de nat. deor. Etesiae, quorum flatu nimij temperantur calores, a quibusq. etiam maritimi cursus celeres, & cerii diriguntur . Etesijs nomen ab ἔτος, quasi anniuersarijs, quod nulli uenti, ut ait Plinius, magis statim sint, & singulis annis certo tempore reuertantur . Gignuntur dissolvente sole humorem in Septemtrionis regione collectum . de quo sic Aristoteles eodem loco : Ο μὲν Βορέας ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὴν ἄρκτον πνεῖ τόπων, οἱ πλήρως ὕδατος καὶ χιόνος εἰσὶ πολλὰς : ὧν τηκομένων ὑπὸ τῷ ἡλίῳ μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς μᾶλλον ἢ ἐπ' αὐταῖς, πνέουσιν οἱ Εἰησῖαι . Id est : Spirat quidem Boreas a locis Septemtrionalibus, aqua & nix multa confertis : quibus a Sole liquefactis post aestiua Solstitia magis, quam in ipsis, Etesiae flant . Placet hic Sudaee uerba subscribere, quod ex ijs non hoc solum de origine Etesiarum, sed alia quaedam, de iisdem uentis, non indigna litteris, & memoria, cognoscuntur . Εἰησῖαι οἱ ἄνεμοι οἱ κατ' ὅτος πνέοντες πνέουσι δὲ ἐν ἀκμῇ τοῦ θέρους . διὸ τι ὁ ἡλιος μεθεωρότερος, καὶ ἀπὸ τῶν μεσιμβρινῶν τόπων ἀρκτικώτερος γενόμενος, λύει τὰ ὑγρά τὰ ἐν τοῖς ἄρκτοις . λυόμενά δὲ ταῦτα, ἐξαιρᾶται, καὶ πνευματῶται : καὶ ἐκ τῶν γίγνεται οἱ Εἰησῖαι : καὶ ἀπὸ τῶν ἀρκτῶν τό-

πω φέρονται ἐπὶ τοὺς μεσιμβρινούς. ἄρος πίπτει
 τοῖς ὑψυλοτέροις ὄρεσι τῆς Αἰθιοπίας, καὶ πολλά, καὶ
 ἀθρόα γιγνόμενα, ἀπεργάζονται ὑέτους· καὶ ἐκ τῶν
 ὑέτων τοῦ των πληθορεῖται ὁ Νεῖλος τοῦ θέρους, ἀπὸ
 τῶν μεσιμβρινῶν, καὶ ξηρῶν τόπων ῥέειν. Id est: Ete-
 siae spirant aestate maxima: propterea quod Sol
 altius adscendens, & a meridianis locis ad Se-
 ptemtrionem propius accedens, humores, qui
 sunt in eo tractu, dissolvit. quibus in aerem spi-
 ritumq. conuersis, Etesiae gignuntur: & a Se-
 ptemtrione ad meridianam plagam delatae, cum
 in altiores Aethiopiae montes inciderint, in u-
 num coactae pluuias efficiunt: quibus exūdat Ni-
 lus, aestate a meridianis aridisq. locis defluens,
 Quod autem hic Sudas de Nili incremento nar-
 rat; id ab alijs quoque creditum, Plinius indi-
 cat, ubi de Nili ortu sententias diuersas comme-
 morat, lib. v. cap. 9. Causas, inquit, incre-
 menti Nili uarias prodidere, sed maxime proba-
 biles; Etesiarum eo tempore ex aduerso flantium
 percussim; ultro in ora actō mari; aut imbres
 Aethiopiae aestiuos, ijsdem Etesijs nubilla illo
 ferentibus & reliquo orbe. Et Ammianus, lib.
 xxii. Opinio celebrior est, quod, spirantibus
 prodromis, perq. dies xlv. Etesiarum continuis
 flatibus repellentibus, eius meatus, uelocitate
 cohibita, superfluis fluctibus intumescunt, &
 reluctante spiritu controuerso adolescens in ma-
 ius,

ius, hinc ut reuerberante uentorum, inde urgente cursum uenarum perennium, progrediens in sublime tegit omnia. Quas autem de Nili incremento opiniones & Ammianus, & Plinius, & Sudas, in suos libros retulerunt, eas uidentur accepisse a Callisthene, & Democrito, quorum ipsi nomina omiserunt. Verba eorum recitarem, si hoc esset instituti nostri. non enim hic de Nili incremento, sed de Etesiarum generatione, agimus. Qua parte iam absoluta, eorum cursum ostendamus. Feruntur a Septemtrione in occidentem, inde in orientem. quod auctor grauissimus Aristoteles eodem libro, infra docet his uerbis: Οἱ Εἰθησίαι περίσσανται τοῖς μὲν περὶ δυσμῶν οἱ κοῦσιν, ἐκ τῶν ἀπαρκτίων εἰς θρασκίας, ἀργέστας καὶ ζεφύρους: ἀρχόμενοι μὲν ἀπὸ τῆς ἀρκτοῦ, τελευτῶντες δὲ εἰς τοὺς πόρβω; τοῖς δὲ πρὸς ἑω, περίσσανται μέχρι τοῦ Ἀπηνλιώτου. Latine sic: Etesiae ijs quaedam, qui ad occidentem habitant, e Septemtrionibus in Thrascias, Argestas, & Zephyros commutantur; initio factum ab Ursa, sine in ijs, qui longinqua loca incolunt: ijs uero, quibus ad orientem sedes est, usque ad eum uentum, qui Apeliota dicitur. Sententiam Aristotelis comprobant uerba Cicero-
nis epist. 15. lib. 11. ad Coelium. Ego, inquit, nisi quid me Etesiae morabuntur, celeriter, ut spero, nos uidebo. Nam e Cilicia Italiam uersus,

*sus, hoc est ab orientis partibus ad occasum, nauigaturus, ne impediretur Etesijs, timebat, non a Septentrione, idest dextro latere; incurrentibus, sed ab occasu, idest a fronte, reslantibus; cum ab occidente ad ortum referuntur. Quod etiam clarius demonstrat in epistola 7. lib. v. 1. ad Att. Rhodum, inquit, uolo, puerorum causa: inde quamprimum Athenas: etsi Etesiae ualde reslant. Nam, Reslant, impedimentum a fronte significat. Et ibidem epistola 8. Nos Etesiae uehementissimae tardarunt. In epist. quoque ad Cornificium, flare ab Occidente Etesias Orientem uersus, Et eos prosequi solere, qui ex Italia Graeciam peterent, ostendit his uerbis: In Graeciam desperata libertate rapiebar, cum me Etesiae, quasi boni ciues, relinquentem remprosequi noluerunt: Auslerq. aduersus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit. Prosequi noluerunt, inquit, qui prosequi alios eo anni tempore solebant. Etesiarum dies uocat in epist. ad M. Brutum, in qua sunt haec, eadem de re: In medio Achaico cursu cum Etesiarum diebus Ausler me in Italiam retulisset, te uidi Veliae. Ad Marcellum cum scriberet lib. xv. Ego, inquit, si me nauigatio non morabitur, quae incurrebat in ipsos Etesias, propediem te, ut spero, uidebo. Tacitus quoque lib. xlix. Flatus, inquit, in Orientem nauigantibus secundus, inde aduersus erat. Idem colligitur ex
 Cae-*

Caesare lib. 111. de bel. ci. Quae cū ita sint, non uideo, quae Plinium adduxerit ratio, ut illa scriberet, naturalis historiae lib. 11. In Hispania, & Asia, ab oriēte flatus est eorū, in Ponto ab Aquilone, reliquis in partibus a meridie. Non modo enim ab oriente Etesiae non spirant Hispaniam & Asiam uersus, uerum contra ab occidente in orientem. Quod ex Aristotelis sententia, qui mihi instar omnium est, atque etiam e Ciceronis locis, uidemur ostendisse. A meridie uero nunquam omnino Etesiae flant: contra quam hic Plinius sensit. Tertium, illud, flare Etesias in Ponto ab Aquilone, potest esse uerum; hoc modo, ut aliquam Etesiarum aurae incolae Ponti, non tamen uehementem spiritum, sentiant: cum, Etesias a Septentrione recta occidentem petere, ex Aristotele probatum sit. Verum & Plinius ueterum quorundam auctoritatem secutus uidetur; & eosdem, opinor, Gellius, cum dixit lib. 11. cap. 22. Etesias ex alia, atque alia parte caeli spirare: qui tamen in ea se nutare sententia demonstrauit, quia subiunxit haec: Quod supra dixi, Etesias ex alia & alia parte caeli flare; haud scio, an, secutus opinionem multorum, temere dixerim. In hac opinionum uarietate, quid probem, obscurum est: Aristotelis tamen unius auctoritate uehementer moueor.

AD . IO . VINCENTIVM
P I N E L L V M

VELLEM, quo erga Te sim animo, ita dignoscere posses, ut ea, quae oculis cernuntur, perspiceres certe eximiam voluntatem erga Te meam. nec vulgariter me sentire de Tuis virtutibus videres: Te, tuaque studia extollere: Et in Te amando nemini cedere. Et, quamquam uirium imbecillitate non is sim, qui tua merita pro dignitate enumerare possim; amore tamen, uideor posse, aliquid atque adeo multum apud Te gratiae mihi conciliare.

DRACHMARVM Atticarum duo genera fuisse: unum ante Solonem, alterum a Solone inductum; utrumque. XCVI. drachmarum in libra, sed pondere diuersum: quia Solonis drachmae leuiores antiquis quarta parte ipsarum antiquarum fuerunt: ut XCVI. Solonis drachmae non plus ponderis haberent, quam LXXII. superiores. Quod ex Plut. etiam intelligitur. quam loquitur perplēxe. ait enim centum drachmarum

marum a Solone minam esse factam, cum antea
 LXIII. fuisset. quod si ita sentit, ut uerba ui-
 dentur ostendere: forsitan errauit: numquam
 enim uariatus est in Mina drachmar. numerus,
 sed mutatum in Drachmis pondus, cum centenae
 semper in Mina fuerint. Hoc igitur aut significa-
 uit Plutarchus, aut significare debuit, centum
 drachmas, a Solone percussas, non plus habu-
 isse ponderis, quam septuagintaquinque superio-
 res. quod idem erat, si dixisset, e drachmarum
 septuagintaquinque ueterum pondere nouas cen-
 tum a Solone factas. Sed, cum ante Solonem
 Minam dixit fuisse drachmarum septuaginta-
 trium; aberrasse mihi uidetur a uero. conuenit
 enim inter omnes, numquam apud Athenienses,
 ac ne apud alias quidem gentes, drachmas in Mi-
 na fuisse pauciores centum. Etiam illud operae
 pretium est, animaduerti; cum dicimus, in Mi-
 na drachmas centum fuisse, drachmas quidem
 centum numero significari, sed pondere tantum
 nonagintasex, cum in eo pondere centum feriren-
 tur, quattuor centesimas lucrante officina. ita
 septuaginta duae pondere numero erunt septua-
 gintaquinque; & , quadraginta octo, quinquaginta;
 & triginta quattuor, uiginti quinque:
 cum drachmam unam in uiginti quinque officina
 lucretur; quae sunt duae, in quinquaginta; &
 tres in septuagintaquinque, & quattuor, in cen-
 tum: quas modo centesimas quattuor appellauimus.

De hoc posteriore Drachmarum genere, a Solone inducto, loquitur Liuius; lib. xxxiv. cum ait, in tetradrachmo denarios fere tres inesse. Ex quo fit, ut, cum in Mina sint tetradrachma uigintiquinque numero, pondere autem uigintiquattuor, idest drachmae centum numero, ponderi autem nonagintasex, in eadem Mina sint denarij teruigintiquinque numero, pondere autem uiginti quattuor; idest septuagintaquinque numero, pondere septuagintaduo. Nec uero, quia Liuius addidit, Fere, propterea quisquam dubitet. nam, cum monetae pondus paullulum nonnumquam & apud Graecos, et apud Romanos imminui non ignoraret, ideo ueritus, ne quando drachma, & denarius, officinarum fraude, non aequarentur, de incerta re sibi plane affirmandum non putauit. Cum igitur & denarius, & antiqua drachma aequae superarent Soloninam drachmā quarta utriusque parte, tertia uero Soloninae; patet, eiusdem esse ponderis denarium, & antiquam drachmam, & ex eo sequi, ut septem antiquae drachmae in uncia Romanā feriantur, aequae ac denarij; in uncia uero Attica denarij octo, aequae ac drachmae. Sed, quoniam Solon, cum drachmae pondus minuit, id maxime secutus est, ut debitores onere leuaret aeris alieni; propterea drachmae pondus in moneta dumtaxat imminutum, in medicinis uidetur idem remansisse, ut a denarij pondere

dere nihil differret. ideo scripsit Plinius, lib. **xxi. cap. ultimo.** Drachma Attica denarij argentei habet pondus. fere enim Attica observatione Medici utuntur. Quamquam, non modo Plinij aetate, sed multis ante annis, uideo drachmae pondus in moneta fuisse idem, quod ante Solonem fuerat, idest, idem cum denarij pondere. quod intelligere; facile est; cum & Varro apud Plinium; & Festus, & Pollux, Talentum aestiment sex millibus denarium. qua aestimatione, Denarium, Drachmae respondere, perspicuum est. Vt igitur Drachma, sic Mina, & Talentum, mutatum est. Minam uero, uel antiquam, uel a Solone inductam, ne quis putet librae Romanae aequalem pondere fuisse. nam antiqua grauior fuit, quam libra, Solonina uero latior. Probemus utrumque. In Solonis Mina denarios tantum fuisse **L X I I**, cum de tetradrachmo ageremus, ostendimus. at in libra Romana denarios **xxc i v**. Plinius, & Celsus, ponunt. sunt igitur in libra Romana duodecim denarij plures, quam in Mina Solonina. quod idem est, ac si dicas: Libra superat pondere Minam Soloninam septima sui parte; sexta Soloninae. In drachma uero antiqua si tantundem est ponderis, quantum in denario: quod iam probatum est: sequitur, ut, quemadmodum drachmae sunt in Mina **xcvi**, item Denarij totidem sint, idest duodecim plures, quam in libra. ita fit, ut

libra

libra pondere superetur a Mina antiqua, septima sui parte, octaua uero Minae. Verisimile autem est, libram Romanam respondere pondere Minae Euboicae: quia Africanus maior, cum Antiocho imponeret leges tributi, praescripsit Talenta Euboica: quasi nihil Euboica Mina differret a libra Romana. Concludimus igitur sic: Octo drachmae antiquae Atticae aequales pondere sunt octo denarijs; octo Soloninae, sex denarijs; octo Euboicae, septem denarijs.

Nunc, ut nihil omittatur, quod ad Drachmarum cognitionem pertineat, omnes omnium gentium Drachmas, adscripto cuiusque ualore, nominabimus.

I. Drachma Attica, ante Solonem, cuius usum a Solone sublatum, postea tamen restitutum diximus, eiusdem fuit cum denario ponderis; & pendit Venetos trientes, qui sunt Marculorum tertiae partes,	48.
II. Drachma Solonis,	36.
III. Euboica, Romanae unciae octaua pars,	42.
IV. Babylonica,	49.
V. Corinthiaca,	50.
VI. Aegyptia,	56.
VII. Aeginetica, & Hebraica, civilis,	60.
VIII. Hebraica sacra,	120.
IX. Syriaca.	144.

IIX
De Sestertijs.

AD·IO·CRATONEM
A·CRAFFTHEIM

N I H I L magis ex animi mei
sententia potest accidere,
I O · C R A T O , quam cū ,
Tuis meritis aliqua saltem
ex parte respondendi , ali-
quam rationem in eo . vereor
enim aliquando , ne me , quod in referenda gra-
tia minimè respondeam , in habendo quoque im-
parem iudices . quod praecipue vitandum mihi
statui : et , ut id affirmāti credas , summopere peto .
Quae sint Tua erga nos merita , sentio . quid de-
beam , agnosco . debitum fateor . de solutione
cogito . & forsā animo respondebunt vires .
Sed , quid ago ? Tu , animo contentus , am-
plius a me non requiris . & , quae Tua est huma-
nitas , maioribus me officijs in dies onerare non
desinis .

ANIMADVERTI , permultas in anti-
quorum libris reperiri Sestertiorum summas ,
quae non facile ad eius pecuniae , qua nunc uti-
mur , rationem transducantur . Nec enim omnes

in hoc scientiae genere uersantur ; & , qui uersantur , non omnes tamen recte subducunt ; & , qui recte , ijs tamen saepe non placet ; alienaque , si licet , industria frui malunt . quare dedi operam , ut explanarem omnia , quaecumque cogitandi & subducendi molestiam asferre poterant , ab exigua summa principio sumpto , ad immensam narrationem perducta .

Quattrino , quadrans , qui erat quarta pars assis ;
nummus aereus , Teruncius , argenteus .

Marchetto , quadrantes tres .

Baiocco , quadrantes quattuor .

Grossetto , quadrantes duodecim , id est , asses tres , quibus aestimabatur argenteus nummus .
Sestertius : qui post secundum Punicum bellum tribus assibus , id est , duodecim quadrantibus , permutatus est : cum antea decem tantum quadrantibus , id est , duobus assibus , & semisse tertio . Placuit autem ueteribus in ratione pecuniaria sestertios potius , quam alios nummos , nominare ; ut nulla esset tanta pecunia , quam non , multiplicatis sestertijs , exponerent . Et , quoniam , ut illi sestertios , sic nos scutatos in qualibet summa nominamus : subscribemus , quot sestertij scutatum unum conficiant . Quo posito , satis constabit , quo modo sestertiorum summae , in antiquorum libris inuentae , per scutatos , quibus utimur , possint explicari . Sed ,
uitandae

uitandae satietatis causa, per quosdam quasi gradus denarii numeri, omissis leuioribus summis, propemodum innumerabilibus, eo usque procedemus, ut, quantum auri in uniuerso terrarum orbe uix reperitur, per hanc, ut ita dicam, sestertiariam rationem comprehendamus. Ac primum de scutato uno, qui conficitur sestertijs tricenis ternis & asse. In quo illud animaduertendum, de eo scutato sermonem esse, qui permutabatur denis Iulij Romanis, quorum erat idem argenti pondus, quod in hodiernis undecim; & permutabantur singuli quadragenis, id est, sestertijs tricenis ternis, & asse: qui erant omnino in decem Iulij, sestertij triceni terni cum asse. Quam summam per scutatum unum interpretabimur.

HS XXXIII . cum asse Scudo uno .

HS ∞ trenta .

HS decem millia trecento .

HS centum millia / tre mila .

Decies cētena millia HS ,
 uel , Decies , (utroque
 enim modo dicitur) trenta mila .

Vicies (& hic , & in se-
 quētibus omnibus , ad
 extremum usque , sub-
 auditur , centena mil-
 lia)

Tricies sessanta mila .

Quadrages nouanta mila .

Quinquages cento uenti mila .

Sexages cento cinquanta mila .

Septuages cento ottanta mila .

Octogies dugento dieci mila .

Nonagies dugento quaranta mila .

Centies dugento settanta mila .

Ducenties trecento mila .

Trecenties seicento mila .

Quadringenties nouecento mila .

Quingenties un milione , e dugento mila .

Sexcenties un milione , e cinquecento mila .

Septingenties un milione , e ottocento mila .

Octingenties due milliona , e cento mila .

Nongenties due milliona , e quattrocēto mila .

Millies due milliona , e settecento mila .

Millies

Millies	tre milliona .
Millies decies	tre milliona , e trenta mila .
Millies uicies	tre milliona , e sessanta mila .
Millies tricies	tre milliona , e nouanta mila .
Millies quadragies	tre milliona , e cento uenti mila .
Millies quinquagies	tre milliona , e cēto cinquāta mila .
Millies sexagies	tre milliona , e cento ottāta mila .
Millies septuagies	tre milliona , e dugēto dieci mila .
Millies octogies	tre milliona , e dugēto quarāta mila .
Millies nonagies	tre milliona , e dugento settāta mila .
Millies centies	tre milliona , e trecento mila .
Millies ducenties	tre milliona , e seicento mila .
Millies trecenties	tre milliona , e nouecento mila .
Millies quadringenties	quattro milliona , e dugento mila .
Millies quingenties	quattro milliona , e cinquecēto mila .
Millies sexcenties	quattro milliona , e ottocento mila .
Millies septingenties	cinque milliona , e cento mila .
Millies octingenties	cinque milliona , e quattro cēto mila .
Millies nongenties	cinque milliona , e sette cento mila .
Bis millies	sei milliona .
Bis millies centies	sei milliona , e trecento mila .
Bis millies ducenties	sei milliona , e seicento mila .
Bis millies trecenties	sei milliona , e nouecento mila .
Bis millies quadringēties	sette milliona , e dugento mila .
Bis millies quingenties	sette milliona , e cinquecento mila .
Bis millies sexcenties	sette milliona , & ottocento mila .
Bis millies septingenties	otto milliona , e cento mila .
Bis millies octingenties	otto milliona , e quattrocento mila .
Bis millies nongenties	otto milliona , e settecento mila .

<i>Ter millies</i>	<i>noue milliona .</i>
<i>Quatter millies</i>	<i>dodici milliona .</i>
<i>Quinquies millies</i>	<i>quindici milliona .</i>
<i>Sexies millies</i>	<i>diciotto milliona .</i>
<i>Septies millies</i>	<i>uent' un milliona .</i>
<i>Oſties millies</i>	<i>uentiquattro milliona .</i>
<i>Nouies millies</i>	<i>uentisette mi lliona .</i>
<i>Decies millies</i>	<i>trenta milliona .</i>
<i>Vicies millies</i>	<i>ſeſſanta milliona .</i>
<i>Tricies millies</i>	<i>nouanta milliona .</i>
<i>Quadrages millies</i>	<i>cento uenti milliona .</i>
<i>Quinquagies millies</i>	<i>cento cinquanta milliona .</i>
<i>Sexagies millies</i>	<i>cento ottanta milliona .</i>
<i>Septuagies millies</i>	<i>dugento dieci milliona .</i>
<i>Oſtogies millies</i>	<i>dugento quaranta milliona .</i>
<i>Nonagies millies</i>	<i>dugento ſettanta milliona .</i>
<i>Centies millies</i>	<i>trecento milliona .</i>
<i>Ducenties millies</i>	<i>ſeicento milliona .</i>
<i>Trecenties millies</i>	<i>nouecento milliona .</i>
<i>Quadringenties millies</i>	<i>mille , e dugento milliona .</i>
<i>Quingenties millies</i>	<i>mille , e cinquecento milliona .</i>
<i>Sexcenties millies</i>	<i>mille , e otto cento milliona .</i>
<i>Septingenties millies</i>	<i>due mila , e cento milliona .</i>
<i>Oſtingenties millies</i>	<i>due mila , e quattrocento milliona .</i>
<i>Nongenties millies</i>	<i>due mila , e ſettecento milliona .</i>
<i>Millies millies</i>	<i>tre mila milliona .</i>
<i>Decies millies millies</i>	<i>trenta mila milliona .</i>
<i>Centies millies millies</i>	<i>trecento mila milliona .</i>

IX

De Artibus Liberalibus.

A D . I V L I V M
I A C O B O N I V M

X . E O die, quo primum Te uidi, I V L I . I A C O B O N I , amare Te coepi: amore quodā incredibili ad quem cum nihil accessionis fieri posse uideretur , accessio tamen ea facta est, quae, uel me indice, non solum aliorum, nerum etiam mei ipsius, opinionem uicerit. non enim, ut in alijs amicitijs usu uenit, quae, antiquitatem cum sapiunt, refrigescunt, ego minus Te amare coepi: sed, cum quotidie magis ad eam Te perfectionem accedere cognoscerem, quā assequitur fere nemo, attingunt quidem pauci, creuit amor meus singulis diebus cum Tua uirtute: nec umquam crescendi finem faciet, donec Tu in uirtute, idest in Teipso, perstabis. Quo fit, ut non minorem mihi molestiam semper asserat absentia Tua, quam aliquando uoluptatem sentio ex recordatione Tuae uirtutis. Fac igitur, si quid me amas, quod multum esse, ex eo, quod Te multum ipse amo, facile coniicio, ut, ad nos saepe scribendo, Tui desiderium aliquantisper

lenias . Id ego uehementer opto: & , ut sperem ,
 Tua summa facit humanitas : quae cū rogari non
 patiatur , nec Tu is sis , de cuius animo dubitare
 amplius possim , non uereor , quin , nobis , qui
 Tui maiori ex parte sumus , laetitiam hanc sis
 allaturus . Quod si pro litteris Te ipsum habere-
 mus , digito caelum , ut in prouerbio .

ARTIVM , doctrinarumq. liberalium duo
 genera diuersis temporibus Romae floruerunt ,
 unum laboris , & abstinentiae , remotum a lu-
 xu , atque libidine , cum ipsa urbe natum , & si-
 mul cum eadem auctum , quod integrum fere man-
 sit usque ad finem tertij Punici belli , uel certe us-
 que ad illud tempus , quo Antiochus , Asiae rex ,
 acie uictus , ultra montem Taurum regnare in-
 fusus est ; alterum peregrinum , e Graecia , & Asia
 post bella Punica importatum , otij totum , & de-
 sidiae , quod optum in primis abundantia , & per-
 petuus rerum secundarum euentus excitauit .
 Et , ut ordiamur a priore ; ueteres Romani non
 ijsdem , quibus Graeci , scientijs , atque artibus
 delectabantur . nam Graeci & studiose colebant ,
 & liberales uocabant , grammaticam , rhetori-
 cam , dialecticam , poeticam , geometriam , mu-
 sicam , omnemq. plane litterarum cognitionem ,
 picturam etiam , medicinam , palaestram . Ro-
 mani contra nullum his artibus , ac studijs hono-
 rem ,

rem, per multa saecula, tribuerunt : rebusque potius, quam uerbis, aut uoluptatibus, dediti, operam omnem, atque industriam, in augenda re domestica, publica recte administranda, tuendis, aut propagandis imperij terminis, collocarunt . artes, quae a litteris petuntur, ut poeticam, rhetoricam, medicinam; quaeque oculorum iucunditati seruiunt, ut picturam, statuariam, figlinam; quaeque animos etiam oblectant, ut musicam, histrionicam, has omnes uel serui, uel peregrini colebant . populi Romani artes erant, domesticam rem uigilanter, parce, frugaliter; publicam grauitur, in se, sapienter administrare. Domestica diuiditur in duo genera . nam & bonum agricolam, ut quaeratur, desiderat; & bonum patrem familias, ut conseruetur. Publica res duplicem curam & ipsa desiderat, urbanam, & externam . rursus urbana triplex est, externa duplex . nam, in urbe cum senatores, iudices, magistratus requirantur; diuersa tamen singulorum officia sunt . extra urbem, siue tuendi fines imperij, siue propagandi sint, forti milite, & perito imperatore opus est. Ergo, ut haec summatim colligantur, liberales ueteribus Romanis artes fuisse septem, duae priuatae, quinque publicae : priuatae, agricultura, & domestica frugalitas : publicae, si urbanae, tres, in senatoris, iudicis, magistratus officio

ficio sitae; si extra urbem, duae, fortitudo militis, peritia imperatoris. nam iuris prudentia, cuius antiquissimum studium fuit, separatim locum non habet, sed ad iudicis magistratus munusq. pertinet. Quid artes ludicrae, quaeretur aliquis, liberales, an serviles? Quae uoluptatis tantum gratia repertae, serviles, ut musica, histrionica, de quibus diximus: quae corpori vires addunt, liberales, ut luctatio, pugilatio, cursus, discus, iaculum. quae tamen artes non tam propter ipsas, quam quia militiae seruirent, quandoquidem iis roboratur corpus, liberales uocandae. liberi enim homines, non serui, militabant. quamquam bello Punico secundo, aduersis proelijs exhausta ciuitate, serui quoque, empti publice, in militiam profecti sunt. Ludicrae igitur artes aliae serviles, aliae liberales: & quae liberales, ad militiam aggregantur. itaque constat, iam praefinitus a nobis, artium liberalium numerus septenarius. Hoc disciplinae genere, dum omnis fere litterarum oblectatio, omnis Graecarum artium elegantia, quasi malarum uoluptatum illecebra, contemnitur, a tenui primordio ad opes maximas Respublica Romana peruenit. Contra Graeci, earum siue artium, siue scientiarum, quas liberales appellabant, cupiditate, & studio ducti, a bellica illa uirtute, qua saepe barbararum nationum copias

pias innumerabiles fuderant, paullatim ad otium, mollitiemq. deflexerunt. quod multarum calamitatum, ac miserrimae demum seruitutis initium, & origo, fuit. Hinc Horatius ep. 1. lib. 2.

*Ut primum, positis, nugari Graecia, bellis,
Coepit, & in uitium fortuna labier aequa:*

*Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum:
Marmoris, aut eboris fabros, aut aeris amauit:
Suspendit picta uultum, mentemq. tabella:*

*Nunc tibicinibus, nunc est gauisa tragoedis.
Hoc paces habuere bonae, uentiq. secundi.*

Eaedem igitur artes in urbem Romam, post deuictam maxime Asiam, inuectae, ueterem illam seueritatem, & salutarem industriam facile mutarunt. ex quo, quasi orta simul cum Graecis doctrinis in ciuitate discordia, bellorum ciuiliū, quibus labefactata Resp. concidit, exitiosa principia manarunt. id M. Cato ille Senior, ut Plinius lib. xxix. cap. 1. docet, multo ante diuina quadam coniectura prospiciens, de Graecis ita scripsit ad filium: Hoc puta uatem dixisse: Quandocumque ista gens litteras dabit, omnia corrumpet; multo etiam magis, cum medicos mittet. Aperte autem Horatius in eadem epistola:

*Graecia uicta ferum uictorem cepit, & artes
Intulit agresti Latio.*

Id quo tempore factum sit, idem indicat in eodem loco:

Serus enim Graecis admouit cacumina chartis,
 Et post Punica bella quietus quaerere coepit,
 Quid Sophocles, & Thespis, & Aeschylus
 utile ferret.

Tentaui quoque, rem si digne uertere posset.
 Egregie autem Sallustius in Catilina: Vbi labore, atque iustitia Resp. creuit; Reges magni bello domiti; nationes ferae; & populi ingentes ui subacti, Carthago, aemula imperij Romani, ab stirpe interijt; cuncta maria, terraeque patebant: saeuire fortuna, ac miscere omnia, coepit. qui labores, pericula, dubias, atque asperas res facile tolerauerant, ijs otium, diuitiae, optandae alijs, oneri, miseriaeq. fuere. igitur primo pecuniae, deinde imperij, cupido creuit. ea quasi materies omnium malorum fuere: namque auaritia fidem, probitatem, ceterasque artes bonas, subuertit; pro his superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia uenalia habere, edocuit: ambitio multos mortales falsos fieri subegit; aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere; amicitias, inimicitiasque, non ex re, sed ex commodo, aestimare; magisque uultum, quam ingenium, bonum habere. haec primo paulatim crescere, interdum uindicari. post, ubi contagio, quasi pestilentia, inuasit; ciuitas immutata; imperium ex iustissimo, atque optimo, crudele, intolerandumque factum. Et in
 Iugurtha:

*Iugurtha : Ante Carthaginem deletam populus
& senatus R. placide , modesteq. inter se Remp.
tractabant : neque gloriae , neque dominationis
certamen inter ciues erat : metus hostilis in bo-
nis artibus ciuitatem retinebat. sed , ubi illa for-
mido mentibus decessit ; scilicet ea , quae secun-
dae res amant , lasciuia , atque superbia incesse-
re . ita , quod in aduersis rebus optauerant , otium
postquam adepti sunt , asperius , acerbiusq. fuit.
namque coepere nobilitas dignitatem in super-
biam , plebes libertatem in libidinem uertere : si
bi quisque ducere , trahere , rapere . ita omnia in
duas partes abstracta sunt : Resp. quae media fue-
rat , dilacerata . Idem lib. 1. historiarum apud
D. Aug. de Ciu. Dei lib. 11. cap. 18. At discor-
dia , & auaritia , atque ambitio , & cetera se-
cundis rebus oriri sueta mala , post Carthaginis
excidium maxime aucta sunt . Paterculus quo-
que , historiae suae lib. 11. Potentiae Romano-
rum , inquit , prior Scipio uiam aperuerat , lu-
xuriae posterior aperuit. quippe , remoto Car-
thaginis metu , sublataq. imperij aemula , non
gradu , sed praecipiti cursu , a uirtute descitum ,
ad uitia transcursum ; uetus disciplina deserta ,
noua indueta ; in somnum a uigilijs , ab armis ad
uoluptates , a negotijs in otium conuersa ciuitas.
tum Scipio Nasica in Capitolio porticus , tum ,
quas praediximus , Metellus , tum in Circo Cn.
Octavius*

Ostentius multo amoenissimam moliti sunt : publicamq. magnificentiam secuta priuatim luxuria est . Florus quoque, lib. XV. Dum Poenorum, inquit, hostium imminens metus disciplinam uerterem continebat . Illud animaduersione dignum duximus, quod a Plinio lib. XXIX. cap. I. traditum est, Medicinam usque ad ipsius aetatem inter ceteras Graecas artes Romanos discere noluisse : Solam, ait, hanc artium Graecarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi Quiritium attigere, & ipsi statim ad Graecos transfugae . Nec uero picturam, ut idem Plinius lib. XXXV. cap. 10. demonstrat, coluere multi . unus omnino, qui floruit Reip. temporibus, Arellius ab eo nominatur : post Augustum qui floruerint, tres, Amulius, Cornelius, Attius . At reliquae Graecorum artes, praesertim eae, quae litteris cognoscuntur, post Punica bella Romae a liberis hominibus exerceri coeptae, plus quotidie dignitatis adeptae sunt .

X

De Sacro, Sacrosancto, Sancto,
& Religioso.

AD . IO . MARIAM
IOVIUM



QUID de Te sentiam, IOVI,
quid humanitati Tuae tri-
buā, & ego optime noui, &
auriti mihi testes plurimi esse
possunt. In quo mihi ipsi sa-
tisfacio, qui ea de Te prae-
dicem, quae Te humanitate in primis prae-
stare faciunt. quod etsi exsiliter admodum pro
meritis tuis faciam, uideo tamen ea eloquen-
tiam ullam non requirere, quae per se illustra-
cum sint, omnibus nota sunt, nec alicuius com-
mendatione egent. Tuum me scito esse, Tuaeque
dignitatis ita semper studiosum futurum, ac si
res mea ageretur.

SACRUM, Sacrosanctum, Sanctum, & Re-
ligiosum, differunt inter se. Sacrum est, alicui deo
dicatum, non a priuatis, sed publico ciuitatis
instituto. itaque locus, ubi sacra priuata fierent,
sacrum non uideri Festus ait; cum ea tamen uo-
centur

centur sacra, quae in eo loco fiunt. sacra uero dicitur aedes, ara; sacer lucus, mons; sacrum saxum, signum: quorum ad consecrationem ciuitas consensit. Sacrum definiebat Trebatius lib. x. Religionum, quidquid est, quod deorum habetur: ut Macrobius lib. 111. Sat. auctor est. quod Festus quoque, Aelij Galli testimonio, sensit. Sacrosanctum, inquit idem Festus, dicitur, quod iureiurando interposito est institutum, si quis id uiolasset, ut morte poenas penderet. cuius generis sunt tribuni pl. aedilesq. eiusdem ordinis. Cicero autem in oratione pro Balbo non mutat, sed auget Festi definitionem: ait enim: Sacrosanctum nihil est, nisi quod per populum, plebem ue sancitum est. in quo non dissentit a Festo. si quidem nihil per populum, plebem ue sine iureiurando sanciebatur. Et Sacrosancta tam inanimata sunt, quam animata: itaque sacrosanctas possessiones uocauit Cicero in orat. 2. in Catilinam: Et Sacrosanctum foedus, pro Balbo: Sacrosanctos autem tribunos pl. Linius, & alij. At sacra tantum arbitror inanimata esse. nam Vestae sacerdotem sacram non dixerim, sed sacrosanctam, ut sanctione populi Vestae dicatam. nec sacer quisquam uocabatur, auctoribus Festo, & Macrobio, nisi quem impune liceret occidere. unde Horatius Sat. 6. lib. 11.

Intestabilis, & sacer esto.

Praeterea,

Praeterea, Sacrosanctū est, quod si uioletur, homines legibus uindicant: Sacrum autē, quo uiolato, nō ab hominibus, sed a dijs poena impēdet. Item, Sacrosanctum non uiolatur, si attingitur, sed si uis affertur: Sacrum autem, si attingitur a profanis, uiolatum creditur. Sanctum a Sacro, & Sacrosancto in hoc differt, quod omnia sacra, & omnia sacrosancta, dicuntur sancta; non item omnia sancta, sacra, & sacrosancta. nam sacrae aedes templa sunt; & sanctissimum templum Cicero dixit pro Sextio. Sacrosancti tribuni, & ijdem Sancti, ut eos idem Cicero lib. 111. de leg. appellat: qui & sanctissimum magistratum uocauit tribunatum pl. in oratione pro Sextio. Sancti uero dii, nec ijdem sacri, aut sacrosancti. proprie enim diuina sancta sunt: humana uero sacra, & sacrosancta. homines autem non uere, sed similitudine bonitatis & sancti, & diuini interdum uocantur. idem sensisse uidetur Macrobius lib. Sat. 3. cum ait: Sanctum est, ut Trebatius refert lib. x. Religionum, interdum idem, quod sacrum, idemq. quod religiosum; interdum aliud, hoc est nec sacrum, nec religiosum: ut Virgilius: Sancta ad uos anima, atque istius inscia culpae Descendam. Non enim sacro, aut religioso eius anima tenebatur, quam sanctam, hoc est incorruptam, uoluit ostendere: ut in illo quoque: Tuq. o sanctissima coniux Felix morte tua.

in quo castitatis honorem incorruptae uxoris amplexus est. unde et sanctae leges, quae non debent poenae sanctione corrumpi. Sanctum autem, pro sacro, & religioso, posuit idem Virgilius:

Nos pauidi trepidare metu, crinēq. flagrantem

Excudere, et sanctos restinguere fontibus ignes. hic enim sanctos, ac si sacros, accipiemus; quia diuinitus contigerunt. Item; Tuq. o sanctissima uates, Praescia uenturi. non aliud, nisi sacram, uocat, quam uidebat & uatem, & deo plenam, & sacerdotem. Haec postrema Macrobij uerba, Sanctum interdum idem esse, quod Sacrum, ostendunt: nec tamen ideo sequitur, ut, qui sanctus, & idem sacer uocetur. nam sanctus, ut dixi iam, appellatur, qui similitudinem aliquam, & speciem gerit diuinae naturae: & quae, madmodum deus uocatur sanctus, non sacer; ita, si quis homo sanctus, non idem uocabitur sacer: nec nisi in malam partem, cum de homine loquimur, hoc uerbum usurpamus. nam, quod Ouidius dixit:

At sacri uates, & diuum cura, uocamur:

ita non proprie locutus est, ut cum aliquis appellatur sanctus. proprie uero sacra ara dicitur, sacer lucus, sacrum saxum: quia deo dicata, caerimonijs, & publico ciuitatis instituto. uates autem, quia tamquam sacris rebus honor ijs habetur ob ingenij praestantiam, non quia re uera,

&

& publico ciuitatis instituto dicati deo sint, pro
 pterea sacri nominantur. Religiosum, & Reli-
 gionem dici putat Macrobius, Ser. Sulpicium se-
 cutus, a Relinquendo: quod religio propter sancti-
 tatem aliquam remota, ac seposita a nobis sit.
 hinc religiosa loca, secreta. Cicero autem, quem
 sequor libentius, lib. 11. de nat. de. a Relegen-
 do deducit. Qui omnia, inquit, quae ad cultum
 deorum pertinerent, diligenter retractarent, &
 tamquam relegerent, sunt dicti religiosi. Ego
 hoc addo amplius: religiosum accipi quinque mo-
 dis: nam hoc nomen conuenire & loco, in quo pie
 colatur, ut delubro; & rei, quae colatur, ut si-
 gno; & homini, qui colat; & tempori, unde
 dies religiosi, quibus, nisi quod necesse est, ne-
 fas habetur facere; & actioni, unde religiosum
 dicimus, in aedem Bonae deae uirum introire,
 aduersus auspicia legem ad populum ferre, die
 nefasto apud praetorem lege agere. quae probare
 exemplis omnia facile possunt. Religiosum au-
 tem si de loco, aut re inanimata, dicatur, inter-
 dum idem est, quod sacrum, interdum diuersum:
 idem, ut. altaria religiosissima in oratione pro
 Plancio, & in ea de haruspicum resp. quae dici
 eadem posse sacra, nemo dubitauerit, qui legerit
 illud de Diuin. lib. 1. Ara Aio loquenti conse-
 crata est. & illud pro domo: Licinia, uirgo Ve-
 stalis, aram, & aediculam sub saxo sacro dedica-

nit. Praeterea, sacrae aedes, eadem sunt religiosae: itaque Festus, Religiosum, ait, ac sacrum est, ut templa omnia, atque aedes, quae etiam sacratae dicuntur. Diuersum a sacro nonnumquam esse religiosum, proposui. id probatur exemplo sepulcrorum: quae religiosa dici possunt, sacra non possunt. id intelliget, qui, sacrum quo modo iam sit a nobis definitum, animaduertit. Sacrum enim alicui deo dedicatum, sepulcrum non item. Sacrum si attingitur a profanis, uiolatur; sepulcrum non item. Sacrum publicam religionem obtinet, sepulcrum priuatam. dixit enim Cicero lib. 11. de Leg. Cum multa in eo loco sepulcra fuissent, ubi dedicata est aedes Honoris extra portam Collinam, exarata sunt. statuit enim collegium, locum publicum non potuisse priuata religione obtineri. Et fortasse non esset absurda definitio: Religiosum, si publicam habet religionem, sacrum est; si priuatam, non est. nam & loca, in quibus sacra priuata fierent, sacra non uocari, Festus ait, ut supra ostendimus; opinor, quia publica religione carent. Sed haec uideri fortasse possunt obscuriora: quare illustrentur auctoritate Aelii Galli: de quo sic Festus: Inter sacrum, & sanctum, & religiosum differentias bellissime refert. Sacrum aedificium, consecratum deo. Sanctum murum, qui sit circum opidum. Religiosum

sum sepulcrum, ubi mortuus sepultus, aut humanus sit, satis constare ait. His uerbis, non esse eadem, sacrum, sanctum, & religiosum, intelligitur: eadem tamen uideri posse, ostendit idem Festus, haec subscribens, quae cum superioribus proximis connectuntur: Sed ita portione quadam, & temporibus eadem uideri posse. si quidem, quod sacrum est, idem lege, aut instituto maiorum sanctum esse putat, ut uiolari id sine poena non possit: idem religiosum quoque esse; quoniam sit aliquid, quod ibi homini facere non liceat; quod si faciat, aduersus deorum uoluntatem uideatur facere: similiter de muro, & sepulcro debere obseruari, ut eadem & sacra, & sancta, & religiosa fiant, sed quo modo, quod supra expositum est, cum de sacro diximus. Comparauimus religiosum cum sacro; & interdum esse eadem, interdum diuersa, ostendimus: nunc de religioso, & sancto, idem dicimus, modo eadem esse, modo differre. eadem sunt, ut in templis, quae non solum religiosa, uerum etiam sancta licet appellari. nam, si dii sancti; sancta quoque templa, quae domus deorum putantur. itaque dixit Cicero in oratione pro Sextio: Sanctissimo in templo, sanctissima in causa, sanctissimo in magistratu. Differunt autem religiosum, & sanctum in deorum appellatione. dii enim sancti dicuntur, non religiosi. At eorum signa religiosa.

giosa nuncupantur. Vere : sed signa deos refe-
 runt, dii non sunt : itaque religiosa uocari pos-
 sunt, quia sacra : dii uocari religiosi non pos-
 sunt, quia sacri non uocantur. diximus autem su-
 pra, quae sacra, eadem religiosa dici ; non con-
 tra, quidquid sacrum, idem religiosum. Festi
 quoque uerba, paullo ante recitata, de muro, &
 sepulcro, interesse aliquid inter sanctum, & re-
 ligiosum, demonstrant : Sanctum enim potius di-
 ci murum, quam religiosum ; & religiosum se-
 pulcrum potius, quam sanctum. Aduersari ui-
 detur Cicero, qui orat. ix. in Antonium sepul-
 cris sanctitatem tribuit. Maiores nostri, ait,
 statuas multis decreuerunt, sepulcra paucis. sed
 statuae intereunt uetustate : sepulcrum autem san-
 ctitas in ipso solo est. Hanc dubitationem sus-
 tulit Festus, qui dixit, etsi sacrum, & san-
 ctum, & religiosum, differant inter se, portione
 tamen quadam, & temporibus, eadem uideri pos-
 se. hanc igitur ob causam Cicero sanctitatem se-
 pulcris assignauit, non quia sancta re uera sint,
 sed quod esse uideantur, similitudine quadam re-
 ligionis : sicuti homines quoque, similitudine
 quadam diuinae bonitatis, appellantur sancti,
 non quia sancti uere sint. Restat, ut ostenda-
 mus, eadem ne sint, an diuersi, religiosum, &
 sacrosanctum. Diuersa esse dico. nam tribuni
 pl. sacrosancti : nec tamen ideo sequitur, ut reli-
 giosi.

giosi . itemq. religiosi homines , non ideo sacro-
sancti . loca uero religiosa , non eadem sacrosan-
cta : nec , quae sacrosancta , eadem religiosa . quam
quam sacra potius , quam sacrosancta , dicuntur
loca . etsi Cicero sacrosanctas possessiones dixit ,
non proprie , sed similitudine hominum , quibus
sacrosanctis inferri uis , & iniuria non potest .

